

LEKSIKON
PODUNAVSKIH HRVATA – BUNJEVACA I ŠOKACA

15

L – Mal

HRVATSKO AKADEMSKO DRUŠTVO

Subotica, 2021.

UREDNIŠTVO

Slaven Bačić, Mario Bara, Eduard Hemar
Stevan Mačković, Petar Vuković

GLAVNI UREDNIK

Slaven Bačić

LEKTURA

Petar Vuković

KOREKTURA

Mirko Kopunović, Márta Mačković-Papp

GRAFIČKA PRIPREMA

Darko Ružinski

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

929(=163.42)(497.113)(031)
930.85(=163.42)(497.113)(031)

LEKSIKON podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca. [Knj.] 15, L-Mal /
[glavni urednik Slaven Bačić]. – Subotica : Hrvatsko akademsko
društvo, 2021 (Subotica : Printex). – IV, 164 str. : ilustr. ; 24 cm

Tekst štampan dvostubačno. – Tiraž 500.

ISBN 978-86-85103-31-2
ISBN 978-86-85103-03-2 (za izdavačku celinu)

a) Bunjevci – Leksikoni b) Šokci – Leksikoni

COBISS.SR-ID 34587913

ISBN 978-86-85103-31-2

SURADNICI NA PETNAESTOME SVESKU

Bačić, dr. sc. Slaven, odvjetnik, Subotica
Bačlija, Grgo, odvjetnik u mirovini, Subotica
Bara, dr. sc. Mario, docent, Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb
Cindrić, dr. sc. Petar, *professor emeritus*, Poljoprivredni fakultet u Novom Sadu
Cvijin, Vinko, župnik župe sv. Jurja u Vajskoj i župe sv. Ilije u Bođanima, Vajska
Čota, Zoran, dipl. iur., Sombor
Dumendžić, Josip, Bođani
Grlica, Mirkó, prof. povijesti, muzejski savjetnik, Gradski muzej Subotica
Firanj, Alojzije, Sombor
Gutman, dr. sc. Ivan, *professor emeritus*, Prirodoslovno-matematički fakultet
u Kragujevcu
Heka, dr. sc. Ladislav, izv. prof., Pravni fakultet, Institut za komparativno pravo,
Segedin
Hemar, Eduard, publicist i nakladnik, Zagreb
Horvat, Branko, ekonomist, Tavankut
Horvat, Josip, ing. org. rada u mirovini, Subotica
Ivančić, Jasna, prof., viša leksikografinja u mirovini, Zagreb
Jaramazović, Stipan, Subotica
Katalinić, dr. sc. Kristina, docentica, Filozofski fakultet, Zagreb
Knezy Tošaki, Lucija, Lemeš
Kovačev-Ninkov, Olga, dipl. povjesničarka umjetnosti i etnologinja,
muzejska savjetnica, Gradski muzej Subotica
Mačković, Stevan, prof. povijesti, ravnatelj Povijesnog arhiva Subotica
Mandić, Živko, prof. hrvatskoga, ruskoga i bugarskoga jezika u mirovini, Budimpešta
Miković, Marinko, Subotica
Nagel, Zoran, prof. geografije, Gimnazija *Svetozar Marković*, Subotica
Nimčević, Vladimir, prof. povijesti, Subotica
Pejnović, dr. sc. Dane, red. prof. u mirovini, Prirodoslovno-matematički fakultet,
Geografski odsjek, Zagreb
Pifat, Petar, novinar, Petrovaradin
Rudinski, mr. sc. Ante, arhitekt u mirovini, Subotica
Rudinski, mr. sc. Ivan, fitofarmaceut u mirovini, Subotica
Sente, prim. dr. Marko, otorinolaringolog, Subotica
Skenderović, Dražen, župni vikar Župe sv. Roka, Subotica
Skenderović, Petar, Subotica

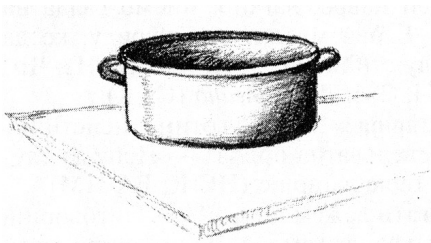
Skenderović, dr. sc. Robert, viši znanstveni suradnik, Hrvatski institut za povijest,
Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod
Stantić, Stipan, prof. geografije, OŠ *Ivan Milutinović*, Subotica
Suknović, Kata, dipl. ing. za tekstilno inženjerstvo tekstilno-strojarske struke, Subotica
Szabó, dr. sc. Zsombor, sveučilišni nastavnik u mirovini, Subotica
Tucakov, Marko, dipl. biolog, Novi Sad
Vasiljević, Zlata, novinarka, Sombor
Vidmarović, mr. sc. Đuro, književnik, Zagreb
Vujković Lamić, Ljudevit, službenik u mirovini, Subotica
Vuković, dr. sc. Petar, izv. prof., Filozofski fakultet, Zagreb
Vuković-Dulić, Ljubica, prof. povijesti i povijesti umjetnosti, viša kustosica,
Gradski muzej Subotica
Zelić, Naco, dipl. iur. u mirovini, Zagreb

L

LABOŠKA (*madž.* lábas), niska metalna posuda za kuhanje. Mogu biti od lijevena lijeva, ili pak od tuča iz jednoga komada, kada se nazivaju kastrone ili kastrole. Izrađuju se u raznim veličinama – od 2, 4, 8, 10 ili više litara, kada se nazivaju velikim laboškama. Mogu biti i manjega volumena – od ½ ili jedne litre, kada ih Bunjevci nazivaju laboščice, a santovački Šokci laboščice. Na gornjem dijelu imaju dva uha za hvatanje. Unutrašnjost prvih laboški nije bila oblagana drugim materijalima, dok su kasnije iznutra bile *kalajisane*, odnosno emajlirane. Laboškom se smatra posuda čija je visina manja od polumjera opsega posude. Ako je visina veća od polumjera opsega dna posude, tada se smatra da je to lonac. Koristi se za kuhanje juhe, gulaša ili paprikaša, a broj članova obitelji uvjetuje njezinu veličinu.

Lit.: G. Vuković, *Terminologija kuće i pokućstva u Vojvodini*, Novi Sad, 1988; M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; Ž. Mandić, *Rječnik govora santovačkih Hrvata*, Pečuh, 2016.

P. Skenderović

Laboška

LABUDNJAČA, nekadašnje poljoprivredno dobro i radničko naselje u Vajskoj. Nalazi se na najnižem aluvijalnom području rijeke Dunav u jugozapadnoj Bačkoj, sa zapadne strane ograničeno obrambenim protupoplavnim nasipom duž lijeve obale Dunava, a s istočne strane rječicom Živom. Do prvoga podizanja nasipa 1876. prostor je praktički bio dio korita Dunava, stalno plavljen i obrastao gustom barskom vegetacijom te stanište ptica vezanih za vodu, po čemu je vjerojatno i dobio ime.

Nalazi se na području (Donjega) daljskoga rita, na lijevoj obali Dunava, koji zatvaraju Daljski i Borovski zavoj, veliki meandri Dunava. Područje nije bilo stalno naseljeno do XX. st., kada prva naseljavanja i izgradnja salaša započinju na velikom posjedu grofice Márie Hunyadi te se kao filijala župe Vajske navodi Donji daljski rit (*madž.* Felső dályai rét) u razdoblju 1914.-19., u kojoj je bilo 115 grko- i rimokatolika (uz još 42 pravoslavna). Broj stanovnika na salašima u prvoj polovini XX. st. po nekim je izvorima bio 3500 te je 1932. izgrađena kapela za bogoslužje grkokatolika Rusina. Većina stanovnika iselila se početkom Drugoga svjetskoga rata. Povratak nakon rata, unatoč pokušajima, onemogućen je zbog oštećenih kuća, pa je stanovništvo smještao i zemlju dobilo u drugim dijelovima Bačke. Nakon rata sjeverni je dio Daljskog rita (tzv. Kamarište) pripao dobrima Patrijaršijskoga dvora u Dalju (jedne od ljetnih rezidencija srpskoga patrijarha), a preostali je dio podijeljen stanovnicima Vajske, prije svega doseljenicima iz Hercegovine i središnje

Srbije. Poljoprivredno dobro *Labudnjača* osnovano je 1. IV. 1945. s osnovnom ratarsko-stočarskom djelatnošću i s oko 2000 ha zemljišta. Kasnijim pripajanjem dvaju dodatnih poljoprivrednih dobara naraslo je na 5838 ha zemljišta 1974., a posjedovalo je i motel na jezeru Provala. Izgradnja objekata u naselju Labudnjača (gdje su koncentrirani i gospodarski objekti poljoprivrednoga dobra) počela je 1946. i većina je bila dovršena iduće godine.

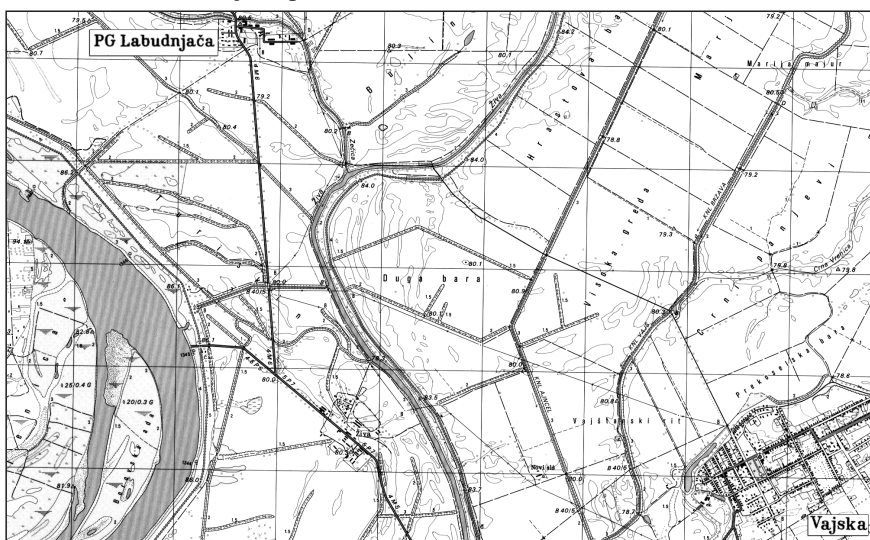
Stanovništvo koje je tu živjelo oduvijek je vodilo borbu s Dunavom. U razdoblju 1876.-1965. bile su 33 velike poplave. Nakon poplave 1965. znatno je povećana visina postojećemu nasipu te je cijelo područje ispresijecano mrežom kanala za odvodnjavanje. Rječica Živa, duga oko 25 km, odsječena je 1911. od veze s Dunavom. Pruža se od Dunava kod Bogojeva do Plavne, gdje se crpkom ponovno ulijeva u tu rijeku.

Poljoprivredno dobro i naselje izolirano je od većine naselja i prometnica. Jedinim asfaltnim putem duljine 9,2 km povezano je s Vajskom, kojoj upravno pripada. Broj stanovnika naselja mijenjao se u ovisnosti od razine razvoja gospodarstvenih aktivnosti. Prema podacima iz 1974. na poljoprivrednom dobru bilo je zaposleno 369

osoba (od kojih je oko 130 trajno živjelo ondje), a tijekom ljetnih poljoprivrednih radova zapošljavano je još 300-400 osoba. Radnici su dolazili iz okolnih naselja, uglavnom iz Vajske i Bođana, a manje iz Karavukova, Bača i Vukovara. Spomenute je godine među stanovnicima i zaposlenima bilo Srba 220 (59,6 %), Hrvata 73 (19,7 %), Mađara 54 (14,6 %) te pripadnika ostalih naroda 19 (6,1 %).

Osim u Labudnjači, nakon osnivanja poljoprivrednoga imanja, stanovništvo je živjelo i na najsjevernijem dijelu – Stapskoj pustari, koja je danas potpuno napuštena, te u naselju Živa, gdje i danas ima stanovnika. Kada je 2006. poljoprivredno dobro privatizirano, broj stanovnika u naselju i zaposlenika u novoj poljoprivrednoj tvrtki znatno je opao. Većina od 13 kuća koje još postoje u nekadašnjem radničkom naselju napuštena je. God. 2020. u Labudnjači živi tek 17 osoba, većinom umirovljenika, koji se bave nekomercijalnom poljoprivredom. Od njih samo su tri katoličke obitelji, u kojima živi samo jedan Hrvat. Katolički vjernici pripadaju župi sv. Jurja u Vajskoj.

Izvor: kazivanje Vinka Cvijina, župnika župe sv. Jurja u Vajskoj.

Lit.: D. Stojković, *Geografski prikaz poljoprivrednog dobra Labudnjača*, diplomski rad (rukopis), Prirodno-matematički fakultet u Novom Sadu, 1975; M. Šolaja, *Odavno ne postoji – rusinska crkva u Daljskom ritu*, u: V. Lazić (ur.), *Seoske i salašarske crkve u Vojvodini*, Novi Sad, 1998; A. Lakatos (ur.), *A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye történeti sematizmusa 1777-1923 : Schematismus historicus cleri archidioecesis Colocensis et Bacsensis 1777-1923*, Kalocsa, 2002; L. Radlovački, *Labudnjača: Međ' sedamnaest duša, jedan školarac i sećanja* (www.backapalankavesti.com – pristupljeno 25. VI. 2020).

M. Tucakov

LACKOVIĆ, Dionizije (de Laszk, Lackzky, Lackfi, Dénes, Dionysius) (? – ?, prije VII. 1355.), franjevac, kninski i zagrebački biskup, kalački nadbiskup. Potječe iz plemićke porodice, ogranka plemićkoga roda Hermán, koja je doselila iz Njemačke. Pripadnici porodice istaknuli se u vojnoj službi kralja Ludovika (Lajosa) I. Velikoga Anžuvina te su postali jednima od najimućnijih i najutjecajnijih plemića u Ugarskoj dok je postojala vojna kraljeva vanjska politika. Porodica je dobila ime po Dionizijevu ocu Ladislavu (László), zvanom Lack (Lachk, Lachk, Laczk), koji je bio sikulski župan 1328.-43. Među osmero djece (Stjepan I. hrvatsko-slavonsko-dalmatinski ban /? – 1353./; Andrija, sikulski župan, mačvanski ban, baranjski te bodroški /1353.-55./ i srijemski župan /1353.-55./, vlasnik posjeda Nijemci u Vukovskoj županiji), Dionizije se posvetio crkvenom zvanju. Bio je kapelan na dvoru kralja Karla I. Roberta i odgojitelj njegova prijestolonasljednika Ludovika (Lajosa) Velikoga. Kninski biskup bio je 1348.-49. Zagrebačkim biskupom imenovan je potkraj 1349., ali tu je čast obnašao tek nešto više od mjesec dana. Bački prepozit bio je 1349.-50. Za kalačkoga nadbiskupa postavljen je 11. I. 1350. i tu je dužnost obnašao do smrti.

Lit.: Gy. Dudás (ur.), *Bács-Bodrog vármegye egyetemes monografiája*, 2, Zombor, 1896; I. Katona, *A kalocsai érseki egyház története*, 1, Kalocsa, 2001; *Magyar Katolikus Lexikon*, 7, Budapest, 2002; *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010; *Hrvatski biografski leksikon*, 8, Zagreb, 2013.

S. Bačić

LADISLAV (László, Jáuk, Jánki) (? – ?, VIII. ili IX. 1337.), franjevac, nadbiskup, kraljevski kancelar. Papa Ivan XXII. imenovao ga je 15. VIII. 1317., na preporuku kralja Karla I. Roberta Anžuvina, za kalačkoga nadbiskupa odbivši pritom potvrditi prepozita Demetrija, kojega su izabrali kanonici. U buli imenovanja papa spominje da mu je biskupsko posvećenje podijelio ostijski kardinal Nikola, a palij su mu uručila druga četvorica kardinala, što je bila neuobičajena počast. Kada je kralj Karlo I. Robert premjestio 1323. svoje sjedište u iz Temišvara u Višegrad, tvrđavu na Dunavu sjeverno od Budima, Ladislav je bio kraljevski kancelar i tu je imao svoju palaču. Na zamolbu pape Ivana XII. utvrdio je stanje pavlina u Ugarskoj u izvješću *Vitae fratrum*, nakon čega je papa prvi put uredio privilegije članova toga katoličkoga reda. Papa Ivan XXII. udijelio mu je 23. V. 1332. potpuni oprost, koji mu je trebao podijeliti u času smrti, no umro je mnogo poslije toga datuma. Nakon njegove smrti mjesto kalačkoga nadbiskupa ostalo je prazno do 1342.

Lit.: I. Katona, *A kalocsai érseki egyház története*, 1, Kalocsa, 2001; *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010.

S. Bačić

LADISLAV (Ladislav II., Ladislaus de Kabol, László Koboli) (Kovilj, druga pol. XIII. st. – Kalača, 21. I. 1345.), zagrebački biskup, kalački nadbiskup. Prema rodnom mjestu nosio pridjevnik Kobol (Kaboli, od Kobola, Kobolski, Kobal). Za školovanja ekskomuniciran zbog nasilnoga ponašanja. Kao titelskoga prepozita, papa Ivan XXII. imenovao ga je zagrebačkim biskupom u ožujku 1326., a u travnju 1327. tadašnji kalački nadbiskup Ladislav (I.) odriješio ga je nekadašnjega izopćenja. Vratio je u vlasništvo Zagrebačke biskupije utvrdu Hrastovicu i kupio obližnji posjed Vinodol 1326., stekao posjed Leskovac na potoku Glogovnici 1334., posjede Grabrovica (kraj Čazme) i Sveti Križ 1339. te pravo na maltarinu u Ivaniću i Svetom Martinu 1337. U Čazmi je dao obnoviti dvor, a u Ivaniću vjerojatno izgraditi novu utvrdu; darivao

pavliniski samostan u Remetama. Zagovarao je svećeničku stegu te je na njegov poticaj kancelar Ivan, gorički arhidakon, 1334. sastavio zbornik *Statuta Capituli Zagrabiensis*. Potkraj 1342. biskupska mu je prava potvrdio kralj Ludovik (Lajos) I. Veliki Anžuvina. Zagrebački biskup pre-stao je biti u ožujku 1343., kada ga je papa Klement VI. imenovao kalačkim nadbiskupom. Tu je dužnost obnašao do svoje smrti.

Lit.: I. Katona, *A kalocsai érseki egyház története*, 1, Kalocsa, 2001; *Hrvatski biografski leksikon*, 8, Zagreb, 2013.

S. Bačić

LAGUNICA, zemunica za stoku na ispaši u starim bunjevačkim gazdinstvima. Gradile su se u blizini pašnjaka, koji su bili dalje od salaša, kako se *josag* (konji, marva, svinje) ne bi stalno tjerao do salaša i pašnjaka. Ukopavala se na nižem dijelu *grede* (uzvišenja), gdje se spušta u *doljaču* (dol) ili na *surduku* (usjeku strmih brjegov). Na ulazu su bile proširene i pokrivene dvovodnim trščanim krovom. Nakon ukopavanja stranice bi se opalile vatrom ili bi se *umazale mazom* – blatom načinjenim od *plive* (žute zemlje i vode) – kako bi se sačuvale od mrvljenja zemlje. Uz jednu od stranica namještane su jase iz koje se *josag* hranio, a na ostalim stranicama uz zid je iskopavan uzak i oko pola metra dubok *jarak* (kanal) koji je čuvao zid onemogućujući marvi da ga izgrebe rogovima. Ispred lagunice nalazio se *korlat*, ograđeni prostor u kojem se marva mogla slobodno šetati, a pokraj *korlata* bio je iskopan bunar i uz njega postavljen *alov* za napajanje, napravljen iz dublji vanjem debla jablana. Nakon ispaše marva bi se *spratila* u *korlat*. U lagunice se *josag* sklanjao kako ne bi pokisnuo ili kako se ne bi prehladio na jakoj zimi. Ako je zima bila jača, prednji dio zemunice pregrađivan je uvis naslaganim *đubretom* (stajnjakom) s otvorom za ulaz kako bi se spriječio ulazak veće količine hladnog zra-ka. Korisna je bila i ljeti u *kanikuli* zbog ugodne hladnoće. Lagunice su bile u uporabi još i početkom XX. stoljeća, a njihovi ostaci mogli su se vidjeti i nakon Drugoga svjetskoga rata.

Lit.: A. Stantić, Zemunica za domaću živinu – lagunica, *Hrvatska riječ*, br. 478, Subotica, 25. V. 2012; A. Stantić, Od zemunice do salaša, *Klasje naših ravni*, 7-8/2013, Subotica.

P. Skenderović

LAKATOŠ, Josip (Lacatoche, Lakatos, Jos, Jozo) (Ilok, 18. II. 1884. – Zagreb, 17. XI. 1953.) novinar, publicist, prevoditelj. Klasičnu gimnaziju završio je u Zagrebu 1904. Povijest, zemljopis, filozofiju i njemački jezik studirao je 1905.-07. na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu, a zatim pravo u Pragu. Bio je urednik lista *Hrvatska* (1908.), glavnoga glasila Hrvatske stranke prava, u kojem je objavio članak o podbanu Nikoli Crnkoviću. Osuđen je zbog sadržaja te je 1909. služio zatvorsku kaznu, tijekom koje se upoznao sa sudionicima u tzv. Veleizdajničkom procesu, montiranom sudskom postupku u Zagrebu protiv srpskih političara u Hrvatskoj u vrijeme političke krize zbog austro-ugarske aneksije Bosne i Hercegovine (1908.-09.). Nakon odsluženja kazne urednik je zagrebačkih pravaških listova *Prijatelj naroda* (1909.-11.) i *Novosti* (1913.). Kao ekspert sudjelovao je na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. Nakon Prvoga svjetskoga rata bio je glavni urednik *Jugoslovenskoga Lloyd*a (Zagreb) 1921.-26. i svih njegovih izdanja, a vlasnik 1931.-35. Bavio se narodnim gospodarstvom, prikazima industrije pojedinih južnoslavenskih zemalja te ekonomskom i demografskom statistikom. Objavio je više knjiga iz toga područja. Napisao je predgovor knjizi *Industrija Vojvodine* Aleksandra Stanojlovića i Milana Damnjanovića (Zagreb, 1924.). Suradivao je u periodicima *Narodni list* (Zadar, 1906.), *Hrvatska* (Zagreb, 1906.) *Hrvatska sloboda* (Zagreb, 1909.), *Podravska hrvatska straža* (Koprivnica, 1910.), *Savremenik* (Zagreb, 1910., 1912.-13.), *Crvena Hrvatska* (Dubrovnik, 1911.), *Male novine* (Zagreb, 1911.), *Obzor* (Zagreb, 1911.-13., 1919., 1922.), *Sriemske novine* (Vukovar, 1911.), *Hrvatska pozornica* (Zagreb, 1912.-13.), *Südslavische Revue* (Zagreb, 1913.), *Narodno jedinstvo* (Zagreb, 1914.), *Belgrade Economic and Financial Review* (Beograd, 1925.), *Iseljnik* (Zagreb, 1925.), *Ital-Jug*

(Milano, 1925.), *Glasnik Jugoslovenskoga profesorskoga društva* (Beograd, 1935.-36.) i *Novosti* (Zagreb, 1938.). God. 1910. suosnivač je i dugogodišnji član Hrvatskoga novinarskoga društva i potpredsjednik zagrebačke podružnice Jugoslovenskoga novinarskoga udruženja 1922. Prevodio je s ruskoga i češkoga. Koristio se inicijalima i oznakama *J. L., J. L-š., L., L-š., š., -š.-*.

NARODNA STATISTIKA

PREBIO JE I OBRADIO
JOSIP LAKATOŠ
NOVINAR

ZAGREB 1914. VLASTITA TISKARNA. — TISKAR PLOŠTE TISKARNE D. D. NARODNA ULICA 30

J. Lakatoš, *Narodna statistika*, Zagreb, 1914.

Za podunavske Hrvate važna je njegova studija *Narodna statistika* iz 1914. U njoj je proveo analizu službenih statističkih podataka temeljem kojih je došao do brojčanih odnosa različitih naroda u hrvatskim zemljama i broja Hrvata u okolnim zemljama i iseljeništvu. Upozorio je na manjkavosti službenih statistika i metodologije popisa stanovništva. Ugarski popisi iz 1900. i 1910. na području Podunavlja Hrvate su evidentirali i dijelili u sedam popisnih kategorija: Hrvati, Dalmati, Bunjevci, Šokci, Raci, Karaševci i ostali. Na nesređenost i manjkavost metodologije popisa upozorio je činjenicom da su unutar nekih naselja stanovnici, nesumnjivo istoga etničkoga podrijetla, dijeljeni na Dalmate i Bunjevce (npr. u Aljmašu /*madž.* Bácsalmás/, Čavolju, Baškutu /*madž.* Vaskút/), odnosno Dalmate i Hrvate (Parabuć /*dan.* Ratkovo/, Matević /*madž.* Mátételke/), Bunjevce i Hrvate (Kačmar), Hrvate i Šokce (Apatin, Novi Sad) ili Bunjevce i Šokce (Monoštor) itd. Primjer klasifikacijske konfuzije za isto stanovništvo jest popis u naselju Stara Moravica, gdje je 1900. malobrojno hrvatsko stanovništvo popisano pod kategorijom

Šokci, a na sljedećem 1910. podijeljeno je na Bunjevce i Hrvate. Osim na nedosljednost metodologije i nesređenost statistike, upozorio je i na onovremenu zastupljenost Hrvata u znatnu broju naselja gdje ih danas ima tek u malom broju ili su u cijelosti asimilirani (Bačka Topola, Stara Moravica, Pačir, Parabuć, Čantavir, Mol, Senta, Žabalj, Šajkaš itd.).

Djela: Među »veleizdajnicima«, Zagreb, 1910; *Narodna statistika*, Zagreb, 1914 (Osijek, 1914²); *Jugoslavija u svjetlu statistike*, Zagreb, 1919; *Industrija Slovenije*, Zagreb, 1922; *Industrija Dalmacije*, Zagreb, 1923; *Industrija Bosne i Hercegovine*, Zagreb, 1924; *Industrija Hrvatske i Slavonije*, Zagreb, 1924; *La Yougoslavie*, Lyon, 1925; *Privredni almanah Jugoslovenskog Lloydja*, Zagreb, 1929; *Der Bergbau Jugoslawiens*, Beograd, 1931. (i engl. izd.); *Die Viehzucht Jugoslawiens*, Beograd, 1932; *Agrarna Europa*, Beograd – Prag, 1933. (i češko izd.); *Jugoslovenska privreda*, Zagreb, 1933.

Lit.: *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925-1925*, Zagreb, 1925; I. Vinski (ur.), *Prilozi za ekonomsku povijest Hrvatske*, Zagreb, 1967; R. Horvat, *Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj*, Zagreb, 1994; S. Lipovčan, *Osnivanje Hrvatskog novinarskog društva. Od prvih zamisli i priprava do konstituiranja 1877.-1910., Društvena istraživanja*, 6, Zagreb, 2000; *Hrvatski biografski leksikon*, 8, Zagreb, 2013.

M. Bara

LAKOMAC, tradicionalna pokladna zabava podunavskih rackih Hrvata. Organizira se prije Čiste srijede. Poznato je da se priređivala u Baćinu (*madž.* Bática) i Dušniku na početku XX. st. God. 2007. kalački Hrvati (podrijetlom iz dva spomenuta sela), na čelu s Barišom Dudašem, ondašnjim predsjednikom kalačke Hrvatske samouprave, obnovili su taj običaj. Na zabavi (održava se u kalačkoj Katoličkoj ustanovi, odnosno u »Teta-Jucinoj mijani«) sudjeluju članovi plesачkih skupina i pjevačkih zborova te orkestri iz Kalače i okolice. Gosti Lakomca redovito su i Hrvati iz okolice Budimpešte (Tukulja /*madž.* Tököl/, Andzabeg /*madž.* Érd/, Erčin /*madž.* Ercsi/). U Sentivanu (*madž.* Felsőszentiván) i Mateviću (*madž.* Mátételke) nekoć se priređivala slična zabava zvana *lakomi četvrtak*.

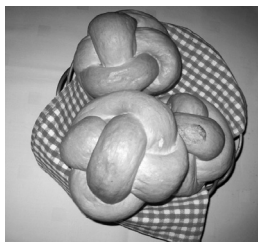
Ž. Mandić

LAKOMI ČETVRTAK → Lakomac

LAKUMIĆ, mali pleteni kolač od dizanoga, tj. kvasnoga tijesta. Jedan je od najstarijih kolača koje su pekale bunjevačke kućanice. Od naraslog tijesta sjekli su se komadi koji su se pletli te potom pekli. Mogu biti opleteni okrugla ili izdužena oblika. Preko tjedna obično su se pekli petkom, uz grah, čorbu od krumpira ili slatki kupus na čorbu. Često su se pekli i u korizmi, kada su posluživani gostima. Kada se nekada na salašima rodilo dijete, dolazile bi *komšije* ili rodbina tri noći čuvati babine. I njima su posluživani lakumići, koji su se jeli uz *divan*, šalu i pjesmu. Kada netko umre, u tu bi se kuću navečer dolazilo na molitvu te su i za tu priliku obično *komšije* ispekle sitnih lakumića, kojima su se uz rakiju nudili gostima.

Lit.: M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; K. Kujundžić, M. Crnković, *Starinska bunjevačka kujna, Subotička Danica (nova) Kalendar za 2001. godinu*, Subotica, 2000; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb 2005; A. V[ojnić]. K[ortmiš]., *Bunjevačka zdila : I radost i žalost uz lakumiće, Bunjevačke novine*, br. 58, Subotica, 2010; T. Enderić, T. V. Požarić, J. Rudić, *Posmrtni običaji, u: Tradicijska baština i etnokulturni identitet podunavskih Hrvata Bunjevaca*, Zagreb, 2014; H. Heinrich, *Sa šporelja u majkinoj kujni : starovinska bunjevačka ila*, Subotica, 2017.

P. Skenderović

Lakumići

LAMPAŠ (**lampoš**; *madž.* *límpás*), svjetiljka uokvirena staklom u kojoj gori platnena vrpca; fenjer. Santovački Šokci nazivaju je lampoš. Najčešće je petrolejska i prenosiva – može se staviti na stol te objesiti na zid ili strop. Izrađuje se od stakla i metala ili porculana. U donjem dijelu ili podnožju nalazi se spremnik za *petrolin*,

koji se ulijeva kroz otvor u gornjem dijelu spremnika. Na otvor su urezani navoji na koje se pričvršćuje gorionik s regulatorom, koji se zove *mašina*. Kroz njegov središnji

Lampaš

dio prolazi *tinj*, tj. platnena vrpca, koja je većim dijelom spuštena u spremnik, a manjim dijelom viri iznad proreza na *mašini* i pali se prilikom uporabe. Preko dijela *tinja* koji se nalazi u spremniku i koji je zaronjen u *petrolin* vrši se napajanje gornjega dijela *tinja*, koji viri iznad *mašine* s *petrolinom* i omogućuje mu neprestano gorenje. Sa strane se na *mašini* nalazi mala osovina s kotačićem – regulatorom za jačinu svjetlosti: obrtanjem kotačića u jednu stranu *tinj* izlazi iz *mašine* i povećava se njegov slobodni dio koji gori, čime se povećava i jačina svjetlosti, dok se obrtanjem kotačića u drugu stranu *tinj* uvlači u *mašinu* te se smanjuje jačina svjetlosti. *Mašina* u gornjem dijelu ima žlijeb u koji se stavlja prozirni stakleni cilindar. Kruškastoga je oblika i ima otvore kružnoga oblika na gornjem i donjem dijelu. Gornji otvor služi za opskrbu gorionika zrakom kako bi dim nastao izgaranjem mogao izlaziti iz cilindra. Kako bi se pojačala svjetlost, na vanjskoj strani cilindra u visini gorionika nalazi se zrcalo (ili polirani sjajni lim) u kružnom ramu. Pričvršćeno je na savijenu žicu, po kojoj može kliziti gore ili dolje radi reguliranja visine. Na tu žicu, koja je savijena u gornjem dijelu, lampoš se može okačiti o čavao na zidu na određenu visinu

kako bi se bolje osvijetlila prostorija. Kako se na cilindar s vremenom nahvata čađa, povremeno se mora skinuti kako bi kroz čist cilindar prolazilo više svjetlosti, a prostor bio bolje osvijetljen.

Lampaši se izrađuju u raznim veličinama, a porculanski mogu biti jednobojni ili išarani biljnim motivima. Jedan su od simbola nekadašnjih salaša, a prestali su se koristiti nakon uvođenja električne energije. Književnik Milivoj Prčić nazvao je zbirku svojih monodrama *Salaš u lampašu*.

Lit.: M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; A. Stantić, *Krux naš svagdanji*, Subotica, 2001.

P. Skenderović

LANAC (*madž. lánce*), tradicionalna mjerna jedinica za površinu zemljišta. Vjerojatno je mađarskoga podrijetla, jer je njezina uporaba ograničena na područje bivše Ugarske. Ime je dobila po načinu odmjeravanja s pomoću lanca dugačkog 10 hvati (18,96 m), koji je korišten kao mjerna jedinica za dužinu, a preko toga izmjeru hvata kao površinske mjere (3,5966 m²). Taj je naziv poslije prenesen na jedinicu površine zemlje prvotno odmjerenu lancem. Koristio se za označivanje veličine obrađivih njiva, dok se za vinograde koristila druga tradicionalna mjera – motika. Bilo je nekoliko različitih vrijednosti lanca, a na području Bačke naseljenom Hrvatima ima ih nekoliko. **1.** Najrašireniji je lanac od 2000 četvornih hvati, koji se primjenjuje još i danas na području Subotice i Sombora, ali i šire u cijeloj Vojvodini, osobito u Banatu. Iznosi 7193,3 m², odnosno 0,71933 ha, što se u praksi zaokružuje na 0,72 ha. Preračunato u druge jedinice, iznosi 1,25 katastarskih jutara, odnosno 10 motika. **2.** Na području Lemeša (*srp.* Svetozar Miletić) kao mjerna jedinica za zemljišnu površinu koristi se lemeški lanac, koji iznosi 1200 četvornih hvati, tj. 4316 m², odnosno 0,4316 ha. Tradicionalno se navodi da su se Lemešani korištenjem manje površinske mjere željeli prikazati bogatijima, tj. da nominalno imaju više lanaca zemlje. Riječ je zapravo o tzv. ugarskom ili požunskom

lancu, koji iznosi 0,75 katastarskih jutara, odnosno 6 motika. **3.** Na području Novoga Sada nekada je bio u uporabi tzv. novosadski ili veliki lanac od 2500 četvornih hvati.

Lit.: M. Vlajinac, *Rečnik naših starih mera*, 3, Beograd, 1968; Z. Jakobović, *Leksikon mjernih jedinica*, Zagreb, 1981; M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; A. Stantić, Mire za duljinu, *Subotičke novine*, Subotica, 18. II. 2005.

P. Skenderović i L. Knezy Tošaki

LANCI (*madž. Lánce*), povijesni toponim kraj Subotice. Obuhvaćao je oranice na jugozapadu današnjih Paličkih ugarica, prema Verušiću. U povijesnim izvorima zabilježeno je da je 1786. gradsko zemljište pod tim nazivom po naredbi Jánosa Bachoa, kraljevskoga povjerenika Temišvarskoga okruga, određeno na prodaju. Područje je u XX. st. bilo naseljeno pretežito bunjevačkim življem. Naziv je danas nepoznat.

Lit.: L. Szekeres, *Szabadkai helynevek*, Szabadka, 1975.

S. Bačić

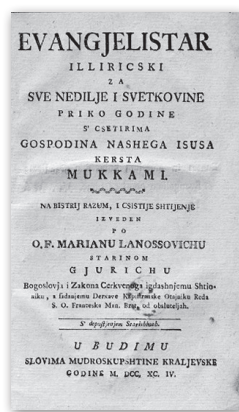
LANDUPA →lendupa

LANOSOVIĆ, Marijan (Orubica kraj Nove Gradiške, 12. VI. 1742. – Brod na Savi /danas: Slavonski Brod/, 25. XI. 1812.) franjevac, jezikoslovac i crkveni pisac. Gimnaziju je završio u Budimu 1760., u franjevački red stupio je 1761. u Baču. Filozofiju je studirao na filozofskom učilištu u Budimu 1763.-66., a teologiju na bogoslovnoj školi u Osijeku 1766.-70. Bio je učitelj pučke škole u Vukovaru 1770., zatim profesor filozofije na visokoj franjevačkoj filozofskoj školi u Brodu 1770.-73., profesor u gimnaziji u Osijeku 1774.-76. i profesor dogmatskoga bogoslovlja i crkvenoga prava na visokoj bogoslovnoj školi u Osijeku 1774. i 1777.-83. Kapelan u Požegi bio je 1776.-77., gvardijan i župnik u Našicama 1783.-88., gvardijan samostana u Baču 1800.-04. i Brodu 1806.-12. U Budimu je boravio kao tajnik Provincije sv. Ivana Kapistranskoga 1791.-94. i 1797.-1800., kao savjetnik provincijala 1794.-97. te njezin vikar 1804.-06.

Kao školski profesor usmjerio je svoj rad na objavljivanje gramatičkih priručnika. God. 1776. u Osijeku je objavio prvu latinsku gramatiku pisanu hrvatskim jezikom *Uvod u latinsko ricsih slaganje s' nikkima nimacskog jezika bilixkama za korist slovinskih mladichah sloxen*, koju karakterizira terminološki purizam – prevođenje latinskih, pomniji izbor naslijeđenih ili stvaranje novih hrvatskih termina. Zatim je 1778. u Osijeku na njemačkom objavio gramatiku hrvatskoga jezika (»slavonskoga«, odnosno »ilirikoga iliti slavonskoga«) *Neue Einleitung zur Slavonischen Sprache* (hrv. *Novi pristup slavonskomu jeziku*), koja je doživjela drugo izdanje već 1789. ponovno u Osijeku, a treće dopunjeno izdanje 1795. u Budimu. Njome se potvrdio kao jedan od najboljih dopreporodnih gramatičara – nadovezuje se na hrvatsku jezikoslovnu tradiciju staru više od 150 godina, a iako mu je narječna osnovica štokavski ikavski tip, bogatstvom sinonima u leksikografskim prilogima (njemačko-hrvatski rječnik u prvim dvama izdanjima te njemačko-hrvatsko-madžarski rječnik u trećem) dokumentirao je prepletenost triju hrvatskih narječja. Gramatika sadržava i konverzijske primjere, uzorke pisama te popis crkvenih i svjetovnih zvanja.

Tijekom kasnijega radnoga vijeka posvetio se oblikovanju i afirmaciji hrvatskoga književnoga jezika zalažući se da u njega uđe što više slavonsko-podunavske jezične baštine. God. 1783. odlukom cara Josipa II. imenovan je, zajedno s Joakimom Stullijem i Josom Krmpotićem, u tročlanu komisiju za izradu »ilirskoga« pravopisa i gramatike u Beču, za ujednačivanje dubrovačke grafije sa slavonsko-dalmatinskom, koja je tada uvedena u škole na dva područja Trojednice: u Hrvatskoj i Slavoniji. God. 1788. pozvan je u Beč da sudjeluje u konačnoj redakciji latinsko-hrvatsko-talijanskoga rječnika J. Stullija i doda mu njemačke riječi, koja je vjerojatno dovršena 1791. (*Dictionarium Stullianum illyrico-germanico-italico-latinum*). Iako nije tiskana ni sačuvana, poslužila je pri izradi rječnika što su ih poslije izdavali J. Stulli i Josip Voltić (Voltiggi).

U Budimu je objavio molitvenik u duhu katoličke obnove *Bogomolna knjižica* (1782.) te je priredio hrvatski prijevod nedjeljnoga i blagdanskoga lekcionara s latinsko-njemačkoga izvornika *Evangelistar ilirički* (1794.), u čijem je uvodu iznio svoju pravopisnu i jezičnu koncepciju. Uređivao je hrvatske pučke kalendare (»ilirički kalendari«), koji su tiskani u Osijeku 1778.-86. Ostavio je u rukopisu nekoliko započetih višejezičnih rječnika, više samostanskih kronika, teološke i pravne spise te pjesme, ali su mnogi izgubljeni.

M. Lanosović, *Evangelistar illiricki*, Budim, 1794.

Erudit i prosvjetitelj, svojim filološkim radom pridonio je stvaranju jedinstvenoga pravopisa i hrvatskoga standardnoga jezika na temelju novoštokavštine zapadnoga tipa. Njegovo leksičko djelo rasvijetljeno je 1983. na obljetničkom znanstvenom skupu u Slavonskom Brodu. Svojim djelovanjem među podunavskim Hrvatima pomogao je njihovu uključivanju u proces standardizacije hrvatskoga književnoga jezika.

Djela: *Uvod u latinsko ricsih slaganje s' nikkima nimacskog jezika bilixkama za korist slovinskih mladichah sloxen*, Ossik, 1776; *Neue Einleitung zur slavonischen Sprache*, Esseck, 1778 (1789², Ofen, 1795³); *Bogomolna knjixica iz pismah Davidovih i cerkvenih knjigah pomnivo sloxena, i na svitlost dana za duhovnu korist dushah kerstjanski*, Budim, 1782; *Evangelistar illiricki za sve nedilje i svetkovine priko godine s' csetirima Gospodina nashega Isusa Kersta mukkami*, Budim, 1794.

Lit.: J. Jakošić, *Scriptores Interamniae vel Pannoniae Saviae, nunc Slavoniae dictae*, 1795, u: M. Šrepel, Jakošićev spis: *Scriptores Interamniae, Grada za povijest književnosti hrvatske*, JAZU, br. 2, Zagreb, 1899; M. Moguš, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Zagreb, 1998; *Zbornik radova o Marijanu Lanosoviću*, Osijek, 1985; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004; *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010; *Hrvatski biografski leksikon*, 8, Zagreb, 2013; M. Tatarin, *Jedna slavonska svjetovna drama tiskana u 18. stoljeću*, *Croatica : časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu*, 57, Zagreb, 2013; R. Skenderović, *Povijest podunavskih Hrvata (Bunjevaca i Šokaca) od doseljavanja do propasti Austro-Ugarske Monarhije*, Subotica – Slavonski Brod, 2017.

R. Skenderović

LÁNYI, Ernő (Langsfeld, Ernest) (Pešta, 19. VII. 1861. – Subotica, 13. III. 1923.), glazbenik, skladatelj, glazbeni pedagog. Glazbeno se obrazovao privatno, na Konzervatoriju u Münchenu kao mladić, a poslije i na Muzičkoj akademiji u Budimpešti. U međuvremenu je bio dirigent u nekoliko gradova te se afirmirao kao mađarski tekstopisac i skladatelj. Rođeno prezime Langsfeld pomadžario je 1884. Bio je kopetitor u budimpeštanskoj operi, zborovođa katedrale u Jegri (*mađ.* Eger) te ravnatelj Muzičke škole u Miskolcu. Nakon smrti ravnatelja Muzičke škole u Subotici Ferenc Gaála, dolazi u Suboticu 1907. i postaje novim ravnateljem te škole, znatno unaprijedivši njezinu organizaciju i podigavši razinu kvalitete. Osnovao je Subotičku filharmoniju 1908. Nakon umirovljenja 1919. bio je zborovođa u crkvi sv. Terezije Avilske do smrti.

Neven je u nepotpisanom članku »Hallod-e te Búnjő lány!« (Čuješ li, Bunjo-djevojko!) zabilježio jedan incident nakon njegova dolaska u Suboticu: »Naša gradska općina prije nekoliko miseci izabere za upravitelja mistne muzičke škole nekog g. Lányi profesora muzike i hvaljenog magjarskog muzičara... Isti g. dodje u Subaticu zauzme svoje misto i masniju plaću i da se oduži nama Bunjevcima koji u tako velikom broju stanujemo u Subotici spiva jednu porugljivu pjesmu 'Hallod-e te Búnjő lány' itd. Ovaj 'divni' plod umjetničkog duha prikazan je na zabavi mistne

magj. pivačke družine 'Dalárda' i kako su nas informirali, koji je Bunjevac na istoj zabavi bio prisutan, taj se smutio nad takovim neslanim blesgarijama. Mi se čudimo g. profesoru već kao intelligentnom čoviku, a kao umjetniku i pjesniku još i većma da je svoj duševni dar trošio na tako dilo, koje vridja narodni ponos i osičaj velikog dila Subotice. Da g. Lányi zna da u Subotici ima Bunjevaca vidi se iz toga što je o Bunjevcima pjesmu spjevao, a da nas u tako velikom broju ima ovde u Subotici to je mogo zapitati ma kojeg pandura. Ako g. Lányi onaj dio njegove mastne plaće koji mu se iz našeg bunjevačkog poreza tiče nepodiže onda neka nam se ruga. Ali ako se njegova umjetnička duša ne žaca naši para onda neka nam se i neruga«. Iako je subotički list vladajuće Stranke neovisnosti *Függetlenség* 18. VII. 1907. u jednom članku negativno pisao o Lányijevoj pjesmi, koju naziva »Bunyó nóta«, da vrijeđa Bunjevce, *Neven* je u slijedećem broju ostao kod osude Lányijeve pjesme, za koju piše da su kasnije doznali da ju je autor »okrstio« imenom »Bunyó nóta« (Pjesma Bunje), te ustrajao u tvrdnji da mjesni mađarski listovi *Bácskai Hírlap* i *Függetlenség* neutemeljeno drže da je *Neven* napao autora zato što je Mađžar i zastupa mađžarsku kulturu.

Lit.: *A Pallas Nagy Lexikona*, 11, Budapest, 1895; *Neven*, 7,8/1907, Subotica; P. Ujvári (ur.), *Magyar Zsidó Lexikon*, Budapest, 1929; A. Lebl, *Gradske partije u Vojvodini 1887 – 1918*, Novi Sad, 1979; Á. Kenyeres (ur.), *Magyar életrajzi lexikon 1000–1990*, Budapest, 2001.

S. Bačić

LASTA, stolna sorta grožđa. Stvorena je na oglednom dobru Poljoprivrednoga fakulteta u Novom Sadu u Srijemskim Karlovcima križanjem sorata Muscat de Saint Vallier i Ljana. Autori su Petar Cindrić i Nada Korać. Priznata je 1991.

Razvija snažan čokot s neurednim rastom mladara. List je srednje veličine, petodijelan, s otvorenim bočnim urezima. Drškin je urez široko otvoren u obliku velike zgrade. Površina je lista glatka, svijetlozelena, sa slabo dlakavim naličjem.

Cvijet je hermafroditan. Kad je hladno i kišno u vrijeme cvatnje, slabije se oplođava. Grozd je velik, stožast, rastresit, na dugoj zeljastoj dršci. Bobice su krupne, izdužene (25,8 x 19,5 mm) žute boje, često s mrkim pjegama na osunčanoj strani. Pokožica je bobica tanka, topiva i čini cjelinu s pulpom, koja je izrazito hrskava. Okus je grožđa vrlo fin, osvježavajući.

Sazrijeva u drugoj polovini rujna. Zahtijeva dugu rezidbu. Prinosi osciliraju po godinama. Razvija puno nerodnih zapera. Osjetljiva je na niske temperature. Nije osjetljiva na sivu plijesan grožđa, ima visoku toleranciju na peronosporu, međutim veoma je osjetljiva na pepelnicu. Formira gust neuredan špalir te zahtijeva puno rada sa zelenim dijelovima čokota. Nakuplja mnogo šećera. Grožđe se može dugo čuvati na čokotu jer ne gubi svježinu, a i ose ga slabo napadaju. Uzgaja se uglavnom na okućnicama radi zadovoljavanja lokalnih potreba za stolnim grožđem.

Lit.: P. Cindrić, N. Korać, V. Kovač, *Sorte vinove loze*, Novi Sad, 2000; E. Hajdu, Gy. Bistrai, P. Cindrić, D. Ivanišević, N. Korać, J. Lazar, M. Medić, S. Szegedi, *Sorte vinove loze, sadni materijal i bolesti*, Budapest, 2011.

P. Cindrić

LATINOVICZ, Filip → Latinović, Filip

LATINOVIĆ, plemićka porodica. Podrijetlom je iz Kotora u Boki kotorskoj (nekada u Dalmaciji, danas u Crnoj Gori). Prezime upućuje na njihovu katoličku vjeroispovijed jer su se pravoslavci i katolici na južnoslavenskom području međusobno nazivali »Latinima« i »Grcima«. U Mađarsku su se zajedno s drugim Dalmatinima doselili bježeći pred Osmanlijama potkraj XVI. i početkom XVII. st. te su se naselili u Bačkoj. Prvi poznati član porodice bio je Tadej, koji se sa sinovima Danielom i Stipanom nastanio u Baji. Njih su trojica u Beču 23. IX. 1719. od kralja Karla III. dobili plemićki naslov za vojne zasluge jer su od 1687. kao graničari branili Vojnu granicu od Turaka. Plemstvo je proglašeno na županijskoj skupštini 16. IV. 1720. Daniel

je začetnik kaćmarske grane porodice, a Stipan veće boršotske grane.

Nakon razvojačenja Latinovići su od Ugarske komore uzeli u najam posjede na golemim pustarama u okolici Baje. Prvi veći posjedi kojima su postali vlasnici bile su pustare Boršot (madž. Bácsborsód) i Legyen, koje su 1725. i 1726. Daniel i Stipan Latinović kupili od bačkoga podžupana Ferenc Hammerschmidta (ovaj ih je stekao 1712. darovnicom od ugarskoga palatina). Darovnicu za Boršot ugarski im je palatin potvrdio 10. II. 1726. Po njemu je nastao pridjev Boršotski (Borsodi, de Borsod), koji je u Beču 30. X. 1747. dobio bački podžupan i kraljevski savjetnik Petar Latinović sa svojom rodbinom. Od četvorice njegovih sinova Ivan i Josip (sinovi iz njegova drugoga braka s barunicom Anom Brnjaković) kupili su 1798. od Ugarske komore posjed Kaćmar, koji im je kralj Franjo (Ferencz) II. dodijelio darovnicom od 12. VI. 1801., od kada nose i pridjev Kaćmarski (de Katymar). Na kraju, napuštenu pustaru Madaroš, koja je nakon protjerivanja Turaka 1712. palatinovom donacijom pripala János Osztroiczkyju i njegovu sinu Imreu, prvo su dali u zalog, a zatim 1751. i prodali bačkomu podžupa-

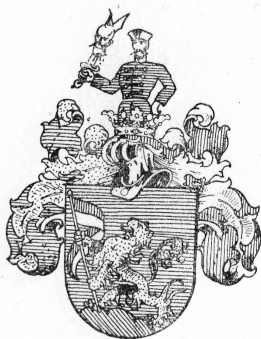

Latinović-Horthyjev dvorac u Kaćmaru

nu Petru Latinoviću. Prema županijskomu katastarskomu popisu iz 1826. s 44.241 jutrom bili su peti po veličini veleposjednici u Bačko-bodroškoj županiji (iza Ugarske komore s 514.336, kneza Graškovića sa 108.663, grofa Brunswicka s 57.479 i baruna Orczyja s 44.598 jutara), što je bilo više od kalačko-bačkoga nadbiskupa s 38.031

ili grada Subotice s 34.297 jutara. Pustare Boršot i Madaroš Latinovići su naselili 1781., odnosno 1787.

Smatra se da su, uz najutjecajnije Graškoviće, bili najmoćnija dalmatinska porodica, te jedna od najbogatijih ne samo u Podunavlju nego i u cijeloj Ugarskoj. Biskup Ivan Antunović po Latinovićima je oblikovao likove u svojem romanu *Posliednji Gizdarev*. Na županijskom popisu plemića 1841. članovi porodice popisani

Grb porodice Latinović

su u Baji, Boršotu, Legyenu, Madarošu i u Somboru. Iz te porodice proglašeno je 28 plemića. Kao vrlo utjecajni posjednici obnašali su najviše javne dužnosti u upravi Bačko-bodroške županije: Petar je od 1748. bio drugi dožupan, a 1759.-73. prvi dožupan, Ivan prvi dožupan 1786., Tadej glavni kotarski načelnik 1781.-85., a drugi dožupan 1797.-1801., Beno glavni županijski bilježnik 1825.-38., Karlo glavni bilježnik od 1838., a drugi dožupan 1842.-48., Zsigmond drugi dožupan 1849., Moric prvi dožupan 1863.-67., Pavle veliki župan 1901.-06., a mnogi su bili glavni plemićki suci, suci sudbenih stolova, podbilježnici, prisjednici itd. Neki su bili i županijski nunciji (zastupnici) na zasjedanjima Ugarskoga sabora u XVIII. i XIX. st.: Nikola (1730.-1811.), Ivan (1746.-1823.), Karlo (1800.-1855.) i Lajos (1805.-1869.). Muški članovi obitelji mahom su bili pravnici i vojni časnici. Članice ove porodice u XIX. i XX. st. udajama su ušle u krug najviše mađarske aristokracije. Bogatstvo i utjecaj, uz obnašanje mnogih dužnosti u župa-

nijskoj upravi, i ženidbene veze kao posljedicu su imali jaku integraciju u mađarsko plemstvo i asimilaciju svih članova porodice, koja je bila uvelike završena do sredine XIX. st.

Zahvaljujući velikomu bogatstvu članovi porodice imali su kaštelje (dvorce) i kurije u oba svoja sjedišta (Boršotu i Kaćmaru), kao i u Madarošu. Sačuvani su samo objekti u Boršotu: dvorac Josipa Latinovića i dvorac Ernesta Latinovića-Puchera-Schumachera-Sauerborna te kurija Gedeona Latinovića. Uništeni su im dvorci i kurije u Kaćmaru (Latinović-Hortyjev dvorac i kurija Ivana Latinovića), u Madarošu (kurija Albe Latinovića), u Boršotu (kurija Nikole Latinovića) i u Madaroš-Göböljárásputzi (kurija Oskara Latinovića).

Opis grba: U plavom štitu zlatni lav maše crvenom zastavom. U plemićkoj kruni iznad štita izdiže se vitez u oklopu i šljemu s plavo-crvenim perjem, koji na maču drži odrubljenu tursku glavu.

Lit.: I. Nagy, *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal*, 7, Pest, 1860; Gy. Dudás, *A borsódi és katymári Latinovits-család története*, Zombor, 1899; S. Borovszky (ur.), *Bács-Bodrog vármegye*, 2, Budapest, [1909]; M. Mandić, *Bunjevačko plemstvo, Subotička Danica ili Bunjevačko-Šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1927*, Subotica, b. g.; M. Evetović, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića*, Subotica, 1935; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002.

L. Heka

LATINOVIĆ, Beno (Latinovits, Benő, Benjamin) (Budim, 10. VIII. 1785. – Kalača, 24. XII. 1872.), županijski dužnosnik. Rođen je u brojnoj obitelji glavnoga plemićkoga suca i saborskoga zastupnika Nikole iz boršotske grane porodice i Kate, rođ. Kiršić. Najprije je 1809. imenovan za drugoga podbilježnika u županiji, zatim 1811. za prvoga podbilježnika, a županijski glavni bilježnik bio je 1825.-38. Bio je i glavni županijski plemićki sudac. Ostali su zabilježeni svečani govori Bene Latinovića i prvoga podžupana Józsefa Odryja Pačirskoga u prigodi svečanoga ustoličenja ba-

runa Josipa Rudića Almaškoga ml. za namjesnika velikoga župana Bačko-Bodroške županije 11. IX. 2020. u županijskom sjedištu Somboru.

Djelo: *A megyebéli karok és rendek nevében mondott beszéde*, Pécs, b. g.

Lit.: G. Petrik, *Magyarország bibliographiája 1712-1860*, 1, Budapest, 1888; Gy. Dudás, *A borsódi és katymári Latinovits-család története*, Zombor, 1899; J. Szinnyi, *Magyar írók élete és munkái*, 7, Budapest, 1900; K. Bunić, *Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata*, Subotica, 1946; M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002.

L. Heka

LATINOVIĆ, Filip (Latinovicz, Latinovits, Fülöp) (?., 1784. – Pešta, 22. V. 1821.), županijski dužnosnik. Sin je Lovre mlađega, a unuk Lovre starijega, jednog od braće Latinović (ostali su Antun, Jakov, Đuro) kojima je Šime Antunović prodao dio imanja koji je pripadao njegovu mlađemu bratu Stipanu Antunoviću, šukundjedu Ivana Antunovića. Praunuk je Stipana Latinovića, koji je s bratom Danijelom dobio plemstvo 1719. i postao rodonačelnik »velike i razgranate plemićke porodice Latinovića«. Bio je županijski perceptor (blagajnik zemaljskoga poreza) i prisjednik sudbenoga stola Bačke županije. Njegovo se ime nalazi na nadgrobnoj ploči u crkvi Blažene Djevice Marije u središtu Budimpešte, kraj Elizabetina mosta.

Prema razgovoru Miroslava Krleža s Anđelkom Malinarom, po njemu je Krleža nazvao glavnoga junaka u svojem romanu *Povratak Filipa Latinovicza*. Publicist Zvonimir Kulundžić daje moguće objašnjenje pod kojim se okolnostima Krleža upoznao s imenom Filipa Latinovića: »Možemo pretpostaviti da je Krleža to ime i prezime pročitao tu za vrijeme svojih meditiranja i solilokvija, dok se školovao u budimpeštanskoj Vojnoj akademiji Ludoviceum; da je to ime kao hrvatsko privuklo njegovu pažnju, pa da se na neki spiritualni način s njim srodio i drugovao s tim pokojnikom, a mnogo godina kasnije sjećajući se svoje mladosti ono mu se nametnulo, kad je pisao taj svoj roman.«

Lit.: Gy. Dudás, *A borsódi és katymári Latinovits-család története*, Zombor, 1899; M. Evetović, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića narodnog preporoditelja*, Subotica, 1935; A. Malinar, Predgovor, u: M. Krleža, *Povratak Filipa Latinovića*, Sarajevo – Zagreb, 1980; Z. Kulundžić, *Tajne i kompleksi Miroslava Krleže*, Ljubljana, 1988; M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002.

V. Nimčević

LATINOVIĆ, Gabriel (Latinovits, Latinovics, Latinovich, Gábor, Gábor József Benedek) (Baja, 14. III. 1825. – Budimpešta, 8. V. 1897.), naslovni biskup i kalački kanonik, saborski zastupnik. Bio je sin plemićkoga suca Maksimilijana (Mikse) iz boršotske grane porodice i Janke (Johanne) Kardos, oboje iz Baje. Gimnaziju je polazio u Kalači i kod pijarista u Baji, a zatim je mudroslovlje završio u Jegri (*madž.* Eger) te teologiju u Kalači. Zaređen je 1848. U Dautovu (*madž.* Dávod) bio je kapelan 1848.-50., upravitelj župe u Boršotu (*madž.* Bácsborsód) 1851.-56., župnik u Baškutu (*madž.* Vaskút) 1857.-64 i u Baji 1865.-78. Od 1866. bio je prepozit Svetoga Stjepana. Bio je bajski arhiđakon 1870.-78, stariji kanonik magistar 1879.-81., potiski arhiđakon 1882.-86., bački arhiđakon 1887.-88., katedralni arhiđakon 1888.-93, bački mali prepozit 1893.-95. te kanonik kustos 1895.-97. Za naslovnoga biskupa Budve izabran je 1890.

Aktivno je sudjelovao u javnom životu Baje, pa je bio prvi predsjednik Katoličke udruge mladih (*madž.* Katolikus Legényegylet) i voditelj Prve bajske ženske udruge dobročiniteljica (*madž.* Bajai Első Jótékony Nőegylet). Jedan je od utemeljitelja osnovne škole Kalačke družbe školskih siromašnih sestara Naše Gospe u Baji (počela je s radom 1872.). Za tu je svrhu njegova rođakinja Auréla Latinović već 1863. oporučno ostavila novčani iznos. Mnogo je rada uložio u organiziranje školstva u okviru crkve i Bačko-bodroške županije.

Četiri puta bio je biran za zastupnika Bačko-bodroške županije u Ugarskom saboru (1878.-92.), pa je uglavnom boravio u Budimpešti. Zastupao je stajališta vladajuće Liberalne stranke. Bio je i član

Ugarske delegacije koja je s Austrijskom delegacijom rješavala zajedničke državne poslove (vanjski i vojni poslovi te financije vezane za njih). U saboru je rijetko govorio. Tek se dva puta odlučnije zauzeo za obranu svojih stajališta. Prvi je put to bilo u pita-

Gabriel Latinović

nju izgradnje željezničke pruge Subotica – Baja kao dijela putnoga pravca Budimpešta – Zemun, a drugi put 1883. branio je zakonski prijedlog o srednjoškolskom obrazovanju. Zalagao se za pravo vjerskih zajednica da slobodno osnivaju škole. Usto je smatrao da se u manjinskim školama treba kao obvezni predmet poučavati mađarski jezik. No njegovo političko angažiranje dovelo je i do konfrontacija (1880. na izborima je pobijedio sa samo 26 glasova više), dio tiska također je kritički pisao o njemu, žalili su se i biskupu kako stajališta Liberalne stranke i svećeništvo ne idu zajedno. Zatim su neki počeli agitirati za njega kao budućega biskupa, uključujući tu i ministra za vjerska pitanja Ágostona Treforta, tvrdeći da se radi o pravom Mađaru i državnim idejama vjernom mužu, koji će se suprotstaviti »panslavenskim idejama«. No kako je uvođenje građanskoga braka bilo je jedna od najbolnijih tema u odnosima Crkve i države u drugoj polovini XIX. stoljeća (koji je u Mađarskoj konačno uveden 1894.), kada je Gornji dom (Kuća velikaša) Ugarskoga sabora 1884. odbio

taj zakonski prijedlog, a Zastupnički dom prihvatio, kalački nadbiskup Haynald i Latinović našli su se na različitim stranama, premda se ne zna je li kanonik glasovao kao i njegovi stranačke kolege. Slijedom toga 1886. na upražnjeno mjesto biskupa u Banskjoj Bystrici (*mađ.* Besztercebánya) imenovan je kalački kanonik Imre Bende (rođen također u Baji), koji je kao župnik bio zastupnik Novoga Sada u Ugarskom saboru. No dobri odnosi između nadbiskupa i župnika nisu narušeni, pa je 1888. imenovan opatom Svete desnice.

Uoči smrti želio je otputovati na uobičajeno liječenje u Opatiju, ali je iznenada preminuo od zatajenja srca. Posljednji posjetitelj koji ga je obišao bio je rođak Ivan Latinović, član Kuće velikaša. U nekrologu objavljenom u lokalnom listu *Bajai Közlöny* spominje se njegova omiljenost i dobrota, zahvaljujući kojima je stekao brojne prijatelje i poštovatelje. Oporukom je odredio da se njegovi privatni rukopisi, pisma, fotografije i ostali dokumenti unište i zapale, a za izvršitelja oporuke odredio je rođakinju Lauru Latinović. Pokopan je 11. svibnja u Kalači u svećeničkoj kripti javnoga groblja.

Lit.: *A Pallas nagy lexikona*, 11, Budapest, 1895; Gy. Dudás, *A borsódi és katymári Latinovits-család története*, Zombor, 1899; J. Szinnyei, *Magyar írók élete és munkái*, 7, Budapest, 1900; *Magyar Katolikus Lexikon*, 7, Budapest, 2002; A. Lakatos (ur.), *A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye Történeti sematizmusa 1777-1923*, Kalocsa, 2002; A. Lakatos, *Latinovics Gábor (1825-1897) címzetes püspök, kalocsai kanonok életrajza* (<http://docplayer.hu/10490564-Latinovics-gabor-1825-1897-cimzetes-puspok-kalocsai-kanonok-eletrajza.html>) – pristupljeno 29. XIII. 2020).

L. Heka

LATINOVIĆ, Geza (Latinovits, Géza) (Pešta, 8. II. 1863. – Budimpešta, 19. IV. 1914.), saborski zastupnik, počasni glavni županijski bilježnik, dopredsjednik Povišnjega društva Bačko-bodroške županije, putopisac. Sin je Ilije Latinovića iz kačmarske grane porodice i Judite Latinović iz boršotskog ogranka. Brat je Pavla Latinovića. Školovao se u bajskoj kraljevskoj katoličkoj gimnaziji, a maturirao je u budim-

peštanskoj gimnaziji u V. okrugu. Pravo je studirao u Beču i Budimpešti. U mađarskoj prijestolnici kao dragovoljac služio je 1880. godinu dana u carskoj i kraljevskoj 4. husarskoj pukovniji. Položivši časnički ispit, imenovan je pričuvnim časnikom. Bio je počasni glavni bilježnik Bačke županije i 15 godina dopredsjednik Povijesnoga društva Bačko-bodroške županije, čiji je rad obnovio. Uspješno je vodio arheološka istraživanja na području županije.

God. 1890. pošao na svoje sedmogodišnje putovanje svijetom. Obišao je zapadnu Europu (Njemačku, Italiju, Francusku, Englesku), Rusiju, Švedsku, Norvešku, cijeli Balkan i Tursku, nadalje sjevernu Afriku (Alžir, Tunis), Bliski istok (Siriju, Palestinu), Cejlon i Britansku Indiju. Držao je predavanja o svojim putovanjima u Indiji i u Mađarskom geografskom društvu te je objavio poseban otisak predavanja pod nazivom *A maharadsák honából (Iz domovine maharadža)*. Časopis Mađarskoga društva geografa *Földrajzi Közlemények* izvijestio je 1896. o uspjehu predavanja i o brojnoj publici. Njegovi su putopisi bili rado čitani, a objavljivao ih je u različitim časopisima i novinama (*Politikai Újdonságok*, Budapest; *Egyetértés*, Budapest; *Pesti Hírlap*; *Fővárosi Lapok*; *Nemzet*, Budapest; *Vasárnapi Újság*, Budapest; *Budapesti Hírlap*; *Bácskai Ellenőr*, Szabadka; *Bácska*, Zombor; *Újvidék*, Újvidék; *Aradi Közlöny*; Arad; *Magyar Salon*, Budapest). Među ostalim, pisao je i s više puta ponavljana boravka na južnoslavenskom području: Šetnja Bosnom (Egy séta Boszniában, *Pesti Hírlap*, 169/1892), Lov u Bosni (Vadászat Boszniában, *Egyetértés*, 142/1892), Putovanje u Crnu Goru (Utazás Montenegróban, *Egyetértés*, 165/1892), Uzduž Jadranskoga mora (Az Adriai-tengeren végig, *Egyetértés*, 131/1892), Utisci s puta po Dalmaciji (Útiélmények Dalmáciából, *Fővárosi Lapok*, 1892), Lov u okoli Mostara (Vadászat Mosztár környékén, *Egyetértés*, 169/1893), Dva tjedna na dalmatinskim otocima (Két hét a dalmát szigeteken, *Fővárosi Lapok*, 1893) te Ribolov u Dalmaciji (Vízi vadászatok Dalmáciában, *Nemzet*, 211/1893). U somborskom časopisu *Bácska* objavio je putopise koje je 1897.

izdao i kao posebne otiske: *Iz imperija bijeloga cara (A fehér czár birodalmából)* i *Nacrti o Indiji (Vázlatok Indiáról)*. Njegovi indijskih putopisi ponovno su objavljeni u knjizi *Stari bački i banatski putopisci (Régi bácskai és bánáti utazók*, Újvidék, 1987). U monografiji Bačko-bodroške županije iz 1909. navodi se da je o svojem dužem boravku u Americi objavio i djelo *Iz domovine biznisa (A business hazájából)*.

Nakon povratka uključio se u javni život te je 1897. izabran za saborskoga zastupnika grada Bača. Četiri godine poslije ponovno je izabran u aljmaškom okrugu kao kandidat Liberalne stranke. U parlamentu je bio član saborskoga odbora za promet. Odlikovan je 1904. Redom željezne krune trećega razreda.

Kao dugogodišnji dopredsjednik županijskoga Povijesnoga društva zauzimao se za izgradnju palače kulture u Somboru, do čega ipak nije došlo, jer se, među ostalim, tomu ispriječilo i izbijanje Prvoga svjetskoga rata. Povukao se iz pokreta usmjerenih na ostvarenje kulturno-umjetničkih i gospodarskih ciljeva 1907. Na potonjem području djelovao je kao predsjednik Gospodarskoga saveza te izvršni predsjednik štedno-kreditne zadruge i saveza za skladištenje žitarica. Arhiv porodice pohranio je 1899. u Mađarski narodni muzej.

Iza roditelja naslijedio je kuriju Geodeona Latinovića (Budim, 1790. – Budim, 1866.), glavnoga odvjetnika Bačko-bodroške županije, koju je ovaj sagradio u Boršotu oko 1830. u klasicističkom stilu. Zgrada i danas postoji.

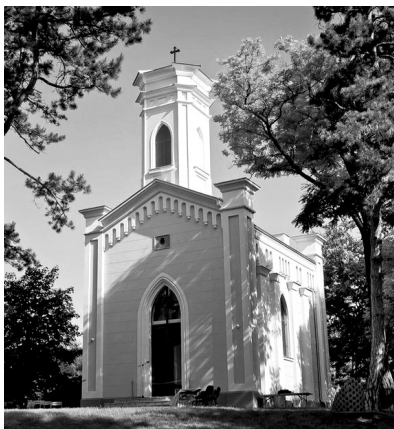
Djela: *A maharadsák honából*, Budapest, 1896; *Vázlatok Indiáról*, Zombor, 1897; *A fehér czár birodalmából*, Zombor, 1897.

Lit.: Gy. Dudás, *A borsódi és katymári Latinovits-család története*, Zombor, 1899; J. Szinnyei, *Magyar írók élete és munkái*, 7, Budapest, 1900; S. Borovszky (ur.), *Bács-Bodrog vármegye*, 2, Budapest, [1909]; K. Káich, *Bács-Bodrog Vármegye Történelmi Társulata 1883–1918.*, Újvidék, 1980; Z. Kalapis, *Életrajzi kalauz*, 2, Újvidék, 2003; L. Szendrei, Latinovits Géza, *Kagylókört*, 45, Budapest, 2007.

L. Heka

LATINOVIĆ, Ilija (Latinovits, Illés) (Baja, 23. X. 1820. – Kačmar, 29. III. 1886.), veleposjednik, sudac. Sin je Šandora, glavnoga županijskoga kotarskoga načelnika, iz kačmarske grane porodice i barunice Adelheid (Etel) von Geramb, rođ. Lyombán. Brat je Ivana Latinovića, otac Pavla i Geze Latinovića, a šukundjed glumca Zoltána. Bio je istaknuta osoba u javnom životu Bačko-bodroške županije: husarski natporučnik i sudac županijskoga sudbenoga stola. Isticao se školovanošću i velikom kulturom.

Obiteljski dvorac u Kačmaru počela je graditi 1801. njegova majka barunica Etel Geramb, nakon smrti oca Šandora (Baja, 22. IX. 1785. – Baja, 10. X. 1831.), koji je nakon povlačenja iz javnoga života na svojim posjedima stvorio uzorno gospodarstvo s velikim prihodima. Uz to je stvorio knjižnicu od oko 14.000 knjiga na francuskom, njemačkom, latinskom i mađarskom jeziku. Gradnja dvorca dovršena je 1840-ih, kada je gospodarstvom već upravljao Ilija. Park koji je okruživao palaču bio je površine 50 jutara, pa je zajedno s dvorcem bio pravi mamac za elitu Bačke županije i grada Baje. U njegovim odajama bilo je mjesta za stotinjak gostiju. Na otvorenju su bili veliki župan, podžupan, župnik i papinski komornik, općinski sudac, aljmaški glavni bilježnik, veleposjednici te brojni Bunjevci (Endre Latinović, Alojz Išpanović, Šandor Mihalović itd.).

Obnovljena Latinovićeva kapela u Boršotu

Ilija je, sa suprugom Juditom, 1880. u Boršotu, u šumici kraj obiteljskoga vrta, podigao kapelu Blažene Djevice Marije, a posvetu je obavio kalački kanonik Gabriel Latinović. Mijo Mandić u nekrologu u *Nevenu* piše da, iako ga oplakuju stanovnici Kačmara, Boršota i Madaroša, »poglavita žalost je snašla ipak nas Kačmarce, jer smo mi najviše i u najvećoj miri uživali dobrobit njegove blagodarne desnice« jer je »bio i osobiti podpomagatelj obćega dobra, podpora ubogih i sirotah i veliki dobrotvor crkve i školstva«.

Njegova kći Margita (Budim, 1866. – Gyömrő, 1926.) udala se za generala konjaništva viteza Istvána Horthyja (starijega brata admirala Miklósa Horthyja, regenta Mađarske 1920.-44.), te su njih dvoje upravljali gospodarstvom nakon Ilijine smrti. U dvorcu su ostali do 1921., kada su na zamolbu Miklósa Horthyja prodali dvorac, jer nije bilo uputno da István kao jedan od članova glavnoga stožera mađarske vojske stanuje samo par kilometara od državne granice. Obitelj se preselila u Gyömrő, ali je zadržala pustaru Šanac kraj Kačmara, koja se prostirala na površini od 1010 jutara. István Horthy se 1930-ih godina, prodavši svoje posjede, vratio živjeti natrag u selo sagrađivši šestosobnu kuriju. Prema svjedočenju Toše Iskruljeva, prilikom konačnog razgraničenja između Kraljevine SHS i Mađarske kada je na terenu boravilo posebno međunarodno povjerenstvo 1922. godine, Kačmar je ostao u Mađarskoj upravo zbog dvorca supruge Istvána Horthyja, brata regenta Mađarske.

Nakon Drugoga svjetskoga rata Latinovićev dvorac u Kačmaru opustošen je i srušen, a imanje je nacionalizirano i podijeljeno mjesnom poljoprivrednom gospodarstvu. Tzv. »Latinovićeva kapela« s kriptom više puta je oštećena i opljačkana. Obnovila ju je lokalna samouprava obnovila sredstvima Europske unije 2016.

Lit.: *Neven*, 4/1886, Sombor; T. Iskruljev, *Raspeće srpskog naroda u Sremu 1914 godine i Mađari: Sa mađarske granice Bajski trokut i Sent-Andreja*, Novi Sad, 1941; M. Szluha, *Bács-bodrog vár-megye nemes családjai*, Budapest, 2002; <https://>

www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Katymar/pages/006_a_latinovits_csalad.htm (pristupljeno 29. XIII. 2020.)

L. Heka

LATINOVIĆ, Ivan (Latinovics, János) (Baja, 11. IV. 1819. – Baja, 6. I. 1892.), veleposjednik. Sin je Šandora, glavnoga županijskoga kotarskoga načelnika, i barunice Adelheid (Etel) von Geramb, rođ. Lyombán. Brat je Ilije Latinovića. Mijo Mandić, rođeni Kaćmarac, u nekrologu u *Nevenu* piše da je bio »najbogatiji Bunjevac iz starije dobe« i da »za njegova ditinstva nije bio kaćmarac-bunjevac podregjenik, već samostalan gazda, domaćin, pastir il lemeš. Iz ove blažene dobe, – premda se nije više ni on smio Bunjevcem držati, a da ga današnje slobodumlje panslavom il izdajicom neokrsti, – sačuvao je ništo malo boljega čuvstva i za nas. Bunjevačko pravo, bar u crkvi štitio je očito. Prvenstvo bunjevačko nije dao podrediti, zabašuriti ni za čiju volju.« Riječ je naime o priporu između kaćmarskih Nijemaca i Bunjevaca i krnje nja bunjevačkih prava u tamošnjoj crkvi sv. Ivana Nepomuka, koje je kulminirao u vrijeme župnika Eduarda Navratila 1881., kada su njemački mladići nastojali silom potisnuti bunjevačke mladiće pred velikim oltarom za vrijeme mise.

Lit.: *Neven*, 2/1892, Subotica; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; M. Szluha, *Bács-bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002.

S. Bačić

LATINOVIĆ, Ivan (Latinovits, János) (Boršot /mađ. *Bácsborsód*/, 3. XI. 1843. – Budimpešta, 17. II. 1909.), veleposjednik, pravnik, saborski zastupnik. Sin je Ivana Latinovića, glavnoga županijskoga plemićkoga suca, iz kaćmarske grane porodice i Flóre, rođ. Pilasanović. Otac je bačko-bodroškoga župana i diplomata Ivana Latinovića. Gimnaziju je polazio u Beču, a pravo je završio u Budimpešti. Za glavnoga bilježnika Bačke županije izabran je 1867., a bilježnik sudbenoga stola bio je 1868.-70. Za ravnatelja mađarskoga Crvenoga križa izabran je 1868. U Ugarskom saboru bio je zastupnik Liberalne stranke za okrug Ri-

đica 1878.-87. Na inicijativu predsjednika ugarske vlade Sándora Wekerlea da se na tri ispražnjena mjesta doživotnih članova Kuće velikaša (Gornjega doma) Ugarskoga sabora imenuju novi članovi Franjo Josip je 9. II. 1895. kao jednoga od njih imenovao Ivana Latinovića. Tri godine poslije kralj ga je imenovao viteškim križem Reda sv. Leopolda.

Lit.: Gy. Dudás, *A borsódi és katymári Latinovits-család története*, Zombor, 1899; S. Borovszky, (ur.), *Bács-Bodrog vármegye*, 2, Budapest, [1909]; M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002; J. Bölöny, K. Jónás, *Magyarország törvényhozó testületei : A Magyar Országgyűlés tisztségviselőinek adatai 1848 -1990*, Budapest, 2015.

L. Heka

LATINOVIĆ, Ivan (Latinovits, Latinovics, János) (Budimpešta, 29. XII. 1893. – Kaćmar, 13. III. 1950.), veleposjednik, diplomat, župan, saborski zastupnik. Sin je pravnika i saborskoga zastupnika Ivana i Márie, rođ. Mikó. Zadnji je potomak kaćmarske grane porodice. Studirao je u Budimpešti, Zürichu i Cambridgeu. Govorio je više svjetskih jezika, proputovao je Kinu, Japan, Australiju, Afriku i Ameriku. Nakon stečenoga doktorata političkih znanosti radio je kao ataše u mađarskoj diplomaciji 1922.-24., kada se vratio na svoje posjede u Bačko-bodrošku županiju, u kojoj je aktivno sudjelovao u društvenom i političkom životu između dvaju svjetskih ratova. Za zastupnika županije u Gornjem domu Državnoga sabora izabran je 1933. Dužnost velikoga župana Bačko-bodroške županije i grada Baje obnašao je 1937.-38., kada je podnio ostavku. Bio je vitez Malteškoga reda.

Svoju kuriju u Kaćmaru, koju je početkom XIX. st. sagradio bačko-bodroški podžupan Josip Latinović, prodao je 1921. kako bi kupio dvorac Latinović-Horthy, u kojem je živio do kraja Drugoga svjetskoga rata, kada je mu je oduzet, kao i gotovo cijeli zemljišni posjed. Sovjetska vojska i partizani porazbacali su i zapalili vrijedne knjige, odnijeli namještaj, parkete i krov, ali je u uništavanju dvorca sudjelovalo i

lokalno stanovništvo. Nekada slavni i bogato ukrašeni dvorac opustošen je i na kraju srušen 1951. Zajedno sa sestrom Lilom (Sívóné Latinovits Lilla) bio je primoran živjeti u skromnoj kućici u Kaćmaru. Iako su mu vlasti ostavile nekoliko jutara zemlje, bez strojeva, konja i znanja kako se upravlja gospodarstvom nije mogao gospodarski stati na noge. Teško je podnio način na koji su postupili prema njemu i porodici te je, osiromašen i razočaran, umro u 56. godini. Vlasti u početku nisu dopustile čak ni da bude pokopan u obiteljskoj grobnici, nego tek tri godine nakon smrti.

Ivan Latinović

Lit.: M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002; J. Bölöny, K. Jónás, *Magyarország törvényhozó testületei : A Magyar Országgyűlés tisztségviselőinek adatai 1848-1990*, Budapest, 2015; www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Katymar/pages/006_a_latinovits_csalad.htm (pristupljeno 30. XII. 2019).

L. Heka

LATINOVIĆ, Karlo (Latinovits, Károly) (Boršot /madž. Bácsborsód/ ?, 1800. – Pešta, 30. VIII. 1855.), veleposjednik, visoki županijski dužnosnik. Sin je Ivana iz boršotskog ogranka porodice i Anastazije, rođ. Vuković. U upravi Bačko-bodroške županije obnašao je visoke funkcije: podbilježnik 1825.-28., glavni kotarski načelnik i plemićki sudac 1828.-38., glavni bilježnik 1838.-42, drugi dožupan 1842.-48. Bio je zastupnik županije za zasjedanju Ugarskoga sabora 1844. Za predsjednika Madžarske čitaonice u Somboru izabran je 1846. Tijekom revolucije i madžarske borbe za neovisnost 1848.-49. bio je pristalica radi-

kalne politike Lajosa Kossutha neovisnosti Madžarske i detronizacije Habsburgovaca. Kada je srpska vojska krajem siječnja 1849. uputila ultimatum Somborcima da se bezuvjetno predaju, na sjednici gradskoga magistrata izjasnio se za njegovo prihvatanje. Za vrijeme dok je Sombor bio pod srpskom upravom (12. II. – 30. III. 1849.), koju su karakterizirale pljačka i uništavanje od strane Srbijanaca, nije izbjegao iz grada, a kuću je uspio sačuvati tako što je bogato plaćao Srbijance i obilno ih ugošćavao vinom i rakijom. Nakon vojnoga sloma madžarske vojske 13. VIII. 1849. austrijski feldmaršal grof Laval Nugent imenovao ga je 16. VIII. 1849. carskim vojnim komesarom za Bačku. Uživao je ugled među bunjevačkim i madžarskim građanstvom i plemstvom. No zbog protivljenja uspostavi posebne krunske zemlje Vojvodstva Srbije i Tamiškoga Banata, na inicijativu južnougarskih Srba smijenjen je 10. X. 1849. kada je njegovo mjesto postavljen Isidor Nikolić. Sombor je napustio 1850.

Lit.: Gy. Dudás, *A borsódi és katymári Latinovits-család története*, Zombor, 1899; S. Borovszky (ur.), *Bács-Bodrog vármegye*, 2, Budapest. [1909]; A. Hegediš, Sombor u revoluciji 1848/49, *Zbornik za istoriju*, 38, Novi Sad, 1988; M. Petrov, *Bačka u revoluciji 1848-1849*, Novi Sad, 1999; M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002; D. Popović, *Srpski pokret u Vojvodini i buna 1848-1849*, Novi Sad, 2009; M. Stepanović, *Plemićke porodice u Somboru do kraja XVIII veka*, Sombor, 2018.

S. Bačić

LATINOVIĆ, Nikola (Latinovits, Miklós) (Baja, 7. XII. 1730. – Baja, 11. VIII. 1811.), županijski dužnosnik, saborski zastupnik. Sin je Jakova iz boršotskoga ogranka porodice i Kate. Otac je županijskoga bilježnika Bene Latinovića i podžupana Móricza Latinovića. Bio je glavni plemićki sudac u županiji. Bio je zastupnik Bačko-bodroške županije na zasjedanju Ugarskoga sabora 1790.-91. U sklopu reorganizacije cjelokupnoga državnoga uređenja i uprave u Habsburškoj Monarhiji, koju je započeo car Josip II., u Somboru je boravio kao kraljevski povjerenik rukovodeći radom novoga petočlanoga

gradskoga magistrata 1786.-90., nastojeći bolje organizirati i povećati učinkovitost gradske uprave u različitim područjima njezina funkcioniranja. Na toj dužnosti, nastavno na jozefinsku politiku protiv redovničkih zajednica i ukidanja franjevačkoga samostana u Somboru 1785., predao je franjevačku crkvu (danas crkva Presvetoga Trojstva) svjetovnomu svećeniku Matiji Slatkoviću 1786.

Lit.: Gy. Dudás, *A borsódi és katymári Latinovits-család története*, Zombor, 1899; M. Beljanski, *Letopis Sombora od 1360. do 1800. godine*, Sombor, 1974; M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002; M. Stepanović, *Plemićke porodice u Somboru do kraja XVIII veka*, Sombor, 2018.

S. Bačić

LATINOVIĆ, Pavle (Latinovits, Pál) (Boršot /*madž.* Bácsborsód/, 9. X. 1856. – Budimpešta, 28. XI. 1914.), veliki župan, novinski urednik, član Gornjega doma Ugarskoga sabora, zemljoposjednik. Sin je Ilije Latinovića iz kačmarskog ogranka porodice i Judite Latinović iz boršotske grane. Brat je Geze Latinovića, a pradjed znamenitoga glumca Zoltána. Gimnaziju je polazio u Baji, a nakon toga je kao dragovoljac služio jednu godinu u 5. husarskoj pukovniji. Nakon stjecanja časničkoga čina studirao je pravo u Beču (dvije godine) i u Budimpešti. Na javnu scenu stupio je 1881., kada je postao virilni član (na temelju poravnog cenzusa) županijske skupštine. Od 1886. tijekom šesnaest godina bio je referent za gospodarsko-ekonomska pitanja u županijskoj upravi, o čemu je objavio brojne radove u županijskim listovima. Postao je vrlo utjecajan u cijeloj Bačkoj. Kralj Franjo Josip imenovao ga je 1895. za člana Gornjega doma (Kuće velikaša) Ugarskoga sabora, a tri godine poslije odlikovao viteškim križem Leopoldova reda. U međuvremenu je 1896. u kotaru Ridica izabran za saborskoga zastupnika te ponovno 1900. U parlamentu je zdušno branio politiku Liberalne stranke, kao ekspert za gospodarska pitanja bio je vrlo cijenjen, pa je izabran i za člana Ugarske delegacije koja je s Austrijskom delegacijom pregovarala o zajed-

ničkim poslovima (vanjski i vojni poslovi te financije vezane za njih) Austro-Ugarske Monarhije. Njegovi govori u delegaciji uglavnom se tiču financijskih pitanja u vezi s poljoprivredom i unutarnjim poslovima.

Velikim županom Bačko-bodroške županije imenovan je 18. XI. 1901., a ustoličen je 12. XII. 1901. u županijskom sjedištu Somboru. Njegovo imenovanje na čelo županije dočekano je s odobravanjem. Tako je i Mijo Mandić u *Nevenu* pisao: »Pošten je i učen. Uživa povirenje naroda. Rado čini usluge pojedincima i općinama. Kao poslanik iztaknuo se na državnom saboru i u delegacijama... Gospodar Pavle odviše je dobar, te svakom viruje; jer je srca milostiva, te lako popušta na lipe i lažljive riči.« No predbacio mu je odnarođenost: »I Latinović Pavle, kao i ostale naše mlade spahije – naučio je više tuđjih jezika; ali jezik svojih pradičova zanemario je.« Kao veliki župan inzistirao je na sređivanju financijskoga poslovanja, a ugarskoj je vladi podnio mnoge prijedloge vezane uz poljoprivrednu djelatnost, naročito u vezi s vinogradarstvom i poticanjem proizvodnje konoplje. U to je vrijeme svilarstvo bilo na vrhuncu, pa su mnogi u Bačkoj živjeli od toga, naročito siromašniji pučanstvo. Željeznička pruga koja vodi kroz Kačmar (od Aljmaša /*madž.* Bácsalmás/ do Sombora) sagrađena je 1903., u vrijeme njegova mandata. No 9. XI. 1905. podnio je vladi

Pavle Latinović

ostavku, a unatoč tomu što ga je županijska skupština 28. XI. 1905. jednoglasno pokušala privoljeti na promjenu odluke, ostao je dosljedan. Njegova je ostavka prihvaćena 28. IV. 1906., kada je za novoga velikoga župana imenovan Károly Fernbach.

Bio je predsjednik poljoprivredne štedno-kreditne zadruge Bačke županije, bajske štedne zadruge te štedne zadruge Sente i šajkaških područja. Bio je ujedno predsjednik Gospodarske udruge Bačke županije i glavni urednik novina *Bácsmegye* (Bačka županija), na čijim su stranicama objavljeni brojni njegovi radovi, kolumne i uvodnici.

Lit.: *Neven*, 1/1902, Subotica; S. Borovszky (ur.), *Bács-Bodrog vármegye*, 2, Budapest, [1909]; A. Lebl, *Grđanske partije u Vojvodini 1887 – 1914*, Novi Sad, 1979; M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002.

L. Heka

LATINOVIĆ, Stanislav (Latinovits, Szaniszló, Stanczi) (Boršot /*mađ.* Bácsboród/, 27. XII. 1870. – Debrecin /*mađ.* Debrecen/, 18. V. 1940.), pisac, vijećnik u somborskoj gradskoj skupštini. Sin je odvjetnika i saborskoga zastupnika Vince iz boršotskog ogranka porodice i Márte, rođ. Bálint. Srednju školu završio je u Kalači, gdje je na poticaj profesora mađarskoga jezika i književnosti Kálmána Rostyja počeo pisati poeziju. Nakon položene mature stupio je u sjemenište u Kalači. Bio je član crkveno-književne školske udruge Sv. Augustina, utemeljene 1860-ih godina. Svojim vjerski nadahnutim i višestruko nagrađivanim pjesmama izazvao je pozornost kardinala Lajosa Haynald. Međutim odustao je od svećeništva 1888. te je u Budimpešti započeo studij prava. Radio je u nekoliko mjesta u javnobilježničkim uredima, a potom u Bačko-bodroškoj županiji kao bilježnik. Suradivao je u lokalnim novinama, članci i pjesme su mu u objavljeni u listovima *Bajai Közlöny* i *Zombor és Vidéke*, a najviše u listu *Bácska* (1894.-96.). Bio je vijećnik u skupštini grada Sombora.

Djelo: *Vadvirágok*, Gödöllő, 1895.

Lit.: Gy. Dudás, *A borsódi és katymári Latinovits-család története*, Zombor, 1899; S. Borovszky (ur.), *Bács-Bodrog vármegye*, 2, Budapest, [1909]; M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002.

L. Heka

LATINOVIĆ, Vince (Latinovits, Vincze) (Baja, 16. XII. 1821. – Baja, 19. I. 1886.), saborski zastupnik, odvjetnik. Sin je Stanislava iz boršotske grane porodice i Anne, rođ. Gábry. Otac je pisca i somborskoga vijećnika Stanislava. Nakon završetka studija prava zaposlio se u Bačko-bodroškoj županiji. Poput ostalih članova porodice bio je pristaša mađarske borbe za neovisnost 1848.-49. te je i oružjem služio mađarskoj nacionalnoj ideji. Nakon mađarskoga vojnoga poraza i uvođenja Bachova apsolutizma duže vrijeme bio je zatvoren. Poslije toga je četiri puta biran za zastupnika u Ugarskom saboru: 1861., 1865., 1867. i 1869. Na saborskim zasjedanjima diskutirao je uglavnom o pravnim pitanjima: o adresi upućenoj kralju, o pravu tumačenja zakona, o tiskanju novčanica, njihovoj težini i vrijednosti, o načinu obnašanja sudske vlasti, o odgovornosti sudaca i sudskih činovnika, o burzovnom sudu, o proračunu za 1870. i 1871., o troškovima krunskih posjeda u Potisju, o uređivanju sudskih i upravnih pitanja u upravnim jedinicama, o uređivanju općina itd.

Na sjednici skupštine Bačko-bodroške županije 7. I. 1861. inicirao je poznatu adresu kralju u kojoj se navodi da se županija čvrsto zauzima za zakone donesene 1848. Vodio je glavnu riječ i na županijskoj skupštini 1878., kada je zbog okupacije Bosne i Hercegovine naređena vojna mobilizacija. Naime Bačku je to višestruko pogodilo: s jedne strane su mladići mobilizirani, a s druge strane za njihov je prijevoz odvezeno 2000 kočija s jednako toliko ljudi i s 4000 konja. Jedan dio njih dragovoljno se prijavio, a drugi se dio jednostavno povinovao naredbi. No u skupštini su se pobunili protiv takva postupka jer je županiji nametnut vojni teret, koji pojedinim građanima predstavlja trošak od 400 do 1000 forinta. Osim toga odsutnost tolika broja

radno sposobnoga stanovništva teško pogađa županiju. Uz njega vođe nezadovoljnika bili su Antal Pál i Zaharije Vujević. Međutim veliki župan Dezső Gromon branio je vladinu politiku te je prilikom glasovanja oporba ostala u manjini. Službeno je organizirano prikupljanje financijske pomoći za članove obitelji čiji su muški članovi kao vojnici otišli u Bosnu.

Vince
Latinović

Lit.: Gy. Dudás, *A borsódi és katymári Latino-vits-család története*, Zombor, 1899; J. Szinnyei, *Magyar írók élete és munkái*, 7, Budapest, 1900; S. Borovszky (ur.), *Bács-Bodrog vármegye*, 2, Budapest, [1909]; M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002.

L. Heka

LATINOVICS, Endre (Boršot /madž. Bácsborsód/, 15. IV. 1883. – Budimpešta, 29. I. 1933.), veleposjednik, visoki državni službenik. Sin je pravnik i saborskoga zastupnika Ivana Latinovića iz kačmarske grane porodice te brat diplomata i saborskoga zastupnika Ivana Latinovića. Nakon studija prava u Beču i Budimpešti doktorirao je političke znanosti 1906. Od 1910. bio je financijski koncipist, a od 1912. ministarski koncipist u Ministarstvu financija. Zatim obnaša više različitih visokih državnih službi: od 1913. pomoćnik je ministarskoga tajnika u uredu predsjednika vlade te osobni tajnik predsjednika ugarske vlade Istvána Tisze, od 1917. ministarski je tajnik, od kraja 1918. odjelni savjetnik te na kraju ministarski savjetnik 1920.-22. Potom se povukao na svoj posjed u Bačko-bodroškoj županiji. Aktivno je sudjelovao u županij-

skom političkom životu, gdje je bio član županijske skupštine. Za zastupnika županije u Gornjem domu Državnoga sabora izabran je 1927. Tu je funkciju obnašao do smrti.

Lit.: J. Bölöny, K. Jónás, *Magyarország törvényhozó testületei : A Magyar Országgyűlés tisztviselőinek adatai 1848-1990*, Budapest, 2015.

S. Bačić

LATINOVITS, Zoltán (Budimpešta, 9. IX. 1931. – Balatonszemes, 4. VI. 1976.), glumac. Sin je mađaroškog veleposjednika Oszkára i Katalin, rođ. Gundel, kćeri vlasnika budimpeštanskoga restorana slastičarnice *Gundel*. Praunuk je bačkoga velikoga župana Pavla. Kako je otac napustio obitelj odmah nakon rođenja sina i vratio se na svoj veliki posjed u Mađarošu, odgajali su ga majka i poočim primarius dr. István Frenreisz. Polubrat je glumca i redatelja Istvána Bujtora, rođ. Frenreisz (kojem je savjetovano da promijeni nemadžarsko prezime ukoliko želi ostvariti glumačku karijeru) i glazbenika Károlya Frenreisza. Maturirao je 1949. u rodnom gradu, a potom izučio stolarski obrt te je kao priučeni radnik radio na mostogradnji. Tek nakon toga dobio je mogućnost upisati se na fakultet (njegovu su ocu su kao »klasnomu neprijatelju« komunističke vlasti oduzele sve posjede.). Završio je Tehnički fakultet u Budimpešti (Budapesti Műszaki Egyetem) 1956. te je postao građevinski inženjer.

Glumom se počeo baviti za studentskih dana, pa je po preuzimanju inženjerske diplome odmah primljen za pomoćnoga glumca u debrecinskom kazalištu *Csokonai Színház*. Njegova nadarenost omogućila mu je da već godinu dana poslije u Miskolcu bude vodeći glumac gradskoga kazališta. U Budimpešti je debitirao u kazalištu *Vígszínház* 1962. Tu je ostao četiri sezone, a zatim je bio član kazališta *Thália Színház* 1966.-68. Opet je bio glumac *Vígszínháza* 1969.-71., a zatim je prihvatio mjesto glumca i redatelja u vesprijskom kazalištu *Petőfi Színház*. U Budimpešti je

zadnju ulogu odigrao 27. II. 1976. u Opretnom kazalištu (*Fővárosi Operettszínház*).

U filmovima je nastupao od 1959. igrajući brojne uloge u više od 50 filmova. Na Međunarodnom filmskom festivalu u San Sebastianu 1970. dobio je Veliku nagradu za glavnu mušku ulogu. Dobitnik je najvažnijih mađarskih glumačkih priznanja: Jászai Mari-díj (1966.), Balázs Béla-díj (1970.), »zaslužni umjetnik« (1975.) te posmrtno još i Kossuth-díj (1990.), Mađarsko naslijeđe (Magyar Örökség díj, 1996.) i Počasni građanin Ferencvárosa (Ferencváros díszpolgára, 2015.). Po njemu je 2002. nazvan jedan meteor (132874 Latinovits), a od 2013. kazalište u Budaörsu nosi ime *Budaörsi Latinovits Színház*. U Balatonszemesu od 1984. djeluje spomen muzej *Latinovits Zoltán Emlékmúzeum*.

Osim što se smatra najvećim mađarskim glumcem (*Színészkirály* »kralj glumaca«) ostao je do danas najbolji recitator stihova velikih mađarskih pjesnika (Attila József, Endre Ady, Gyula Illyés), koje je izgovarao na radiju i televiziji, kao i na brojnim pozornicama. I danas se te pjesničke često može čuti u njegovoj interpretaciji. Zadnji njegov umjetnički angažman bio je radijski snimak od 3. VI. 1976. Sabrani spisi objavljeni su mu posmrtno 1985.

Cijeli njegov životni put je prožet tajnama, iako su o njemu napisane stotine reportaža, životopisa, a i nekoliko knjiga. Premda se rijetko izjašnjavao o ocu, ipak su njegovi prijatelji znali kako ga je očeva sudbina teško pogodila – dobre naobrazbe, poliglot i vrstan glazbenik, ostao je bez imovine nakon rata, primoran zarađivati za kruh kao pijanist, poslije kao pomoćni radnik u tvornici, i na koncu kao ložač kotlova, te je umro u bijedi 1951. Iz prepiske koju je od 1967. vodio s tada već starijom glumicom Márijom Mezei (kao praktičnom katolkinjom, također patnicom u komunističkom režimu, koja je od prijeratne slavljene glumice bila primorana igrati najmanje epizodne uloge da bi preživjela), glumac se očituje i o svojoj vjeri i o podrijetlu po očevoj grani. U jednom od

svojih zadnjih pisama (16. XII. 1975.) pisao joj je i o svojem bunjevačkom podrijetlu. Napominje kako se oporavlja i želi samo da mu i duša izdrži: »Razlog što se rijetko javljam jest unutarnji i vanjski nemir koji jako sporo prolazi. Ali moja Mađarom rođena bunjevačka, lutajuća i izmučena duša svaki dan odlazi k Vama.«

Pod nerazjašnjenim okolnostima umro je u željezničkoj nesreći u Balatonszemesu, gdje je obitelj imala dom. U službenu verziju o samoubojstvu mnogi sumnjaju, a nije ju prihvaćala ni njegova životna družica i slavna glumica Éva Ruttkai. Prema svjedočenju nekih prijatelja uoči smrti ispovijedao se svom duhovniku, prijatelju i poznatom piscu i teologu pijaristu Istvánu Jelenitsu, a pripremao je na radiju seriju o Bibliji. Gotovo polovina katoličkoga časopisa *Vigilia* iz lipnja 1977. posvećena je uspomeni na njega. Nakon otvaranja tajnih arhiva otkriveno je kako je bio uhođen, o njemu su se slala izvješća vlastima, u čemu je sudjelovao i poznati dramaturg i kazališni kritičar koji je prosuđivao njegov rad.

Djela: *Ködszurkáló*, Budapest, 1973; *Emlékszem a röpülés boldogságára. Összegyűjtött írások* (ur. G. Szigethy), Budapest, 1985; *Verset mondok. Tanulmányok, nyilatkozatok, műsorok* (ur. I. Surányi), Budapest, 1978. (1979², 1985³, prošireno izdanje 2002); *Győzelem. Szövegek, legendák, dokumentumok / Németh László, Latinovits Zoltán* (ur. G. Szigethy), Budapest, 1991; *Magasból a mélybe. Latinovits Zoltán levelei Beke Alberthez*, Budapest, 1996; *Drága jó Mamikám! Levelek Édesanyjához* (ur. M. Balatoni), Budapest, 2003.

Lit.: *Vigilia*, 2-3/1976, 6/1977, Budapest; L. Ablonczy (ur.), *Latinovits Zoltán*, Budapest, 1977; T. Koltai, *Színházfaggató*, Budapest, 1978; B. Abody, *Emlékezetem pályája*, Budapest, 1981; T. Bános, *Pályák és sorsok, Színészportrék a huszadik századból*, Budapest, 1981; L. Kelecsényi, *Latinovits Zoltán*, Budapest, 1981 (1989²); M. Mezey, *Vallomástörédek*, Budapest, 1981; B. Hegyi, *Latinovits. Legenda, valóság, emlékezet*, Budapest 1983; T. Kelemen (ur.), *Latinovits Zoltán hangarchívum*, Budapest, 1985; T. Kelemen (ur.), *Latinovits Zoltán Hang- és Filmarchívum. 1986-1987*, Budapest, 1987; L. Ablonczy, *Latinovits Zoltán tekintete. Dokumentumok, tűnődések, beszélgetések*, Budapest 1987; G. Szigethy (ur.), *Latinovits*, Budapest, 1988; G. Szigethy (ur.), *Parancsolj, tündérkirálynőm! : Összegyűjtött töredékek / Ruttkai Éva*, Budapest, 1989; G. Szigethy, *Latinovits*, Bu-

dapest, 1999; M. B. Müller (ur.) *Szindbád, a hal-hatatlan. Krúdy Gyula, Huszárík Zoltán, Sára Sándor, Latinovits Zoltán*, Budapest, 2006; G. Szigethy, *Győzelem, diadal nélkül. A rendező Latinovits Zoltán*, Keszthely, 2011; L. Ablonczy, *Latinovits Zoltán élete, halála és feltámadásai*, Budapest, 2011; L. Kelecsényi (ur.), *Aki az életével játszott. Latinovits*, Budapest, 2011. (2016²).

L. Heka

LATINSKA ŠKOLA, vrsta srednjih škola u razdoblju europskoga feudalizma. Ime su dobile po tome što je u njima bila dominantna nastava latinskoga jezika – jedan od njezinih temeljnih ciljeva bilo je učenje latinskoga kao jezika državne i crkvene administracije. U XVII. st. u europskim katoličkim zemljama ustalio se isusovački školski sustav, koji je uređivao *Ratio studiorum* iz 1599. Prema njemu, niži tečaj latinskih škola imao je tri gramatička razreda, u kojima su se učili tzv. gramatički predmeti. Naglasak je pritom bio na učenju osnova, tj. gramatike latinskoga jezika (*parva, principia, grammatica i syntaxis*), pa su se niži razredi latinskih škola nazivali i gramatičkom školom. U dva viša razreda latinskih škola učili su se tzv. humanistički predmeti: poetika, retorika, logika, fizika, metafizika i uvod u teologiju. Taj je sustav ukinuo *Ratio educationis*, uredba o organizaciji školstva koju je donijela Marija Terezija 1777. Njome je na novi način uređena organizacija škola u cijeloj Habsburškoj Monarhiji i stavljena pod svjetovni nadzor. Latinske škole, kao srednje škole, podijeljene su na gramatičke i gimnazije: gramatička se škola sastojala od tri gramatička razreda, a gimnazija je imala još dva humanistička razreda (poezija i retorika), pa se nazivala i *humaniora*.

Takav je školski sustav organiziran i u ugarskom Podunavlju nakon oslobođenja od osmanske vlasti. Gimnazije su u slavonsko-podunavskom prostoru tijekom XVIII. st. osnivali gradski magistrati, koji su njihovo vođenje prepuštali najčešće crkvenim redovima – isusovcima, franjevcima, pijaristima itd. U gradovima u sjevernoj Bačkoj u kojima su Hrvati imali značajan udio u stanovništvu ključnu ulogu u osnivanju gimnazija imali su franjevci.

Tako je gradski magistrat Subotice (tada Szent Márije) 1746. tražio od provincijala franjevačke provincije Presvetoga Spasitelja da franjevci u gradu osnuju nižu latinsku školu. Uz dopuštenje kalačko-bačkoga nadbiskupa Miklósa Csákyja provincija je poslala fra Tomu Porubskoga, koji je 1747. započeo vođenje niže gimnazije, tj. latinske škole, od tri razreda. Franjevci su latinsku školu u gradu vodili do 1778., kada je ukinuta nakon što je stupio na snagu *Ratio educationis*. Niža gimnazija u Subotici nastavila je raditi 1782., ali od tada više nije bila potpuno u rukama franjevac jer je na njezinu čelu bio član gradskoga magistrata Adalbert Marković. Nakon kratka izmještanja u Novi Sad 1789. vraćena je u Suboticu 1791. te je 1794. uvela prvi humanistički razred (*poetica*), a 1795. drugi (*retorica*). Otada je gradska gimnazija bila potpuna. Franjevci su ostali profesori u njoj sve do 1861.

U Baji je, uz dopuštenje kalačko-bačkoga nadbiskupa Ferenc Klobusiciczkoga, magistrat otvorio nižu latinsku gramatičku školu 1757., također pod vodstvom franjevac. Ukinuta je nakon donošenja *Ratio educationis*, a obnovljena je, prema izmijenjenom *Ratio educationis* iz 1806., kao potpuna (šestorazredna) gimnazija 1815. Franjevci su u njoj predavali do 1850.

U Somboru je gradski magistrat, uz dopuštenje kalačko-bačkoga nadbiskupa Józsefa Batthyánya, osnovao nižu latinsku gramatičku školu 1763., koju su također ispočetka vodili franjevci. Prvi je predavač bio fra Didak Haniček (*Didacus Hanicsek*). Latinska škola ukinuta je 1781. god., iste godine kada je somborska župa predana svjetovnom svećenstvu, a franjevci su prestali djelovati u Somboru 1786.

Nastava u subotičkoj i somborskoj nižoj latinskoj školi odvijala se na latinskom, hrvatskom (»ilirskom«), mađarskom i njemačkom jeziku, a u Baji, sukladno odluci gradskoga magistrata, samo na latinskom i mađarskom.

Lit.: Gy. Dudás (ur.), *Bács-Bodrog vármegye egyetemes monografiája*, 2, Zombor, 1896; S. Borovszky (ur.), *Bács-Bodrog vármegye*, 2, Buda-

pest, [1909]; J. Muhi, *Zombor, története*, Zombor, 1944; A. Sekulić, *Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici*, Split, 1978; A. Sekulić, *Ulomci iz somborske povijesti do kraja XVIII. stoljeća*, Kačić, 18, Split, 1981; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; *Gymnasium 1747 – 1997*, Szabadka, 1997; R. Skenderović, *Povijest podunavskih Hrvata (Bunjevaca i Šokaca) od doseljavanja do propasti Austro-Ugarske Monarhije*, Subotica – Slavonski Brod, 2017.

R. Skenderović

LAUDANTI, mješoviti crkveni pjevački zbor župe Imena Marijina u Novom Sadu. Utemeljila ga je kao župni zbor orguljašica Anica Nevolić 15. XII. 1974., kada je kao zborovoditeljica u tu novosadsku župu došla iz župe Uzvišenja Sv. Križa iz Petrovaradina. Važan poticaj za rad i njegovanje liturgijske glazbe u zboru dali su petrovaradinski skladatelj Stanislav Preprek i Đuro Rajković. U povodu desete obljetnice postojanja, na prijedlog tadašnjega župnika Lászla Huszvára, ponio je ime *Laudanti* ('Hvalitelji'), tj. oni koji hvale Boga. Za desetu obljetnicu djelovanja zbora održana je i svečana akademija 24. XI. 1984. u župnoj dvorani. Zbor je imao opsežan repertoar od oko 250 skladba za sve dijelove crkvene godine, a veliki dio činile su skladbe Stanislava Prepreka. Tijekom djelovanja imao je u prosjeku između 20 i 30 članova, najviše 44, a smanjenje članstva bilo je najizraženije u vrijeme rata u Hrvatskoj. Nastupao je u raznim župama Subotičke, Đakovačke i Srijemske te Zrenjaninske biskupije. Zbor i danas djeluje pod istim imenom, ali samo

Zbor *Laudanti* 1984. god.

za potrebe sudjelovanja u liturgijskim slavljenjima župe Imena Marijina u Novom Sadu. Nakon što je 2008. zbog bolesti Anica Nevolić, poslije više od 60 godina svoga djelovanja na području crkvene glazbe, prestala

vršiti službu orguljašice i zborovoditeljice u ovoj crkvi, na mjestu orguljaša i voditelja zbora bila je Marija Semnic, a poslije Dunja Huzjan, obje iz Novoga Sada. Sadašnji je orguljaš i voditelj zbora Boris Semnic.

Lit.: *Bačko klasje*, br. 31, Subotica, 1985; *Zvonik*, br. 2/1994, 2/1998, 1/2000, Subotica; *Hrvatska riječ*, br. 256, Subotica, 25. I. 2008; I. Andrić Penava, Iz glazbenog naslijeđa Petrovaradina: u povodu 90 godina od osnutka Omladinskog društva »Jelačić« i Ženskog prosvjetnog društva »Zora« iz Petrovaradina, *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvodanskih Hrvata*, br. 4, Subotica, 2012.

D. Skenderović i P. Pifat

LAUER, G. Antonio → Gotovac, Tomislav

LEDENICA (ledara, ledenjača), mali zidani prostor u podrumu za čuvanje leda. Salašari koji su stanovali blizu dola zimi bi iz *čistaca* (dio vodene površine u dolu neobrašao trskom) donosili led za ledenicu. Gradila se na suprotnoj strani od ulaza u salašarski podrum tako što se u *čoši* (kutu) u zemlji ukopala manja jama promjera oko 1 m, koja bi upila vodu nastalu topljenjem leda. Kada bi se tijekom zime voda u *čistacu* zaledila, sjekirama bi se nasjekla potrebna količina leda i *parasničkim* (seljačkim) kolima ili saonicama odnijela na salaš. Led bi se iskomadao na manje komade i stavljao u ledenicu. Slagao se tako što se na zemlju prvo prostrla slama, na nju red leda, zatim red slame, pa opet red leda i tako do vrha. Umjesto slame koristila se i trska poredana u dva-tri reda. Led je odozgo polijevo vodom kako bi bio ravan. Najviše su se koristile ljeti, za vrijeme velikih vrućina, jer se u njih ostavljalo meso, osobito kada se nešto zaklalo iz nužde, ili kad se skuhalo hrana za više dana. Tu se odlagalo i mlijeko koje se navečer pomuzlo kako se do jutra ne bi usirilo, a ponekad kratko i *kiselina* (kiselo mlijeko) kako bi se rashladila. Nakon što bi se gornji red leda otopio, van se iznosila slama koja je bila ispod njega, i onda bi se koristio drugi sloj leda. Kako se led dalje topio, voda se polako slijevala dolje, a upijala ju je zemlja. Događalo se da na dnu jame ostane malo leda do slje-

deće zime, tj. do stavljanja novoga leda u podrumskoj ledari.

Na većim gazdačkim salašima ledenica se pravila izvan salaša, bliže dolu. U takvim slučajevima iskopala bi se jama nalik zemunici, na bočne bi se zidove u tankom sloju naslagala trska ili kukuruzovina kako se zemlja ne bi *krunila* na led i onečistila ga. Na pod bi se *rastrla* obično ječmena slama, koja je deblja i duža, a ako nje nije bilo, onda bilo koja druga slama. Odozgo je pokrivena debelim dvovodnim trščanim krovom. Ulaz u takvu ledenicu uvijek je bio sa strane *gornjaka* (na sjevernoj strani) preko *basamaga* (stepenica) koje su bile ukopane u zemlju sve do drvenih vrata, kroz koja se dolazilo do leda. Veličina ledare ovisila je od namjene i potreba za ledom. Kako se ne bi hodalo po samom ledu, po sredini ledare postavljala se široka daska (ili dvije uže jedna do druge), a lijevo i desno od njih ostavljala se hrana. Topljenjem leda njegova razina u ledari bivala je sve niža, a ledenica je postajala sve dublja. U takvoj ledari led je trajao sve do jeseni.

Lit.: A. Stantić, VII. dio : Domazluk, *Klasje naših ravni*, 7-8/2013, Subotica.

P. Skenderović

LEDERER, Ana (Subotica, 12. IV. 1964.), teatrologinja. Kći je kazališnoga redatelja Petra Šarčevića i sopranistice Marlice, rođ. Aničić, rodnom iz Mostara. Bila je udana za novinara i fotografa Gordana Lederera, koji je kao snimatelj HTV-a nenaoružan smrtno ranjen 10. VIII. 1991. kraj Hrvatske Kostajnice. Od najranijeg djetinjstva vezana je za Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu, gdje su radili njezini roditelji. Studij komparativne književnosti i rusistike završila je 1987. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje magistrirala 2002. temom *Dramski rad Ivana Raosa*, a doktorirala 2002. radom *Redateljski opus Tita Strozziya u kontekstu hrvatskih redateljskih poetika*.

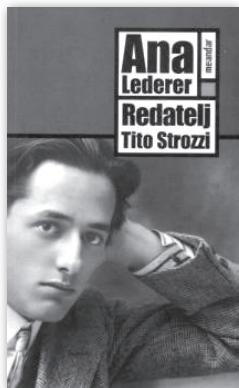
Prve tekstove, književne kritike, objavila je 1989. u časopisu *Quorum*. Početkom 1990. prelazi u dvotjednik za kulturu *Oko* na mjesto urednice kazališne rubrike, na

kojem ostaje do gašenja novina u siječnju 1991. Sredinom 1991. postaje znanstvena novakinja u Zavodu za književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Od 1999. radi u Odsjeku za povijest hrvatskog kazališta Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, a 2005.-13. bila je intendantica zagrebačkoga HNK-a kao prva žena na toj dužnosti u povijesti HNK. Od 2013. do danas radi na spomenutom Odsjeku HAZU, osim 2016., kada je bila pomoćnica ministra kulture Republike Hrvatske.

Bavi se hrvatskom dramom i kazalištem XX. stoljeća. Brojne prikaze, književne i kazališne kritike, eseje i znanstvene radove objavljivala je u zagrebačkim časopisima *Quorum*, *Republika*, *Forum*, *Umjetnost riječi*, *Kazalište*, *Kronika Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU* i *Kolo* te osječkoj *Književnoj reviji*. Radovi su joj objavljeni i u mnogim zbornicima sa znanstvenih skupova, kolokvija, savjetovanja i okruglih stolova (*Krležini dani* u Osijeku 1992.-93., 1995.-96., 1997., 1999.-2004., 2015., 2017.-18); *Dani hrvatskog pučkog teatra* u Hercegovcu 1995.; Okrugli stol o Eugenu Kumičiću u Mošćeničkoj Dragi i Brseču 2000.; Znanstveni kolokvij o Josipu Kosoru u Otoku 2002.; Znanstveni skup o Ljudevitu Farkašu Vukotinoviću u Zagrebu 2003.; *Dani Hvarskog kazališta* 2004.-05., 2013., 2016.; Znanstveno savjetovanje *Autorske osobnosti u suvremenoj hrvatskoj drami – pisci, redatelji, glumci* u Zagrebu 2006.; Znanstveni skup *Modernitet druge polovice dvadesetog stoljeća, Ivan Slaminić – Boro Pavlović, posmodernitet* (Poznań, 2005.); Znanstveni skup o Antunu Barcu u Zagrebu i Crikvenici 2014.; *Dani Ranka Markovića* u Komiži 2014.; Stručni skup *Miro Gavran – prozni i kazališni pisac* u Novoj Gradiški 2015. i dr.), zbornicima radova (*Šezdesete u Hrvatskoj : mit i stvarnost*, Zagreb, 2018. /i engl. izdanje/; *Književnost, kazalište, domovina*, Zagreb, 2019. i dr.) te katalozima više izložaba. Bila je kazališna

kolumnistica u osječkom *Glasu Slavonije* 1992.-93. te u kulturnom prilogu zagrebačkog *Vjesnika* 2005.

Bila je urednica u Nakladnom zavodu Matice hrvatske 1995.-97., u nakladničkoj kući *Znanje* bila je urednica Posebnih izdanja 1995.-2001., Biblioteke ITD 1997.-2006. i Biblioteke *Zlatna nit* 1998.-2007., glavna urednica časopisa *Kazalište* (2002.-05.), pročelnica Odjela za kazalište i film Matice hrvatske 2004.-11., izbornica 15. Marulićevih dana u Splitu 2005. itd. Priredila je i uredila veći broj knjiga: Josip Kosor, *Požar strasti*, 1994.; Miroslav Feldman, *Drame*, 1994.; Ivan Raos, *Vječno nasmijano nebo*, Vinkovci, 1997.; *Tito Strozzi*, Drame, 1999.; *500 drama – vodič kroz svjetsku i domaću dramsku književnost*, Zagreb, 2002.; Ivan Raos, *Prosjaci & sinovi*, 2004.; Ivan Raos, *Izabrana djela*, 2004.; Branka Cvitković – trideset godina umjetničkog djelovanja, 2004.; *Drame hrvatske moderne*, Zagreb, 2007.; *Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu*, DVD monografija, 2011. (2013.²) i dr. Napisala je četrdesetak pogovora i predgovora knjigama suvremenih hrvatskih dramatičara i prozaika.

A. Lederer, *Redatelj Tito Strozzi*, Zagreb, 2003.

U Obrazovno-znanstvenom programu HRT-a bila je scenaristica i voditeljica u serijalima portretnih emisija *Antologija hrvatske književnosti* i *Antologija hrvatske drame* 1993.-2002. (ukupno 41 polusatna emisija) te stručna voditeljica serije

Hrvatsko glumište (12 polusatnih epizoda) 1996.-97.

Dobitnica je Godišnje državne nagrade za znanost 1999. za knjigu *Ivan Raos*, Nagrade za kazališnu publicistiku *Petar Brečić*, koju dodjeljuju HRT i Školska knjiga, za knjigu *Redatelj Tito Strozzi* 2003., Nagrade Matice hrvatske za književnu i umjetničku kritiku *Antun Gustav Matoš* za knjigu *Vrijeme osobne povijesti* 2004. te Nagrade Udruge likovnih umjetnika primijenjenih umjetnosti Hrvatske (ULUPUH) za izložbu *100 godina scenografije i kostimografije u Hrvatskoj* (suautorica – stručni suradnik za scenografiju za povijesni dio).

Bila je jedna od predstavljača na promociji knjige Vojislava Sekelja *Uzmi dodaj* u Zagrebu 23. V. 2003. (izlaganje je objavljeno u subotičkom *Klasju naših ravni* br. 3-4/2003), jedna je potpisnica Otvorenog pisma DSHV-a u povodu uvođenja »bunjevačkog jezika« u škole 2005. i pisma podrške Otvorenom pismu člника hrvatske zajednice u Republici Srbiji zbog potpore državnih tijela i ustanova podjeli hrvatskoga stanovništva na sjeveru Bačke 2011., napisala je predgovor knjizi Josipa Buljovčića *Subotički kazališni zapisi* (2008.), koju je priredila Jasna Ivančić, te je aktivno sudjelovala na velikoj izložbi *Tradicijsko ruho Hrvata u Vojvodini* u Hrvatskoj matici iseljenika 2011.

Djela: *Dobre slučajnosti*, Zagreb, 1994; *Ivan Raos*, Zagreb, 1998; *Redatelj Tito Strozzi*, Zagreb, 2003; *Vrijeme osobne povijesti*, Zagreb, 2004; *Ključ za kazalište*, Osijek, 2004; *Sto godina hrvatske scenografije i kostimografije 1909 – 2009*. (suautorica s: Martina Petranović i Ivana Bakal), Zagreb, 2011; *Ideja sinteze – Oblikovanje scene i kostima pedesetih godina 20. stoljeća (The Idea of Synthesis Set and Costume Design in the 1950s)* (suautorica s Martina Petranović), Zagreb, 2019.

Lit.: D. Prčić, Hiperaktivnost na tragu očevih stopa, *Hrvatska riječ*, br. 62, Subotica, 9. IV. 2004; Otvoreno pismo pedeset uglednih Hrvata pripadnika bunjevačkog roda : Nedopustiva podjela hrvatskog stanovništva, *Hrvatska riječ*, br. 35, 4. III. 2005; D. B[lašić]. P[alković]., Ana Lederer na čelu HNK, *Hrvatska riječ*, br. 126, 8. VII. 2005; Pismo podrške iz Zagreba Otvorenom pismu člника hrvatske zajednice u Srbiji : Spriječiti manipulacije Bunjevcima u Srbiji, *Hrvatska riječ*, br. 415, 4. III.

2011; Z. Žužić, Snažna poveznica hrvatskog naroda s povijesnim korijenima, *Hrvatska riječ*, br. 456, 16. XII. 2011; L. Merković, M. Miković, Kronologija od 17. do 23. svibnja, *Hrvatska riječ*, br. 528, 17. V. 2013; M. Miković, Subotički prinosi scenskim vrijednostima, *Hrvatska riječ*, br. 788, 25. V. 2018; *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=68121> (pristupljeno 17. X. 2020); <https://pvzg.hr/suradnici/dr-sc-ana-lederer/> (pristupljeno 17. X. 2020); http://info.hazu.hr/hr/clanovi_akademije/osobne_stranice/alederer/alederer_biografija/ (pristupljeno 17. X. 2020).

S. Bačić

LEKO, Josip (Plavna, 19. IX. 1948.), pravnik, političar. Rođen je u brojnoj obitelji poslijeratnih kolonista Ilije i Veronike, rođ. Biloš, koji su se međutim ubrzo vratili u Hercegovinu. Obitelj je podrijetlom iz mjesta Ledinac, općina Grude. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Lištici (danas: Široki Brijeg), a diplomirao je na Pravnom fakultetu u Zagrebu 1975. Počeo je raditi kao pravni referent u poduzeću *Slavonija DI* u Slavonskom Brodu 1975.-76. U Skupštini Općine Novi Zagreb radio je 1976.-86., najprije kao stručni pravni suradnik, a zatim kao tajnik Vijeća udruženoga rada te tajnik Izvršnoga vijeća. Društveni pravobranitelj samoupravljanja SR Hrvatske bio je 1986.-89. Direktor Radne zajednice i zamjenik generalnoga direktora poduzeća *Zagrepečanka* bio je 1989.-91.

Član je Socijaldemokratske partije Hrvatske od 1990., gdje je radio kao poslovni direktor 1991.-2000. te bio predsjednik Glavnoga odbora 2008.-12. Za zastupnika u Hrvatski sabor biran je u pet saziva od 2000. do 2015., tijekom kojih je obnašao više dužnosti. Bio je član više saborskih odbora, među kojima i Odbora za zakonodavstvo, čiji je predsjednik bio u dva mandata (2000.-03. i 2003.-07.), te Odbora za Ustav, Poslovnik i politički sustav, čiji je predsjednik bio 2011.-15. Bio je predsjednik Povjerenstva za odlučivanje o sukobu interesa 2003.-07. Predsjednik Hrvatskoga sabora bio je 2012.-15. Saborski zastupnik prestao je biti 2016., nakon što je izabran za suca Ustavnoga suda Republike Hrvatske.

Lit.: www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/prethodni-predsjednici/josip-leko-predsjednik-hrvatskoga-sabora-od (pristupljeno 19. X. 2019); www.biografija.com/josip-leko (pristupljeno 19. X. 2019); <https://www.usud.hr/hr/suci> (pristupljeno 19. X. 2019).

M. Tucakov

LEMEŠ (srp. Svetožar Miletić, madž. Nemesmilitics), naselje 12 km sjeveroistočno od Sombora, na cesti prema Subotici, na južnom dijelu Telečke visoravni. Pretpostavlja se da je u okolici u predtursko vrijeme bilo naselje Halmos 1399.-1521. U darovnici ugarskog palatina iz 1633. Miklósu Kovácsyju spominju se dva manja opustjela naselja ili pustare – Šara (Sára) i Meritics, također i u darovnici iz 1681. kojom ih je Kovácsy darovao Ádám Ballassu i njegovoj supruzi Juditi Borhyi. Vjerojatno je Meritics mjesto na kojem je nastalo kasnije naselje Miletić (madž. Militics). U popisu iz 1700. navodi se pustara Veliki Milišić (Millisity), koja je u tursko vrijeme plaćala

Lemeš (Svetožar Miletić)

kalačko-bačkom nadbiskupu visoki iznos poreza od 30 forinta. Duhovnu skrb tu su obavljali franjevci iz Sombora. Pustaru je nakon protjerivanja Ugarska komora izdavala u zakup. Prije 1720. somborski su graničari pripojili pustare Veliki Milišić (današnji Lemeš) i Drugi Milišić (danas nedaleko od Šikare). U popisu Potiske vojne granice iz 1720. Somborskom vojnom šancu, među ostalim, pribrojana je i pustara Milicsics, ali kada je Sombor 1749. stekao status slobodnog kraljevskog grada 1748., nije pripala gradu.

Naime u procesu razvojačenja Potiske vojne granice, koji je počeo 1741., odlučeno

je da se formira plemićko naselje na jednoj obližnjoj pustari te su članovi mađarskih plemićkih porodica iz Peštanske, Požunske, Hontske, Trenčenske i Njitranske županije 1747. naselili područje današnjeg Lemeša. Nakon što je Subotica (tada Szent Mária) dobila status privilegiranog komorskog trgovišta, dio lokalnih bunjevačkih plemića sukobio se s civilnim gradskim vlastima odbijajući plaćati porez i smatrajući to kršenjem plemićkih privilegija, te se dio njih naselio na područje Lemeša 1748. jer su tu bili oslobođeni od davanja poreza i drugih daća. Mađarski su plemići naselili uglavnom sjeverozapadni i zapadni dio mjesta, a Dalmati suši sjeveroistočni dio formirajući tako dvije općine – dalmatsku i mađarsku. One su spojene u jednu na čelu s namjesnikom (*locumtenens*) kada je Ugarska dvorska komora to područje 1750. izdala u zakup naseljenim plemićima, a s vremenom su se na »plemićki posjed Militić« (*nobilitari possessione Militics*) doseljavali i drugi sitni plemići. Župa je ustanovljena 1752., kada je izgrađena i prva crkva posvećena Rođenju Blažene Djevice Marije, od kada se vode i matice. Škola je također osnovana 1752. Plemićkom općinom (*Communitas Nobilium*) na čelu s kapetanom i 12 vijećnika selo je postalo 1758., kada je dobilo svoj prvi statut, a pripala joj je i susjedna pustara Đurđin (*Györgyin*). Od 1763. u izvorima se naziva Nemes-Militics (*mađ.* nemes: plemić; otuda i hrvatski pučki naziv Lemeš). Tijekom godina u mjesto se doseljavaju i neplemići. God. 1787. u selu je popisano 1942 stanovnika. Sačuvan je općinski pečat iz 1791. Plemićka je općina 1803. uspjela otkupiti većinu atara (preko 11 000 kat. jutara) te je 1803. kralj Franjo II. izdao darovnicu kojom je 36 plemićkih porodica postalo vlasnikom sela. God. 1805. općina je dobila i novi statut, prema kojemu su na čelu općine kapetan, šest prisegnutih članova i bilježnik. Stočarstvo je bilo važna gospodarska grana među mjesnim Bunjevcima, pa su pojedini plemići, poput Time (Timoteja) Vujevića i Antuna Vidakovića, imali 1000 do 2000 ovaca. Potrebe za pašnjacima dovodile su do sukoba s mještanim susjednih općina. God. 1836. popisano

je 3185 stanovnika, a 1850. – 3863. God. 1857. u mjestu je popisano 3999 st., od kojih *Dalmata* 2052, Mađžara 1803, Židova 93 te Srba 51. Naselje je 1873. bilo pogođeno kolerom. Stanovnika je 1878. bilo 3656, uglavnom Mađžara i Bunjevaca. Prvi vlak kroz selo na novoj željezničkoj pruzi Segedin – Rijeka prošao je 1869. S razvojem društvenoga života 1874. u mjestu je osnovana Kasina, a 1886. i kupalište. Po popisu stanovništva iz 1900. u selu je živjelo 3803 stanovnika, od kojih, po materinskom jeziku, 2115 Mađžara, 1478 Bunjevaca, 146 Nijemaca i 61 Srbin.

Poslije Prvog svjetskog rata naziv mjesta promijenjen najprije u Miletić, a onda je 1925. godine, bez ikakva znanja mještana, na željezničkoj postaji osvanula ploča s novim nazivom sela – Svetozar Miletić, iako taj znameniti srpski političar u Ugarskoj nije imao nikakve veze s mjestom. Mještani Bunjevci organizirali su se 1920-ih u Bunjevačko-šokačkoj stranci, koja se 1926. ujedinila s Hrvatskom seljačkom strankom. Nova kalvarija u mjestu izgrađena je 1928.

God.	1961.	1991.	2002.	2011.
Ukupno	3990	3292	3169	2746
Hrvati	1345	596	581	-
Bunjevci	-	317	217	-
Mađžari	2503	1673	1455	-
Srbi	95	193	549	-
Jugoslaveni	1	420	149	-
ostali	46	93	218	-

Nacionalna struktura stanovništva

Nakon Drugoga svjetskoga rata u selu nije bilo organizirane kolonizacije. Malobrojni su Nijemci protjerani, a agrarna je reforma pogodila veće porodice, čija je zemlja podijeljena lokalnoj seoskoj sirotinji. Poslije su formirane i dvije zemljoradničke zadruge – *Proleter* i *Udarnik*. U selo su se doseljavali ekonomski migranti iz Bosne i Hercegovine, među ostalim i Hrvati, uglavnom od kraja 1950-ih kao sezonski radnici u poljoprivredi (berba kukuruza). Stanovništvo je bilo podrijetlom uglavnom

iz okoline Maglaja i Žepča, Novog Šehera, Ljubovića i Čustoga Brda. Većina doseljavanja odvijala se 1960-ih. Prezimeni koja prevladavaju među doseljenima jesu Brkić, Ezgeta, Markanović, Jurić, Jurišić, Tomas, Tomić, Pravdić i dr.

U mjestu su rođeni akademici Gaja Alaga i Mirko Vidaković.

Poslije demokratskih promjena u Srbiji 2000. od hrvatskih udruga u mjestu je jedno vrijeme djelovao HKUD *Stipan Knezi Šimeta*, a do danas je aktivan HBKUD *Lemeš*.

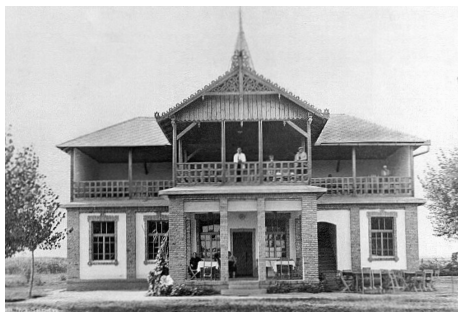
Lit.: T. Fridrik, *Bács-Bodrog vármegye földrajzi, történelmi és statisztikai népszemléi leírása*, Szeged, 1878; I. Iványi, *Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára*, 4, Szabadka, 1906; I. Jakšić, *Iz popisa stanovništva Ugarske početkom XVIII veka*, Novi Sad, 1966; I. Džinić, *Borba kmetova i plemića oko opštinskog pašnjaka u Čonoplji od 1820. do 1848.*, Zbornik Matice srpske za društvene nauke, br. 47, Novi Sad, 1967; A. Hegediš, K. Čobanović, *Demografska i agrarna statistika Vojvodine 1767-1867*, Novi Sad, 1991; A. Sekulić, *Hrvatski bački mjestopisi*, Zagreb, 1994; I. Žuljević, *Salaši u ataru Svetozara Miletića 1971.* u: V. Lazić (ur.), *Ej, salaši*, Novi Sad, 1994; A. Čota, *Zapis o Lemešu*, *Mirosljub*, 1,2/2000, Sombor; A. Čota Rekettye, *Lemeš u osimu plemenitog ravničarskog drača [feljton]*, *Klasje naših ravni*, br. 3-4/2009 – 11-12/2001, Subotica; Z. Vasiljević, *Hrvati iz Bosne u Lemešu*. Doseljenici iz Žepča i Novog Šehera, *Hrvatska riječ*, br. 869, Subotica, 13. XII. 2019.

S. Bačić i M. Bara

LEMEŠKA BANJA, nekadašnje termalno lječilište i kupalište u Lemešu. Nalazilo se sjeverno od sela, na mjestu gdje jedan od dolova silazi s Telečke visoravni na zapadni dio Bačke lesne terase. Ondje se oblikovalo svojevršno jezero, prošireni dio vodotoka. Banja se nalazila na oko 1 km od središta Lemeša, s lijeve strane ceste prema Stanišiću, između Kupališne ulice i hipodroma.

Kupalište je otvoreno 1885. zauzimanjem tadašnjega župnika Jenőa Szécsényija, bivšega podžupana Antala Pála – Tonike te somborskoga odvjetnika i lemeškoga veleposjedniku Zake Vujevića, a napose tadašnjega seoskoga liječnika dr. Kanyurszkoga, koji je uvidio ljekovitost vode, te seoskoga

javnoga bilježnika Josipa Kaića. Priloge za gradnju dalo je seosko plemstvo, a drveni most do kupališta i kupališna zgrada bili su kopija stare kupališne zgrade na Paliću. *Neven* u kolovozu 1887. piše da su mnogi, kako bi se »nauživali ozdravljajuće slanuše«, boravili u mjestu i duže od tjedan dana. Gosti su dolazili iz Sombora, Baje, Bezdana, pa i Budimpešte. No kupalište ubrzo pada u zaborav, a na baru dolaze samo žene prati rublje. Ipak, doseljeni umirovljeni kapetan István Darázszy 1896. obnavlja zgrade, gradi objekt u koji se smještaju kade za ljekovita pakiranja od blata i za kupanje u ljekovitoj vodi. Uz to je izgradio i čardu te je nabavio i jedrilicu za plovidbu. Međutim zbog niske razine vode prva dva desetljeća XX. stoljeća život lemeške banje opet je prekinut. Potom *Mátyás Litvay* 1920. otvara kavanu na kupalištu, u

Glavna zgrada nekadašnje Lemeške banje

kojoj su se okupljali mladi na plesnim zabavama uz živu glazbu. Novi zamah dao je Gábor Jánkovics, koji je 1926. uzeo jezero u zakup za ribolov, a istodobno Udruga »Lemeška kupka« oživljava turističku ponudu jer je voda nadošla, pa se pojavila potreba za lječilištem i kupalištem. Udruga je zapravo funkcionirala kao dioničarsko društvo, a dioničari su bili mjesni župnik Bolto Agatić, Mijo Štrangarić, Martin Vujević Čočin, Mijo Knezi, Stipan Kaić Latin, Károly Ódry i Károly Litvai. Udruga je uzela zemljište u zakup od općine Lemeš, izgradila modernu kupališnu zgradu s 12 kabina s kadama, za koju se voda grijala u kotlu, i jednim drvenim koritom napunjenim blatom za liječenje reumatskih bolesti, središnju zgradu s restoranom i sobama

za spavanje, uredila jezero i park. Sve do Drugoga svjetskoga rata banja je odlično poslovala, imala je velik broj gostiju iako se liječilo bez nadzora liječnika i liječničke dijagnostike.

Nakon Drugoga svjetskoga rata objekti su nacionalizirani i postaju državno vlasništvo, u čijem se korištenju smjenjivalo nekoliko državnih poduzeća. Novi bazen izgrađen je 1951. i zamijenio je dotadašnje kupanje u blatnom jezeru. To je dugo bio i jedini bazen u somborskoj općini. Punim kapacitetom radile su i kade za blatna kupanja, a dnevno je na terapiji bilo i po 70 pacijenata. Za potrebe toplica korištena je voda iz površinskih kopova, tj. iz dubine 2–3 metra u blizini izvora. Bila je smeđe boje i imala je blago neugodan miris. Korišteno je i blato s površine. Veliko nevrijeme uništilo je dio zgrada 1961. i to je označilo kraj lemeške banje. Početkom 1980-ih godina izgrađen je novi veliki bazen, ali nikada nije dobio uporabnu dozvolu.

Cijeli je prostor površine oko 20 ha. I dalje postoji pristupna asfaltna cesta, vodovod i zapušteni park te oronula središnja zgrada i objekti u kojima su bile kade, kao i ostaci bazena i nekadašnjeg jezera. Od nekadašnjih toplica ostao je toponim Kupališna ulica, koja vodi do Lemeške banje.

Lit.: Kecem, Dopisi. Nemeš-Militić, *Neven*, 8/1887, Subotica; A. Čota Rekettye, Lemeš u osimu plemenitog drača, *Klasje naših ravni*, 9-10/2010, Subotica; Lemeške toplice, *Hrvatska riječ*, br. 462, Subotica, 3. II. 2012; Z. Vasiljević, Desetljećima propada nekadašnje lječilište, *Hrvatska riječ*, br. 527, Subotica, 10. V. 2013; Z. Vasiljević, Europski novci za Lemešku banju, *Hrvatska riječ*, br. 796, Subotica, 20. VII. 2018.

Z. Vasiljević

LEMEŠKA KASINA, kulturna udruga iz Lemeša. Ne zna se točan datum njezina osnivanja niti je danas poznat njezin statut, ali se na temelju napisa iz tiska zna da je postojala 1874. U selu je djelovala pod imenom Kasina. Kako su se u njoj uglavnom okupljali ugledniji mjesni Dalmate Bunjevci, ona je prva institucija organiziranoga okupljanja Bunjevaca te vrste. Nije bila puko okupljalište, već i mjesto u kojem

su stanovnici sela njegovali vlastiti jezik i nacionalnu svijest.

Budući da su u mjestu tadašnja mađarska i bunjevačka »općina« bile u velikoj mjeri odvojene, a mađarski je nacionalizam jačao nakon sklapanja Austro-ugarske nagodbe, anonimni mađarski sumještani u subotičkom listu *Bácskai híradó* oštro je napao djelovanje Lemeške kasine i njezinu pretplatu na *Subatički glasnik* optužujući Lazu Mamužića da je s urednikom Kalorom Milodanovićem, kada su bili u selu, nagovarao na pretplatu, kao i da je na to već upozoravao podžupana Bačko-bodroške županije Mihály Lovászija. *Subatički glasnik* u br. 29. od 18. VII. 1874. to je demantirao navodeći, među ostalim: »Istina lemeška casina drži naše novine, al to nije naša, nego čestiti lemeški Bunjevaca zasluga«. U ironičnom pismu upućenom podžupanu također stoji: »Šta mislite, šta su ti ljudi radili u 'casini'? Strah me je i kazat, igrali kegle. Jedan tri, a drugi šest partija.« U sljedećem broju *Subatičkog glasnika* od 25. VII. 1874. tadašnji lemeški kapelan Josip Jukić Manić branio je pravo na uporabu narodnoga jezika: »Mi samo naša načela smiono navistjujemo, i tih ćemo se držati do kapi krvi. Mi javno pišemo u novine da svaki Bunjevac i Šokac svojom pametju može razabrati imamo li mi pravo ili ne? Naša je odluka obučavati našeg bunjevačkog i šokačkog puka svojim materinskim jezikom, razvijavati duševne tlesne sile mu, da se može radovati svom blagostanovištu kako mu valja, briniti se za narodni obstanak, da nije svezan pored svoje vlastite slobode, da nije tuđin u svom rođenom zavičaju i domovini, da – kada obavlja svoju dužnost u ustavnom svitu – i uživa svoja prava, svog narodnog života.« Iz ovog članka saznaje se da je o pretplati odlučila skupština »Casine« na prijedlog Jose Kaića, koji je vjerojatno bio i predsjednik Kasine, kao i da je učitelj Alojzije Vidaković 1874. držao večernju nastavu na »ilirskom« jeziku za odrasle.

O njezinu kasnijem djelovanju ima malo sačuvanih podataka. Bila je smještena u kući posebno kupljenoj za tu namjenu.

Tijekom vremena Kasina je prikupila znatan fond knjiga. S obzirom na to da su društveni život mogli voditi bogatiji i imućniji, ponajprije plemići, dok su siromašni radili kako bi se prehranili, Kasina je često bila i mjesto gdje su se ugovarali poslovi. Nakon Drugoga svjetskoga rata tretirana je kao mjesto buržoaskoga okupljanja pa je njezina imovina nacionalizirana i ustupljena gradskomu Narodnooslobodilačkomu odboru. U zgradi Kasine otvorena je najprije Državna štedno-kreditna zadruga, a poslije i knjižnica. Ideološki nepoželjne knjige uništavane su, ali ih je tadašnji predsjednik Kasine Stipan Knezi Ješkin noću spašavao odnoseći ih svojoj kući. Kada je 1950. osnovana nova seoska knjižnica, smještena je zgradi nekadašnje Kasine, spašene knjige ušle su u njezin osnivački fond. Zgrada je poslije srušena, a zemljište je prodano Antunu Đurkoviću, koji je ovdje podigao obiteljsku kuću.

Lit.: A. Čota Rekettye, Lemeš u osimu plemenitog ravničarskog drača, *Klasje naših ravni*, 5-6/2010, Subotica.

S. Bačić

LEMEŠKI JUNEĆI PAPRIKAŠ, delicija iz Lemeša. Priprema se od mladoga junećega mesa, slatke i ljute mljevene paprike, a kuha se u kotliću, koji se neprestano obrće. Obično se kuha gust, malo ljući. Strogo je zabranjeno koristiti drvenu žlicu ili lopaticu za miješanje. Mješavina je mađarskoga i bunjevačkoga načina kuhanja. Služi se u svečanim prilikama, kao što su svatovi ili Marin-bal. Od 2002. svake godine posljednje subote u srpnju u organizaciji Mjesne zajednice Svetozar Miletić održava se natjecanje u kuhanju junećeg paprikaša »Lemeški kotlić«.

L. Knezy Tošaki i Z. Vasiljević

LEMEŠKI KULEN, delicija iz Lemeša. Nije poznato kada su stanovnici Lemeša (*srp.* Svetozar Miletić) počeli izrađivati svoj kulen, tko je osmislio recept i način čuvanja, ali se proizvodnja kulena u seoskim obiteljima prenosila s generacije na generaciju i sačuvala se do danas. Na inicijativu udruge *Lemeški kulen* iz Lemeša

Zavod za intelektualnu svojinu iz Beograda odredio je 2014. da taj proizvod nosi oznaku zemljopisnoga podrijetla. Time je toj deliciji priznata autentičnost te da neki proizvod naziv lemeški kulen može imati samo ako se izrađuje u Lemešu (naseljenom mjestu i katastarskoj općini), i to od sirovine koja potječe s toga područja.

Priprema se od najkvalitetnijega svinjskoga mesa. Prema rješenju Zavoda za intelektualnu svojinu, to je fermentirana suha kobasica napravljena od usitnjenoga kvalitetnoga mesa zrelih svinja mesnatih rasa težine od 150 kg i više, napunjena u prirodni omotač – slijepo crijevo svinja (kata), uz dodatak 2,0-2,2 % kuhinjske soli

Logo udruge
Lemeški kulen

i 3-4 % lemeške crvene mljevene paprike. Zrenje, nakon prirodnoga dimljenja, traje šest mjeseci, u prirodnim uvjetima tijekom zime i proljeća, u starim smočnicama čiji su zidovi i podovi od zemlje. Upravo način zrenja daje mu osobit i prepoznatljiv okus. Umjereno je dimljen proizvod. Na presjeku je nadjev sastavljen od ujednačenih i međusobno dobro povezanih komadića usitnjenoga mesa crvene boje. Nadjev je bez pukotina i šupljina, boja je nadjeva crvena, postojana. Ugodnoga je mirisa i okusa, karakterističnoga za zrelu fermentiranu kobasicu sa sadržajem od min. 28 % proteina mesa, najviše 10 % kolagena u proteinima mesa i najmanje 5,3 pH vrijednosti. Ovisno o upotrijebljenoj paprici proizvod može biti manje ili više pikantan.

Proizvodnjom se profesionalno bavi nekoliko proizvođača, koji imaju registrirane obrte za proizvodnju i prodaju. Udruga *Lemeški kulen* svake godine u Lemešu organizira Kulen-fest.

Lit.: Z. V[asiljević], Delicija kojoj premca nema, *Hrvatska riječ*, br. 754, Subotica, 29. IX. 2017; Z. Vasiljević, Proizvodi s pedigreeom, *Hrvatska riječ*, br. 755, Subotica, 6. X. 2017; <https://lemeskikulen.com>; http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf_ogp/G%2066%20Lemeski%20kulen.pdf (pristupljeno 31. VIII. 2020).

Z. Vasiljević

LEMEŠKI LANAC → Lanac 2.

LEMEŠKI SOKACI, ulice u Lemešu koje su imale tradicionalne narodne nazive. Njihovi nekadašnji nazivi bili su odraz načina života i rada u selu te nacionalne i statusne strukture mještana.

Subotički put (danas Ulica Ive Lole Ribara) cesta je koja vodi prema Subotici. Veliki mađarski sokak (sada Somborska ulica) naziv je dobio jer ga je uglavnom naseljavalo mađarsko stanovništvo i dijelio je selo na bunjevački i mađarski dio. Crkveni sokak (danas Ulica Ivana Meštrovića) zvao se i Blatnjav sokak jer je u toj ulici zbog stanja terena blata bilo i onda kada su u drugim dijelovima sela ulice bile suhe. Pantljikaš (današnja Ulica Maksima Gorkog) naziv je dobio zbog svojeg oblika. Naseljavala ga je seoska sirotinja, koja je za podizanje kuća dobila onoliko prostora koliko zahvaćaju dva rukohvata žita, tako da kuće nisu bile u jednoj ravni. Totluk (Slovačka ulica) naziv je dobio jer su u toj malenoj slijepoj ulici naseljene obitelji iz Slovačke koje su došle u Lemeš služiti na imanjima. Veliki bunjevački sokak (Ulica Vladimira Nazora) nekada je bio naseljen lemeškim plemićkim obiteljima Knezi, Ivanković i Vidaković. Pačirski sokak (Vojvođanska ulica) sokak je kojim su Lemešani, nakon što je izgorjela njihova *suvaja*, išli u mlin u Pačir. Cigljarski sokak ulica je koja i danas nosi isti naziv, jer je to dio sela odakle se nekada vukla žuta zemlja za pečenje opeke, koja se koristila za izgradnju kuća u selu i crkve. Željeznička ulica nije mijenjala ime, a vodi prema željezničkoj postaji. U narodu su je zvali i Sokak za gvozden put.

Dinarošov sokak (Ulica Adi Endera) ime je dobio po dućanu koji je nekada bio u toj ulici. Ulica Konopljište i dalje nosi isti

naziv – nalazi se na kraju sela, gdje je niži teren, na kojem se uzgajala konoplja. Kupališna ulica i danas nosi isti naziv te vodi do Lemeške banje. Čigafalu (Ulica Košut Lajoša) ime je dobila po svojem izgledu koji podsjeća na pužev hod (*mađ.* csiga: puž). Kukorica varoš (Ulica Ive Andrića) sokak je u kojem su prostor za gradnju kuća dobivali biroši iz Mađarske. Bile su to male kuće podignute na brzinu i u nedostatku trske pokrivene su kukuruzovinom (*mađ.* kukorica: kukuruz)

Epřeš je nekada bio prostor za stočnu tržnicu, a sada je tu nogometni teren. Vujevički sokak (Ulica Oktobarske revolucije) nazvan je po obitelji Vujević, koja je u tom sokaku imala dvije kuće. Ciganski sokak (Ulica Sonje Marinković) sokak je u kojem je nekada živjela romska obitelj koja je u selu uklanjala uginulu stoku. Čivutski sokak (Ulica Ede Margalića) dio je sela u kojem su živjeli Židovi.

Izvor: kazivanje Lucije Knezy Tošaki i Marije Bagi iz Lemeša.

Z. Vasiljević

LEMEŠKO PLEMSTVO, plemićke porodice koje su činile plemićku općinu Lemeš (*mađ.* Nemeš Militics) od sredine XVIII. st. Plemići u Lemešu izvorno su bili armalisti, koji su plemstvo stekli dodjeljivanjem grbovne povelje (*litterae armales* – povelje na kojima su naslikani plemićki grbovi porodica) na temelju zasluga (uglavnom vojnih), ali bez darovanja plemićkih nepokretnosti. Stekli su ga uglavnom nakon 1690. Većinom je riječ o mađarskom plemstvu, ali ima i hrvatskoga.

Područje pustare Militics plemićke su porodice počele naseljavati od 1747. Upravitelj dobara Ugarske komore Franz Redl 1750. izdao je u zakup područje pustare naseljenim plemićkim porodicama. Naselje je 1758. dobilo tzv. mjesno plemstvo (*nobilitas localis*), kada je 1758. formirana plemićka općina (*Communitas Nobilium*) Militics, čiji su svi punopravni mještani uživali opće plemićke povlastice. God. 1751. u mjestu su popisane 74 plemićke porodice, 1771. – 60, a 1779. – 80.

Plemićka je općina 1803. otkupila preko 11 000 jutara lemeškoga atara te je kralj Franjo (Ferenc) II. izdao kraljevsku darovnicu članovima 36 plemićkih porodica, odnosno 156 obitelji, kojom su one prestale biti zakupci te su postale vlasnicima zemljišta. Darovnica na mađarskom, latinskom i »ilirskom« jeziku čuva se u Povijesnom arhivu Sombor i u njoj su pobrojane porodice koje su dobile zemljišne posjede. Od »dalmatinskih« to su bile: Alaga, Barašević, Ivanić, Ivanković, Kaić, Knezi, Mandić, Marković, Piuković, Radić, Vidaković i Vujević. Veličina posjeda uglavnom je bila oko 100 jutara, iako je bilo obitelji koje su imale u vlasništvu 300-400, pa i 500 jutara zemlje, ali i onih

u mjestu popeo do više društvene ljestvice, većina je ipak bila siromašna i sami su obrađivali svoje zemljište.

Dok su neke lemeške plemićke porodice izumrle, potomci nekih lemeških plemićkih porodica i danas žive u Lemešu, ali se njihov život ne razlikuje od života drugih obitelji. U nekima se čuvaju plemićke povelje i pečati, dok je u drugima ostala samo priča o precima »plave krvi«. Sudjeluju u godišnjim susretima 30-ak mjesta iz srednje Europe koja u svojem nazivu imaju riječ *plemički*, a Lemeš (Nemesmilitics) jedino je takvo mjesto u Vojvodini i Republici Srbiji. Mjesna zajednica Svetožar Miletić i subotička Pučka kasina 1878. organizirale su 2009. u prostorijama Doma kulture u Lemešu izložbu *Lemeško plemstvo*, koju je priredila Antonija Čota, kada je izdan i prigodan katalog.

Naslovnica kataloga izložbe *Lemeško plemstvo* 2009. god.

s tek nekoliko jutara. Osim njih u selu su u neko vrijeme živjele i druge plemićke porodice ili su tu imale svoje posjede, pa tako i hrvatske (Adamović, Kujundžić...). Do 1848. plemići su uživali različite plemićke povlastice, među ostalim bili su oslobođeni od svih javnih daća, osim vojne obveze. Pravo na plemićki pridjev »de Nemesmilitics« imale su neke od lemeških porodice koje su tu imale posjede (od hrvatskih: Alaga, Kaić, Knezi, Kujundžić, Mandić i Vidaković). No zapravo se tek dio plemića

Lit.: M. Lanović, *Privatno pravo Tripartita*, Zagreb, 1929; A. Čota, Zapis o Lemešu, *Miroljub*, 1,2/2000, Sombor; A. Čota, Grofovi za plugom barunice u papučama, *Miroljub*, 4/2000; *Lemeško plemstvo* [katalog izložbe], Svetožar Miletić, 2009; I. Andrašić, Iz života ugarskog i hrvatskog plemstva, *Hrvatska riječ*, br. 329, Subotica, 26. VI. 2009; A. Čota Rekettye, Lemeš u osimu plemenitog ravničarskog drača [feljton], *Klasje naših ravni*, br. 1-2/2011 – 7-8/2011, Subotica; S. Tötösy de Zepetnek (ur.), *Nobilitashungariae: List of Historical Surnames of the Hungarian Nobility nobilitashungariae / A magyar történelmi nemesség családneveinek listája*, West Lafayette, 2010. (<http://docs.lib.purdue.edu/clcweblibrary/nobilitashungariae> – pristupljeno 1. X. 2020).

Z. Vasiljević

LENDUPA (landupa, talandupa, klen-dupa) 1. pomagačica u izboru mladenke ili mladoženje. Njezina je zadaća bila da za roditelje dozna što više o obitelji budućega zeta ili snahe. Zato je morala poznavati mnogo ljudi, biti komunikativna, dobro obaviještena, *dospivena*, tj. s puno slobodnoga vremena, i često prisutna među ljudima – pijačnim danima na tržnici, nedjeljom pred crkvom, na svečanostima u gradu... Po obavljenoj usluzi bila je darivana, rjeđe u novcu, a češće u naturi (žito, *pilež*, tj. pilići, *pučke*, tj. purice, *ukljukana*, tj. šopana, guska, krumpir, *kuruz*, *čutke*, tj. oklasci...). S društvenim promjena nakon

Prvoga i Drugoga svjetskoga rata taj je običaj u Subotici i okolici postupno nestao; 2. u Lemešu i Džinićima kraj Sombora zabilježena je landupa/talandupa kao nekadašnji svatovski časnik – sinonim za staćelu, u značenju starješnine (domaćina) svatova.

Lit.: M. Černelić, *Uloge i nazivi odabranih svatova u Bunjevaca*, Zagreb, 1991; A. Stantić, *Lendupa, Subotička Danica (nova) : Kalendar za 2002. godinu, Subotica*, 2001; *Rečnik srpskih govora Vojvodine*, 4, Novi Sad, 2004.

P. Skenderović

LENDVAI, Lajčo (Subotica, 2. I. 1909. – Zagreb, 25. X. 2006.), glumac, redatelj i kazališni djelatnik. Sin Đene, građevinskoga obrtnika, i Dominike, rođ. Skenderović. Brat je društvenog i političkog radnika Vinka. Osnovnu školu i nižu gimnaziju završio je u Subotici, gdje je izučio i krojački zanat, a potom je 1928. s bratom otišao u Zagreb na usavršavanje radi otvaranja vlastita krojačkoga obrta.

Za kazalište ga je kao dječaka oduševila predstava Molièreova *Škrca* koju je, gostujući u Subotici 1920., izvelo osječko Hrvatsko narodno kazalište. Na školskim je priredbama redovito recitirao i glumio, a povremeno je sa svojim vršnjacima u roditeljskoj kući prikazivao predstave za rođake i susjede, ljeti u dvorištu, zimi u sobama. U Zagrebu je, prema vlastitim riječima, prvi put vidio »prave predstave u pravim kazalištima«, odnosno profesionalne izvedbe dramskih, opernih i operetnih djela u profesionalnim kazalištima te dobio priliku glumiti i režirati u kazališnoj družini cehovskoga radničkog sindikata. Najveći uspjeh postigao je 1934. režijom predstave *Jegora Buličova* Maksima Gorkoga, u kojoj je odigrao naslovnu ulogu pred tisućama gledatelja na otvorenome u povodu skupštine Ujedinjenoga radničkog sindikalnog saveza. U Suboticu se vratio 1936. sa suprugom Dragicom Humski, Zagrepčankom, s kojom je imao kćer Nadu (1943.), publicisticu koja živi u SAD-u, i sina Vladimira (1945.), suca i odvjetnika u Zagrebu. S bratom Vinkom i sestrom Margitom otvorio je 1937. i uspješno vodio krojački salon u palači Nićin u središtu grada, predavao je

krojenje u obrtničkoj školi, a kazalištem se bavio u Zboru hrvatskih kazališnih dobrovoljaca, gdje je uprizorio igrokaz *Neobičan čovjek* Gene Senečića i kreirao glavni lik, tj. Gustla. Kad je u travnju 1941. Suboticu okupirala mađarska vojska, u gradu koji nije pružao otpor zaveden je teror, uhićeni su režimu nepodobni ljudi, pa je tako i Lendvai, zbog svojih ljevičarskih stavova, osuđen 1941. na smrt vješanjem. Poslije je ipak pomilovan i nakon nekoliko mjeseci pušten iz zatvora. Obitelj ga je zahvaljujući odvjetnicima uspjela spasiti, no to je izazvalo financijske poteškoće i potkraj rata dovelo do zatvaranja krojačkoga obrta.

U poraću, potkraj studenoga 1944., Lendvai je na poticaj nove gradske uprave utemeljio Kazališni odsjek te s kazališnim amaterima uvježbao kolaž predstavu koja je izvedena 27. i 28. I. 1945., a sastavljena je bila od skečeva i jednočinki s tematikom NOB-a, od zbornskih i pojedinačnih recitacija te scenskih odlomaka iz pastore *Dubravka* Ivana Gundulića i dramatiziranoga romana *Zločin i kazna* Fjodora Mihajloviča Dostojevskoga. Do kraja sezone s amaterima je pripremio još dvije drame i tri komedije – *Požar strasti* Josipa Kosora, *Jegor Buličov* Gorkoga te *Ženidba* Nikolaja Vasiljeviča Gogolja (sve tri režirao i odigrao glavne uloge), kao i *Gospođa ministarka* i *Dr. Branislava Nušića* (redatelj Dušan Medaković) – koje su više puta izvedene pred punim gledalištem. Predstave su izvođene u dobro očuvanom kazališnom zdanju iz 1854., u kojem su do tada nastupali isključivo gostujući mađarski, njemački i srpski ansambli, no osim pozornice i gledališta druge prostorije nisu bile dostupne. Lendvai je ubrzo uspio kazalištu vratiti iznajmljeno krilo zgrade i osposobiti dvoranu za pokuse te urediti prostor za scenografske i kostimografske potrebe stvarajući postupno neophodan kazališni fundus za buduće stalno profesionalno kazalište. Sredinom lipnja 1945. zamolio je nekolicinu novosadskih glumaca i Žarka Vasiljevića, ravnatelja novosadskoga Srpskoga narodnoga pozorišta, koji je tih dana gostovao u Subotici, da kao članovi žirija umjetnički i stručno

ocijene izvedbu nekoliko ulomaka iz predstava subotičkih amatera. Zadovoljni vide-nim, potvrdili su gradskoj i pokrajinskoj vlasti da je amaterski Kazališni odsjek zreo za prerastanje u profesionalni kazališni ansambl. Slijedom te preporuke Narodna je skupština AP Vojvodine u Novom Sadu 19. IX. 1945. donijela odluku o osnutku Hrvatskoga narodnoga kazališta (HNK) u Subotici, a za prvoga ravnatelja imenovala Lajču Lendvaja sa zadaćom da postojeći glumački ansambl popuni profesionalnim glumcima te angažira redatelje, scenografe i kostimografe iz drugih kazališta.

Pošto je najbolje poznao zagrebačku kazališnu sredinu, u Suboticu je doveo glumice i glumce koji su nakon dolaska komunista na vlast otpušteni iz zagrebačkoga HNK jer su nastupali tijekom rata: Jelku Šokčević (poslije Asić), Ivonu Petri, Dubravku Deželić, Antu Kraljevića, Dražena Grünwalda, scenografa i kostimografa Berislava Deželića, redatelja Branka Špoljara i dr. Oni su činili profesionalnu i umjetničku jezgru subotičkoga HNK, vodili Dramski studio s više glumačkih tečajeva te osobito konstruktivno djelovali na umjetnički razvoj ostalih članova ansambla: Slavu Bulgakov, Anu Skenderović, Klaru Peić, Ljiljanu Medaković, Julku Stipić, Eržiku Kovačević (poslije je završila i Zemaljsku glumačku školu u Zagrebu), Zdenku Mužljaj, Miroslava Mažgona, Gezu Vujkova, Gezu Šabića, Dušana Medakovića, Nikolu Gabrića i dr. Kazalište je otvoreno 28. X. 1945. dramom *Matija Gubec* Mirka Bogovića u režiji Branka Špoljara i u scenografskoj opremi Berislava Deželića, a u jednoj od srednjih uloga nastupio je i Lendvai. Uslijedilo je potom Lendvajjevo najplodnije razdoblje u kojem je tijekom sezone 1945/46. i 1946/47. odigrao dvanaest uloga, od srednjih i većih (Branislav Nušić, *Gospođa ministarka*, *Sumnjivo lice*, *Pokojnik*; Borislav Stanković, *Koštana*; Ivan Cankar, *Kralj Betajnov*, ujedno i režirao; Alexandar Dumas, sin, *Gospođa s kamelijama*; August Šenoa, *Zlatarevo zlato* u pre-radbi Milivoja Dežmana pseud. Ivanova) do glavnih kao što je Argan u Molièreovu

Umišljenome bolesniku, komediji koju je i uprizorio, te Henry Higgins u *Pygmalionu* Georgea Bernarda Shawa. Zbog političkoga ozračja u istom je razdoblju postavljao drame ruskih dramatičara *Tražim Anu* (autori Vladimir Zaharovič Mass i Mihail Abramovič Červinski, ujedno odigrao glavnu ulogu), *Prosta djevojka* (Vasilij Vasiljevič Škvarkin), *Ženidba* (Nikolaj Vasiljevič Gogolj), *Sirotinja nije grijeh* (Aleksander Nikolajevič Ostrovski) i operetu *Silva Imrea Kálmána*. Od jeseni 1947. do proljeća 1950. u Beogradu je kao stipendist subotičkih gradskih vlasti pohađao Dram-

Lajčo Lendvai

ski studio i režiju učio kod Bojana Stupice, tada već afirmiranoga redatelja i umjetničkoga voditelja tek utemeljenoga Jugoslavenskoga dramskoga pozorišta. Premda mu je ponuđen angažman, vratio se u Suboticu, gdje je sljedećih sedam sezona, od 1950/51. do 1956/57., uprizorio sedamnaest predstava, režirajući 1950-ih usporedno i u somborskom Narodnom pozorištu, a u dijelu sezone 1955./56. obnašajući u Bujama službu v. d. ravnatelja Narodnoga kazališta *Otokar Keršovani*. U subotičkome HNK, od 1951. Narodnome pozorištu – Népszínház, u tom je razdoblju, pod utjecajem Stupičine redateljske estetike, uprizorio sljedeća djela: komedije *Mande* (poznatija pod naslovom *Tripče de Utolče*) Marina Držića, koju je postavio i u Somboru, *Ribar-*

ske svade i *Sluga dvaju gospodara* Carla Goldonija, *Dr i Vlast* B. Nušića, *Umišljeni bolesnik* i *Tartuffe* Molièrea, *Porodica Blo* Ljubinke Bobić, potom drame *Ujak Vanja* Antona Pavlovića Čehova, *Požar strasti* Kosora, *Oluja* Ostrovszkoga, *Hajduk Stanko* Huga Klajna, prema romanu Janka Veselinovića, *Teške sjene* Mirjane Matić-Halle, *Klupko* Pere Budaka, pučki igrokaz *Šokica* Ilije Okrugića u vlastitoj preradbi, glazbeni igrokaz *Mala čajana* Johna Patricka te operetu *Grof Luxemburg* Franza Lehára.

Napustivši kazalište, uspješno je 1956.-63. vodio Kulturno-propagandni centar omogućujući publici gostovanja najboljih kazališnih ansambala i vrhunskih klasičnih glazbenika, pa je prema svjedočenjima suvremenika »subotički kulturni život u to vrijeme bio na razini beogradskih i zagrebačkih kazališno-koncertnih sezona«. Upirajući svojega kazališta vratio se 1963. kako bi pomogao privući izgubljenju publiku osmisivši pretplatnički odnos sa subotičkim poduzećima, različitim ustanovama i školama, a pozornici se vratio kao redatelj uprizorivši pučki igrokaz *Kokice* Antuna Karagića. Kao umirovljenik od 1964. bio je kazališni domaćin te je dočekivao gledatelje u kazališnom foajeu, 1965. režirao je glazbeni pučki igrokaz *Salašari silom varošani* Pavla Bačića, a 1966. s madžarskoga je preveo komediju *Hlače* (*A nadrág*), koju je na subotičku scenu postavio Subotičanin Petar Šarčević, tada mladi zagrebački redatelj. Premda je 1974. trajno odselio s obitelji u Zagreb, ansambl subotičkoga kazališta izveo je u studenome 1978. njegovo jedino scensko djelo *Risari*, dramu o teškom životu bunjevačkih nadničara, u režiji Mihályja Virága, scenografskoj opremi Pála Petrika, s Gezom Kopunovićem u glavnoj ulozi.

Preminuo je u dubokoj starosti, pokopan je na zagrebačkome groblju Mirogoj.

Izvori: dokumenti iz obiteljske ostavštine pohranjene u Vladimira Lendvajja iz Zagreba.

Lit.: *Hrvatsko narodno kazalište u Subotici 1945-46*, [Subotica, 1946]; I. Rackov, *Iz pozorišnog života Subotice*, Subotica, 1977; *Repertoar hrvatskih kazališta*, 3, Zagreb, 2002; M. Prčić, Domaće

»zvijezde« HNK u Subotici, *Hrvatska riječ*, br. 38, Subotica, 17. X. 2003; *150 godina pozorišne zgrade : 150 godina kazališne zgrade : 150 éves a színház épülete*, Subotica, 2004.

J. Ivančić

LENDVAI, Vinko (Subotica, 17. VII. 1910. – Subotica, 8. IV. 1970.), društveni i politički radnik. Rođen je u obitelji Đene i Dominike, rođ. Skenderović. Brat je kazališnog redatelja Lajče. Po zanimanju je bio krojački radnik. Početkom 1930-ih uključuje se u radnički pokret kao član Ujedinjenih radničkih sindikata (URS). Za vrijeme rata sudjelovao je u ilegalnom pokretu otpora i bio interniran na prisilni rad. Nakon ulaska jugoslavenskih partizana u Suboticu 10. X. 1944. bio je borac VIII. vojvodanske udarne brigade. U veljači 1945. postaje član KPJ. Nakon završetka rata osniva vojnu krojačku radionicu, a poslije i krojačku radionicu za potrebe radničke zadruge Ranopozza. Povjerenik za privredu Narodnoga odbora (NO) I. rajona grada postaje 1947. Bio je tajnik Gradskoga odbora narodnoga fronta u vrijeme kada su postavljeni temelji socijalističkoga društvenoga privređivanja. Rukovodio je poduzećem *Titovka*, koje se poslije spaja sa *Željezničarom*. Odlikovan je Ordenom rada III. reda. Za predsjednika NO I. rajona izabran je 1947. Kada su u poslijeratnom socijalističkom poretku kao najviši organi lokalnih vlasti uspostavljeni narodni odbori, na čelu gradskih narodnih odbora bili su predsjednici, kao pandan dužnosti gradonačelnika. Nakon što je 1953. Subotica upravno podijeljena na više općina, Vinko Lendvai izabran je 1954. za predsjednika Narodnoga odbora Općine Stari grad, čije je sjedište bilo u Gradskoj kući. Tu je dužnost je obnašao do 1955.

Izvori: Povijesni arhiv Subotica, F:176.

Lit.: *Subotičke novine*, 17. IV. 1970, Subotica; A város polgármestereinek névjegyzéke (1796-1996), *Bácsországi*, 1/1997, Szabadka; G. Prčić Vujnović i dr., *Gradska kuća Subotica : Városháza Szabadka, 1912 - 2012* Subotica, 2012.

S. Mačković

LENIJA (*lat. linea*: crta) **1.** uzan kolski zemljani put između njiva, koji kroz atar međusobno povezuje salaše te salaše s ve-

ćim naseljenim mjestima. Naziv koriste somborski Bunjevci te Šokci u selima u blizini Sombora, dok subotički Bunjevci koriste najčešće koriste termin atarski put (atar), zatim *litnji*, seljački, poljski, putovi i sl.; 2. crta, linija.

Lit.: *Rečnik srpskih govora Vojvodine*, 4, Novi Sad, 2004; M. Šeremešić, *Bile riči : rječnik govora Monoštora*, Subotica, 2016; Ž. Mandić, *Rječnik govora santovačkih Hrvata*, Pečuh, 2016.

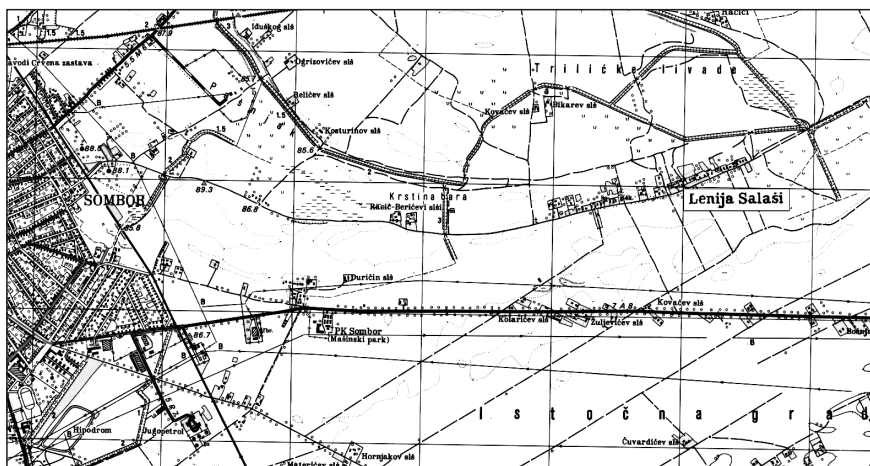
M. Bara i S. Bačić

LENIJA, prigradsko salaško naselje istočno od Sombora u smjeru Krnjaje (danas: Kljajićevo). Ima dugu povijest pod imenom Ivanovo Selo, koje 1880-ih zamjenjuje ime Lenija. Naziv potječe od pučkoga naziva za poljski put. Prvi spomen naziva Lenija (»Linea Salas«) pojavljuje se 1764. Posljednji put Lenija je zabilježena kao Ivanovo Selo 1884. Na kartama se tijekom XIX. i XX. st. povremeno pojavljuju nazivi prema brojnim skupinama salaša (Beljanski salaši, Palanački salaši). U ataru salaša bio je veći broj bara – Grobljanica, Krstina bara, Mostonga, Evedra, Varoška bara, Vrtlog-bara, Ivanova bara. Meliorizacija je provedena u prvim desetljećima XX. st, a neke su bare ostale u lokalnoj toponimiji. Lokaliteti u blizini jesu Grobljanica, Gornji salaši, Ivanova bara, Mandić, Paštrovići, Vrtlog, Rašlje. Od XVIII. do kraja XX. st. od bunjevačkih rodova zabilježeni su Bošnjak, Ferenečević, Franjetin (Boš-

njak), Džinić i Mijić, dok su se u blizini nalazili bunjevački salaši Žuljević, Džinić, Pekanović, Parčetić i Miković. Od srpskih starosjedilačkih rodova ovdje su živjeli: Beljanski, Bikar, Brankov, Ilkić, Konjović, Palanački, Popović, Repić, Stričević i dr. Salaši se nalaze na lijevoj strani nekadašnjega pačirskoga ljetnoga (zemljanoga) puta. Završavaju na predjelu Ivanova bara, što podsjeća na nekadašnje ime salaša. Mještani Antun Džinić 1845. podigao je kameni križ, koji je 1911. obnovio njegov sin David Džinić. Škola je otvorena 1906. i radila je sve do sredine 1970-ih. Stanovnika je 1961. bilo 468, početkom XXI. st. oko 200. Naselje je elektrificirano 1964., dok ostala infrastruktura, poput vodovoda i kanalizacije, ne postoji. Salaši su u suvremenom razdoblju nanizani u jednu ulicu – »leniju«. Orijentacija prozora na salašima uglavnom je prema jugu u skladu s tradicionalnim načinom gradnje. Sa Somborom je naselje povezano asfaltnom cestom.

Lit.: M. Beljanski, *Somborski salaši*. Sombor, 1970; M. Beljanski, Sudbina somborskih salaša, u: V. Lazić (ur.), *Ej, salaši*, Novi Sad, 1994; A. Sekulić, *Hrvatski bački mjestopisi* Zagreb, 1994; M. Stepanović, *Somborsko salaško naselje Lenija* (<https://www.ravnoplov.rs/somborsko-salasko-naselje-lenija> – pristupljeno 19. VI. 2019); <https://www.soinfo.org/sombor/salasi/lenija> (pristupljeno 19. VI. 2019).

M. Bara

Lenija salaši

LERIĆ, Milica (Sombor, 15. VII. 1995.), etnomuzikologinja, glazbena pedagoginja. Kći je Marka i Tamare, rođ. Pejak. Osnovnu glazbenu školu *Petar Konjović* u klasi prof. Đure Parčetića završila je u Somboru. Nakon završene Srednje glazbene škole u Subotici u klasi prof. Vojislava Temunovića završila je studij etnomuzikologije na Glazbenom odjelu Akademije umjetnosti u Novom Sadu u klasi prof. dr. Nicea Fracilea. Od 2019. predaje tamburu u Školi za osnovno glazbeno obrazovanje *Stevan Hristić* u Bačkoj Palanci. Od 2014. članica je (kontrabas) ženskoga tamburaškoga sastava *La banda*, koji izvodi popularnu glazbu i adaptira popularnu glazbu u forme prikladne za tamburaško izvođenje. Od 2018. članica je (prim) Novosadskoga tamburaškoga kvarteta, koji na repertoaru ima tamburaško izvođenje klasičnih glazbenih djela prvotno namijenjenih gudačkomu kvartetu. Suautorica je knjige *Šokci i bećarci* (2019.), u kojoj je prikazana povijest, tematika i način izvođenja bećaraca kod Hrvata Šokaca u Bačkoj.

Djelo: *Šokci i bećarci* (suautor s M. Šeremešić), Sombor, 2019.

M. Tucakov

LETI – LETI, dječja bunjevačka igra s tri ili više igrača različita spola i dobi. Igrači posjeduju oko stola i ispruženim kažiprstima lijeve i desne ruke naizmjenice udaraju o rub stola izgovarajući: »Leti – leti«. Jedan od sudionika, koji je prije početka igre izabran da je vodi, izgovara ime nekog predmeta. Ako je predmet leteći (npr. »Leti – leti... ptica!«), igrači moraju dignuti obje ruke uvis, a tko ne podigne, ispada iz igre ili daje zalog kako bi ostao u igri. Ako predmet nije leteći (npr. »Leti – leti... stolica!«), a netko od igrača digne ruke uvis, ispada iz igre ili daje zalog. Igra se nastavlja dok u igri ne ostanu samo igrač zadužen da vodi igru i posljednji od ostalih sudionika. Tada se njih dvoje međusobno natječu tako što oboje naizmjenice vode igru, a pobjednik je onaj koji ne pogriješi. Ako se igra u zalog, na kraju igre svatko mora otkupiti svoj zalog i obaviti što mu »sudac« kaže. Tijekom same igre igrač

koji je zadužen za vođenje igre prilikom izgovaranja predmeta ima pravo pogrešno pokazivati, tj. pogrešno podignuti ruke ili ih ostaviti spuštene, kako bi zbunio ostale sudionike i izbacio ih iz igre. On sam u igri ostaje do kraja, kada se natječe s posljednjim preostalim sudionikom.

Lit.: M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010.

P. Skenderović

LETIĆ, Antun – Nune (Subotica, 14. VII. 1956.), graditelj tambura, skladatelj, glazbenik. Sin je Franje i Kate, rođ. Rožumberski. Osnovnu i srednju stolarsku školu završio je u Subotici. Sviranjem tambure (basprima) počeo se baviti 1969. u nekadašnjem Domu grafičara u Subotici (danas ul. Józsefa Attila br. 19) pod nadzorom subotičkoga glazbenoga pedagoga i profesora tambure u subotičkoj glazbenoj školi Lazara Malagurskoga. Već naredne 1970. prelazi u HKUD *Bunjevačko kolo*, gdje svira basprim u orkestru za potrebe folklornoga odjela centra. Svirao je još i u KUD-u željezničara *Bratstvo-jedinstvo*, OKUD-u *Mladost* u Subotici i Subotičkom tamburaškom orkestru, ali najduže u *Bunjevačkom kolu*. Kada se 1988. ukazala potreba za popravkom oštećenih glazbenih instrumenata – tambure, budući da u Subotici nije bilo majstora toga profila, kao stolar i poznavatelj rada u drvu odlučio je pokušati popraviti oštećenu tamburu. Velikim trudom i zalaganjem uspio ju je popraviti te je daljnjim usavršavanjem uspio ovladati rutinom ne samo popravka nego i izrade žičanih instrumenata. Od tada popravlja i izrađuje tambure prime, basprime, kontre, čela i basove. Počeo je skladati za Festival bunjevačkih pisama u Subotici i redovito sudjeluje na njemu kao izvođač od početka njegova održavanja 2001. Tri je puta sudjelovao na Festivalu zlatne žice tamburice u Novom Sadu te je dva puta osvojio 2. mjesto. Na Festivalu bunjevačkih pisama nekoliko je puta osvojio prve nagrade za izvedbu pjesama, koje je i uglazbio: 2001. – prva nagrada stručnog žirija i publike za izvedbu pjesme »Daleko je Subotica«; 2003. – prva nagrada publike za izvedbu

pjesme »Moja pisma«; 2010. – prva nagrada stručnog žirija za najbolju interpretaciju te publike za izvedbu pjesme »Zaspala je bunjevačka vila«.

Živi i radi u Subotici.

Izvor: Osobni iskaz Antuna Letić – Nuneta.

Lit.: M. Sente, V. Temunović, *Festival bunjevački pisama, Naših prvih petnaest godina festivala (2001. – 2015.)*, Subotica, 2015.

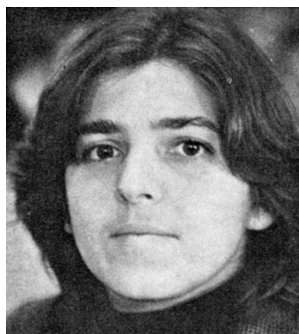
P. Skenderović

LETIĆ, Marija (Subotica, 19. II. 1961.), jedriličarka. Kći je Josipa i Gize, rođ. Bačić Palković. Osnovnu i srednju geodetsku školu završila je Subotici, ali nikada nije radila u struci. Nakon završetku sportske karijere radila je kao trgovačka putnica u beogradskoj tvrtki *Venera* 1988.-91. Kada je zbog opće gospodarske krize u vrijeme izbivanja rata 1991. ostala bez zaposlenja, počela je uzgajati gljive, čijom se proizvodnjom i prodajom bavi do danas.

Sportskim zrakoplovstvom počela se baviti sa 17 godina u Aeroklubu *Ivan Sarić* u Subotici kod nastavnika Mite Vučkovića, koji je joj je poslije bio i trener u reprezentaciji. Obuku za pilota jedrilice završila je 1979. Iznimne rezultate postigla je 1982., kada je postavila četiri državna rekorda u jedriličarstvu za žene, koji do danas nisu nadmašeni: brzina preleta u trokutu od 100 km – 81,89 km/s; brzina preleta u trokutu od 300 km – 75,7 km/s; brzina preleta u trokutu od 500 km – 75,76 km/s; duljinski prelet u trokutu Subotica–Vršac–Đakovo–Subotica – 517 km. Bila je prva žena u Jugoslaviji koja je preletjela troukut od 500 kilometara i osvojila zlatnu C jedriličarsku značku s dva dijamanta. Te je godine Zrakoplovni savez Jugoslavije proglasio sportašem godine i dodijelio joj najviše sportsko priznanje *Zlatni orao*. Za reprezentaciju Jugoslavije nastupala je 1983.-87.

Tijekom letačke karijere ostvarila je ukupan nalet jedrilicama od 1200 sati letenja. Sudjelovala je na mnogim domaćim i međunarodnim prvenstvima u jedriličarstvu, među ostalim i na III. europskom prvenstvu u zrakoplovnom jedriličarstvu za

žene 1983. u Saint-Hubertu (Belgija), IV. europskom prvenstvu u zrakoplovnom jedriličarstvu za žene 1985. u Subotici (10. mjesto u generalnom plasmanu s 6619 bodova) i na V. europskom prvenstvu u zrakoplovnom jedriličarstvu za žene 1987. u Šumenu (Bugarska, 5630 bodova), koje joj je bilo zadnje natjecanje.

Marija Letić

Na prvenstvima Jugoslavije osvajala je 26. mjesto u generalnom plasmanu s 4006,96 bodova (Novi Sad, 1981.), 18. mjesto u generalnom plasmanu nacionalne konkurencije s 4724 boda i 18. mjesto u generalnom plasmanu međunarodne konkurencije s 4721 bodom (Subotica, 1982.), 28. mjesto u generalnom plasmanu s 4382 boda (Slavonski Brod, 1983.) i 23. mjesto u generalnom plasmanu s 2391 bodova (Banja Luka, 1984.). Na prvom državnom prvenstvu u zrakoplovnom jedriličarstvu za žene održanom 1986. u Subotici zauzela je 2. mjesto u generalnom plasmanu s 4971 bodova.

Ostvarila je i veći broj zapaženih rezultata na pokrajinskim i republičkim natjecanjima: 2. mjesto u generalnom plasmanu s 2 939 bodova na 2. otvorenom omladinskom prvenstvu Vojvodine u zrakoplovnom jedriličarstvu (Subotica, 1981.), 2. mjesto u generalnom plasmanu s 53,25 bodova na 6. otvorenom prvenstvu Vojvodine u zrakoplovnom jedriličarstvu (Novi Sad, 1981.), 4. mjesto u generalnom plasmanu s 4 068,45 bodova na 6. juniorskom prvenstvu Vojvodine u zrakoplovnom jedriličarstvu (1984.), 4. mjesto u generalnom plasmanu na 27. republičkom prvenstvu u

bezmotornom letenju (Šumenu, (Bugarska, 1984.) itd.

Bila je jedna od najboljih jugoslaven-skih ženskih zrakoplovnih jedriličara. Nakon aktivne natjecateljske karijere bila je i nastavnica letenja te je obučila oko 20 jedriličara.

Izvor: osobni iskaz Marije Letić.

Lit.: *Sport u Subotici 1944 – 1984 Sportélet Szabadkán*, Subotica, 1984; Lj. Jovanović, *Žene leta-či Jugoslavije*, Beograd, 2009.

P. Skenderović

LETIĆ, Peregrin (Letics, Coelestinus, Peregrinus) (Subotica, 11. X. 1846. – Subotica, 10. VII. 1916.), franjevac, gvardijan. Sin je Martina i Ruže, rođ. Saulić. Kršten je u subotičkoj crvi sv. Roka pod imenom Celestin. U franjevački red stupio je 1867. uzevši redovničko ime Peregrin, a zaređen je 1872. U Mohaču službuje od 1874. s kraćim prekidima (vikar i orguljaš u Baču i Iloku, orguljaš u Brodu na Savi /danas: Slavonski Brod/) do 1912. U to su vrijeme gvardijani mohačkoga samostana bili Marin Kovačić 1871.-90 i Lovro Lipovčević 1893.-98. I sâm je bio gvardijan u Mohaču 1898.-1912. U vrijeme rada u Mohaču obnašao je mnoge dužnosti: propovjednik, kateheta, duhovnik, knjižničar, orguljaš... Od 1913. je u franjevačkom samostanu u Subotici i poslije u Baji, gdje ga šematizmi navode kao propovjednika na »ilirskome«. Bio je znan kao vrstan propovjednik i dobar orguljaš.

Lit.: https://library.hungaricana.hu/hu/collection/ferences_kiadvanyok_schematismus/ (pristupljeno 25. III. 2020); *Schematismus almae Provinciae S. Joannis a Capistrano Ordinis minorum S. P. Francisci regularis observantiae*, Vienna, 1882; E. Gašić, Svećenici Bunjevci u našim biskupijama, *Hrvatska Obnova*, br. 11, Đakovo, 1941; B. Unyi, *A mohácsi ferencesek története*, Gyöngyös, 1943; J: Barbarić, E. S. Bieber, *Kronika franjevačkog samostana u Brodu na Savi IV (1879-1932)*, Slavonski Brod, 1995; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010; Z. Pelajić, Franjevci orguljaši i graditelji u Baču, *Hrvatska riječ*, br. 393, Subotica, 24. IX. 2010; *Franjevački samostan i HPD »Davor« u glazbenom životu Broda na Savi / Slavonskoga Broda*, Slavonski Brod, 2011.

S. Bačić

LETOPIS MATICE SRPSKE, književni časopis. Pokrenuo ga je 1824. profesor novosadske gimnazije Georgije Magarašević. Prva knjiga, pod nazivom *Serbska letopis*, izašla je potkraj 1824. s oznakom za 1825. Uređivan je u Novom Sadu, a tiskan u Budimu. Izlazio je četiri puta godišnje, za vrijeme sajмова u Pešti. Program časopisa nastojao je obuhvatiti sve što se na književnom planu zbiva prije svega kod Srba, ali i svih ostalih Slavena. No odaziv publike bio je veoma slab zbog niskoga stupnja pismenosti srpskoga naroda u to vrijeme, tako da je Magarašević najavio obustavljanje časopisa ako mu nacionalno svjesno građanstvo ne pritekne u pomoć. Apel je bio povod da se u Pešti osnuje Matica srpska 1826., koja je kao osnovnu zadaću uzela brigu oko daljnega izdavanja časopisa.

Od tada časopis izlazi stalno, osim 1835.-36., kada je Matica srpska bila ukinuta, i u vrijeme ratnih sukoba 1848.-49. te Prvoga i Drugoga svjetskoga rata. Nekoliko je puta mijenjao ime (*Novij serbskij letopis* 1836., *Serbskij letopis* 1842., *Srbskij letopis* 1855., *Srpski letopis* 1867.), a od 1873. nosi današnji naziv. Uređivali su ga neki od najznačajnijih srpskih književnika i kulturnih djelatnika, poput Teodora Pavlovića (1832.-41.), Jovana Hadžića (Miloš Svetić, 1830.-31.), Jovana Subotića (1842.-47., 1850.-53) Jakova Ignjatovića (1854.-56.), Jovana Đorđevića (1858.-59.), Antonija Hadžića (1859.-69., 1876.-95.), Milana Savića (1896.-1911.), Tihomira Ostojića (1912.-14.), Vase Stajića (1921., 1936.), Marka Maletina (1923.-29.), Todora Manojlovića (1931.), Nikole Milutinovića (1935.-36., 1936.-41.), Mladena Leskovca (1958.-64.), Boška Petrovića (1965.-69.), Aleksandra Tišme (1969.-73.) i Boška Ivkova (1980.-91.).

U vrijeme rađanja nove srpske književnosti, formiranja književnoga jezika i normiranja pravopisa Magarašević je imao razumijevanja za reformatorska nastojanja Vuka Karadžića, ali je pod pritiskom crkve zadržao stari srpskokrkveni pravopis. Nakon Magaraševićeve smrti 1830. uredništvo preuzima jedan od osnivača Matice srpske Jovan Hadžić te časopis postaje nje-

zin organ i do danas je ogledalo Matičine kulturne politike. U peštanskom razdoblju (1830.-63.) urednici su uglavnom održavali početni kurs u njegovanju slavenske književne i kulturne uzajamnosti te u pitanju srpskoslavenskoga jezika i pravopisa, ali su se Jovan Subotić, Jakov Ignjatović i Jovan Đorđević sve više okretali srpskoj i ostalim južnoslavenskim književnostima nastojeći sadržajno modernizirati časopis (npr. narodna poezija) te uvesti novi Vukov pravopis. Međutim, pod utjecajem moćnih i konzervativnih patrona Jovana Hadžića i Save Tekelije, časopis je i dalje tiskan srpskoslavenskim pravopisom, iako su se počeli objavljivati tekstovi na pučkom govoru jeziku.

Časopis mijenja mjesto izlaženja s preseljenjem Matice srpske iz Pešte u Novi Sad 1864. Nakon toga sadržajno sve više prevladavaju povijesne i književnopovijesne teme, a kada je Matica srpska prihvatila novi Vukov pravopis 1873., njime se tada počinje tiskati i časopis, koji onda dobiva i današnji naziv. U razdoblju 1859.-1911. postao je književno-znanstveni organ liberalnoga srpskoga građanstva okupljenoga oko Svetozara Miletića. U vrijeme balkanskih ratova 1912.-13. pokret mlađe srpske liberalne nacionalističke inteligencije u Ugarskoj doveo je za urednika *Letopisa* i tajnika Matice srpske Tihomira Ostojića s ciljem da preko Matičinih publikacija podiže nacionalnu svijest ugarskih Srba.

Obnovljen je 1921. u redakciji Vase Stajića. Međutim do 1924. prilike u Matici srpskoj nesređene su, što se odražavalo i na *Letopis*, koji mijenja urednike i neredovito izlazi. Nakon što je uredništvo preuzeo Marko Maletin 1924. stvorio je od *Letopisa* aktualnu mjesečnu publikaciju o sveukupnom životu Vojvodine u prvom desetljeću jugoslavenske države, kako književnom, tako i kulturnom, političkom i ekonomskom. Nakon uvođenja Šestosiječanske diktature 1929. ponovno nastaje razdoblje borbi u Matici srpskoj te nestabilnosti u *Letopisu* i česte promjene urednika. God. 1933. Maticu su preuzeli pripadnici Samostalno-demokratske stranke, koji su

za urednika *Letopisa* doveli Nikolu Milutinovića. S prekidom 1936. godine, kada je uredništvo pod pritiskom liberalnih građanskih intelektualaca bilo predano Vasi Stajiću, Milutinović je uređivao časopis do rata, s naglaskom na povijesnim i književnopovijesnim temama, uz praćenje kulturnih zbivanja u slavenskom svijetu.

Nakon Drugoga svjetskoga rata časopis pokušava oko sebe okupiti najznačajnija imena jugoslavenskih pisaca, a usto je posvećivana i znatna pažnja književnostima narodnosti u Vojvodini. U njemu je 1953. pokrenuta anketa o potrebi ujedinjavanja književnoga jezika Hrvata i Srba, koja je 1954. završena znanstvenim skupom *Novosadski dogovor*, na kojem su utvrđene osnove jezičnoga unitarizma: utvrđen je tok jedinstvenoga srpsko-hrvatskoga književnog jezika, potpuno brisanje postojećih razlika, i u tom cilju odlučeno je da se pristupi izradi zajedničkoga srpsko-hrvatskoga rječnika književnoga jezika, pravopisa i nazivlja u svim područjima društvenoga života. Od uredništva Aleksandra Tišme (1969.-73.) razvija se prvenstveno kao književna revija. Sukladno novim političkim okolnostima, od 1990-ih časopis je koncentriran na srpsku književnost i kulturu.

Važnost za podunavske Hrvate. U časopisu su povremeno objavljivani različiti članci od važnosti za bačke Bunjevce i Šokce, neki čak i izravno vezani za njih. Tako je 1827. objavljen članak »Nekoliko reči o tome kako se Slaveni u Ugarskoj mađariziraju« (knj. 8), u kojem se spominje slučaj »arhiepiskopa Kaločkoga Gavrila Patačića«, za kojega se navodi da je među »naseljenim Srbima oko Kaloče« pod prijetnjom kazne zabranio uporabu »slavenskog jezika«, a u istom broju objavljen je i nekrolog Matiji Petru Katančiću. U časopisu je 1831. objavljen i srpskoslavenski prijevod pjesme Grgura (»Grigorija«) Čevapovića *Zapevala Vila Dalmatinska* (knj. 27), a 1832. prijevod njegova teksta *O Slavenskom i Serbskom Narodu i Jeziku* (knj. 29). Kada je *Letopis* 1863. objavio rezultate popisa stanovništva Vojvodine Srbije i Tamiškoga Banata iz 1860. (knj. 108), iako su Hrvati

registrirani u mnogim mjestima u Banatu i Bačkoj, opaska uredništva bila je da to nisu Hrvati, nego Šokci i Bunjevci, te da se Hrvatima priznaju jedino kajkavci u nekoliko banatskih sela. Od sredine druge polovine XIX. st. pa do Drugoga svjetskoga rata u *Letopisu* je objavljeno nekoliko radova koji se izravno tiču bačkih Bunjevaca. Tako je, za nagradu koju je Matica srpska raspisala za djelo o Bunjercima, najprije 1881. objavljena rasprava Laze Kneževića »O Bunjercima« (knj. 128), zatim je Antonije Hadžić

О ВУЉЕВЦИМА.

Имећу остали народности, које у бачко-бодрошкѡј жупанији станују, живи од данашњи времена и „народ буњевачки“, који данас броји од 60 до 70 хиљада душа.

Овде нам ваља изузети тако звање „Шокци“, који, истина, једини и истини језиком говоре, као и Буњевци, једну исту, и то римокатоличку, веру исповедају, но који са свим одвојено живе, друго наречије и са свим друге народне обичаје имају.

Када, или управо, које су године Буњевци амо дошли и ове пределе населили, да ли у један пут или у више пута, у већим или мањим групама, да ли на чјији позив, или из сопствене побуде, да ли од воље или невоље: то се све доста тачно не може доказати, као и то: да ли су пређели и општинѡ, у којима они данас станују, били пусти, или насељени, јер поред свега тога, што је тај народ од вајкада имао своји научени братрова, као и цивилини научењака, одлични и знатнији породица, којих и данас саразмѡрно скоро више има, него и један народ: ипак се није нашао ни један, који би што о напону своме написао, што би потоцима као градиво мо-

Nagrađena rasprava Laze Kneževića
»O Bunjercima«

1889. napisao nekrolog »Čitulja: Ivan Antunović« (knj. 158, na čemu mu je Neven u br. 8 zahvalio), a 1893. u dva je broja publicirana nagrađena rasprava Ivana Ivančića *O Bunjercima* (knj. 175 i 176). Vasa Stajić je između dva svjetska rata napisao nekoliko radova: raspravu »Mađarizacija i demađarizacija Bunjevaca« 1930. god. (knj. 325), kraći članak »Ivan Antunović i Ujedinjena omladina srpska« 1932. (knj. 331), a 1930. još i u rubrici Dokumenti »Dva pisma Ivana Antunovića, najvećeg budioca kod Bačkih Bunjevaca« 1930. (knj. 324) te prikazuje tri knjige pjesama Petra Pekića *Zvuci i uzdasi*, *Korpucija* i *La bataille de Kosovo, poème héroïque* 1926. (knj. 309) i drugoga izdanja Antunovićeve *Rasprave* (knj. 325). Milivoje Knežević objavo je 1935. duži biografski članak »Ivan Antunović« (knj. 343). Od važnosti je još i članak Fedora Nikića iz 1927. »Rumuni Banatski i Bunjevci prema Srpskoj Vojvodini u god. 1848-1849« (knj. 313). Tiskano je i nekoliko prikaza: Marko

Car objavio je 1934. prikaz knjige Mare Đorđević Malagurski *Vita Danina i druge pripovetke iz bunjevačkog života* (knj. 339), a Aleksa Ivić napisao je 1934. prikaz *Subotica pre i posle oslobođenja Jose Šokčića* (knj. 340) te 1936. prikaz knjižice Konstantina Kostića *Bunjevci u Somboru pod vođstvom Franjevaca do 1787.* (knj. 342). U novije vrijeme Vasilije Krestić objavio je 2019. u rubrici Svedočanstva članak *Blaško Rajić – Prilozi za političku biografiju* (knj. 503). Zajedničko za sve te radove jest da su ih objavili srpski autori koji Bunjevce uglavnom drže Srbima katoličke vjere, eventualno zasebnim narodom, ali u svakom slučaju ih ne povezuju s pripadnošću hrvatskome narodu.

U razdoblju nakon Drugoga svjetskoga rata u *Letopisu* povremeno objavljuju i bački Hrvati. Tako je Lazar Merковиć objavio pjesme 1948. (knj. 362) i 1956. (knj. 378), Blaško Vojnić objavio je bilješku o Likovnoj sekciji Saveza kulturno-prosvjetnih društva u Subotici 1949. (knj. 364), Vladislav Kopunović pripovijest *Tetak Miško* (knj. 364), Joso Šokčić 1951. dva kratka teksta »Izložba radova akademskih slikara u Subotici« i »Izložba subotičkih slikara u slavu desetogodišnjice narodne revolucije« (knj. 368), Petar Šarčević objavljivao je 1957.-59. prikaze knjiga Frane Alfirevića (knj. 377), Balinta Vujkova i Lazara Merковиća (knj. 382), Ivana Raosa (knj. 383) i Bogdana Stopara (knj. 384), a od književnika je daleko najzastupljeniji Petko Vojnić Purčar, koji je intenzivno objavljivao od 1967.

U *Letopisu* surađivali mnogi hrvatski autori, ovisno o političkim prilikama – sukladno ideji jugoslavenskoga zajedništva u vrijeme Austro-Ugarske povremeno su objavljivani tekstovi hrvatskih autora (npr. Ilija Okrugić – Srijemac, Antun Gustav Matoš, Bogoslav Šulek), dok je u međuratnom i socijalističkom jugoslavenskom razdoblju suradnja hrvatskih književnika i drugih autora bila nešto intenzivnija, ali je također znala biti vezana za političke prilike (npr. Tin Ujević, Ante Cettineo, Ivan Esih, Josip Smodlaka, Ivan Meštrović, Zva-

ne Črnja, Vesna Parun, Ivan Kordić, Luko Paljetak, Željko Sabol, Bogdan Krizman, Tomislav Tanhorfer itd.). Među njima su bili i vojvođanski hrvatski autori (npr. Mihovil Tomandl, Paško Romac, Franjo Malin, Miroslav Vaupotić, Miroslav Franjo Mađer, osobito Jasna Melvinger), Hrvati doseljenici u Vojvodini (npr. Ivo Milić, Mijo Mirković) ili pak autori iz Hrvatske o temama vezanim za Hrvate u Vojvodini (npr. Ante Jagić o banatskim Hrvatima). U postjugoslavenskom razdoblju suradnja hrvatskih autora izostaje. U vrijeme Hrvatskoga proljeća na stranicama *Letopisa srpski filolog Mihailo Stevanović* polemizirao je sa stajalištima iz zagrebačkog časopisa *Kritika* i hrvatskim lingvistom Stjepanom Babićem o *Novosadskom dogovoru* i *Rječniku hrvatskog ili srpskog jezika* kojeg su počele izdavati Marica srpska i Matica hrvatska. Po antihrvatskoj intonaciji u odnosu na dubrovačku književnost ističu se neki tekstovi, poput napisa predsjednika Matice srpske Dragana Stanića (pseudonim Ivan Negrišorac) pod naslovom *Matica srpska i književnost starog Dubrovnika: između srpske potrebe za razumevanjem hrvatske strasti za posedovanjem* (knj. 505, sv. 7-8/2020).

Lit.: *Jugoslovenski književni leksikon*, Novi Sad, 1971; M. Bara, »Naši Šokci« : podrijetlo, migracije i društveni razvoj Hrvata u Banatu, *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*, br. 6, Subotica, 2014; T. Bogojević, Članci o Bunjevcima u Letopisu Matice srpske, u: D. Njegovan (ur.), *Kultura i identitet Bunjevaca*, Novi Sad, 2017.

S. Bačić

LEVEŠ, gornji dio bunjevačke ženske nošnje. Šivan je od tvorničkoga platna (*cic*, *svileni parket*, *sefir*, *piket*, *paja*, *velur*, *tanji brokat*). Nosio se i kao *poslendansko odilo* na *upasivanje* i kao svečano blagdansko *na struk*: kao svagdanja odjeća leveš je bio prekriven pregačom ili keceljcem, dok je kao blagdansko ruho pregača bila dijelom prekrivena levešom. Mogao je biti strukiran, a u blagdanskoj varijanti često je imao i *kaiš* šivan od istoga materijala.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

K. Suknović

LEX APPONYI, naziv za tri zakona o školstvu iz 1907. i 1908. godine. Naziv (»Apponyijev zakon«) dobili su po grofu Albertu Apponyiju, ministru vjera i prosvjete u konzervativnoj koalicijskoj vladi Sándora Wekerlea (1906.-10.). Za narodnosti u Ugarskoj od važnosti je posebno Zakon o pravnim odnosima nedržavnih pučkih škola i plaćama općinskih i vjerskih učitelja, koji je Ugarski sabor donio 2. VI. 1907. kao zakonski članak 27.

Naime iako je u vrijeme dualizma došlo je do znatne modernizacije javnoga školstva, ona je bila praćena nastojanjima da se i na taj način mađariziraju nemadžarski narodi u Ugarskoj. To je bio cilj i toga zakona. S jedne strane pridonio je porastu pismenosti: 1890. pismeno je bilo 44,5 % stanovnika Ugarske (većinom Nijemci – 63 % i Mađžari – 53,6 %, dok su ispodprosječno bili pismeni Slovaci – 43 %, Rumunji – 14 % i Rusini – 9,7 %), a 1910. ta se situacija znatno poboljšala, naročito glede Nijemaca – Sasa 71 % i Švaba 76 %. No s druge strane Lex Apponyi propisao je da su tijekom osnovnoga četverogodišnjega školovanja svi učenici nedržavnih (vjerskih) manjinskih škola dužni naučiti mađarski jezik te da pravo na državnu potporu imaju samo oni manjinski učitelji koji svojim učenicima pružaju »besprijekoran domoljubni odgoj«. Njime je povećan broj sati mađarskoga jezika, a na mađarskom se morala odvijati i nastava iz povijesti, zemljopisa, ustavnih temelja, građanskoga odgoja te matematike s obrazloženjem da djeca moraju biti sposobna komunicirati na mađarskom jeziku poslije završetka pučke škole. Pojačan je i nadzor školskih vlasti nad vjerskim i državnim školama. To je bio pretežak zahtjev za učitelje u krajevima gdje nije bilo mađarskoga pučanstva i gdje djeca nisu čula mađarsku riječ te je bilo teško očekivati kako će u takvu okruženju učenici za četiri godine svladati mađarski jezik. Osim toga zakonom je ograničena autonomija crkava kao osnivača škola, što je bio dodatni razlog zašto su mu se Rumunjska i Srpska pravoslavna crkva protivile. Za posljedicu je imao zna-

tan pad broja manjinskih pučkih škola: 1899. bilo oko 6000 škola na kojima se nastava nije odvijala na mađarskom jeziku, a 1914. tek oko 3300.

Taj zakon jest unaprijedio školstvo u Ugarskoj, ali je bio i vrhunac mađarizacije u školskoj politici ugarskih vlada. Naime Zakonski članak 38. iz 1868. predvidio je obvezu pohađanja škole za svu djecu od 6 do 12 godina, državni nadzor nad školama i otvaranje državnih interkonfesionalnih škola (uz postojeće vjerske škole), propisao je i višu pučku školu, građansku školu te sustav učiteljskoga obrazovanja u muškim i ženskim školama. Tijekom pet desetljeća dualizma na području Ugarske školstvo je znatno unaprijeđeno: osnovano je 2744 državne škole, smanjen je broj škola čiji su osnivači crkve s 13 262 na 12 075 te je porastao broj općinskih škola s 479 na 1339. Zakonskim člankom 68. iz iste godine regulirano je pitanje nastavnoga jezika u duhu liberalnih načela tadašnjega ministra kulture baruna Józsefa Eötvösa i u skladu sa Zakonom o narodnostima iz 1868., prema kojem »svaki dak mora pohađati nastavu na svojem materinskom jeziku«. Međutim zakonske odredbe u odnosu na nemadžarske narode u velikoj su mjeri ostale mrtvo slovo na papiru, a Zakonom o pučkim školama iz 1879. mađarski je jezik kao obavezan predmet uveden u svim državnim i vjerskim pučkim školama, a u učiteljskim je školama predviđena intenzivnija nastava mađarskoga jezika. Osnovu za Apponyijev zakon predstavljao je nacrt zakona koji je 1904. izradio tadašnji ministar kulture grof Albert Berzeviczy oslanjajući se na talijanski i francuski uzor prožet duhom zapadnoeuropske nacionalne države ne vodeći računa o srednjoeuropskim osobitostima i izrazitoj etničkoj heterogenosti Ugarske. Mađarski su političari u to vrijeme protiv sebe okrenuli i Hrvatsku: u prijedlogu Zakonskoga članka o željezničkoj službi, koji je 13. V. 1907. u Ugarskom saboru predstavio ministar Ferenc Kossuth, stajalo je da zaposlenik na željeznici može biti samo onaj mađarski državljani koji poznaje mađarski jezik, na što su hrvatski zastupnici oštro prosvjedovali tvrdeći da

se njime krši Hrvatsko-ugarska nagodba, ali je ugarska vlada isprva ostala nepopustljiva. Tek je poslije prihvaćeno da u Hrvatskoj željezničari moraju razumjeti i govoriti i hrvatski jezik te je tako izmijenjen Zakonski članak o željezničkoj službi br. 49. usvojen 16. VIII. 1907., ali kako je znanje mađarskoga jezika ostalo uvjet za zapošljavanje na željeznicama u Hrvatskoj, izazvao je burne prosvjede u Hrvatskoj.

Subotički je Neven u izvjesnoj mjeri pratio okolnosti donošenja toga zakona. Tako u travanjskom broju piše: »Aponjija je podneo dva predloga: jedan za državne i jedan za nedržavne učitelje. Prvi je već primljen još prije uskrsa. Tomu se nema niko protiviti... Ali ovaj drugi! Taj predlog ako se primi nareguje da se u svim školama uči magjarski i to osim nikoliko premeta,

— 54 —

Kronika.

Više od mjesec dana sklappaju ugovor s Austriom. Ali ništa teško ide. Austrijancima je malo 10 godina, a magjari nesmidu na više godina da propast produže, da se i magjari neosvodeče, da današnja vlada ne vridi ni po lule duvana. Bio se proneo glas, da ujedanput dva ugovora sklopih; jedan do 1917. godine, a drugi, od 1917 te do 1927. godine. Po izjavi vlade to ne bi bio jedan ugovor, nego dva i nebi bio na 20, već samo na deset godina. Kao kad bi keru u komadićima siko rep, da ga tako ne boli, kao kad bi u ujedanput odrazio. Zaista šta je namira naše vlade, to samo Austrijanci znadu.

Osim nagodbe truje vladin život još i zakonski predlog „o pravnim odnosima nedržavnih škola i o berivima opštinskih i viroispovjernih učitelja“. Aponjija je podneo dva predloga; jedan za državne i jedan za nedržavne učitelje. Prvi je već primljen još prije uskrsa. Tomu se nema niko protiviti — s našeg stanovišta. Ali ovaj drugi! Taj predlog ako se primi nareguje da se u svima školama uči magjarski i to osim nikoliko predmeta, isključivo magjarski. Dakle mu je smer pomagjarivanje zakonom odrediti. Proti tog predloga su svi narodnosni poslanici stali u borbu. Po državi se na sve strane drže sborovi, koji se protive tom predlogu, ali naravno zaslipljenim ljudima govorio ne govorio.

Neven o prijedlogu Apponyijeva zakona

isključivo magjarski. Dakle mu je smer pomagjarivanje zakonom odrediti. Proti tog predloga su svi narodnosni poslanici stali u borbu. Po državi se na sve strane drže sborovi, koji se protive tom predlogu, ali naravno zaslipljenim ljudima govorio ne govorio. Taj će se predlog primit, postat će zakonom. Pitanje je da li će imat tko koristiti? narodnosti neće, da li država? Teško; upravo nikako. Nemože biti cijloj državi u korist, što je polovici te države na štetu.... Nama su oduzeli škole u ono vrime, kada ni truna svisti nije bilo u nas, pa ipak nas

evo. A odkud da pomagjare one narode, koji svistni, koji su osvidočeni, da im je jezik blago, koje država dirati nesmi.« U lipanjskom broju pisao je o Zakonu o željeznicama: »Evo sad Košuta! On kao trgovački minister... predložio željezničarsku službeni pragmatiku. Pragmatika znači zakonom uređivanje sviju odnošaja željezničara. Pošto je Košut Košut, velikana Lajoša Košuta sin, to je tribalo da je svaki sa stahopočitanjem primio taj predlog. Ali svit je nezahvalan, to veliko ime neće da uvaži, te se predlogu protivi. Protive se prije svega sami željezničari... Protive se i Hrvati. Predlog naime odregjuje, da željeznički zvanični jezik bude magjarski. To vrigja pravo Hrvatske. Odnosaj izmegju Hrvacke i Ugarske uredjuje XXX. zakonski članak od godine 1868. Taj zakon odregjuje, da u svima zajedničkim zvanijama po Hrvatskoj i Slavoniji zvanični jezik je hrvatski... Cila Hrvatska se podigla proti tog predloga i traži da se za Hrvatsku hrvatski jezik ustanovi zvaničnim...« Ovo je bila tema i naslovnog članka u srpanjskome broju pod naslovom »Spor Hrvata i Magjara u saboru«.

Lex Apponyi bio je odraz razlike u kulturnoj politici školskoga sustava i samoga koncepta nacionalnosti u Ugarskoj u odnosu na austrijski dio države. Za razliku od Austrije, u kojoj je ustav jamčio pravo na školovanje na vlastitom jeziku i sprečavao prisiljavanje djece da uče drugi pokrajinski jezik, Ugarska je prakticirala madžarizacijske jezične politike, a škole su bile glavno mjesto za njihovu provedbu. Dok su u Austriji stvarane kulturne definicije nacionalnosti koje su naglašavale njihove međusobne razlike i autentičnost unutar nacionalne zajednice, u Ugarskoj se težilo što lakšoj i izglednijoj asimilaciji u madžarsku naciju, za koju je poznavanje madžarskoga jezika bilo znak opredijeljenost za nju, pri čemu se ugarska nacija definirala u smislu državne pripadnosti, ali se praktično izražavala u jezičnoj kompetenciji, ne mijenjajući pri tome nužno kulturne tradicije manjina. Tako je u Austriji, gdje nije bilo ponjemčivanja, udio Nijemaca bio 36 % i 1850. i

1910., dok je asimilacija u Ugarskoj dovela do porasta broja Madžara s 36,5 % (1850.) na 48,1 % (1910), a ako se gleda samo uža Ugarska (bez Hrvatske), onda je taj udio porastao s 42,3 % na 54,6 %.

Zakon je izazvao brojne kritike u Ugarskoj, ali i u inozemstvu te je zaoštrio sukobe nemadžarskih naroda s ugarskom vladom. István Bibó s tim u vezi poslije je upozorio kako su madžarski politički čelnici »radi unutarnjih političkih interesa donijeli 1907. dva zakona kojima su protiv Ugarske potpuno okrenuli sve manjine«. Čak su se i sile Antante poslije Prvoga svjetskoga rata pozivale na odredbe toga zakona na Pariškoj mirovnoj konferenciji. Igrom sudbine Apponyi je bio na čelu izaslanstva Madžarske na mirovnim pregovorima, ali je podnio ostavku kada je 16. I. 1920. madžarsko izaslanstvo informirano o budućem gubitku velikoga dijela teritorija Ugarske. Lex Apponyi već duže od jednog stoljeća zaokuplja madžarsku i inozemnu javnost i tema je istraživačkih radova.

Lit.: Neven, 4,5,6,7/1907, Subotica; I. Bibó, *Válogatott tanulmányok*, 1, Budapest, 1986; H. Haselsteiner, *Ogledi o modernizaciji u srednjoj Europi*, Zagreb, 1997; *Magyar Katolikus Lexikon*, 7, Budapest, 2002; L. Szarka, *Modernizáció és magyarság : A Lex Apponyi oktatás- és nemzetiségpolitikai olvasatai*, *Korunk*, 2/2007, Cluj-Napoca; W. Roszkowski, J. Kofman, *Biographical Dictionary of Central and Eastern Europe in the Twentieth Century*, London – New York, 2008; L. Heka, *Osam stoljeća hrvatsko-ugarske državne zajednice s posebnim osvrtom na Hrvatsko-ugarsku nagodbu*, Szeged – Subotica, 2011; P. Judson, *Povijest Habsburškog carstva*, Zagreb, 2018; L. Katus, *A Lex Apponyi, Rubico*, 2/2015, Budapest.

L. Heka

LIBMAN, Emil (Liebmann) (Novi Sad, 28. II. 1927.), internist gastroenterolog, povjesničar medicine. Rođen je u činovničkoj obitelji Hinka i Zorke, rođ. Gološin. Osnovnu školu i niže razrede gimnazije završio je u Beogradu, veliku maturu položio je u pančevačkoj gimnaziji 1945., a medicinu je diplomirao u Zagrebu 1954. Radio je u ambulantama Doma zdravlja u Subotici, a 1958. primljen je kao sekundarni liječnik na interni odjel subotičke bolnice. Specijala-

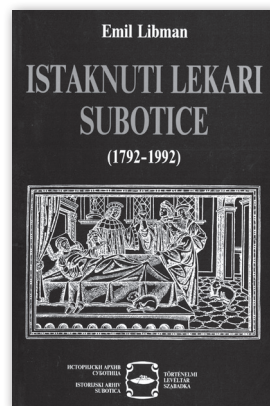
lizaciju je polazio na Internoj »B« klinici Medicinskoga fakulteta u Beogradu 1961.-64. S kolegama je osnovao specijalističku ambulantu za preglede bolesnika sa smetnjama probavnih organa te ambulantno endoskopske preglede (rektoskopiju). Izvodio je slijepe biopsije jetrenoga tkiva u cilju patohistološke dijagnostike bolesti. Među prvim je u Vojvodini uveo tumorske markere (alfa-feto-protein – AFP 1975. i karcino-embrionalni antigen – CEA 1976.) radi dijagnostike, praćenja razvoja i uspjeha liječenja zloćudnih i ostalih promjena u tkivu jetre i drugim organima probavnoga sustava. Od Udruženja gastroenterologa Jugoslavije dobio je 1975. zvanje »gastroenterolog«. Bio je v. d. načelnika Internoga odjela subotičke bolnice 1980.-81.

Bio je član Srpskoga liječničkoga društva (SLD), odnosno Društva liječnika Vojvodine (DLV), Zbora liječnika Hrvatske, Udruženja gastroenterologa Jugoslavije, Udruženja liječnika sportske medicine Jugoslavije, član je Znanstvenoga društva za povijest zdravstvene kulture Vojvodine. Bio je tajnik Podružnice SLD u Subotici 1962.-64. i 1966.-68., tajnik Internističke sekcije SLD – DLV 1966.-70., član Predsjedništva Internističke sekcije SLD – DLV 1980.-89. i u dva mandata njezin predsjednik (1982.-83. i 1987.-88), član upravnog odbora Gastroenterološke sekcije SLD 1972.-74., u više navrata tajnik Organizacijskoga odbora *Internističkih dana*, koji su se održavali u Subotici 1961.-74. Bio je i član upravnoga odbora i liječnik FK Bačka iz Subotice 1957.-76., član Izvršnoga odbora i liječnik Hokejskoga kluba na travi *Subotičanka* 1977.-92. i član Izvršnoga odbora Nogometnoga saveza Subotice 1966.-75.

Objavio je kao autor i suautor veći broj radova u stručnim domaćim (*Medicinski pregled*, Novi Sad; *Liječnički vjesnik*, Zagreb; *Gastroenterohepatološki arhiv*, Beograd; *Radiologia Iugoslavica*, Ljubljana; *Diabetologia Croatica*, Zagreb; *Športsko-medicinske objave*, Ljubljana; *Srpski arhiv za celokupno lekarstvo*, Beograd i dr.) i inozemnim časopisima (*Acta He-*

pato-Gastroenterologica, Stuttgart; *Československá gastroenterologie a výživa*, Praha; *GEN : Órgano de la Sociedad Venezolana de Gastroenterología*, Caracas; *European Journal of Nuclear Medicine*, Heidelberg i dr.) te u zbornicima radova/sažetaka s kongresa, simpozija i drugih stručnih sastanaka na kojima je održao referate (Beograd, Zagreb, Opatija, Ljubljana, Portorož, Ohrid, Niš, Varaždin, Bruxelles, Graz, Atena, Bratislava, Prag, Hamburg...).

Jedan je od urednika dvosvečanoga zbornika s X. internističkih dana *Novija iskustva u gastroenterologiji* (Subotica, 1971), zbornika *Lekovi i zdravlje* (Novi Sad, 1977), zbornika *40 godina rada Lekarskog društva u Subotici* (Subotica, 1985), zbornika *Vek naučnih pregnuća : sto godina prvog naučnog sastanka lekara i prirodoslovaca u Subotici (1899–1999)* (Subotica, 2000), gost urednik *Medicinskoga pregleda* (Novi Sad) br. 11-12/1988. (posvećen 90. godišnjici rada subotičke bolnice) i br. 3-4/1991. (posvećen 600. godišnjici grada Subotice i 250. godišnjici zdravstvene zaštite u Subotici) te zbornika *80 godina rada Zavoda za zaštitu zdravlja u Subotici (1912–1992)* (Subotica, 1992). Bio je član Redakcijskoga odbora *Gastroenterohepatološkoga arhiva* 1989.-93. Suradivao je u knjigama Radoja Čolovića *Hronika hirurgije u Srbiji* (Beograd, 2002) i Dragiše Popovića *Patološka anatomija i sudska medicina u Vojvodini* (Novi Sad, 2012).

E. Libman, *Istaknuti lekari Subotice (1792–1992)*, Subotica, 2003.

Nakon odlaska u mirovinu 1992. prikuplja podatke o povijesti zdravstvene kulture Subotice. Objavio je nekoliko knjiga i oko 30 radova u subotičkim časopisima *Rukovet*, *Ex Pannonia*, *Klasje naših ravni* te u zbornicima sa sastanaka povjesničara medicine Srbije. U njima je prikazao djelovanje mnogih zaslužnih hrvatskih liječnika u Subotici: gradskoga fizika i bibliofila Vince Zomborčevića, oftalmologa Ive Šercera, radiologinje i sufražetkinje Marcele Jagić, otorinolaringologa Ante Šokčića, dugogodišnjega upravnika gradske bolnice Paje Ivkovića Ivandekića, gastroenterologa i kolekcionara Vinka Perčića, psihijatra Fabijana Skenderovića, otorinolaringologa Lajče Kovača i dr.

Dobitnik je mnogih nagrada i priznanja: Orden rada sa srebrnim vijencem, nagrada DLV-a za životno djelo (1994.), Nagrada kulturno-prosvjetne zajednice Skupštine općine Subotica dr. *Ferenc Bodrogyári* za knjigu *Istaknuti lekari Subotice* (2003.), Nagrada Znanstvenoga društva za povijest zdravstvene kulture Vojvodine (2012.), Plaketa *Gašpar Ulmer* Povijesnoga arhiva Subotica za doprinos zavičajnoj historiografiji (2017.), Zlatna plaketa X. internističkih dana (1970.), Diploma Udruženja gastroenterologa Jugoslavije (1975.), Zlatna plaketa FK *Bačke* (1971.), Diploma Udruženja sportskih liječnika Jugoslavije, Diploma Jugoslavenskoga hokejskoga saveza, Jubilarna spomenica Zbora liječnika Hrvatske – Podružnice Osijek itd.

Djela: *Subotička bolnica od Uboškog doma do savremenog stacionara*, Subotica, 1997; *Istaknuti lekari Subotice (1792–1992)*, Subotica, 2003; *100 godina biblioteke Zdravstvenog centra Subotice*, Subotica, 2004; *Lekarska društva u Subotici (1880–2005)*, Subotica, 2005; *Građa za medicinsku bibliografiju Subotice (1828–2005)*, Subotica, 2008; *Građa za medicinsku bibliografiju Subotice, II (1828–2009)*, Subotica, 2011.

Izvori: Arhiv Opšte bolnice u Subotici; Libman, Emil. Iz moje biografije (rukopis).

Lit.: J. Lemberger, *Istorijat radio-izotopske dijagnostike u Subotici i uloga u naučnoistraživačkom radu 1971–2005 A szabadkai izotópdiagnosztika története és szerepe a tudományos kutatásban*, Subotica, 2007; V. Sakač, *Grad čine ljudi a ljudi*

čine grad – Subotica i dr Emil Libman, *Ex Pannonia*, 17, Subotica, 2013; K. Korponaić, *Bibliografija liječnika u 180 godina, Hrvatska riječ*, br. 479, Subotica, 1. VI. 2012.

S. Mačković

LIČKI BUNJEVCI → Primorsko-lički Bunjevci

LIJEPA NAŠA, ekološki kviz – hrvatsko državno ekološko natjecanje školske mladeži. Organizira ga od 1992. Udruga *Lijepa naša iz Zagreba*, čiji je predsjednik Ante Kutle. Natjecanje se najprije provodilo samo u osnovnim školama u Hrvatskoj, a od školske godine 1997./98 u njega su uključene i osnovne škole iz Federacije BiH (pet županija u kojima se izvodi hrvatski nastavni program – Hercegovačko-neretvanska, Zapadnohercegovačka, Herceg-bosanska, Srednjobosanska i Posavska županija), a od sljedeće školske godine i srednje škole iz Hrvatske i Federacije BiH. Od školske godine 2007./08. u natjecanju sudjeluju i učenici osnovnih škola u Vojvodini u kojima se nastava izvodi na hrvatskom jeziku ili se sluša izborni predmet Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture (Subotica s okolicom i bačko Podunavlje), a od školske godine 2009./10. i srednje škole. Cilj je kviza kroz natjecanje promicati ekologiju i zaštitu okoliša.

Svaku ekipu (školu) predstavljaju četiri učenika, i to po jedan učenik od 5. do 8. razreda za osnovne škole te po jedan učenik od 1. do 4. razreda za srednje škole. Natjecanje se sastoji iz tri dijela: najprije se polaže pisani dio (test) i prikazuje praktični rad u obliku prezentacije u *Power-pointu*, koja treba pokazati uporabnu vrijednost svladanoga nastavnoga sadržaja koji se odnosi na ekologiju iz različitih nastavnih predmeta: prostorno-demografska obilježja Hrvatske (ili za natjecatelje izvan Hrvatske njihova područja), prirodni sustavi, gospodarska obilježja te zdravstvena i ekološka kultura. Na treći, usmeni dio, izlaze samo tri prvo-plasirane ekipe. Za razliku od Hrvatske i BiH, gdje se organiziraju školska i županijska natjecanja, natjecatelji iz Vojvodine uglavnom se unaprijed određuju od strane Hrvatskoga nacionalnoga vijeća te izravno

sudjeluju na državnom natjecanju u Hrvatskoj. Tako najbolje momčadi sa županijskih natjecanja iz Hrvatske i Federacije BiH te unaprijed delegirane školske momčadi iz Vojvodine nastupaju na godišnjem državnom natjecanju, koje se donedavno organiziralo u nekom od gradova u Republici Hrvatskoj, a u zadnje vrijeme u Zagrebu. Zbog reforme obrazovanja u Hrvatskoj natjecanje nije održano školske 2019./20. godine.

Lit.: Dr. sc. Ante Kutle: Put dugotrajnijeg opstanaka treba tražiti kroz obrazovanje, *Hrvatska riječ*, br. 271, Subotica, 9. V. 2008; Dr. Ante Kutle: Povezivanje kroz odgoj i obrazovanje, *Hrvatska riječ*, br. 313, Subotica, 6. III. 2009; Ekološki kviz »Lijepa naša« : I Vojvodani na finalnom natjecanju u Puli, *Hrcko*, br. 66, Subotica, 2010; Ž. V[ukov]., Učenici iz Vojvodine na Ekološkom kvizu : Eko kviz Lijepa naša, *Hrvatska riječ*, br. 831, Subotica, 22. III. 2019.

Z. Nagel

LIKA, povijesno-geografska regija u Hrvatskoj. Obuhvaća područje između gorskih hrptova Velebita na zapadu i jugozapadu, Kapele na sjeveru i sjeveroistoku, te Plješivice i doline Une na istoku. Na sjeveru međi s Gorskim kotarom, prijelaznom Ogulinsko-plašćanskom udolinom i Kordunom, a na jugu sa sjevernom Dalmacijom od koje je odvojena udolinom gornje Zrmanje. U upravno-teritorijalnom pogledu prostor Like danas je organiziran u okviru Ličko-senjske i Zadarske županije. U Ličko-senjskoj županiji nalaze se gradovi Gospić i Otočac, te općine Brinje, Donji Lapac, Lovinac, Perušić, Plitvička Jezera, Udbina i Vrhovine, a u Zadarskoj općina Gračac. Regija zaprema površinu od 5204 km² (oko 9,2 % površine nacionalnog teritorija) na kojoj je 2019. živjelo 36 094 stanovnika (0,9 % stanovništva Hrvatske).

Područje Like uglavnom je građeno od vodopropusnih stijena (vapnenac, dolomit) u kojima su razvijeni različiti (površinski i podzemni) oblici krškog reljefa i hidrografije. Glavninu njezina prostora zaprema prostrana lička krška zaval, između planinskog okvira Velebita, Kapele i Plješivice. Reljefno je raščlanjena nižim sredogorjem (Ličko sredogorje), koje raz-

dvaja prostrane zaravni s brojnim poljima u kršu i manjim udolinskim proširenjima. Većina zaravni, polja i udolina nalaze se u visinskom pojasu između 500 i 700 m.n.v. Najvećom površinom među njima izdvaja se srednjolička zaravan, poznatija pod nazivom Ličko polje (465 km²). Slijede veća polja u kršu kao što su Gacko (80 km²), Krbavsko (67 km²), Koreničko (11 km²) i Lapačko (6,8 km²) polje. Zbog zavalskog oblika i okršene (vodopropusne) karbonatne podloge, Liku karakteriziraju rijeke ponornice. Izuzetak je Korana koja istječe iz Plitvičkih jezera i kod Karlovca se ulijeva u Mrežnicu. Niži dijelovi zaravni i polja u kršu prekriveni su nepropusnim naplavinama, što omogućuje površinsko otjecanje najvećih rijeka u znatnom dijelu njihova toka. Zahvaljujući tome, dužina prirodnog toka ponornice Like iznosila je oko 78 km, a Gacke 22 km. Izgradnjom hidroenergetskoga sustava Senj u porječju Like i Gacke stvorena su baražna jezera, od kojih je najveće jezero Kruščica u srednjem toku Like (površine oko 3,9 km²). Niži dijelovi polja izloženi su periodičnim poplavama. Među prirodnim jezerima najveće je i najpoznatije jezerski sustav Plitvičkih jezera (1949. proglašena nacionalnim parkom, a 1979. UNESCO ih je uvrstio na Popis svjetske prirodne baštine).

Karakterizira je umjereno kontinentalnu klimu sa svježim ljetom koja u vršnom pojasu planina prelazi u planinsku ili snježno-šumsku klimu, dok u južnoj Lici prevladava sredozemna klima sa svježim ljetom. Šume zauzimaju oko 45 % površine, a najviše ih je u istočnoj Lici.

Ima čvorišni prometno-geografski položaj između Središnje Hrvatske, Sjevernog hrvatskoga primorja i Dalmacije. Mreža makadamskih cesta postupno se izgrađuje od XVIII. st. Između dvaju svjetskih ratova izgrađena je željeznička pruga (*Lička željeznica*, Oštarije – Split, 1925. g.). Između 1960-ih i 1980-ih godina modernizirana je cestovna mreža, a 2004. god. završena je i suvremena auto-cesta.

Karakterizira je naslijeđena disperzna naseljenost i nedostatak većih gradova.

Glavno je i najveće gradsko središte Gospić (6575 st., 2011), a ostala su veća naselja Otočac (4240 st.), Gračac (3063 st.), Lički Osik (1914 st.), Korenica (1766 st.), Brinje (1479 st.), Donji Lapac (946 st.), Udbina (960 st.), Perušić (852 st.), Ličko Lešće (709), Vrhovine (465 st.) itd.

S obzirom na fizionomska obilježja, funkcionalno-gravitacijske odnose i tradicionalnu prostornu organizaciju u okviru Like izdvaja se pet manjih prostornih cjelina (subregija): Srednja Lika (Grad Gospić, općine Perušić i Lovinac), Gacka (Grad Otočac, općine Brinje i Vrhovine), Krbava (općine Plitvička jezera i Udbina), Južna Lika (općina Gračac) i Ličko Pounje (općina Donji Lapac).

Ime. Toponim Lika istovremeno je hidronim (vlastito ime vode – rijeke) i horonim (geografsko ime regije), što upućuje na zaključak da je regija dobila naziv po hidrološki dominantnom užem lokalitetu. Prvi put se spominje sredinom X. st. kao naziv za vodom bogato područje u srednjem toku Like (hidrografski čvor kojeg

čine Lika i njezine glavne pritoke – Novčica, Jadova i Otešica, te velike poplavne površine u podvelebitskom pojasu), što je potvrda stare latinske izreke *Nomen est omen* (Ime je znak). U etimologijskom pogledu taj pojam ima korijen u staroilirskom jeziku koji je preteča suvremenog albanskog jezika, u kojemu riječ *liqén* i danas znači jezero, a *likas* označava pojam Ličanin, odnosno lički. Taj hidronim zaživio je kao horonim još u predrimskom razdoblju i zadržao se tijekom složene etnolingvističke evolucije u starom, srednjem i novom vijeku. Preko naziva kasnijih upravno-teritorijalnih jedinica, postupno se proširio, najprije na Srednju i Južnu Liku, potom na Ličko Pounje i naposljetku na cijelo područje današnje povijesno-geografske regije. Po nekim mišljenjima riječ Lika keltskog je podrijetla i dovodi se u vezu s bavariskim toponimom Lech (u starini Λικίας = Licca = Likus, što je u svezi s indoeuropskim korijenom *uleiqu- ‘voda’), koji je srodan s lat. liquidus. A ima i mišljenja da je etimologija čisto latinska (lat. lacus: jezero).

Lika

Povijest. Područje današnje Like bilo je nastanjeno već u prapovijesti, a najstariji su poznati stanovnici keltsko-ilirsko pleme Japodi. Njih su pokorili Rimljani te su pripojili područje provinciji Dalmaciji. U ranom srednjem vijeku prostor Like naselili su Hrvati zatječući Avar. Tu su se postupno oblikovale tri županije: Lika, Gacka i Krbava. U X. st. bizantski car Konstantin VII. Porfirogenet navodi da su te županije u sastavu Hrvatske pod upravom zajedničkoga bana kao suvladara hrvatskih

kraljeva. Tada se pojam Like ograničavao samo na šire porječje istoimene rijeke, današnje Ličko polje. Bašćanska ploča spominje za vrijeme hrvatskoga kralja Zvonimira župane Desimira u Krbavi i Martina u Lici. Na crkvenom saboru u Splitu 1185. dio ličkoga područja izuzet je iz Ninske biskupije i uključen u novoosnovanu Kravsku biskupiju s katedralom sv. Jakova u gradu Krbavi na području današnje Udbine. U razvijenome srednjem vijeku na ličkom su se tlu uz tri stare županije oblikovale i neke manje (Brinjska, Buška, Hotučka, Lapačka, Nebljuška, Odorjanska i Unska). U razdoblju od XIV. do prve polovine XVI. st. čast velikoga župana na području Like obnašali su predstavnici plemićkih rodova Bribirskih, Frankapana, Kurjakovića, Mogorovića i dr. Uz romanizirane Vlahe stanovnici su pretežito bili Hrvati, koji su jezično bili čakavci ekavsko-ikavskog izgovora, a Porfirogenet svjedoči da je tijekom X. st. još bilo uvijek »potomaka Avara«, na kojima se poznavalo »da su Avari«. Ostanke staroga romaniziranog stanovništva u dijelovima Like izvori katkad bilježe i pod imenom »Vlasi u Hrvateh«. Na prijelazu iz XV. u XVI. st. postojala je neko vrijeme Otočka biskupija sa sjedištem u Otočcu.

Od sredine XV. st. učestali su pohodi Osmanlija na Ličku županiju. Već 1460. biskup se povlači u Modruš (otada se Kravaska biskupija naziva Modruškom), a iz nje ga 1493. odlazi u Senj. Osmanlije su 1493. teško porazili hrvatsko plemstvo u bitki na Kravaskome polju i time potaknuli masovno iseljavanje domicilnog stanovništva prema sjeverozapadnim dijelovima zemlje, u Sloveniju, na područje zapadne Ugarske (današnjega Gradišća) te manjim dijelom prema južnoj i drugim dijelovima Ugarske, gdje su u to vrijeme bila još relativno sigurna područja. Do 1527.-28. Turci su zavladali cijelom Likom i Krbavom, tako da su dijelovi današnje Like pod osmanskom vlašću uključeni u turski upravno-teritorijalni ustroj: najprije u Bosanski, pa u Kliški sandžak, a s daljnjim osvajanjima osnovali su 1580. Krčki ili Lički sandžak sa sjedištem u Kninu, koji je priključen

Bosanskom pašaluku. Tada se pojam Like proširio na područje današnje središnje i južne Like (osim na području Krbave). U hrvatskim rukama održala se jedino Gacka s brinjskim krajem. To je područje od XVI. st. bilo u sastavu Senjske kapetanije, odnosno Primorske krajine, a u crkvenom je pogledu Modruška biskupija formalno pripojena Senjskoj biskupiji. Velike demografske (i jezične) promjene nastaju u vrijeme turskih najezda i vlasti. I dok je u osmanskoj Lici i Krbavi općenito vrijedila podjela na muslimansko-vojnički grad i kršćansko selo, u koje su Turci naseljavali pravoslavne Vlahe iz Bosne, u krajiškim utvrdama i selima oko njih u Karlovačkome generalatu, uz domicilne Hrvate, počinju živjeti također i pravoslavni Vlasi te Srbi jekavskog novoštokavskog govora, koje kao prebjege s osmanskih područja krajiške vlasti tijekom XVII. st. prihvaćaju i naseljavaju s habsburške strane granice. U to se vrijeme u nekoliko migracijskih valova doseljavaju i katolički Vlasi – Bunjevci novoštokavskoga ikavskoga govora. Stalno ratovanje s Osmanlijama tijekom XVI. i XVII. st. prouzročilo je devastaciju ličkih predjela. Zbog dugotrajne ratničko-graničarske uloge i života opterećenoga raznovrsnim konfliktima ličko je područje sve više podlijevalo civilizacijskoj marginalizaciji. Zaslugom brinjskoga župnika Marka Mesića i krajišnika Karlovačkoga generalata Lički je sandžak za Velikoga bečkoga rata oslobođen od osmanske vlasti 1689.

Iako je nakon Karlovačkog mira 1699. Lička županija formalno obnovljena, faktička izloženost stanovništva dvovlašću austrijskih vojnih i civilnih vlasti (Dvorsko ratno vijeće i Unutarnjoaustrijska dvorska komora u Grazu) prouzročila je bune te je 1712. područje uključeno u Karlovački generalat i tako je postalo dijelom habsburškoga vojnokrajiškoga sustava. Kako je sveukupan život na tom području bio podređen ponajprije vojnim potrebama, Lika je gospodarski znatno zaostajala za drugim hrvatskim krajevima, a jedna od posljedica gospodarske nerazvijenosti bile su društvene napetosti, koje su rezultirale

nizom buna u XVII. i XVIII. st. Prema navodima Martina Brajkovića, biskupa Senjsko-modruške biskupije, u koju je uključena oslobođena Lika, početkom XVIII. st. u Lici i Krbavi živio je tzv. peterostruki narod: Hrvati (doseljenici iz Ogulina, Brinja, Otočca, Senja, Modruša i okolnih mjesta), Gorani ili »Kranjci« (dijelom iz Gorskog Kotara, a dijelom iz Kranjske), pravoslavni Vlasi (ili »Vlasi šizmatici«), Bunjevci (ili »katolički Vlasi«) i neokršćani (pokršteni muslimani). Takve tradicijski prepoznatli-

Biskup Martin Brajković

ve etnokonfesionalne strukture, katoličke i pravoslavne, preživjele su u Lici i Krbavi sve do XIX. st., kada postupno prerastaju u modernu hrvatsku, odnosno srpsku naciju. Vojnokrajiškim preustrojem 1746. osnovane su Lička i Otočka pukovnija. Brinjski kraj bio je priključen 1765. Ogulinskoj pukovniji, a oslobođeno Ličko Pounje bilo je podijeljeno 1795. između Ličke i Otočke pukovnije. Tada se pojam Like proširio do Une na istoku i dalmatinske granice u Pozrmanju na jugu. Planski se izgrađivao Gospić kao upravno središte Ličke pukovnije. Krajišnici Ličke i Otočke pukovnije bili su većinom seljaci i vojnici. Sudjelovali su u ratovima koje je Habsburška Monarhija u to doba vodila po Europi. Poslije kratkotrajne francuske vladavine u sklopu Ilirskih pokrajina (1809.-13.) područje današnje Like bilo je vraćeno u habsburški vojnokrajiški sustav. Do druge polovine XIX. st. Ličanima su se smatrali samo stanovnici Ličke pukovnije, dok su se stanovnici Otočke pukovnije nazivali Otočanima.

Tek u drugoj polovini XIX. st. pojam Like postupno se proširio i na Gacku dolinu, Plitvice, Otočac i Brinje. Ključni čimbenik u procesu teritorijalnoga zaokruživanja i ukorjenjivanja ličkog identiteta na prostoru između izvora Zrmanje i obronaka Velike Kapele bilo je stvaranje Ličko-krbavske županije, sa središtem u Gospiću, ustrojene 1886. nakon ukidanja Hrvatsko-slavonske Vojne krajine i sjedinjenja s civilnom Hrvatskom i Slavonijom 1881. Bila je to prva jedinstvena teritorijalna i upravna cjelina koja je obuhvatila cijelu Srednju Liku, Krbavu, Gacku s brinjskim krajem, južnu Liku i Ličko Pounje, a iako joj je upravno pridružen i primorski pojas – Velebitsko Podgorje sa Senjom, na njega se nije proširio geografski pojam Like.

Tijekom XX. st. došlo je u Lici do značajnih razvojnih pomaka, ali je ukupan napredak redovito bio usporen i ograničen, osobito zbog slabe prometne povezanosti s ostalim dijelovima Hrvatske, a depopulacija je bila konstantna. Međuratno razdoblje obilježilo je daljnje gospodarsko zaostajanje područja, a međunacionalni odnosi ostali su nesređeni. Ličko-krbavska županija ukinuta je 1922. te je Lika postala dijelom Primorsko-krajiške oblasti, a nakon nove teritorijalne podjele države 1929. ušla u je sastav Savske banovine, koja je 1939. postala dijelom Banovine Hrvatske. Ulazak Like u područje Banovine Hrvatske izazvao je veliko nezadovoljstvo tamošnjega srpskoga pučanstva dodatno pogoršavajući međunacionalne odnose. Drugi svjetski rat donio je daljnja traumatična iskustva. Nakon sloma Kraljevine Jugoslavije Lika se formalno nalazila u sklopu Nezavisne Države Hrvatske, ali je bila praktično pod talijanskom okupacijom 1941.-43. Zahvaljujući snažnomu antifašističkom pokretu na tom je području već u srpnju 1941. izbio ustanak, u kojem su potisnute ustaške snage. U ratu se stanovništvo podijelilo na pristaše i sudionike ustaškoga, četničkoga i partizanskoga pokreta, što je rezultiralo velikim ljudskim stradanjima i znatnim materijalnim razaranjima. God. 1942. razvio se partizanski pokret, koji je 1942.-43.

pružao jak otpor talijanskim, njemačkim, ustaškim, domobranskim i četničkim snagama. Osobito teške bitke vodile su se nakon kapitulacije Italije rujna 1943. Potkraj 1944. partizanske jedinice konačno su zauzele dijelove Like s Gračacom, a u ožujku i travnju 1945. i cijelo područje Like.

Gorsko-krška prirodna osnova (kratko vegetacijsko razdoblje, nizak bonitet zemljišta), dugotrajni razvoj u okviru Vojne krajine, a potom i zaostajanje u regionalnom razvoju sveukupno su se odrazili u značajkama Like kao pasivnog prostora. To je bio potisni čimbenik iseljavanja od početka 1870-ih godina koje je u XX. st. poprimilo masovne razmjere. Dio tog procesa bila je i poslijeratna planska kolonizacija u Vojvodinu (tada se u među bačkim Bunjevcima počeo koristiti pojam Ličani, koji je označavao Srbe koloniste) i istočnu Slavoniju. Stalno iseljavanje zbog teških gospodarskih prilika nastavilo se u socijalističkoj Jugoslaviji, kada je samo u razdoblju 1961.-91. iselilo oko trećine ukupnog stanovništva Regije. To je uzrokovalo naglu depopulaciju, a od početka 1980-ih godina i trend demografskog izumiranja. Socijalističko gospodarstvo uglavnom se zasnivalo na poljoprivredi, šumarstvu i prerađivačkoj industriji. Početkom 1990-ih, uoči raspada Jugoslavije, dio srpskoga stanovništva, koje je prevladavalo u istočnoj i južnoj Lici, priklonio se vojnoj pobuni, pa je 1991. u dijelovima Like došlo do vojnog sukoba hrvatskih i pobunjeničkih srpskih snaga, koje je podupirala Jugoslavenska narodna armija. Pojedine ličke sredine (Gospić, Otočac i dr.) bile su poprište silovitih ratnih djelovanja, što je rezultiralo velikim materijalnim razaranjima i ljudskim žrtvama. Do primirja u siječnju 1992. i dolaska snaga UN-a istočnu su Liku zaposjele srpske snage te je ona postala dijelom samoproklamirane Republike Srpske Krajine, a hrvatsko je stanovništvo uglavnom prognano. Dijelovi Like pod srpskim nadzorom bili su 1992.-95. u sastavu područja pod zaštitom UN-a. Hrvatske su snage 1993. potisnule srpske snage iz okolice Gospića, a rat je završen početkom kolovoza 1995., kada je većina srpskoga stanovništva po-

bjegla pred hrvatskim snagama. U Liku se nakon rata vratio samo dio ranije prognanih Hrvata te neznatan broj izbjeglih Srba, što je rezultiralo daljnjom demografskom devastacijom područja, unatoč tomu što je ondje naseljen manji broj Hrvata prognanih tijekom rata iz Bosne.

Nakon ratnih razaranja, Gospić je obnovljen i opremljen odgovarajućim funkcijama i ustanovama, kao što su sjedište županijske uprave, Razvojna agencija *LIRA*, Odjel za nastavničke studije Sveučilišta u Zadru, Veleučilište *Nikola Tesla*, Državni arhiv u Gospiću, područni centar Instituta društvenih znanosti *Ivo Pilar*, Opća bolnica itd.). Od 2000. god. sjedište je i novoutemeljene Gospičko-senjske biskupije, nastale diobom područja nekadašnje Riječko-senjske nadbiskupije (uspostavljene 1969.) na Riječku nadbiskupiju i Gospičko-senjsku biskupiju.

Unatoč svemu, iseljavanje se – iako u manjem opsegu – nastavilo i tijekom 2000-ih godina, posebno nakon pridruživanja Republike Hrvatske Europskoj uniji (2013.). Tradicionalno iseljavanje, a sve više i negativno prirodno kretanje imaju za posljedicu rijetku naseljenost (pri čemu s prosječno oko 3,3 st/km² 2019. godine prednjače Južna Lika, Ličko Pounje i Krbava), prevladavajuću staračku strukturu stanovništva i opće kretanje stanovništva s trendom demografskog izumiranja.

Lit.: *Hrvatski leksikon*, 2, Zagreb, 1997; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004; *Enciklopedija opća i nacionalna u 20 knjiga*, 12, Zagreb, 2006; D. Pejnović, *Geografske osnove identiteta Like*, u: Ž. Holjevac (ur.), *Identitet Like: Korijeni i razvitak*, 1, Zagreb – Gospić, 2009; P. Šimunović, *Lička toponomastička stratigrafija, Folia onomastica Croatica*, 19, Zagreb, 2010; M. Bogović, *Lika i njezina Crkva u prošlosti i sadašnjosti*, Gospić, 2014; I. Mataija, *Lička toponimija*, doktorski rad, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2019; <https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censusstatus.htm> (pristupljeno 20. XII. 2020).

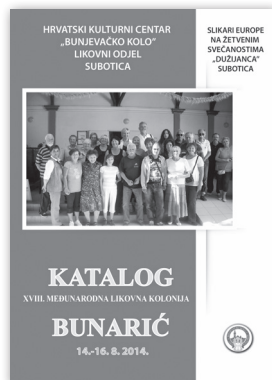
D. Pejnović i S. Bačić

LIKOVNE KOLONIJE, asocijacije likovnih stvaratelja osnovane radi ostvarivanja zajedničkih ciljeva ili kao neobvezno udruživanje pojedinaca sa sličnim sklo-

nostima radi povremenoga stvaranja, uz druženje i razmjenu iskustava. Nastale su početkom XIX. st., a u idućim desetljećima proširile su se u Francuskoj, njemačkim i austrijskim zemljama, Ugarskoj, Rusiji i drugdje. Bila su to mjesta koja su posjećivali umjetnici iz različitih krajeva napose srednje Europe i gdje su njegovane suvremene tendencije u umjetnosti te su postale svojevrzne škole umjetnika i rasadnici određenih slikarskih pravaca. Danas su to tek periodično organizirane manifestacije, na kojima likovni umjetnici stvaraju na licu mjesta, mogu biti tematske i žirirane, a osim domaćih sudionika često gostuju i umjetnici iz drugih krajeva i inozemstva. Značajne su radi populariziranja likovnoga stvaralaštva. Po završetku manifestacije sudionici ostavljaju po jedno djelo za fundus organizatora.

Sklonost subotičkih slikara prema radu u umjetničkim kolonijama bilježi se još od početka XX. st. Tako je, među ostalima, i prva bunjevačka slikarica Jelena Čović (Subotica, 1871. – Subotica, 1951.) boravila 1906. u znamenitoj koloniji Nagyányai Művésztelepre u Nagyányai (danas: Baia Mare u Rumunjskoj). Umjetnici iz Subotice i okolice uspjeli su inicirati ideju Józsefa Pechána (*madž.* Cséb, *njem.* Tscsheb, danas: Čelarevo, 1875. – Vrbas, 1922.) za osnivanjem umjetničke kolonije na obali Paličkoga jezera 1914. U Bačkoj Topoli Stipan Kopilović (Bajmok, 1877. – Bačka Topola, 1924.) i još nekoliko topolskih umjetnika također su 1923. organizirali koloniju, ali su neke druge inicijative ostale neostvarene. No potreba za udruživanjem umjetnika i za radom u likovnim kolonijama ostat će impuls koji će nakon Drugoga svjetskoga rata postati ponovno aktualan. Tako je 1950. održana likovna kolonija na Paliću, a nakon osnivanja kolonije u Senti 1952. osnovana je kolonija u Bačkoj Topoli 1953. s ciljem da širi i razvija likovnu kulturu među građanstvom. Narednih godina nastaje nekoliko kolonija: 1959. specijalizirana keramičarska kolonija u Malom Idošu, a 1961. *Grupa šestorica*, školovani umjetnici i amateri, osnivaju likovnu koloniju

u Tavankutu radi slikanja u prirodi. God. 1967. osnovana je omladinska umjetnička kolonija *Čurgo* (*Csurgó*), a 1971. Umjetnička kolonija *9+1* u Staroj Moravici. Ekspanzija umjetničkih kolonija dovela je 1962. do osnivanja institucije *Likovni susret* u Subotici kao dokumentacijskoga centra kolonija Jugoslavije, koji je kao takav dugo godina djelovao. Tu je ulogu izgubio postupnim programskim preorijentiranjem, što je simbolizirala i promjena naziva institucije prvotno u Moderna galerija, a potom u Suvremena galerija Subotica.

Naslovnica kataloga
Likovne kolonije Bunarić 2014.

Tradicija rada umjetnika amatera u likovnim kolonijama popularna je i u programskom djelovanju suvremenih udruga bunjevačkih i šokačkih Hrvata u Bačkoj. Osim naziva likovna nose i naziv umjetnička, a katkada se u nazivu ističe i da su međunarodne. Kao najdugotrajnije ostavile su trag *Prva kolonija naive u tehnici slame* u organizaciji HKPD *Matija Gubec* iz Tavankuta od 1986. te *Bunarić* u organizaciji HKC *Bunjevačko kolo* iz Subotice od 1992. U XXI. st. više hrvatskih udruga godišnje organizira likovna stvaralačka okupljanja: *Colorit* u organizaciji HKUD *Vladimir Nazor* iz Sombora od 2003., *Sonta* u organizaciji KPZH *Šokadija* u Sonti od 2007., *Provala* u organizaciji HKUPD *Dukat* Vajska-Bođani od 2007., *Ivan Gundić Čiso – Dalmata* u organizaciji HKD *Vladimir Nazor* iz Stanišića od 2009. te *Stipan Šabić* od 2011. i *Panon* od 2012. u organi-

zaciji Hrvatske likovne udruge *CroArt* iz Subotice. Nakon održanih kolonija mnoge izdaju i katalog slika nastalih na kolonijama, a organiziraju se i izložbe s kolonija.

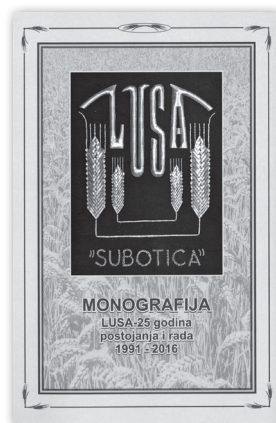
Lit.: J. Tutorov, Umetničke kolonije Vojvodine, *Peristil*, br. 31, Zagreb, 1988; B. Duranci, *Umetničke kolonije*, Subotica, 1989; B. Duranci, *Nađbanja i Vojvodani / Nagybanja és a Vajfidaságiak : Sto godina umetničke kolonije / A Művésztelep száz éve*, Subotica, 1996; B. Duranci, O. Šram, *50 godina umetničkih kolonija u Vojvodini*, Subotica, 2003; <http://www.zkvh.org.rs/index.php/manifestacije/likovne-manifestacije> (pristupljeno 22. VIII. 2020).

Lj. Vuković-Dulić

LIKOVNO UDRUŽENJE SLAMARA AMATERA (LUSA), udruga slamarskih umjetnika. Pod pokroviteljstvom Općinske udruge umirovljenika Subotica osnovala ju je 21. XI. 1991. skupina slamara: Ana Crnković, Ivan Bašić Palković, Marija (Franje) Dulić, Marija (Šime) Dulić, Jelena Balzam, Kata Budanović i Veljko Živić. Sjedište je LUSA-e u Gradskoj udruzi umirovljenika Subotica u ul. Save Šumanovića br. 2, gdje se nalazi i galerija slika sa stalnim postavom. Jedan od godišnjih programa udruge jest i organiziranje kolonije slamarki s ciljem očuvanja bunjevačke tradicije izrade slika i predmeta od slame. Prvi saziv kolonije naive u tehnici slame LUSA održan je 1995., a pokretači su bili Ivan Bašić Palković, Tomo Kopunović, Matilka Obradović, Béla Rózsa i Anika Prčić. Članice LUSA-e sudjelovale su i na kolonijama drugih slamarskih udruga: HKPD *Matija Gubec* iz Tavankuta, Bunjevački kulturni centar iz Sombora, Udruga SRP iz Subotice, Udruga slamara iz Lemeša, kolonija u Đurđinu i dr.

Kao rezultat suradnje s Turističkom organizacijom Subotice LUSA sudjeluje na manifestacijama i programima koje podržava te organizacija, poput Berbanskih dana na Paliću, a redovito i u programu subotičke Dužijance. Udruga je svoje stvaralaštvo predstavila na brojnim izložbama u Subotici i regiji. Povodom 25. obljetnice postojanja i rada objavljena je monografija udruge.

Prvi predsjednik udruge bio Ivan Bašić Palković, a nakon njegove smrti Tomo

LUSA – 25 godina postojanja i rada 1991 – 2016, Subotica, 2017.

Kopunović (1996.-99.), Béla Rózsa (1999.-2002.), Kosovka Ivković Ivandekić (2002.-06.), a od 2006. Ana Jaramazović.

Lit.: *LUSA : 25 godina postojanja i rada 1991 – 2016: monografija*, Subotica, 2017.

Lj. Vuković-Dulić

LIPE DIVOJKE, bunjevačka igra za mladež. Sudionici su veća djeca – momčići (*švigarci*, između 12 i 14 godina) i cureci (*švigarice*, djevojčice između 13 i 15 godina). Djevojke stanu u niz jedna za drugom. Momčić stoji izvan ili na početku reda i svim djevojkama redom postavlja pitanja. Koja odgovori točno i ne nasmije se, odlazi momku kao »lipa divojka« i staje iza njega, a koja pogriješi u odgovoru ili se nasmije, mora izići iz reda i stati na začelje iza svih djevojaka te čekati da ponovno dođe na red kako bi odgovarala na pitanja i postala »lipa divojka«. Pitanja i odgovori moraju biti kratki i često su povezani ili se nepovezanim odgovorom otvara novi slijed povezanih pitanja, npr. Šta je gori? – Nebo; Šta je doli? – Zemlja; Šta je na zemlji? – Kuća; Šta je u kući? – Astal; Šta je na astalu? – Čaršap; Šta je na čaršapu? – Čaša; Šta je u čaši? – Vino; Šta je u vinu? – Klupče; Šta je u klupčetu? – Igla; Šta je u igli? – Konac itd.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010.

P. Skenderović

LIPOŠINOVIĆ, Luka (Subotica, 12. V. 1933. – Zagreb, 26. IX. 1992.), nogometaš. Sin je Mate i Terezije, rođ. Gubić. Završio je gimnaziju u Zagrebu 1952. Njegov otac radio je kao ložač centralnog grijanja u koncertnoj dvorani Istra u Zagrebu (danas Zagrebačko kazalište mladih u Teslinoj ulici). Nogomet je počeo igrati 1948. u prvoj osnovanoj Omladinskoj školi u Zagrebu. Kao talentiran igrač prebačen je u juniorsku ekipu NK *Dinamo*, a od 1951. počeo je igrati za prvi sastav kluba. Igrao je na mjestu napadača, najčešće kao desno krilo, ali i kao lijevo krilo. Isticao se velikom brzinom, jednostavnim driblingom, točnim centaršutom i snažnim udarcem. Za *Dinamo* je odigrao 178 prvoligaških utakmica i postigao 47 zgoditaka. Bio je član generacije koja je osvojila Prvu saveznu nogometnu ligu 1953./54. i 1957./58. te Kup Jugoslavije 1960. u Zagrebu nakon pobjede nad FK *Partizanom* iz Beograda 3:2. U toj je utakmici postigao odlučujući zgoditak za *Dinamo*. Ukupno je za klub odigrao 410 utakmica i postigao 171 zgoditak. Bio je jedan od najboljih zagrebačkih nogometaša 1950-ih. Natjecateljsku karijeru završio je nastupajući za ekipu *LASK* iz Linza od 1962.-67. u Prvoj austrijskoj ligi.

Bio je svojevrсни rekorder u nastupima za reprezentaciju Jugoslavije jer je igrao za sve dobne skupine i selekcije. Imao je tri nastupa za juniorsku reprezentaciju i jedan zgoditak (1951.), 13 nastupa za mladu reprezentaciju i šest zgoditaka (1954.-56.), devet nastupa za B reprezentaciju i pet zgoditaka (1954.-58.) te 13 nastupa za A reprezentaciju i tri zgoditka (1954.-60.). Za A reprezentaciju debitirao je 26. IX. 1954. protiv tadašnjega Saarskoga područja (5:1) u Saarbrückenu, a zadnju utakmicu za državni tim odigrao je 11. V. 1960. protiv Engleske (3:3) u Londonu. Osvojio je zlatnu medalju na europskom Omladinskom turniru FIFA-e 1951. u Francuskoj i srebrnu medalju na Olimpijskim igrama 1956. u Melbourneu. Sudjelovao je i na Svjetskom prvenstvu u Švedskoj 1958., kada je Jugoslavija došla do četvrtfinala. Igrao je na nezaboravnoj utakmici 12. V. 1957. protiv

Italije (6:1) u Zagrebu, na kojoj je postigao i jedan zgoditak. Bio je član gradske reprezentacije Zagreba 1952.-62., za koju je nastupio 11 puta i postigao osam zgoditaka.

Nakon igračke karijere trenirao je klubove *Karlovac* 1970.-71., *LASK* iz Linza 1971.-72. i *Trešnjevka* iz Zagreba 1975.-77. Potom je bio zaposlen od 1982. do odlaska u mirovinu 1991. na Radio-televiziji Zagreb (od 1990. Hrvatska radio-televizija).

Luka Lipošinić

Prvi je Hrvat rodom iz Bačke koji je u vrijeme Jugoslavije osvojio olimpijsku medalju. Za postignute rezultate stekao je zvanje zaslužni sportaš Jugoslavije. Dobitnik je Srebrne plakete Nogometnog saveza Jugoslavije 1969. i Spomen-diplome Zagrebačkog nogometnog saveza.

Njegov mlađi brat Ivan Lipošinić (Zagreb, 13. VI. 1945. – Zagreb, 22. IV. 2011.) bio je također nogometaš. Počeo je igrati u juniorima *Dinamo*, a iako je smatran većim talentom od brata, nije ostvario tako uspješnu karijeru. Igrao je također na poziciji napadača. S *Dinamom* je osvojio Kup Jugoslavije 1965. Rano je otišao u inozemstvo i kao profesionalni je nogometaš nastupao za klubove iz Austrije, SAD-a, Belgije i Francuske (igrao je za *Bordeaux* u 1. ligi).

Lit.: *Zlatni jubilej ZNS*, Zagreb, 1969; J. Šimić, *Velemajstori nogometa*, Zagreb, 1973; F. Kramer, R. Garber, Z. Magdić, *Dinamo 1945–1975*, Zagreb, 1975; *Jugoslavenske reprezentacije 1920–1974*, Beograd, 1977; Z. Jajčević, *Olimpizam u*

Hrvatskoj, Zagreb, 2007; *Hrvatski biografski leksikon*, 8, Zagreb, 2013; L. Merković, M. Miković, *Kronologija od 25. rujna do 1. listopada 2015.*, *Hrvatska riječ*, br. 650, Subotica, 25. IX. 2015.

E. Hemar

LIPOŠINOVIĆ, Silverij (Silverije, Stipan), (Subotica, 17. VIII. 1847. – Subotica, 28. XII. 1907.), franjevac, propovjednik, nacionalni radnik. Rođen je u obitelji Ivana i Jage, rođ. Suvajdžić, u subotičkoj četvrti Gat. Kršten je kao Stipan. Nakon svršene gimnazije stupio je 1868. u franjevački red, a 1873. zaređen je za svećenika. Nakon zaređenja godinama je živio i djelovao u Slavoniji – prvo u Našicama i Vukovaru, a zatim kao gvardijan i župnik u Šarengradu 1892.-96., u kojem je mnogo radio na obnovi crkve. Bio je član Matice hrvatske i Društva sv. Jeronima iz Zagreba. Isticao se kao vrstan propovjednik na bunjevačkom (»slatke riči pridikatur bunjevački«). U *Nevenu* je objavio zanosni dopis o pučkim misijama koje su u kolovozu 1900. u Mohaču održali travnički isusovci Petar Pančić i Franjo (Franz) Hammerl. U istom broju *Neven*, izvještavajući o promjenama u franjevačkoj provinciji sv. Ivana Kapistrana, naziva njega i Metoda Bačića »bunjevačkim propovidnicima« u subotičkom samostanu. Naslijedivši preminuloga Ivana Jesse Kujundžića, gvardijan franjevačkoga samostana u Subotici postao je 1903. Preminuo je nakon teške bolesti. *Subotička Danica* piše da je bio »čelik rodoljub« te da ga je na sprovodu ispratilo mnoštvo bunjevačkih vjernika, o čemu svjedoči nekrolog u *Nevenu*: »...ali gdi je taj koji ne žali za njim?! Prostrane ulice Subatice grada otisnile; povorki kraja nisi moglo dogledati«.

Lit.: *Neven*, 9/1900, 2/1908, Subotica; *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1909.*, Subotica, b. g.; R. Skenderović, Sudjelovanje slavonskih franjevaca u nacionalnom pokretu podunavskih Hrvata tijekom 19. i početkom 20. stoljeća, *Scrinia Slavonica* 6, Slavonski Brod, 2006; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010; R. Skenderović, *Povijest podunavskih Hrvata (Bunjevaca i Šokaca) od doseljavanja do propasti Austro-Ugarske Monarhije*, Subotica – Slavonski Brod, 2017.

R. Skenderović

LIPOVAC, Petar (Lipovac, Lippovich, Petrus a Baja) (Baja, oko 1700. – Baja, 8. VIII. 1761.), franjevac, profesor teologije, provincijal, filozofski i teološki pisac. Kao član franjevačke provincije Bosne Srebrene studij filozofije i teologije završio je vjerojatno u Italiji te je ondje i položio ispite za predavača na franjevačkim školama. Isprva je bio upravitelj župe u Čikuzdi (*madž.* Sükösd) 1725., o kojoj su tada brinuli franjevci iz Baje. Kao član bajske samostanske zajednice 1725.-33., predavao je na tamošnjem franjevačkom filozofskom i teološkom učilištu 1726.-29. Na poziv novoga kalačko-bačkoga nadbiskupa Gabrijela Patačića na tek osnovanoj bogosloviji Kalačko-bačke nadbiskupije predavao je etiku i teologiju 1733.-35. Nakon toga predaje na franjevačkom generalnom učilištu I. razreda u Budimu 1735.-46. te tako stječe naslov *lector jubilatus*. Pripadao je Budimskom kulturnom krugu, koji su pretežito činili profesori franjevačkoga generalnoga učilišta u Budimu. U provinciji Bosne Srebrene bio je 1737. generalni pohoditelj, kustod 1739.-40. te provincijal 1748.-51. U Baji je sastavio udžbenik *Disputationes logicae*, u Budimu tiskao teze iz teologije *Quaestiones in primum librum sententiarum* te napisao teološki priručnik *Deo uno et trino*.

Djela: *Disputationes logicae* (rukopis), Baja, 1728; *Deo uno et trino* (rukopis), Buda, 1735-37; *Quaestiones in primum librum sententiarum*, Buda, b. g.

Lit.: F. E. Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2002; A. Lakatos (ur.), *A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye történeti szematizmusa 1777-1923*, Kalocsa, 2002; A. Sekulić, Objelodanjeni prinosi proučavanju filozofske baštine s rubnoga narodnog područja Podunavlja, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 1-2/2005, Zagreb; I. Stražemanac, *Povijest franjevačke provincije Bosne Srebrene 1730.*, Osijek, 2010; *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010; *Hrvatski biografski leksikon*, 8, Zagreb, 2013; A. Hegediš, *Život i restauracijska djelatnost kalačkoga nadbiskupa Gabrijela Patačića*, Budimpešta – Kalača – Subotica, 2015; R. Skenderović, *Povijest podunavskih Hrvata (Bunjevaca i Šokaca) od doseljavanja do propasti Austro-Ugarske Monarhije*, Subotica – Slavonski Brod, 2017.

R. Skenderović

LIPOVČEVIĆ, Lovro (Lipovcsevics, Lauro, Lavro, Laurus, Michael, Mihály, Mihovil, Mijo) (Baja, 10. IX. 1843. – Mohač, 11. IV. 1902.), franjevac, publicist, pjesnik. Rođen u brojnoj obitelji Danijela i Ane, rođ. Krajačić. U franjevački red stupio je 1858., a za svećenika je zaređen 1866. u Đakovu. Nakon zaređenja premješten je u Ilok na mjesto propovjednika. Gvardijan samostana u Šarenggradu bio je 1879.-82., u Baji 1882.-87., u Budimu 1890.-93. i u Mohaču 1893.-98. Duhovnik u franjevačkom samostanu u Radni (*rum.* Maria Radna), u kojem se tada koristio mađžarski, njemački, hrvatski (*croatica*) i rumunjski jezik, bio je 1887.-90. God. 1898. prešao je u svjetovne svećenike Pečuške biskupije i ostao u Mohaču do smrti. Pokopan je u bajske groblju sv. Roka.

Bio je među najbližim suradnicima i sljedbenicima Ivana Antunovića. Surađivao je u *Bunjevačkoj i šokačkoj vili*, u kojoj je objavio rodoljubne pjesme (8/1875, 16/1876), a u *Nevenu* je nakon smrti Ivana Antunovića objavio pjesmu »Nad grobom« (2/1888). Surađivao je i u vukovarskim novinama *Sriemski Hrvat*, u kojima je objavljivao članke o raznim temama. Dok je službovao u Budimu, ondje je 1875. tiskao imendansku čestitku profesoru fra Solanu Krkvariću, kasnijemu provincijalu Provincije sv. Ivana Kapistrana. Objavio je nekoliko propovijedi na mađžarskom jeziku u časopisima *Katholikus Hítség* i *Jó Pásztor*.

Djelo: *Čestitka ocu Solanu Kerkvariću... c.k. učilištu osjeckom isluženom gimnazijalnom učitelju... za svečani imendan 24. srpnja 1875.*, Budim, 1875.

Lit.: *Schematismus almae Provinciae S. Joannis a Capistrano*, Budapest, 1890; *Catalogus reverendorum et admodum reverendrum patrum superiorum conventuum ordinis minorum Provinciae S. Joannis a Capistrano*, Budapest, 1896; *Litterae pastorales Samuelis episcopi Hetey de Hetey, Quinque-Ecclessiae*, 1898; M. Mandić, † Ilija Kujundžić, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1930.*, Subotica, b.g.; M. Evetović, *Bajski trokut i Baranja, Subotička Danica ili kalendar bunjevačko-šokačkih Hrvata za prostu godinu 1945.*, Subotica, 1945; *Magyar Katolikus Lexikon*, 2, 9, Budapest, 1996, 2004; E. S. Biber (ur.), *Kronika franjevačkog sa-*

mostana u Brodu na Savi, 3, Slavonski Brod, 1998; R. Skenderović, *Sudjelovanje slavonskih franjevaca u nacionalnom pokretu podunavskih Hrvata tijekom 19. i početkom 20. stoljeća*, *Serinia Slavonica*, 6, Slavonski Brod, 2006; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010; R. Skenderović, *Povijest podunavskih Hrvata (Bunjevaca i Šokaca) od doseljavanja do propasti Austro-Ugarske Monarhije*, Subotica – Slavonski Brod, 2017.

R. Skenderović i M. Bara

LIPOVČEVIĆ, Petar (Baja, 11. XII. 1744. – Baja, 26. III. 1785.), franjevac, filozofski pisac, sakupljač crkvenoga pjesništva. U franjevačku provinciju sv. Ivana Kapistranskoga stupio je 1764. Filozofiju je studirao u Budimu, Fedvaru (*mađž.* Dunaföldvár) i Osijeku 1765.-68., a teologiju u Budimu 1768.-72. U Baji je 1773. položio ispit za profesora filozofije, a 1778. u Somboru za profesora teologije. Predavao je filozofiju u Brodu na Savi 1773.-75. i u Požegi 1775.-76. Poslije je radio kao profesor na visokoj bogoslovnoj školi u Temišvaru 1777.-79. i bogoslovnoj školi u Šarenggradu 1780.-81. Tezarij javne rasprave iz cijele filozofije objavio je u Osijeku 1776. Propovijed *Zafalno govorenje*, koju je održao u Budimu 1779., tiskao je iste godine. Tijekom zadnjih godina života u Baji je pripremio i anonimno objavio pjesmaricu crkvenih pjesama *Bogoslovne pismice na poshtenje Bogorodici boxanstvenoj Marii, i svetom Antunu Padovanskomu, prikazane za duhovnu korist bogomilih gospodara varashanah varoshi Baje*, tzv. *Bajsku pjesmaricu*, koju je u svoj *Vinac bogoljubnih pisama* 1827. preuzeo Marijan Jaić.

Djela: *Propositiones ex universa Philosophia offert... Petrus Lipovcsevics a Baja, Essek* 1776; *Zafalno govorenje koje Drugi dan miseca rujna na godišnji dan uspomene Srichno-slavnog Budimskog uzetia u Kraljevskom dvoru istoga perovo-stolnoga grada Recse, i po zaktivanju bogomillog puka na svitlost iznese Petar Lipovcsevich*, Buda, 1779; *Illustrissimo Domino Domino Michaeli libero baroni de Wallis, ord. milit. Mariae Theresiae equiti, sac. caes. reg. rt apostolicae majestatis colonello, nec non incliti regiminis equestris in Slavonia commendanti, patrono ac mecenati munificentissimo etc. has Propositiones ex universa philosophia offert M. V. P. Petrus Lipovcsevich a Baja, Essek*, 1779; *Bogoslovne pismice na poshtenje Bogorodici boxanstvenoj Marii, i svetom*

Antunu Padovanskomu, prikazane za duhovnu korist bogomilih gospodara varashanah varoshi Baje. Sklopljene u jedno jednom francishkanu kapistranskom, Pečuh, 1784.

Lit.: I. Kujundžić, Bunjevačko-šokačka bibliografija, *Rad JAZU*, 355, Zagreb, 1969; *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010; *Hrvatski biografski leksikon*, 8, Zagreb, 2013; R. Skenderović, *Povijest podunavskih Hrvata (Bunjevaca i Šokaca) od doseljavanja do propasti Austro-Ugarske Monarhije*, Subotica – Slavonski Brod, 2017.

R. Skenderović

LIPOVČIĆ, Jeronim (Lipovčević, Jerolim, Jerko) (Požega, 28. X. 1716. – Požega, 30. XI. 1766.), franjevac, vjerski pisac. U franjevački red Provincije Bosne Srebrene stupio je s 15 godina u Velikoj. Studij filozofije započeo je 1733., prema želji tada postavljenoga kalačko-bačkoga nadbiskupa Gabriijela Patačića, na iste godine osnovanoj bogosloviji u Kalači, a zatim ga je nastavio u Budimu 1734.-36. Nakon toga nastavio je školovanje na studiju teologije na generalnom učilištu u Budimu 1736.-40. Svećenički red primio je 1739. u Budimu. Nakon završetka studija predavao je na visokoj filozofskoj školi u Baji 1741.-43., a zatim i na visokoj bogoslovnoj školi generalnoga učilišta u Budimu 1745.-55., te je postigao prosvjetni naslov *lector jubilatus*. U vrijeme boravka u Budimu uređivao je *Ilirčki kalendar*. Bio je definitor Provincije Bosne Srebrene 1754.-57. te od nje odvojene Provincije sv. Ivana Kapistrana 1764.-66. Za upravitelja kapistranske provincije – vikara izabran je 24. I. 1766. Provincijom je stolovao iz svojega rodnoga grada, gdje je nedugo nakon izbora nenadano umro.

U doba nastavnickoga rada u Budimu na latinskom je jeziku objavio tri tezarija javnih teoloških rasprava. Na hrvatskom jeziku objavljena su mu tri djela. Vrijedno pastoralno djelo *Dušu čuvajuće pohođenje*, koje je namijenio hrvatskim katolicima u Ugarskoj, objavio je 1750. U predgovoru knjige izložio je, među ostalim, i svoju grafijsku koncepciju. Molitvenik *Stazica duhovna života vikovičnjega* objavio je u Budimu 1755., ali je sačuvano samo njego-

vo kasnije izdanje tiskano u Osijeku 1767. Autor je mnogih tumačenja uredaba trećega reda, od kojih je sačuvano samo ono koje je 1769. u Budimu dao tiskati Emerik Pavić – priručnik za vodstvo i duhovnost franjevačkoga svjetovnog reda *Treći sad iliti iztomačenje trećeg reda*.

J. Lipovčić, *Dussu csuvaluiche pohogjenje*, Budim, 1750.

Iako je rođen u Slavoniji, velik dio života proveo je u ugarskom Podunavlju, osobito u Baji i Budimu. Kao profesor franjevačkoga generalnoga učilišta u Budimu, pripadao je Budimskom kulturnom krugu, kojemu su pripadali i njegovi profesori Stjepan Vilov, Antun Pavlović, Petar Lipovac i Josip Janković. Njegov je literarni i znanstveni opus potvrdio ustaljenosti tzv. slavonske grafije i izgrađenosti književnoga jezika u Slavoniji u drugoj polovici XVIII. st., a svojim je slikovitim pripovijedanjem s naglašenom dušobrižničkom i prosvjetiteljskom svrhom, gipkim jezikom, barokno urešenim i funkcionalno prilagođenim stilom pridonio književnosti katoličke obnove (protureformacije). Njegov redovnički i spisateljski rad ostavio je važan trag u povijesno-kulturnoj baštini podunavskih Hrvata.

Djela: *Conclusiones theologicae ex Quarto Sententiarum libro ad mentem*, Budae, 1747; *Amarum dulce seu Uberrimarum gratiarum sulcissimi fontes... ex Quarto Sententiarum libro*, Budae, 1747; *Dussu csuvaluiche pohogjenje*, Budim, 1750; *Ordo confusus, seu conclusiones Theologicae... de peccatis, virtutibus moralibus et legibus*, Budae, 1753;

Stazica duhovna xivota vikovicsnjega od razlicsiti, i bogoljubnih molitavah ucsinjena, Budim, 1755, (b. m., 1765², [Osijek], 1767³); *Trechi sadh, iliti istolmascenje trechega reda*, Budim, 1769.

Lit.: J. Jakošić, *Scriptores Interamniae vel Pannoniae Saviae, nunc Slavoniae dictae*, 1795, u: M. Šrepel, Jakošićev spis: *Scriptores Interamniae, Grada za povijest književnosti hrvatske*, JAZU, br. 2, Zagreb, 1899; *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010; A. Mateljak, *Stazica duhovna fra Jerolima Lipovčića u kontekstu molitveničke književnosti 18. stoljeća*, *Croatica Christiana periodica*, 70, Zagreb, 2012; *Hrvatski biografski leksikon*, 8, Zagreb, 2013; M. Tatarin, *Jedna slavonska svjetovna drama tiskana u 18. stoljeću*, *Croatica : časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu*, 57, Zagreb, 2013; R. Skenderović, *Povijest podunavskih Hrvata (Bunjevaca i Šokaca) od doseljavanja do propasti Austro-Ugarske Monarhije*, Subotica – Slavonski Brod, 2017; T. Tvrtković, M. Šišak (ur.), *Zbornik o fra Jeronimu Lipovčiću : Radovi znanstvenog skupa »Jerolim Lipovčić i njegovo doba«*, Našice, 5. – 6. svibnja 2016., Zagreb, 2018.

R. Skenderović

LIPOZENČIĆ, Ladislav (Vladislav) (Subotica 5. VII. 1895. – Subotica, 16. XI. 1944.), odvjetnik, političar. Potječe iz imućne bunjevačke obitelji odvjetnika Lazara i Marije, rođ. Vojnić Tunić. Studirao je pravo u Budimpešti i Münchenu. Odvjetnički ispit položio je 1927., a od 1928. radio je kao odvjetnik. Bio je predsjednik dobrovoljne organizacije *Dobro delo* te subo-

Ladislav Lipovenčič

tičkoga *Rotary*-kluba 1939.-40. Obnašao je dužnost predsjednika općine Subotice od 25. VI. 1939. do 12. IV. 1941. kao posljednji gradonačelnik u Kraljevini Jugo-

slaviji. Na dan kad su mađžarske trupe ušle u Suboticu, zajedno s Mihályem Prokeschom i dr. Gyulom Verébom, potpisao je proglas »Magyarok!« (»Mađžari!«), u kojem pozvao na uspostavu civilne straže radi očuvanja javnoga reda te pozvao na dragovoljnu prijavu u nju u prostorijama Mađžarske čitaonice (*mađž. Magyar Olvasókör*). Stradao je nakon dolaska partizana u valu likvidacija bez suđenja potkraj 1944.

Izvori: Povijesni arhiv Subotica, F: 086. CT 44/III.; CT. 149/V.; CT. 462/VII.; Gradski muzej Subotica, I-2120.

Lit.: S. Beljanski (ur.), *75 godina Advokatske komore Vojvodine (1921–1996)*, Novi Sad, 1996; M. Grlica, A. Hegediš, M. Dubajić, L. Merковиć, *Ime-nik žrtava Drugog svjetskog rata na području subotičke opštine*, Subotica, 2000; G. Prčić Vujnović i dr., *Gradska kuća Subotica : Városháza Szabadka 1912-2012*, Subotica, 2012; S. Mačković, *Civilne žrtve među bunjevačkim Hrvatima nakon oslobođenja (1944.-1946.)*, *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*, br. 5, Subotica, 2013. (također i u: *Klasje naših ravni*, 1-4/2017, Subotica).

S. Mačković i M. Grlica

LIPOZENČIĆ, Lazar (Lipozensics, Lázár) (Subotica, 3. I. 1867. – Subotica, 7. I. 1932.), odvjetnik, zemljoposjednik, virilist, poduzetnik. Sin je zemljoposjednika Ivana i Ane, rođ. Skenderović. Prvi je »kaputaš« u svojoj *familiji*. Potkraj 1892. u Budimpešti je položio odvjetnički ispit, a u proljeće iduće godine oženio se Marijom, rođ. Vojnić Tunić, s kojom je imao sinove Ladislava, budućega gradonačelnika, i Šandora (rođ. 1898.). U vrijeme ženidbe izabran je za zastupnika uprave Subotičke opće štedionice d. d., čiju je povijest napisao 15 godina kasnije. Početkom 1897. jedan je od inicijatora grupiranja oporbenih snaga razočaranih politikom liberala, a nakon parlamentarnih izbora u listopadu 1901. među organizatorima je rušenja s vlasti gradonačelnika Lazara Mamužića. Virilni je član subotičke gradske skupštine bio 1903.-13. Među osnivačima je Subotičke zadruge za osiguranje protiv tuče 1901., Zadruga gazdâ vlasnikâ parnih plugova iz Subotice i okolice u sastavu

Lazar Lipovenčić

Mađarskoga poljoprivrednoga saveza 1907. i Zadruga gazda iz Subotice i okolice 1918.

Djelo: *A Szabadkai Általános Takarékpénztár részvénytársaság 25 éves története (1883 – 1908)*, Szabadka, 1908.

Izvor: Povijesni arhiv Subotica, F: 086. CT 44/III.; CT. 149/V.; CT. 462/VII.

Lit.: *Bácskai Ellenőr*, Szabadka, 30. III. 1893, 28. IX. 1893; *Szabadka. és Vidéke*, Szabadka, 1. X. 1893; *Neven*, 1/1897, 1/1902, Subotica; *Szabadkai Hirlap*, Szabadka, 15. II. 1899.

M. Grlica i S. Mačković

LIPOZENČIĆ, Marko (Verušić, 26. VI. 1923. – Zagreb, 15. XII. 1978.), otorinolaringolog, sveučilišni profesor, sportski liječnik. Sin je Laze i Jule, rođ. Dulić. Kao srednjoškolac bio je aktivan u hrvatskom katoličkom pokretu – surađivao je u subotičkom katoličkom omladinskom časopisu *Kolo mladeži* (1939.), a u jesen 1940. izabran je za dopredsjednika Đačkoga katoličkoga bratstva u Subotici. Gimnaziju je završio 1942. u Subotici, studij medicine započeo je u Budimpešti, a završio 1952. na Medicinskom fakultetu u Zagrebu, na kojem je i doktorirao 1963. tezom *Kronične upale paranazalnih sinusa u neuropsihijatriji*. Nakon studija radio je u ambulanta-ma u prekodravskom mjestu Gola i Zaboku te u Domu zdravlja željezničara u Zagrebu.

Od 1956. na specijalizaciji je u Klinici za otorinolaringologiju Opće bolnice Dr. Mladen Stojanović (danas Klinički bolnički centar *Sestre milosrdnice*), u kojoj od 1960. djeluje kao specijalist, a zatim i

voditelj odjela. Za asistenta Medicinskoga fakulteta u Zagrebu izabran 1958., a habilitirao je 1967. Na Stomatološkom fakultetu u Zagrebu izabran je 1971. za izvanrednoga profesora i prvog predstojnika Katedre za otorinolaringologiju te 1976. za redovitoga profesora. Predavao je i u Srednjoj medicinskoj te Visokoj defektološkoj školi u Zagrebu.

Najviše se bavio rinologijom, posebno kirurgijom paranazalnih sinusa, zatim terapijom malignoma u području glave i vrata te specifičnostima liječenja antibioticima u otorinolaringoloških bolesnika. Bio je suradnik i suautor poglavlja u udžbenicima *Otorinolaringologija* (Zagreb, 1968., pet izdanja do 1987.) i *Kirurgija glave i vrata*, 2-3 (Zagreb, 1975., 1978.). Suradivao u časopisima *Liječnički vjesnik* (Zagreb, 1958., 1964.), *Radovi Medicinskog fakulteta u Zagrebu* (1961.-62., 1965., 1968.), *Anali Bolnice »Dr. M. Stojanović«* (1962.-63., 1965., 1967.-68., 1973.), *Pro medico* (Ljubljana, 1963.), *Bulletin scientifique* (Beograd, Zagreb, 1964., 1975.), *Fül-, orr-, gégegyógyászat* (Budapest, 1964.), *Practica otorhinolaryngologica* (Basel, 1964.), *Saopćenja »Pliva«* (Zagreb, 1964., 1971.), *Medicinar* (Zagreb, 1965.), *Monatsschrift für Ohrenheilkunde und Laryngo-Rhinologie* (Wien, 1966.), *Oncologia* (Basel, 1966.), *Symposia otorhinolaryngologica Iugoslavica* (Zagreb, 1966.-70., 1972.-73., 1975.-77.; supokretač 1962.), *Ars medici* (Basel, 1967.), *Novosti »Krka«* (Novo Mesto, 1967.), *Minerva otorinolaryngologica* (Roma, Torino, 1969., 1971.), *Libri oncologici* (Zagreb, 1972., 1974.) te zbornicima domaćih i inozemnih skupova. Bio je dugogodišnji liječnik NK *Lokomotiva* iz Zagreba.

Pokopan je na zagrebačkom groblju Mirogoj.

Lit.: Liječnici i fizioterapeuti; Zagrebački nogometni savez, u: *Nogometni leksikon*, Zagreb, 2004; E. Libman, *Građa za medicinsku bibliografiju Subotice, II (1828–2009)*, Subotica, 2011; *50 godina samostalnosti Stomatološkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu : 65 godina studija stomatologije*, Zagreb, 2013; *Hrvatski biografski leksikon*, 8, Zagreb, 2013.

N. Zelić

LIRA NAIVA, godišnji susret hrvatskih pučkih pjesnika iz Srijema i Bačke. Pokretačica je i glavna organizatorica manifestacije Katarina Čeliković. Manifestaciju organiziraju Hrvatska čitaonica iz Subotice i Katoličko društvo *Ivan Antunović* iz Subotice. Održava se od 2003., svake godine u drugom mjestu, a domaćini su hrvatske udruge u Vojvodini iz mjesta u kojima se te godina održava manifestacija (osim 2017., kada je održana u Gradištu pokraj Županje). Okuplja pjesnike više generacija koji pišu pjesme različite tematike na hrvatskom književnom jeziku ili dijalektu (bunjevačkoj ili šokačkoj ikavici). Nakon

Lira naiva 2018., Subotica, 2018.

petnaestak sudionika na prvom susretu na kasnijima sudjeluje i po nekoliko desetaka pjesnika (i do šezdesetak), a osim pjesnika amatera sudjeluju i već afirmirani pjesnici. Sudionici su uglavnom iz Srijema, bačkoga Podunavlja, Subotice i Sombora s okolicom te iz Novoga Sada. Od 2009. sudjeluju i pjesnici iz Hrvatske, od 2012. i iz Bosne i Hercegovine, a od 2013. i iz Beograda. Dan Lire naive sastoji se od druženja i međusobnoga upoznavanja, gostovanja jednoga hrvatskoga pisca, a završava velikom književnom večeri na kojoj pjesnici čitaju svoje radove i potom daruju publiku knjigom. Osim pjesničkoga manifestacija ima i duhovni dio programa. Nakon svakoga susreta objavljuje se knjiga *Lira naiva* s oznakom godine susreta, koja sadržava izabrane pjesme te kratke životopise sudionika.

Lit.: <http://www.zkvh.org.rs/index.php/manifestacije/knjizevne-manifestacije/17-lira-naiva> (pristupljeno 30. XII. 2019).

S. Bačić

LISTIĆI, vrsta slastice u Bunjevaca i Šokaca. Bunjevci su ih tradicionalno pekli najčešće za Tijelovo, a Šokci za Silvestrovo, ali su se pekli i u drugim prigodama. Nakon što se zakuhano tijesto *odmori* (naraste), razvije se tanko pomoću *oklagije* (valjka), pa se izreže nožem ili željeznim kotačićem s drškom za rezanje tijesta (koji subotički Bunjevci zovu *mamuza*, a somborski *derviz*). Sijeku se u raznim oblicima: tradicionalno u obliku lista (po čemu su i dobili ime) dijagonalnim presjecanjem pravokutno isječenih komada, a po srijedi se mogu prosjeći još jedna ili dvije *plāše*, zatim uglasto, pleteno, u obliku traka koje se oblikuju obavijanjem u krug oko prsta ili šake itd. *Peku* se na vreloj masti (u novije doba i na ulju), prilikom prženja treba ih okretati dok ne dobiju svijetlo žutu boju, jer ne smiju porumenjeti. Gotovi se listići slažu na *tacu* i pospu šećerom u prahu i vanilijom.

Lit.: M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Čota, M. Šeremešić, *Dukat ravnice*, Sombor, 2002; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; A. [Vojnić]. K[ortmiš]., Bunjevačka zdila, Uvik fini – listići, *Bunjevačke novine*, br. 56, Subotica 2010; B. Poljaković, Svakodnevna tradicijska prehrana bačkih Hrvata Bunjevaca, *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvodanskih Hrvata*, br. 4, Subotica, 2011; A. V. K., Bunjevačka zdila, Kolači koji su se pekli za Tilovo, *Bunjevačke novine*, br. 108, Subotica, 2014; Ž. Mandić, *Rječnik govora santovačkih Hrvata*, Pečuh, 2016; K. Firanj, *Garavi salaši*, Subotica, 2016; H. Heinrich, *Sa šporelja u majkinoj kuhni : starovinska bunjevačka ila*, Subotica, 2017.

P. Skenderović i J. Dumendžić

LIŠČEVIĆ, Antun (Sombor, 13. I. 1956. – Sombor, 14. IX. 2007.), hrvač. Sin je Ivana i Rozalije, rođ. Lajko. Hrvanjem grčko-rimskim stilom počeo se baviti 1969. u RK *Radnički* iz Sombora, a već 1970. osvojio je 2. mjesto na pionirskom prvenstvu Vojvodine. Omladinski prvak Jugoslavije u kategoriji do 48 kg postao je 1971. u Sesvetama, a iste godine u Beogradu i omladin-

ski prvak Vojvodine i Srbije. Potom postaje najmlađi senior u RK *Elektrovojvodina* u Somboru. Debitirao je u Somboru u prvom kolu 1. savezne lige i pobijedio tušem tadašnjeg državnog prvaka Hajrudina Jakovića iz sarajevske *Bosne*. Odlikovao se velikom borbenošću, efektivnim i atraktivnim akcijama, po kojima je bio ljubimac publike. U Zagrebu je 1972. osvojio 2. mjesto na seniorskom državnom prvenstvu, a isti plasman ostvario je i na omladinskom prvenstvu Jugoslavije u Beogradu. Kao omladinski reprezentativac Jugoslavije sudjelovao je na Europskom omladinskom prvenstvu 1972. na Hvaru i osvojio 7. mjesto. Vrhunac karijere doživio je 1974., kada je s ekipom *Elektrovojvodine* osvojio 1. saveznu ligu Jugoslavije. Potom je napustio hrvanje poslije promjene tadašnjeg sustava natjecanja, kada je 1974.-78. bila ukinuta kategorija do 48 kg, a za kategoriju do 52 kg nije bio dovoljno snažan. Ipak se vratio hrvanju 1979. u teškoj kategoriji do 52 kg i na Prvenstvu Jugoslavije u Sinju osvojio 2. mjesto iza Blaža Petrova.

Lit.: *Almanah jugoslovenskog sporta 1969-1972*, Beograd, 1974; *Almanah jugoslovenskog sporta 1979*, Beograd, 1980; D. Kolundžija, *Rvanje u Jugoslaviji*, Beograd, 1998; D. Kolundžija, *Enciklopedija somborskog sporta*, Sombor, 2016.

E. Hemar i Z. Čota

LIŠČEVIĆ, Kristina (Sombor, 20. X. 1989.), rukometašica. Kći je Stipana i Suzane, rođ. Liščević. Osnovnu i srednju školu završila je u Somboru. Odrasla je na Bezdanskom putu u predgrađu Sombora. U školi je počela igrati odbojku, ali pošto tada u Somboru nije postojao klub u kojem bi mogla trenirati, s 11 godina opredijelila se za rukomet. Počela je trenirati s 14 godina u ŽRK *Sombor*, za koji je nastupala 2003.-05. S 1,73 m visine i 64 kg težine razvila se u odličnu rukometašicu na poziciji srednje vanjske igračice. Potom je igrala za ŽRK *Crvenu zvezdu* (2005.-10.) i ŽRK *Max Sport* iz Nove Pazove (2010.). Za ŽRK *Metalurg* iz Skoplja nastupala je 2010.-12. te je s tom ekipom 2011. osvojila Prvenstvo i Kup Makedonije. God. 2012. proglašena je najboljom mladom igračicom Lige pr-

vakinja Europske rukometne federacije (EHF). Za *Metz HB* iz Metza nastupala je 2012.-15. te je s njim 2013. i 2014. osvojila Prvenstvo i Kup Francuske, Kup Francuske 2015., nastupila u finalu Kupa EHF-a 2013., a iste je godine proglašena najboljom srednjom vanjskom igračicom i najboljom rukometašicom francuskoga prvenstva. Nakon toga nastupala je za *Ipress Center-Vác* iz Váca (2015.-16.), *Kuban* iz Krasnodara (2016.-17.) i *Kisvárdai KC* iz Kisvárdaija (2017.) Za *Team Esbjerg* iz Esbjerga nastupala je 2017.-19. te je s njim osvojila Kup Danske 2017., Prvenstvo Danske 2019., a iste godine je i ponovno nastupila u finalu Kupa EHF-a. Od sezone 2019./20. članica je SCM *Râmnicu Vâlcea* iz Râmnicu Vâlcea iz Rumunjske.

Prvi značajniji nastup za seniorsku reprezentaciju Srbije imala je na Mediteranskim igrama 2009. u Pescari kada je osvojila 5. mjesto. Najveći uspjeh ostvarila je na Svjetskom prvenstvu 2013. u Srbiji osvojivši srebrnu medalju. Nastupala je na Svjetskom prvenstvu 2015. u Danskoj (15. mjesto) i 2019. u Japanu (6. mjesto), kao i na Europskom prvenstvu 2012. u Srbiji (4. mjesto), 2014. u Mađarskoj i Hrvatskoj (15. mjesto), 2016. u Švedskoj (9. mjesto) i 2020. u Danskoj (13. mjesto).

Kao članica rukometne reprezentacije dobitnica je priznanja za najbolju žensku ekipu Srbije u izboru Olimpijskog komiteta Srbije 2013. Prema ostvarenim rezultatima i postignućima među nekoliko je najuspješnijih sportašica poteklih iz hrvatske zajednice u Vojvodini.

Lit.: Z. Vasiljević: Somborka Kristina Liščević, najbolja rukometašica Francuske, *Hrvatska riječ*, br. 541, Subotica, 16. VIII. 2013; www.kristinaliscecivc.com.

M. Tucakov i E. Hemar

LIŠČEVIĆ, Zlatko (Sombor, 8. III. 1991.), nogometaš. Sin je Stipana i Suzane, rođ. Liščević. Brat je rukometašice Kristine Liščević. Igra na poziciji zadnjeg veznog igrača. U mladem uzrastu bio je član FK *Mladosti* iz Apatina i FK *Crvene Zvezde* iz Beograda. Nastupao je za mlađe dobne

uzraste reprezentacije Srbije: do 15 godina 2006., do 17 godina 2007.-08., do 18 godina 2009. i do 19 godina 2010. Kao senior bio je član *Crvene Zvezde* 2009.-12., ali nije dobio priliku za nastup u prvoj ekipi, pa je bio na posudbi u FK *Sopotu*. Potom je igrao za *Metalac* iz Gornjeg Milanovca 2013. i *Železničar* iz Lajkovca 2014. Vrhunac karijere doživio je u sezoni 2015./16. kada je nastupao za OFK *Beograd* u Super ligi Srbije (najviši rang natjecanja) i na 39 susreta postigao 2 gola. U nastavku karijere igrao je za klubove *Radnik* iz Surdulice 2016., *Příbram* iz Příbrama (Češka) 2017., *Bratstvo* iz Prigrevice 2017., *Radnički* iz Pirota 2018., a zatim za *Trayal* iz Kruševca.

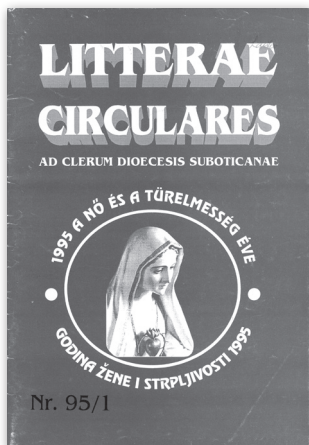
E. Hemar

LITTERAE CIRCULARES AD CLERUM DIOECESIS SUBOTICANAE, službeni glasnik Subotičke biskupije. Počeo je izlaziti 1923., nakon podjele Kalačko-bačke nadbiskupije i uspostave Bačke apostolske administrature, pod imenom *Litterae circulares ad venerabilem clerum Administraturae Apostolicae Bačiensis* do 1941. i onda ponovno 1945.-68. U pojedinim godištimu u razdoblju 1937.-41 pojavljivao se i naslov *Litterae circulares ad venerabilem clerum Dioecesis Bačiensis*, što nije odražavalo pravno stanje statusa Administrature. Od 1968. nosi današnji naslov. Broj objavljenih glasnika nije jednak po godištimu i kreće

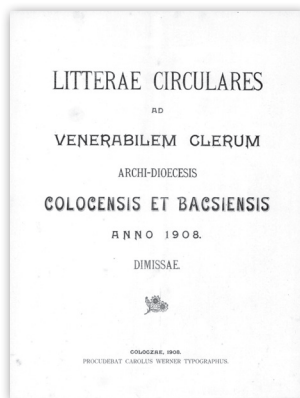
se od jednoga do deset brojeva. Varirao je i broj stranica. Posljednjih trideset godina izlaze četiri broja godišnje. Objavljuje papine poruke, odredbe i dokumente, biskupove poruke, odredbe te imenovanja svećenika, kao i tekuće propise i odredbe te vijesti vezane za život biskupije. Vrlo je važan za praćenje vjerskoga života i primarni je izvor za noviju povijest Katoličke crkve u Bačkoj.

D. Skenderović

LITTERAE CIRCULARES AD VENERABILEM CLERUM ARCHI-DIOECESIS COLOCENSIS ET BACSINENSIS, službeni vjesnik nekadašnje Kalačko-bačke nadbiskupije. Počeo je izlaziti u siječnju 1858. pod imenom *Circulares Litterae ad venerabilem clerum archi-dioecesis Colocensis et Bacsinesis*, pod kojim je izlazio do 1882. God 1883. mijenja naziv u *Litterae circulares ad venerabilem clerum archi-dioecesis Colocensis et Bacsinesis*, pod kojim je izlazio do prosinca 1921. te 1943.-56. U razdoblju od 1922.-42. te od 1957. nosi naslov *Kalocsai Főegyházmegyei Hivatalos Közlemények*. Nakon uspostave Kalačko-kečkemetske nadbiskupije 1993. mijenja naslov u *A Kalocsa-kecskeméti főegyházmegyei körlevelek*. Objavljuje papine poruke, odredbe i dokumente, biskupove poruke, odredbe te imenovanja svećenika i tekuće propise, kao i odredbe vezane za život nadbiskupije. Važan je izvor za proučavanje crkvene povijesti

Litterae Circulares ad clerum Dioecesis Suboticanae, br. 1/1995, Subotica, 1995.

Litterae Circulares ad venerabilem clerum Archi-Dioecesis Colocensis et Bacsiniensis anno 1908., Coloczae, 1908.

bačkih Hrvata do kraja Prvoga svjetskog rata, kao i za vrijeme Drugoga svjetskog rata. Izvjesnu važnost ima i za međuratno razdoblje, dok je s postupnim nestankom hrvatskih svećenika i hrvatskoga jezika u bogoslužju u nadbiskupiji nakon Drugoga svjetskog rata izgubio važnost za crkvenu povijest Hrvata.

Lit.: https://library.hungaricana.hu/hu/collection/katolikus_puspoki_korlevelek_kalocsa/ (pristupljeno 1. XII. 2019).

D. Skenderović

LIZA, vinska sorta grožđa. Stvorena je na oglednom dobru Poljoprivrednoga fakulteta u Novom Sadu u Srijemskim Karlovcima križanjem sorata Kunleány i Pinot gris. Autori su sorte Petar Cindrić i Vladimir Kovač. Priznata je 1991.

Razvija snažan čokot s velikim brojem dugačkih lastara. Vrh mladara crvenkast je bez dlaka. List je srednje veličine, okruglast, trodijelan ili petodijelan. Gornji su bočni urezi duboki i otvoreni, a donji urezi plitki. Drškin urez široko je otvoren u obliku lire. Površina je lista tamnozeleno, mrežasto naborana. Tkivo je liske čvrsto. Naličje je lista čekinjasto dlakavo. Obod je lista čipkasto nazubljen. Nervi su zeleni. Peteljka je lista dugačka, crvenkasta bez dlaka. Cvijet je hermafroditan. Uvijek se dobro oplođuje. Grozd je mali, valjkasto-stožast, zbijen. Drška je srednje dužine, crvena, zeljasta. Bobice su male, okrugle, zelenkaste boje, hrđaste na osunčanoj strani, s puno pepeljka. Pokožica je debela, pulpa sočna, okus neutralan, kiselkast.

U procesu priznavanja uspoređivana je s Graševinom. U odnosu na nju nekoliko dana prije započinje vegetaciju i malo prije sazrijeva. Nešto je manje rodnosti, ali znatno bolje nakuplja šećer i usto zadržava visok nivo kiseline. Traži dugu rezidbu. Odlikuje se vrlo visokom otpornošću na niske temperature. Nije osjetljiva na sivu plijesan grožđa, tolerantna na peronosporu, ali je osjetljiva na pepelnicu. Špalir je srednje gustoće. Ima vrlo čvrste vitice, koje u velikoj mjeri otežavaju skidanje loze odbačene rezidbom.

Daje bogato karakterno vino s izraženim zrelim kiselinama voćnog karaktera. Pogodna je za proizvodnju kvalitetnog sortnog vina, ali može se koristiti i za kupazu. Vinograda s ovom sortom ima u okolici Subotice, a najviše u Tavankutu i Ljutovu.

Lit.: P. Cindrić, N. Korać, V. Kovač, *Sorte vinove loze*, Novi Sad, 2000; E. Hajdu, Gy. Bistrai, P. Cindrić, D. Ivanišević, N. Korać, J. Lazar, M. Medić, S. Szegedi, *Sorte vinove loze, sadni materijal i bolesti*, Budapest, 2011; Z. Romić, *Politika krči vinovu lozu, Hrvatska riječ*, br. 646, Subotica, 28. X. 2015.

P. Cindrić

LOGO, Karlo (Sombor, 3.VII. 1898. – Sombor, 9. V. 1968.), posjednik, društveni djelatnik. Sin je Franje i Magdalene, rođ. Bošnjak. Tijekom listopada i studenog 1918. angažirao se u somborskom Narodnom vijeću Srba i Bunjevaca. Jedan je od 19 zastupnika (12 Srba i 7 Bunjevaca) koje je Narodno vijeće Srba i Bunjevaca u Somboru 24. XI. 1918. izaslalo na samozvanu Veliku narodnu skupštinu u Novom Sadu, koja je 25. XI. 1918. proglasila odcjepljenje od Austro-Ugarske. Na parlamentarnim izborima održanima 11. IX. 1927. u somborskom izboru kotaru bio je kandidat na listi Narodne radikalne stranke, na čijem je čelu bio Marko Trifković. Darovao je zemlju za gradnju škole (građena 1925.-28.) i kapele Imena Marijina u Nenadiću (1929.).

Karlo Logo

Njegov unuk Karlo Logo ml. (1954. – 2020.) bio je vijećnik Hrvatskog nacionalnog vijeća 2010.-14. Politički je bio aktivan na razini Sombora kao član Lige socijaldemokrata Vojvodine i Demokratske stranke.

Lit.: *Statistika izbora narodnih poslanika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca održanih 11. septembra 1927.*, Beograd, 1928; P. Pekić, *Povijest oslobođenja Vojvodine*, Subotica, 1939; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; A. Firanj (ur.), *Moj Nenadić*, Sombor, 2018.

M. Bara

LOGOŠ (*madž.* lóg: visjeti; neopravdano izbijati, izostajati; lógós: vojni bjegunac) **1.** vojni bjegunac, dezertar, u vrijeme raspada Austro-Ugarske. Pripadnici nekadašnje austro-ugarske vojske koji su se posljednjih godina Prvoga svjetskoga rata skrivali po šumama, a u ravnici po kukuružištima, kako bi izbjegli vojnu službu. U Hrvatskoj su bili poznati i kao zeleni kadar; **2.** u subotičkih Bunjevaca označava vinovu lozu stolnoga grožđa koja se gaji u okrugu kuće, obično u dvorištu, te se podiže na stupove kako bi se napravila hladovina. Somborski je Bunjevci nazivaju logoška.

Lit.: M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; Ž. Mandić, *Rječnik govora santovačkih Hrvata*, Pečuh, 2016.

P. Skenderović

LONČAR, Đuro (Čonoplja, 22. IV. 1928. – Subotica, 15. VI. 2013.), ekonomist, profesor. Rođen je u obitelji poljodjelca i bravara Martina i kućanice Marije, rođ. Đurković. U rodnom mjestu završio je osnovnu školu, a Trgovačku akademiju u Somboru. Kao dijete bio je član dramske sekcije Bunjevačke kasine u Čonoplji, a poslije rata Hrvatskoga kulturnoga društva *August Šenoa* u Čonoplji. Isprva je radio u somborskim poduzećima, a 1950. odlazi na studij u Beograd. Na Ekonomskom fakultetu u Beogradu diplomirao je 1955., nakon čega odlazi u Suboticu kao stipendist Sreskoga saveza zemljoradničkih zadruga i radi na poslovima analize, a nakon dvije godine postaje šef odjela za plan i analizu u HI *Zorka*. Profesor je u Ekonomskoj školi u Subotici 1958./59. Poslijediplomski studij na Ekonomskom fakultetu u Beogradu 1960., a od 1961. do umirovljenja radi na Ekonomskom fakultetu u Subotici kao asistent, viši stručni suradnik te stručni savjetnik. Magistrirao je 1967. temom In-

tenziviranje vremenskog fonda kapaciteta u industrijskim poduzećima. Bio je prvi suradnik prof. Stjepana Hana, jednoga od osnivača Ekonomskoga fakulteta u Subotici. Radio je na predmetima Ekonomika i organizacija industrijskih poduzeća, Organizacija i poslovanje industrijskih poduzeća i Nauka o radu i organizaciji, a 1975. držao je nastavu i ispite iz Ekonomike i organizacije rada. Autor je više od 50 stručnih i znanstvenih radova za potrebe poduzeća, znanstvenih skupova i sl., od kojih je neke objavio u *Analima Ekonomskog fakulteta u Subotici*, *Novom privredniku* (Subotica), *Privrednom pregledu* (Beograd) i dr. Bio je tajnik Društva ekonomista Subotice, a kao delegat Fakulteta bio je član više pokrajinskih tijela (Prosvjetnog savjeta Vojvodine, Privredne komore Vojvodine itd.).

Đuro Lončar

Nakon odlaska u mirovinu 1990. istraživao je povijest rodnoga sela i sastavljao bibliografije. Rezultate svojih istraživanja, od kojih su posebno važna ona o novijoj povijesti Hrvata iz Čonoplje, objavljivao je u *Subotičkoj Danici*, somborskom *Mirosljubu* i *Klasju naših ravni* (Subotica). Bio je član Znanstveno-istraživačkoga odjela HKC-a *Bunjevačko kolo*, Hrvatskoga akademskoga društva i Pučke kasine 1878. Dijelove svoje biblioteke i arhive darovao je Zavodu za kulturu vojvođanskih Hrvata i Katoličkomu društvu *Ivan Antunović* iz Subotice.

Pokopan je u obiteljskoj grobnici u Čonoplji.

Lit.: S. J., Odlazak čovjeka velikoga srca, *Hrvatska riječ*, br. 533, Subotica, 21. VI. 2013; Naši pokojnici : Đuro Lončar (1928. – 2013.), *Subotička Danica : Kalendar za 2014. godinu*, Subotica, 2013.

S. Bačić

LONČAREVIĆ, Juraj (Đuka, Đuro) (Srijemska Mitrovica, 3. III. 1930. – Zagreb, 23. X. 1997.), književnik, publicist, kulturni djelatnik. Četverogodišnju osnovnu školu i pet razreda realne gimnazije završio je u rodnom mjestu, ali je u 6. razredu (1946.) izbačen iz svih škola u Jugoslaviji zbog optužbe da je pripadao tajnoj proturežimskoj organizaciji mladeži. Bio je zatvoren u istražnom zatvoru u mitrovičkoj kaznionici, gdje mu je već robijao otac Ivan Lončarević, odvjetnik i parlamentarni zastupnik za kotar Đakovo na listi HSS-a u Kraljevini Jugoslaviji te kratko gradonačelnik 1941. rodnoga grada, osuđen na dvije godine zatvora zbog javnoga djelovanja tijekom ratnih godina. Potajno je završio 6. razred u Zagrebu, kamo se njegova obitelj s dvanaestoro djece preselila nakon što je izgnana iz Srijemske Mitrovice, a cjelokupna joj je imovina oduzeta. Preostala dva razreda gimnazije završio je redovito 1949. Uz pomoć Kaptola obitelj je polagano stvorila novi dom, a sva su djeca završila fakultete. Juraj je studij »narodnoga jezika i književnosti« i ruskoga jezika završio na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1956. Najprije je predavao u gimnaziji u Đakovu 1954.-55., odakle je otpušten kao politički nepodoban, a zatim predaje u »srpsko-hrvatski« i ruski jezik u Ekonomskoj školi u Subotici 1955.-56. U njoj je predavao i Ante Jakšić, koji je radio i u subotičkoj Mješovitoj gimnaziji, u kojoj je to bila posljednja školska godina s nastavom u ijekavskim tj. hrvatskim odjelima, pokrenutom poslije Drugog svjetskog rata u Subotici. Tu se susreo s nacionalnom problematikom bunjevačkih Hrvata i upoznao krug drugih kulturnih djelatnika koji ga potaknuli na književni rad: Matiju Evetovića, Jakova Kopilovića, Belu Gabrića, Pavla Bačića, Lazara Merkovića, Julija Šoltića, Hinka Zlomislća itd. I prvi književni napis objavio je u subotičkoj *Hrvatskoj riječi* (br. 41/1955).

Nakon toga vraća se u Zagreb, gdje 1957. radi kao knjižničar u JAZU-u. Nakon povratka iz vojske radio u Omladinskom muškom prihvatištu u Zagrebu 1958.-62., a zatim u posebnim pedagoškim ustanovama (Zavodu za odgojno zapuštenu djecu u Ivancu i Zagrebu). Upisao je poslijediplomski studij na Odsjeku za književnost Filozofskoga fakulteta u Zagrebu 1961., ali su ga obiteljska stigma i tadašnje političke prilike onemogućile u daljnjem znanstvenom radu. U Centru za dopisno obrazovanje *Birotehnika* u Zagrebu radio je 1969.-72. Nakon sloma Hrvatskoga proljeća na montiranom političkom procesu, skupa s Antom Sekulićem i Belom Gabrićem, osuđen je u Subotici 1972. na dvogodišnju zatvorsku kaznu zbog »izazivanja nacionalne, rasne i vjerske netrpeljivosti, mržnje i razdora«, a zapravo zbog organiziranja simpozija o Josipu Andriću 1969. Robijao je godinu i pol dana u rodnom mjestu 1972.-73. Od 1975. radi u Zavodu za kulturu u Zagrebu do prijevremenoga umirovljenja 1991.

Član Društva književnika Hrvatske postao je 1969., kao i Zajednice samostalnih pisaca *Tin*, u kojoj je sa Zlatkom Tomčićem pokrenuo mjesečnik udruge *Hrvatski književni list* (izlazio je 1968.-69.). Objavljivao je kritike, eseje, feljtone i rasprave te publicistička djela. Tematski se najviše bavio Hrvatima s istoka Hrvatske i susjednih panonskih područja (Srijem, Bačka, Mađarska). Priloge je objavljivao u periodici, napose onoj katoličke provenijencije.

Nakon izlaska iz zatvora bilo mu je zabranjeno objavljivati i javno djelovati, pa je mnoge svoje radove potpisivao pseudonimom ili ih je ostavljao bez potpisa. Uzdržavao se tako što je napisao dvadesetak sakralno-turističkih vodiča župa i župnih monografija. Bio je član uredničkoga vijeća monumentalnoga djela *Katolička crkva i Hrvati izvan Domovine* (Zagreb, 1980.). Pisao je predgovore i pogovore pjesničkim zbirkama, priredio i pogovorom popratio *Izabrana djela* Josipa Andrića (Vinkovci, 1994), bio je prvi urednik *Zrina* (Hrvatska Kostajnica) 1992., časopisa za povijesna, kulturna i gospodarska pitanja hrvatskoga Pounja, te drugih izdanja.

Bio je agilan dužnosnik KUD-a *Šokadija* iz Zagreba. Aktivni član bio je i u HKD-u sv. *Ćirila i Metoda* (sv. *Jeronima*) iz Zagreba. Među osnivačima je Zajednice prognanih i izbjeglih Hrvata iz Vojvodine 1991. (od 1993: Zajednica protjeranih Hrvata iz Srijema, Bačke i Banata) u Zagrebu i njezina glasila *Zov Srijema* 1995. Idejni je začetnik Društva pisaca *August Šenoa* (danas: Udruga umjetnika *August Šenoa*), koje je utemeljeno 23. I. 1989.

Nakon raspada jugoslavenskoga socijalističkoga sustava napisao je više djela o Hrvatima u Srijemu. Baveći se književnim i kulturnopovijesnim naslijeđem te političkom sudbinom Hrvata u Vojvodini i Mađarskoj, ostavio je značajnoga traga i za bačke Hrvate. Prva njegova knjiga je zbirka literarnih eseja i prikaza *Šokački i bunjevački književni portreti* (1969.), koju je izdao u vlastitoj nakladi. U njoj su, među ostalim, sakupljeni i novi tekstovi (o Anti Sekuliću i Hinku Zlomisiću) i ranije tiskani članci o Josipu Andriću, Anti Jakšiću, Stipanu Bešlinu i Jakovu Kopiloviću. U knjizi je objavio i članak »Za višedimenzionalnu Vojvodinu« (*Hrvatski književni list*, 4/1968), u kojem iznio podatke o Hrvatima u Vojvodini (74 % Hrvata izvan svoje republike živi u Vojvodini; naglasio je da se Hrvati u Vojvodini sastoje dviju etničkih skupina – Bunjevaca i Šokaca, kojih ima s gradskim stanovništvom nešto oko 150.000, zatim oko 30.000 Hrvata u Srijemu, koji čine 30 % stanovništva na tom području, oko 8000 Hrvata u Banatu te oko 20.000 u Novom Sadu) i kratko prikazao njihovu kulturu.

Lončarević je u to vrijeme i drugdje pisao o ovim temama: *Kultura Hrvata u Vojvodini* (*Hrvatske novine*, Gradišće, 10/1967), *Kultura Hrvata u Bačkoj* (*Katolički godišnjak za godinu 1968*, Zagreb, 1968), *Pjesnik iz Bačke* [o Stipi Bešlinu] (*Blagovest*, Beograd, 5/1968), *Otkud naziv Šokac?* (*Slavonski kalendar*, Slavonski Brod, 1969; *Katolički godišnjak za godinu 1969.*), *Otkud naziv Bunjevac?* (*Katolički godišnjak za godinu 1970.*), *Kulturne ustanove i kulturna tradicija Hrvata u Mađarskoj* (*Kritika*, br. 18, Zagreb, 1971). Objavio

je i kritički prikaz knjige Albe Kuntića *Počeci borbe za preporod bačkih Bunjevaca* (Beograd, 1969) pod naslovom *Knjiga za koju bi bilo bolje da je nema* (*Crkva u svijetu*, Split, 3/1970). U kalendaru *Subotička Danica* 1971.-72. pisao je o Josipu Andriću, Anti Jakšiću, hrvatskim naseljima u Srijemu, Iliji Džiniću te o hrvatskim kulturnim radnicima u Mađarskoj. Bio je među glavnim organizatorima i sudionik simpozija o Josipu Andriću u Ristovači kraj Bača 30. VIII. 1969. te otkrivanja Andrićeva spomenika u Plavnoj 31. VIII. 1969. Međutim njegov angažman za nacionalna prava bačkih Hrvata koštao ga je zatvorske kazne.

J. Lončarević, *Hrvati u Mađarskoj i Trianonski ugovor*, Zagreb, 1993.

Nakon izlaska zatvora nastavio je pisati o Hrvatima u Bačkoj i Mađarskoj. Najviše je objavljivao u *Maruliću* (Naseljavanje hrvatskog življa na teritorij preko Save, Drave i Dunava, 5/1978; *Trianonski ugovor o miru i razgraničenju između naše države i Mađarske*, 2/1979; Ante Karagić, hrvatski književnik iz Bajskog trokuta u Mađarskoj, 1/1988; Kulturno-prosvjetni i umjetnički rad među Hrvatima u Mađarskoj (Bajski trokut i Baranja nakon 2. svjetskog rata), 2/1981; Sadašnji trenutak u kulturnom životu Hrvata u Mađarskoj, 4/1981; Našem jubilarcu Jakovu Kopiloviću, 1/1995), zatim u *Crkvi u svijetu* (Kulturna tradicija šokačko-bunjevačkih Hrvata, 3/1979; Hrvatsko stanovništvo Bačke i Baranje u

prošlosti, 4/1980), a nakon obnove izlaska *Subotičke Danice* pisao je o poeziji Ivana Prčića – Gospodara, o kalendaru *Ikavica naša najmilija* Šime Starčevića i povodom smrti Ante Jakšića (1985.-86., 1989). U *Hrvatskom iseljeničkom zborniku 1993.* napisao je aktualni članak U pohode Hrvatima u Mađarskoj. Uz Maru Švel-Gamiršek, posebice je afirmirao Antu Jakšića.

Od važnosti za bačke Hrvate je i njegova knjiga *Hrvati u Mađarskoj i Trianonski ugovor* (1993). U njoj je, među ostalim, iznio mišljenje da se jugoslavenska diplomacija na mirovnoj konferenciji u Parizu 1919.-20., nakon što su eksperti iz Hrvatske vraćeni u Zagreb kao nepotrebni, olako odrekla Bajškoga trokuta i većega dijela Baranje, u kojima su Mađari bili u manjini spram ukupnoga broja Hrvata i Nijemaca, ostavljajući tako 50.000 Hrvata i 6000 Srba pod mađarskom vlašću. Lončarević opisuje kako je poslije toga slijedila nesmiljena mađarizacija, ali istodobno osuđuje i jugoslavensku politiku, koja je nijekala Bunjevcima i Šokcima pripadnost hrvatskomu narodu.

Njegov interes protezao se na područja ne samo literarnoga, nego i društvenoga života. Takav stav dovodio ga je u stalni potencijalni sukob s komunističkim režimom. Svestrano obrazovan intelektualac, znalac nekoliko svjetskih jezika, počeo je svoju književnu djelatnost analizom radova nekih od najvećih imena suvremene europske književnosti – Fjodora Mihajloviča Dostojevskoga i Franza Kafke. Njegova nakana da se bavi znanstvenoistraživačkim radom na području književne komparatistike i započeti poslijediplomski studij zaustavljeni su zbog njegova svjetonazora i obiteljske stigmatice. Jedna od njegovih sestara bila je časna sestra i osobna tajnica kardinala Kuharića, a iako je većina braće kruh potražila u inozemstvu, on je to odbio. Radije je odabrao život u Hrvatskoj pod stalnom policijskom paskom nego egzistencijalno sređen život u izgnanstvu.

Potpisivao se i inicijalima te pseudonimom Miroslav Selmović.

Odabrana djela: *Šokački i bunjevački književni portreti*, Zagreb, 1969; *Dnevnik odgojitelja*, Zagreb, 1971; *Marija Gorica*, Zagreb, 1975; *Sisak*, Sisak, 1977; *Voćin*, Zagreb, 1980; *Kutjevo*, Kutjevo – Zagreb, 1981; *Nova Bukovica i okolina*, Nova Bukovica – Zagreb, 1983; *Unatoč svemu ostati vedar*, Đakovački Selci, 1984; *Slavonija i Baranja*, Zagreb, 1985; *Marija Bistrica*, Marija Bistrica, 1987; *Hrvati u Srijemu*, Zagreb, 1990; *Hrvati u Mađarskoj i Trianonski ugovor*, Zagreb, 1993; *Majka Božja Kamenita*, Velika Gorica, 1993; *Srijemska kalvarija Hrvata* (suautorica Z. Gvozdić-Filjak), Zagreb, 1995; *Hrvatske vojne postrojbe u Srijemu tijekom drugog svjetskog rata*, Zagreb, 1996; *Moja Mitrovica*, Zagreb, 1997. Potpuna bibliografija u: Đ. Vidmarović, *Juraj Lončarević : Bio-bibliografija*, Zagreb, 2005.

Izvor: Povijesni arhiv Subotica, Godišnja izvješća Ekonomske škole, Izveštaj za školsku 1955/56 godinu, knjižnica, br. 1040.

Lit.: R. G[rgec], Prof. Juraj Lončarević (1930-1997), *Danica Hrvatski katolički kalendar 1999*, Zagreb, 1998; Đ. Vidmarović, Radovi Jurja Lončarevića posvećeni Hrvatima u Mađarskoj, *Marulić*, 4/2004, Zagreb; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004; Z. Žužić, Obilježena obljetnica smrti prof. Juraja Lončarevića : Večer Srijema u Zagrebu, *Hrvatska riječ*, br. 397, Subotica, 22. X. 2010; V. Lončarević, Juraj Lončarević – »široka narodna duša«, *Glas Koncila*, Zagreb, 10. IV. 2016; <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11991> (pristupljeno 25. V. 2020).

Đ. Vidmarović

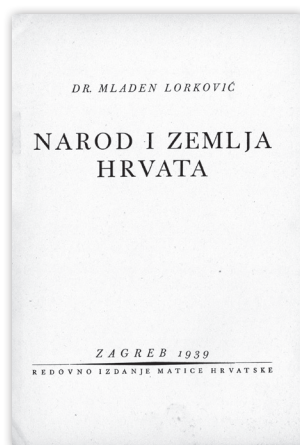
LOPTANJE O ZID, bunjevačka dječja igra. Sudjeluju dva ili više igrača istoga ili različitih spolova. Izabere se strana kuće na kojoj je *pun zid*, obično na kojem je *zabat*. Igrač stane na oko 1 – 1,5 m od zida i vrhovima prstiju obiju ruka koje su podignute uvis udara loptu o zid. Odbijenu loptu mora ponovno vrhovima prstiju obiju ruku vratiti nazad prema zidu, tj. ne smije dopustiti da lopta padne na zemlju. Fattički igra odbojku udarajući loptu o zid i pri tome broji koliko se puta lopta odbila od zida. Ako promaši zid ili lopta padne na zemlju, za njega je igra završena. Tada loptu uzima drugi igrač i počinje s igrom dok i njemu ne padne lopta na zemlju ili ne promaši zid. Pobjednik je onaj koji je postigao najviše udaraca loptom o zid.

P. Skenderović

LORKOVIĆ, Mladen (Zagreb, 1. III. 1909. – Lepoglava, ? IV. 1945.), političar. Klasičnu gimnaziju završio je 1928. u Zagrebu. Studirao je u Zagrebu, Innsbrucku i Berlinu, gdje je doktorirao pravo 1938. Član je *Hrvatske mladice* i suradnik istominoga lista 1928. Više je puta uhićen zbog nacionalističkih istupa. Od 1929. je u emigraciji. Boravio je u Beču, Innsbrucku, Berlinu i Budimpešti. Formalno je pristupio ustaškomu pokretu 1934. u Berlinu, gdje je djelovao kao ustaški povjerenik za Njemačku. Javljao se u ustaškim publikacijama *Grič* (Beč) i *Croatiapress* (Berlin). Nakon povratka u Zagreb 1939. zauzimao se za politički dogovor s HSS-om; aktivan je u radu udruge *Uzdanica*. Objavio je knjigu *Narod i zemlja Hrvata* (1939), u kojoj je iznio pregled demografskoga, teritorijalnoga i etničkoga razvoja hrvatskih zemalja i hrvatskoga naroda. Pobornik je teze o iranskom podrijetlu Hrvata i hrvatstvu muslimana u BiH. Posvetio je prostor iseljavanju Hrvata s matičnih područja i njihovu razvoju u novim sredinama, među ostalim i u Ugarskoj. Koristio je različite nazive za Bunjevce i Šokce – »bunjevačko-šokačka hrvatska grana«, »bunjevačko-hrvatska grupa«, »bunjevačko-šokački Hrvati«, »hrvatski Šokci«. Za Šokce smatra da su podrijetlom iz Slavonije i bosanske Posavine. O podrijetlu Bunjevaca, kao i njihovu imenu, prenosi tezu da potječu iz Hercegovine s rječice Bune, od koje im je navodno izvedeno i ime, no navodi da je teza sporna. Prati migracije Bunjevaca, za koje ističe stočarstvo kao osnovnu gospodarsku djelatnost te temelj njihove lake prostorne pokretljivosti na osmanskim i kršćanskim teritorijima. Pretpostavlja da se potvrda nazočnosti hrvatskoga stanovništva u Bačkoj tijekom XVI. st. pod osmanskom vlašću može naći u slavenskim nazivima naselja, kao i u izoliranim spomenima prezimena koja se i danas susreću u hrvatskoga stanovništva. Prenosi do tada poznate podatke o doseljenu najveće skupine Bunjevaca potkraj XVII. stoljeća oslanjajući se na podatke drugih autora i kronike franjevačkoga samostana u Gyöngyösu. Opisao je etnički i demografski razvoj Bunjevaca

i Šokaca u stoljećima od naseljavanja do 1930-ih. Pritom je upozorio na manjkavosti ugarskih statistika, koje su Hrvate dijelile u različite popisne kategorije. Iako neprecizan u iznošenju dijela podataka, pridonio je općoj informiranosti javnosti o hrvatskim skupinama izvan matičnih područja.

Po nalogu vlade Banovine Hrvatske potkraj 1940. zatvoren je u Lepoglavi te zatim premješten u logor Krušćica kraj Travnika u veljači 1941. Bježi iz zatočeništva u Zagreb, gdje je sudjelovao u pripremama za uspostavu NDH. Državni je tajnik u Ministarstvu vanjskih poslova u prvoj vladi NDH do lipnja 1941., potom

M. Lorković, *Narod i zemlja Hrvata*, Zagreb, 1939.

do travnja 1943. ministar vanjskih poslova. U nekoliko navrata susreo se s deputacijama bačkih Hrvata i s njihovim predstavnicima. Tijekom njegova djelovanja u Ministarstvu vanjskih poslova vođeni su hrvatsko-madžarski pregovori o otvorenim pitanjima, poput pitanja Međimurja, pograničnih pitanja na Dunavu (otoci Ada i Šarengrad) te položaju manjina. Među ostalim razmatrale su se opcije o iseljavanju hrvatskoga stanovništva iz Bačke te mađarske manjine iz Srijema. Državni brojidbeni ured NDH raspolagao je u lipnju 1941. podacima o 118.725 Hrvata u Baranji, Bačkoj i Banatu te 69.000 Mađžara u NDH. Planovi o zamjeni stanovništva nisu reali-

zirani. Tek se neznatan dio Hrvata mimo državnih intervencija iselio na teritorij NDH. Glede pitanja manjina Lorković je razgovore vodio s mađžarskim veleposlanikom u NDH Ferencom Marosyjem, kojemu je predsjednik vlade Miklós Kállay naložio da pitanje riješi temeljem uzajamnosti, s čime se Lorković složio. U iznošenju problema Hrvata u Mađžarskoj naglasio je da NDH nema teritorijalnih aspiracija u Bačkoj te je prije svega izrazio negodovanje što se Hrvati u Mađžarskoj dijele na Bunjevce i Šokce, oko čega se razvila žučna diskusija. Dok je Marosy Lorkovićevo stajalište držao »sitničavim i previše šovinističkim«, Lorković je objasnio da je »u duhovnom životu manjine i sâm naziv naroda spona.« Također je predbacio da, za razliku od mađžarskoga veleposlanika, koji slobodno održava kontakte s Mađžarima u Hrvatskoj, hrvatskomu veleposlaniku u Mađžarskoj Ivanu Gaju (inače praunuku Ljudevita Gaja) to nije omogućeno.

Nastojao je u ljeto 1943. postići dogovor s predstavnicima HSS-a o njihovu ulasku u vladu. Dužnost ministra unutarnjih poslova obnašao je od listopada 1943. do kolovoza 1944. U lipnju 1944. obnovio je kontakte s predstavnicima HSS-a o zajedničkoj akciji kojom bi NDH prešla na stranu saveznika. Potporu je dobio od ministra oružanih snaga Ante Vokića. Smijenjen je potkraj kolovoza 1944. sa svih dužnosti pod optužbom da priprema državni udar i zatočen je u Lepoglavi. Ubijen je nešto prije sloma NDH.

Djela: *Das Recht der Makedonier auf Minderheitenschutz*, Berlin, 1934; *Narod i zemlja Hrvata*, Zagreb, 1939; *Međunarodno politički položaj Hrvatske*, Zagreb, 1942; *Hrvatska u borbi protiv boljševizma*, Zagreb, 1944 (njem. prijevod: *Kroatiens Kampf gegen den Bolschewismus*, Zagreb, 1944); *Pod jednom kapom*, Sarajevo, 1944.

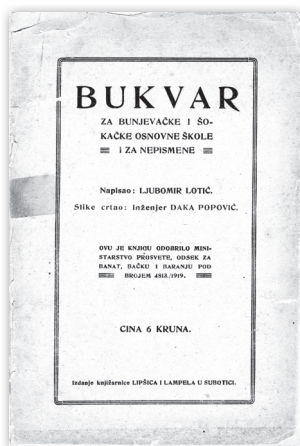
Lit.: M. Lorković, *Narod i zemlja Hrvata*, Zagreb, 1939; E. R. Gärtner, *Kroatien in Südslawien*, Berlin, 1944; M. Čović, *Nejugo-slavenska Jugoslavija i Hrvati*, München – Barcelona, 1975; J. Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, Cleveland, 1982; B. Krizman, *NDH između Hitlera i Mussolinija*, Zagreb, 1983; B. Krizman, *Ustaše i Treći Reich*, 1-2, Zagreb, 1983; *Tko je tko u NDH: Hrvatska 1941.-1945.*, Zagreb, 1997; N. Kisić Kolanović, *Mladen Lorković – ministar urotnik*, Za-

greb, 1998; T. Jonjić, *Hrvatska vanjska politika 1939.-1942.*, Zagreb, 2000; E. Sajti, *Mađari u Vojvodini 1918-1947*, Novi Sad, 2010; <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11988> (pristupljeno 25. V. 2020). M. Bara

LOTIĆ, Ljubomir (Velika Kikinda, 20. VII. 1865. – Novi Sad, 6. IX. 1946.), učitelj, prosvjetni djelatnik, književnik, prevoditelj. Osnovnu školu i nižu gimnaziju završio je u rodnom mjestu, a učiteljsku školu u Somboru 1883. Bio je učitelj, isprva u Karlovu (danas dio Novoga Miloševa), a zatim u Kikindi do 1904. Poslije je školski referent Temišvarске i Vršačke eparhije (1904.-08.), nastavnik mađžarske Više trgovačke škole u Segedinu (1909.) te školski referent najprije Bačke, a poslije Budimske eparhije (1910.-14.). Nakon izbijanja Prvoga svjetskoga rata prebjegao je u Srbiju, 1915. prešao je preko Albanije i živio u Francuskoj do kraja rata. Nakon povratka eparhijski je školski referent u Karlovačkoj mitropoliji 1919.-20. te prosvjetni referent u Novom Sadu (1919.-25.). Nakon umirovljenja bio je administrativni tajnik Matice srpske (1925.-27.). Bavio se književnošću, pedagogijom, pitanjima organizacije srpskih vjeroispovjednih škola u Austro-Ugarskoj. Objavljivao je pjesme, pripovijetke, članke, bilješke, stručne radove i prijevode. Napisao je i nekoliko čitanki i bukvara za srpske škole.

Kao prosvjetni referent u Kraljevini SHS napisao je na latinici *Bukvar za bunjevačke i šokačke osnovne škole i za nepismene* (77 str., Subotica, 1919), koji je ilustrirao Daka Popović, te ilustriranu *Čitanku za II. razred osnovnih škola* (153 str., Subotica, 1920), čije je tiskanje odobrio Odsjek za Banat, Bačku i Baranju Ministarstva prosvjete Kraljevine SHS. Josip Buljović upozorio je na to da se u *Bukvaru* pišćeva nakana svela na uporabu latinice i nedosljedno ikaviziranje tekstova, uključujući i poetske (npr. Zmajevе pjesme), te da je »hibridni jezik ovog udžbenika trebao biti obrascem (valjda) nekakvog novog bunjevačkog standarda u kojem može biti i ekavizama, ali za ono što je hrvatsko u njemu nije bilo mjesta«. Osim toga na srp-

skom je jeziku na ćirilici napisao čitanke za II. i IV. razred (1920.), koje su prevedene na mađarski jezik (1921. i 1922.).

Lj. Lotić, *Bukvar za bunjevačke i šokačke osnovne škole i za nepismene*, Subotica, 1919.

Jaša Prodanović je u prosincu 1921. sa stručne strane vrlo negativno ocijenio njegovu čitanke za II. razred. Međutim još prije toga Ministarstvo prosvjete u ljeto 1921. njegove latinicom tiskane *Bukvar* i *Čitanke* zabranilo je za školsku upotrebu. Kako je korištenje latinice u nastavi već je prije bilo jedno od gorućih prosvjetnih pitanja u školama koje su polazili Bunjevci i Šokci, to je izazvalo burno reagiranje u važnijim bunjevačkim tiskovinama (*Neven*, *Subotičke novine*), jer su bunjevačke i šokačke škole time ostale bez udžbenika pisanih latinicom i praktički osuđene na uporabu ćirilicom tiskanih knjiga.

Lit.: *Neven*, 246,279/1920, 213/1921, Subotica; *Subotičke novine*, 38/1921, Subotica; J. Prodanović, *Ocene i prikazi: Čitanke za II razred osnovnih škola*. Napisao Ljubomir Lotić, *Prosvetni glasnik*, 12/192, Beograd; *Leksikon pisaca Jugoslavije*, 3, Novi Sad, 1987; G. Kiss, E. Bažant, K. Čeliković, *Subotička bibliografija 1918 – 1944*, sv. 3, 1 dio: *monografske publikacije*, Subotica, 2003; J. Buljovčić, *Osvrt na udžbenike i priručnike za bunjevačku i šokačku djecu u Bačkoj na kraju 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća*, u: S. Lukač (ur.), *Hrvati u Budimu i Pešti*, Budimpešta 2001. (također i u: *Klasje naših ravni*, 5-6/2002, Subotica).

V. Nimčević i S. Bačić

LOVRANAC (Lovrinac, Lovrenci, Lovrénecz, Szentlőrinc/Lőrinc), nekadašnje naselje u Bačkoj. Nalazilo se u poplavnoj ravnici u blizini ušća Mostonge u Dunav, između Novoga Sela (danas: Bačko Novo Selo) i Bukina (danas: Mladenovo) nasuprot Opatovcu u Srijemu. Jedno je od više ugarskih naselja koja su u predosmanskom razdoblju nosila ime Szentlőrinc/Lőrinc/Sv. Lovro. Prvi spomen potječe iz 1408. Naselje je 1527. u posjedu Radoslava Čelnika. Za osmanske vladavine pripadalo je Bačkoj nahiji. Spominje se u popisu crkvene desetine zaposjednutih naselja Kalačke nadbiskupije 1543. Nekadašnje mađarsko stanovništvo uglavnom je napustilo područje, a doseljeno je slavensko stanovništvo, većinom srpsko. U popisu Segedinskoga sandžaka nastalom između 1541./2. i 1551./2. imalo je 13 oženjenih kućevlasnika, od kojih je pet domova plaćalo porez. Broj domova 1554. smanjio se na šest, od kojih su tri plaćala porez. Osmanski izvor 1560. naselje bilježi pod imenom Lőrinc. Pod imenom Lovrinac upisano je u defteru nastalom oko 1570. u posjedu Mahmud-age s 18 domova, a 1590. ima 13 domova. Iz 1692. postoji samo spomen imena naselja u popisu bačkih sela. Naselje 1697. ima devet domova slavenskoga, uglavnom srpskoga stanovništva (Janko Veinich, Gligorie Milich, Radovan Boghdan, Peia Miha, Milivoj Bosnyak, Vuchina Dugachky, Lukacs Bulkesan, Ivan Bulkesan, Martin Szlokuchanec). Sljedeće godine (1698.) nenaseljeno je. Nakon potiskivanja Osmanlija i uklanjanja vojne ugroze doseljava se hrvatsko stanovništvo. God. 1699. zabilježeno je 18 domova, a 1701. potvrđuje se da je riječ o novom, doseljenom stanovništvu. Izloženo čestim poplavama i pogibeljima za Rákóczijska ustanka, stanovništvo se selilo u sigurnija područja. Pod vlašću Ugarske komore 1715. popisano je pet domova (Martin Herczegovics, Markó Kalinics, Iván Penyissin, Andrea Csokrokovity, Andro Rádusonovity). Usljed poplave 1720. preostali stanovnici »šokačkoga sela« (R. Jeremić, 1926.) raseljeni su, većinom u Stari Bukin, koji se nalazio na obali Dunava. Zbog opasnosti od poplava odlukom vlasti cjelokupno je

stanovništvo preseljeno 1810.-12. na lokaciju današnjega Bukina, tj. Mladenova.

Lokalitet napuštenoga naselja zabilježen je na brojnim kartama i dokumentima: 1748. »Lovrencz«, 1765. kao povodno područje pod imenom »Lovrináč«, 1766. »Lorinczi«, 1767. »Lorintzi«, 1779. »Lörinczi« 1791. »Lorinczi« i dr. Na vojnim kartama iz XIX. st. u neposrednoj blizini Bukina upisan je toponim »Lorenzi graben«, koji odgovara suvremenomu nazivu kanala Lovranac. Među malobrojnim Šokcima u Bukinu održala se do početka XX. st. tradicija o preseljenju dijela obitelji iz nekadašnjega Lovranca.

Izvori: <https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/> Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (HU MNL OL E), Urbaria et conscriptiones, registrata. HU MNL OL E 156 - a. - Fasc. 010. - No. 083/a; Fasc. 010. - No. 083/b; Fasc. 015. - No. 050; Fasc. 031. - No. 037/b; Fasc. 103. - No. 047; Fasc. 127. - No. 001; Fasc. 128. - No. 012; Fasc. 140. - No. 031; Fasc. 145. - No. 133. <https://maps.hungaricana.hu/en>.

Lit.: S. Borovszky (ur.), *Bács-Bodrog vármegye*, 1, Budapest, [1909]; R. Jeremić, Bukin (jedno šokačko naselje u Bačkom Podunavlju), *Glasnik Geografskog društva*, 12, Beograd, 1926; D. Popović, *Srbi u Bačkoj do kraja osamnaestog veka (istorija naselja i stanovništva)*, Beograd, 1952; Ž. Sečanski, *Popisi stanovništva Bačke tokom osamnaestog veka : građa za istoriju naselja i stanovništva*, Beograd, 1952; B. Đurđev, O. Zirojević, *Opširni defter Segedinskog sandžaka, Mešovita građa : Miscellanea*, 17-18, Beograd, 1988; A. Sekulić, *Hrvatski bački mjestopisi*, Zagreb, 1994; G. Káldy-Nagy, *A szegedi szandzsák települései, lakosai és török birtokosai 1570-ben*, Szeged, 2008.

M. Bara

Lovranac (Lorinczi) u XVIII. st.

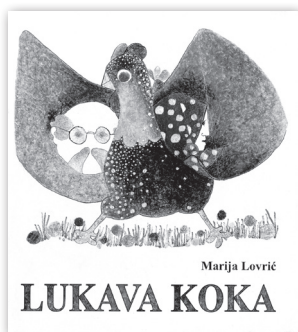
LOVRIĆ-ČURČIĆ, Marija (Lovrić)

(Lovas, Hrvatska, 17. XII. 1939.), književnica, društvena djelatnica. Osnovnu školu završila je u Iloku, a maturirala je u gimnaziji u Vukovaru. Studij srpsko-hrvatskoga i njemačkoga jezika i obje književnosti kao ravnopravne predmete završila je na Višoj pedagoškoj školi u Novom Sadu. Radila je u Novinsko-izdavačkom poduzeću *Dnevnik* u Novom Sadu 1960.-93., najduže kao korektorica. Istodobno je na početku radnoga vijeka radila dvije godine u OŠ *Nikola Tesla*, gdje je predavala njemački jezik, a u OŠ *Sonja Marinković* srpsko-hrvatski jezik. Bila je članica Privremenoga upravnoga odbora NIU *Hrvatska riječ* 2002.-03., članica Vijeća novina NIU *Hrvatska riječ* 2003.-17. i članica prvoga Upravnoga odbora Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata 2008.-12. U HKPD *Stanislav Preprek* iz Novoga Sada bila je voditeljica književne sekcije te je uredila tri zbirke pjesama *Preprekovo proljeće* (2012.-14.) za istoimenu godišnju pjesničku manifestaciju te udruge. U okviru Odbora za utvrđivanje istovjetnosti pokrajinskih propisa na jezicima u službenoj uporabi u Skupštini AP Vojvodine članica je Pododbora za hrvatski jezik od 2002. Za sudskoga tumača za hrvatski jezik za područje Okružnoga suda u Novom Sadu postavljena je 2005. od strane pokrajinskoga tajnika propise, upravu i nacionalne zajednice. Pri istom tajništvu bila je članica Povjerenstva za polaganje ispita za sudske tumače za hrvatski jezik i iz općega znanja hrvatskoga jezika. Među osnivačima je Biltena *Kredarica* – informativnoga glasila Društva Slovenaca *Kredarica* u Novom Sadu 2001., a od 2015. i njegova glavna urednica.

Piše poeziju i prozu za djecu i odrasle. Djela su joj prevedena na 12 jezika. Objavljivala je na stranicama za djecu gotovo svih listova u Vojvodini te u časopisima za djecu u Vojvodini i Jugoslaviji. Zastupljena je u zbornicima s pjesničkih susreta u Hrvatskoj – Rešetarački susreti pjesnika, koji okupljaju hrvatske pjesnike iz iseljenišтва (2000., 2008.-20.), Sijelo pučkih pisaca Slavonije, Baranje i Srijema u Đeletovcima

(2011.-20.) i *Susret pjesnika Čepin* (2013.-20.), te u drugim zbirkama i antologijama: *Antologija poezije za decu i mlade Kolo prijatelja* (Beograd, 2007.), *priručnik za lektiru Priče i pesme za hiljadu dece* (Beograd, 2008.), *Prepekovo proljeće* (Novi Sad, 2011.-14.) i *Avanture za male i velike – suvremena proza za djecu i mlade Hrvata u Vojvodini* (Subotica, 2017). Dobitnica je druge nagrade na natječaju *Šinkovčevi dnevni poezije* u Idriji za 2020.

Živi i radi u Novom Sadu.

M. Lovrić, *Lukava koka*, Novi Sad, 1998.

Djela: *Lukava koka : na rubu bajke*, Novi Sad, 1998; *Suncokret : na rubu bajke*, Novi Sad, 2003; *Sončnica : na robu pravljice*, Novi Sad, 2005; *10 let Društva Slovencev »Kredarica« v Novem Sadu* (suautorica), Novi Sad, 2007; *Galeb : na rubu bajke*, Novi Sad, 2011; *Čas in ljudje - Slovenci v Novem Sadu : Vreme i ljudi - Slovenci u Novom Sadu*, Novi Sad, 2013; *Zvita kura : na robu pravljice*, Novi Sad, 2014; *Galeb : na robu pravljice*, Novi Sad, 2020.

Izvor: kazivanje Marije Lovrić-Ćurčić.

Lit.: *Prepekovo proljeće 2014.*, Novi Sad, 2014.

M. Tucakov

LUBURA (*prasl.* *lubъ: vanjski dio kore drva), u subotičkih Bunjevaca naziv za tradicionalnu valjkasto ispletenu košaricu. Somborski i lemeški Bunjevci te Šokci nazivaju je saćura (*perz.* sićure). Mahom je u obliku velike tegle za kompot (5–6 lit.). Najčešće se plela od močvarne biljke rogoza, rjeđe od tanka vrbova pruća. Koristila se u nekadašnjim kućanstvima, najčešće za čuvanje jaja. Oblikovana je tako da ih štiti od mehaničkih oštećenja te od svjetlosti i

toplina. Obično se držala u hladnijim prostorijama, najčešće u *špajcu*, tj. smočnici, ili u *čistoj sobi*, koja se nije grijala. Kako je rogoz dobar izolacijski materijal, temperatura u luburi bila je konstantna te su jaja čuvana u njoj imala duži vijek trajanja i zadržavala su svježinu. Zbog toga salašari nisu morali svaki dan ići na *pecu*, tj. tržnicu, kako bi prodavali svježja jaja. Koristila se i za voće, kruh i sl. Danas se više ne koristi za čuvanje jaja jer ju je zamijenila kartonska ambalaža, ali se upotrebljava za čuvanje *tarane*, tj. ribane kaše, ili za ukras.

Lit.: G. Vuković, *Terminologija kuće i pokućstva u Vojvodini*, Novi Sad, 1988; B. Vaci, *Naše starine* : Lubura, *Bačko klasje*, br. 52, Subotica, 1989; M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; Ž. Mandić, *Rječnik govora santovačkih Hrvata*, Pečuh, 2016.

P. Skenderović i A. Firanj

LUCIJA, sv. (Siracusa, Sicilija, oko 283. – Siracusa, 305.), kršćanska mučenica. Podrijetlom iz imućne obitelji, obratila se na kršćanstvo. Za vrijeme Dioklecijanovih progona kršćana mučena je i ubijena. Spomendan joj je 13. prosinca. Uz njezinom ime vezane su razne legende (najstarije potječu iz V. i VI. st.) te vjerovanja i običaji u mnogim dijelovima Europe. U Bunjevaca i Šokaca, kao i u drugim dijelovima hrvatskoga naroda, od mila se zove sv. Luca.

Od svih običaja vezanih uz sv. Luciju najrašireniji je onaj da se na njezin spomendan posije u čaše ili šalice pšenica (*žito*), kršćanski simbol života, koja će za Božić biti zelena, kao simbol Isusova rođenja i novoga života. Na božićni blagdanski stol stavljalo se pokraj božićnjaka. Poslije božićnih blagdana *žito* se davalo živini da ga pojede.

Tko je toga dana prvi ulazio u bunjevačku kuću čestitao je riječima: »Faljen Isus, čestita bila sv. Luca«, a ukućani su odgovarali: »Živ i zdrav bio!« Posjetitelj (poželjno je bilo da to bude muška osoba) sjedao je odmah do zatvorenih vrata na zemlju, zaželio domaćici dobre kvočke i da joj izlegu mnogo pilića. Na Lucin dan bu-

njevačke žene ne smiju šiti, prati ni presti. U naseljima se toga dana nije smjela nositi voda iz tuđega (susjedova) bunara, nije se smjelo ništa posuditi od susjeda niti se što darivalo. Na taj dan rezala se grančica (jabuke, kruške, višnje, trešnje i sl.) i stavljala se u šalicu ili čašu s vodom, koja se zatim stavila u prozor, gdje bi procvjetala do Božića, kada se stavljala na postavljeni blagdanski stol.

Od Lucijina dana do Božića zabilježen je običaj urezivanja krugova na grančici (od višnje, šljive i sl.): nožem se urezivao na grančicu po jedan krug svakoga dana. Ta se grančica nazivala Lucinim prutom. Tumačenje počiva na Bibliji: krugovi označavaju vjekove u kojima su starozavjetni proroci željno očekivali Mesiju, a prut označuje Pravednika koji će se roditi (Božić).

Za taj dan vezan je i običaj Lucina kalendara. Ljudi su pratili vremenske prilike od 13. prosinca pa do Božića te ih zapisivali u posebnu bilježnicu, koja je služila za predviđanje kakvo će vrijeme biti iduće godine. Pritom je svaki dan od sv. Lucije pa do Božića predstavljao jedan mjesec iduće godine. Vrijeme se pratilo tijekom 24 sata – ujutro, tijekom dana i noći. Smatralo se da će, kakvo je bilo jutro, takav biti početak mjeseca, kakav je bio dan, takva će biti sredina mjeseca, a kakva je bila noć, takav će biti i kraj mjeseca.

Zabilježen je i običaj da su momci i djevojke toga dana ispisivali po jedno ime (djevojke – muških, a momci – ženskih) na 12 ceduljica te ih zamotali, a svako jutro pri povratku sa zornica namjerno gubili po jedan papirić do kuće ili su ga bacili u vatru. Ono koje bi ostalo za Badnju večer za polnoću tumačilo se kao ime budućeg izabranika ili izabranice.

Za Lucijino ime vezuje se i kraće narodne izreke. Kada se netko zagrcne i zakašlje prilikom jela ili pića, Bunjevci govore: »Očlo je u Lucin sokak«. U santovačkih šokaca govorilo se: »I kod Luce imaš cufundrue« kada tko prkosi i cjepidlači, a pred sv. Luciju: »Evo Luca već štatuca.«

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1990; S. Beretić, *Božji prijatelji s nama na putu*, Subotica, 2002; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010; Ž. Mandić, *Rječnik govora santovačkih Hrvata*, Pečuh, 2016; M. Peić, G. Bačlija i dr., *Rečnik bačkih bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 2018; Ž. V[ukov], Običaji vezani za sv. Luciju, *Hrvatska riječ*, br. 869, Subotica, 13. XII. 2019. A.V[ojnič]. K[ortmiš], Kroz život Bunjevaca : Advent – Došašće, *Bunjevačke novine*, br. 174, Subotica, 2019.

P. Skenderović

LUČENJE, naziv za hladetinu u većini bačkih šokačkih mjesnih govora. Nakon *karbina* (svinjokolje) potkraj studenoga ili početkom prosinca dijelovi svinje koji su namijenjeni za dimljenje i lučenje (obrazi, jezik, uši, papci isječeni u dva ili tri dijela, *kriva kost*, rep, njuška i koža svinje s lednog dijela) soljeni su i stavljani u salamuru, u kojoj su se držali tri do pet tjedana. Na Badnji dan ti su dijelovi kuhani na tihoj vatri, sve dok se meso nije počelo odvajati od kostiju. Nakon kuhanja povadile bi se obrazne kosti te se ostali sadržaj podjednako rasporedio u manje porculanske zdjele, preko čega se onda prelila tekućina u kojoj se lučenje pripremalo. Nakon toga posulo bi se crvenom mljevenom paprikom i usitnjenim češnjakom, rjeđe i mljevenim paprom. Tako pripravljeno jelo ostavljalo bi se u hladnu prostoriju da se na prirodnoj temperaturi *sluči* (spoji, postane želatinizirano). Tradicionalno bi se konzumiralo nakon polnočke, nakon dolaska iz crkve. Taj se običaj održao do današnjih dana, kako u šokačkih tako i u bunjevačkih Hrvata (bački Bunjevci to jelo nazivaju *pača*). Santovački Hrvati riječ lučenje koriste za ostatke svinjokolje (dlaka, krv...).

Lit.: Ž. Mandić, *Rječnik govora santovačkih Hrvata*, Pečuh, 2016.

J. Dumendžić

LUČIĆ, plemićka porodica. Podrijetlom je iz sela Kuče u Turopolju, kraj Velike Gorice. Ondje se prezime prvi put spominje u jednom spisu hrvatskoga bana Petra Berislavića 1517., dok se 1521. poimence spominju Nikola Lučić i Mihail Lučić iz sela Kuča. Plemstvo je dodijeljeno Šimunom Lučiću kraljevskom darovnicom izdanom u Beču 29. IV. 1560. za posjede u Kuču.

Na temelju potvrde autonomne plemićke općine Turapolje Martin Lučić iz Subotice 1777. dokazao je svoje plemstvo, koje je proglašeno na skupštini Bačke županije u Baji 1778. U Subotici je 1796. Ivanu, sinu Lovre, izdana plemićka potvrda, također na temelju potvrde turopoljske plemeni-te općine. Plemstvo mu je proglašeno na skupštini Bačke županije 1801. Bačka je županija 1816. izdala plemićku potvrdu Pavlu i Franji, Martinovim sinovima, te Antunu, Andriji i Martinu, Pavlovim sinovima, kao i Lovri i Ivanu, Franjinim sinovima. Na županijskom popisu 1841. u Subotici su popisani plemići Martin i njegovi sinovi Jakov, Mijo, Tomo, Ivan Feliks, Ivan i Joso te Josini sinovi Blaško i Marko.

Lit.: I. Iványi, Bunyevác nemességünk, *A Bács-Bodrogh Vármegyeyi Történelmi Társulat Évkönyve*, 1/1896, Zombor; Gy. Dudás, A bácskai nemes családok összeírása 1841-ből, *A Bács-Bodrogh Vármegyeyi Történelmi Társulat Évkönyve*, 4/1896, Zombor; M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002; <https://sites.google.com/site/turopole/Home/grbovi> (pristupljeno 31. XII. 2019).

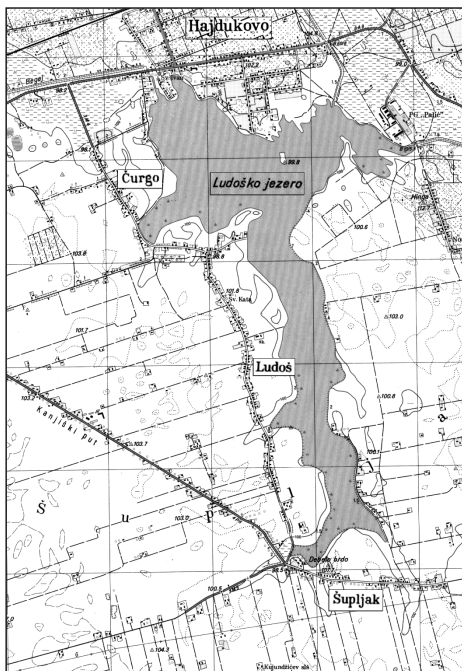
S. Bačić

LUDAŠ (*madž.* Ludas, *srp.* Šupljak), naselje oko 14 km istočno od Subotice, na pustarama Šupljak i Stara Torina. Ime je dobilo po madžarskoj riječi lúd (guska). Naselje je cestovnog tipa, izgrađeno duž puta koji prati Ludaško jezero, i sastoji se iz tri djela: Čurgo i Ludaški šor na zapadnoj stani jezera te Šupljak na južnoj obali jezera, koji ima obilježja salašarskoga naselja. Danas upravno pripada području Mjesne zajednice Šupljak. Izrazito je madžarsko naselje: prema popisu iz 2002. imalo je 1310 stanovnika, od kojih 1146 Madžara, 58 Srba, 25 Hrvata i 58 izjašnjenih Bunjevaca. Prema popisu iz 2011. imalo je 1115 stanovnika. U prošlosti je područje bilo znatnije naseljeno bunjevačkim stanovništvom (porodice Guganović, Jaramazović, Vojnić i dr.), koje je uglavnom živjelo u salašima oko Ludaša, dok su kuće ušorene uz cestu naseljavali pretežito Madžari. Preci danas pomadžarenih ludaških Bunjevaca činili su bogatiji sloj stanovništva, a danas

naseljavaju Halom šor i Cvijin šor južno od Ludaškoga jezera.

Područje Ludaša bilo je naseljeno još u kameno doba. Prvi pisani spomen pustare i sela potječe iz 1335., kad se navodi kao Ludasegyház. Za vrijeme Turaka pripadao je subotičkoj nahiji i od tada se naziva Ludaš. Uz još neke pustare (Milkut /*madž.* Mélykút/, Tompa i dr.) naselili su je 1572. bunjevački Hrvati. God. 1580. tu je bilo 29 oporezovanih domova (usporedbe radi, u Subotici 49). Iste godine beogradski biskup Matija Brnjaković imenovao je fra Tomu Vojnića za župnika župe Ludaš. Pastoralnu skrb obavljali su franjevci iz segedinskoga samostana. Tu je rođen i odrastao fra Jerko Guganović, koji je poslije protjerivanja Turaka bio gvardijan subotičkoga samostana. Nakon oslobođenja od Turaka pustara je ušla u sastav Potiske vojne granice i pripojena je Subotici, od kada se na njoj vrši intenzivnije naseljavanje, prije svega madžarskoga stanovništva. Kada je Subotica razvojačena 1743. kao komorsko trgovište Szent Mária, pripala joj je i pustara Ludaš, što je potvrđeno i poveljom iz 1779., kada je Subotica (koja je tada dobila ime Maria Theresiopolis) proglašena slobodnim kraljevskim gradom. Tijekom 1740-ih godina područje je naselio veći broj segedinskih odgajivača duhana, koji se u narednim desetljećima tu intenzivno gajio. God. 1818. na njoj je živjelo je oko 2000 stanovnika. Crkva posvećena sv. Katarini u Ludaškom šoru i četverogodišnja salašarska škola u Šupljaku izgrađeni su 1821.-32. Matične knjige vode se od 1832. Među 13 suhih mlinova u Ludašu 1853. gotovo su polovinu držale bunjevačke obitelji (Piuković, Budinčević, Vojnić, Kuntić, Rudić Vranić i Romić). Samostalnom župom Ludaš je postao 1861. Prema Šematizmu iz 1861. u crkvi su korišteni madžarski i »ilirski« jezici. Prvi upravitelji župe i župnici (do 1908.) bili su Stipan Šarčević, Ivan Jese-nović i Jakov Lučić. Subotički list *Bácskai Ellenőr* 22. IV. 1883. piše: »Naš grad posjeduje mnogo pustara, ali nijedna od njih nema žitelja kao Ludaš. Imaju više od 4000 stanovnika, a žive na malim salašima koji

se nižu kao zrna na lancu. Što se pak jezika tiče, stanovništvo je, bar kada je općina u pitanju, čisto mađarsko. U okolnim pak salašima bunjevačko.« Područje pustare koje je upravno pripadalo Ludašu bilo je nekada znatno veće nego danas, jer je obuhvaćalo veći broj salaša, tako da je 1880. godine popisano 4129 stanovnika, 1921. – 4527, a 1941. na »Gornjem« i »Donjem« Ludašu ukupno 4171.

Ludaš i Ludaško jezero

Lit.: I. Iványi, *Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára*, 1, 4, Szabadka, 1909², 1906; *Szabadka Palicsfürdő útmutatója*, b. m., 1943; L. Szekeres, *Szabadkai helynevek*, Szabadka, 1975; B. Bukurov, *Subotica i njena okolina*, Novi Sad, 1983; A. Sekulić, *Hrvatski bački mestopisi*, Zagreb, 1994; G. Ulmer, Novi prilog poznavanju vjerskih prilika na subotičkom području za vrijeme turske okupacije, *Subotička Danica (nova)* : *Kalendar za 1996. godinu*, Subotica, 1995; A. Lakatos (ur.), *A Kalocsa-Bácsi Főgyházmegye történetisématizmusa 1777-1923* : *Schematismus historicus cleriarchidioecesis Colocensis et Bacsensis 1777-1923*, Kalocsa, 2002; *Ludaš : jezero na pustari*, Subotica, 2002; T. Kovačević, *Opština Subotica : geografska monografija*, Novi Sad, 2006; S. Čurčić, *Naselja Bačke i geografske karakteristike*, Novi Sad, 2007; <http://vajdasag.rs/Ludas> (pristupljeno 4. IV. 2020).

Z. Nagel

LUDAŠKO JEZERO (Ludoško jezero), eolsko erozijsko jezero, na oko 12 km istočno od Subotice. Nastalo je na kontaktu Subotičko-horgoške pješčare i Bačke zaravni. Dugo je 4,5 km, a široko je od 1850 m na sjeveru do 300 m na jugu. Današnja je površina jezera oko 387 ha, dok je u prošlosti bilo veće. Na sjeveru kroz jezero protječe rječica Kireš (*mađ.* Körös). Sjeverni je dio zamočvaren i u njemu se nalazi otok, za koji se smatra da je dio potopljene dine. Jezero se opskrbljuje vodom od temeljnica, od viška vode iz jezera Palić i od Kireša.

Oko 2/3 površine jezera prekrivene su barskom vegetacijom, trskom i rogozom. Na otoku se nalaze šume bagrema i livade, a zbog bujne vegetacije područje oko jezera poznato je kao jedan od važnijih ornitoloških rezervata. Raznovrsnost živoga svijeta ogleda se u velikom broju ptica, od kojih je 40 gnjezdarica. Najpoznatije su plavokljuna (bjeloglava) patka, brkata sjenica, trsenjak crvkutić. U jezeru živi oko 20 vrsta riba, od kojih je najpoznatiji čikov (piškur). Na obodu jezera živi raznovrstan biljni svijet. Najpoznatije su Schwarzenbergov trputac (*srp.* švarcenbergova bokvica), primorski zvjezdan (*srp.* panonski zvezdan), žuta perunika te trošipan (*srp.* morski trozubac), koji se nalazi na crvenoj listi ugroženih vrsta. Jezero je 1977. uvršteno u područja zaštićena Ramsarskom konvencijom (Konvencija o močvarama od međunarodne važnosti osobito kao staništa ptica močvarica) iz 1971. Zajedno sa susjednim Palićkim jezerom područje je 1994. dobilo status Posebnoga parka prirode. Zaštićeno područje Ludaškoga jezera iznosi oko 633 ha. Njime danas upravlja Javno poduzeće Palić-Ludoš.

Arheološkim istraživanjima pronađeni su tragovi boravka ljudi još od paleolitika. Jezero je pružalo idealne uvjete za život zbog obilja ribe i divljači te mogućnosti eksploatiranja prvoklasne trske kao građevnoga materijala. Na obalama jezera pronađeni su ostaci triju srednjovjekovnih crkava. U turskom razdoblju oko jezera se u većem broju naselilo bunjevačko stanovništvo. Franjevački izvori bilježe da se

tijekom Velikoga bečkoga rata početkom 1690-ih godina i povremenih provala Turaka na oslobođena područja bunjevačko stanovništvo sakrivalo u trsci u jezeru, čak i uranjajući pod vodu i dišući s pomoću trske. Turci su pribjegavali lukavstvu vičući imena »Kate! Mare! Bare! Izadite, neprijatelj je otišao!« te su oni koji su nasjeli ubijeni ili odvedeni u ropstvo. Danas se oko jezera nalazi nekoliko naselja: Ludaš (Šupljak), Nosa i Hajdukovo.

Lit.: I. Iványi, *Szabadka szabad királyi város története*, I, Szabadka 1888; V. Dugonjić, *Ludoško jezero*, *Glasnik Srpskog geografskog društva*, 36, Beograd, 1956; L. Szekeres, *Szabadkai helynevek*, Szabadka, 1975; B. Bukurov, *Subotica i njena okolina*, Novi Sad, 1983; S. Stanković, *Jezero Srbije*, Beograd, 2000; *Ludaš : jezero na pustari*, Subotica, 2002; T. Kovačević, *Opština Subotica : geografska monografija*, Novi Sad, 2006; *Program upravljanja Specijalnim rezervatom prirode »Ludaško jezero« za 2019. godinu* (http://www.palic-ludas.rs/documents/pages/92_4.pdf – pristupljeno 26. VIII. 2019).

Z. Nagel

LUG (*indoeur.*: leue > *pragerm.* laugo: prati), stari naziv za pepeo dobiven izgaranjem drveta. Po kemijskom sastavu to je smjesa u kojoj ima najviše vapna (u obliku kalcijeva karbonata, CaCO_3), oko 40 %, i potaše (kalijeva karbonata, K_2CO_3), oko 15 %.

Kuhanjem luga u vodi i cijedenjem dobiva se *lukšija* ili *lušija*, tekućina koja uglavnom predstavlja otopinu kalijeva karbonata.

U ranijim vremena lug je korišten za pranje rublja. Za to je najbolji bio lug od bukova drveta. Postupak je bio sljedeći: rublje su potapali u vodu, posipali lugom i ostavljali da stoji preko noći. Idućega dana dolijevali bi vruću lukšiju, a nakon još nekoga vremena rublje su ispirali čistom vodom. Prema potrebi, postupak je ponavljan nekoliko puta. Santovački Šokci lugom su nazivali pepeo otopljen u vrućoj vodi, koji je korišten za bijeljenje tkanoga platna.

Lukšijom su prali i kuhinjsko posuđe. Razblaženom lukšijom prali su tijelo i kosu, pri čemu je trebalo paziti da ne uđe u oči.

Nekada je bio običaj da se na *Čistu sriđu* (Pepelinicu) prokuha pepeo tj. lug i da domaćice u toj vodi operu lonce, *laboške* i *zdile* kako bi se očistile od sve masnoće.

Lukšija se upotrebljavala i za dobivanje sapuna. Za to su je obično kuhanjem djelomično isparili (da bi bila koncentriranija), a zatim miješali s masnoćama. Od kada se (svakako još sredinom XIX. st., ako ne i prije) u Bačkoj mogla nabaviti *masna soda* (natrijev hidroksid, NaOH), izrada domaćega sapuna od luga i lukšije je napuštena.

No, *lukšija* ili *lušija* označava i cijed koja ostaje pri kuhanju domaćega sapuna, u čijoj se pripravi do danas koristi i *masna soda*. Za to se koriste različite masnoće, nekada osobito one nepotrebne u kućanstvu (*avaška* slanina, stare *žmare* i sl.), i *masna soda* koji su se kuhali u kotlu. Nakon što je sapun gotov i izvadi se iz kotla, na dnu kotla ostaje cijed koja se u naše vrijeme naziva *lukšija* odn. *lušija*.

Od riječi lug izvedena je i bunjevačka riječ *lugav*, kojom se označavala siva, tj. pepeljasta boja. Lički Bunjevci također rabe riječ lug za pepeo.

Lit.: L. Etiegni, A. G. Campbell, Physical and chemical characteristics of wood ash, *Bioresource Technology*, sv. 37, br. 2, London, 1991; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; I. Gutman, Bunjevačka kemija, *Mirosljub*, 4/2008, Sombor; M. Čuljat, *Ričnik ličke ikavice*, Gospić, 2009; Ž. Mandić, *Rječnik govora santovačkih Hrvata*, Pečuh, 2016; M. Peić, G. Bačlija i dr., *Rečnik bačkih Bunjevaca* iliti *Ričnik bački Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 2018.

I. Gutman i P. Skenderović

LUGOMERCI →Lugumerci

LUGOSI, Bela (Blaskó, Béla Ferenc Dezső) (Lúgos /rum. Lugoj/, Tamiška županija, 20. X. 1882. – Hollywood, 16. VIII. 1956.), glumac. Najmlađe je od četvero djece obitelji Istvána Blaskóa i Paule von Vojnić. Nakon očeve smrti, u 12. godini odlazi od kuće i radi u rudnicima Ričici (*srp.* Rešica, *madž.* Resicabánya, *rum.* Reșița). Sa 17 godina dolazi k sestri Vilmi u Suboticu, koja se tu udala i kamo je već doselila i njihova majka. Isprva je radio na željeznici,

a prvi kazališni nastup imao je u subotičkom kazalištu 1901. u zboru u jednoj opereti. Tu je poslije ostvario i nekoliko manjih uloga tumačeći Shakespeareove likove. Početkom stoljeća rođeno prezime Blaskó promijenio je prema imenu mjesta svojega rođenja. U Kazalištu Franje Josipa u Temišvaru nastupa u manjim ulogama u sezoni 1903./04. Nakon nekoliko godina skrasio se u kazalištu u Debrecinu (*madž.* Debrecen) 1908., gdje je glumio u nekoliko glavnih uloga. God. 1910. glumi također nekoliko glavnih uloga u Narodnom kazalištu u Segedinu. U Budimpeštu odlazi 1911., gdje nastupa u manjim ulogama u Mađarskom kazalištu, a početkom 1913. i u Narodnom kazalištu. U Budimpešti je studirao glumu. Za vrijeme Prvoga svjetskoga rata borio se kao dragovoljac na bojišnicama u Srbiji i Rusiji, a nakon ranjavanja na Istočnoj fronti otpušten je iz vojne službe. Od 1915. vraća se u Narodno kazalište u Budimpešti i poslije počinje glumiti i u filmovima. U to vrijeme nastupao je i pod imenom Arisztid Olt. Nakon poraza mađarske sovjetske revolucije Béle Kuna 1919., u kojoj je bio aktivni sudionik, emigrira u Austriju, pa u Njemačku, gdje je glumio 1919.-20. (npr. *Janusova glava – Der Januskopf*, 1920, Friedricha Wilhelma Murnaua). Odlazi u SAD, gdje 1921. počinje glumiti, najprije uglavnom sporedne uloge. Prvi film u SAD-u snimio je 1923. Nakon uspjeha broadwayske kazališne adaptacije horor-romana *Drakula* irskoga pisca Brama Stokera, u kojoj je markantnom pojavom uz egzotični mađarski naglasak glumio grofa Drakulu 1927., stječe svjetsku slavu, a predstava je prikazivana tri godine. Isti je lik glumio i u filmskoj ekranizaciji predstave (*Dracula*, 1931., Tod Browning), a zatim i u parodiji *Abbott i Costello susreću Frankenstein* (*Bud Abbott and Lou Costello Meet Frankenstein*, 1948.). U više horora glumio je vampire, npr. *Znak vampira* (*Mark of the Vampire*, T. Browning, 1935.) Charlesa Barta. Sugestivnih gesta i glasa, uz Borisa Karloffa smatra se najvećom zvijezdom u povijesti filmskoga žanra strave. Popularnost mu se smanjila polovicom 1940-ih, a njegova najuspjelija uloga ograničila mu

je daljnju karijeru, jer su mu najčešće nuđene uloge egzotičnih negativaca. Ostale važne uloge: *Ubojstva u ulici* (*Murders in the Rue Morgue*, 1932.) Roberta Floreya, *Crna mačka* (*The Black Cat*, 1934.) Edgara Ulmera, *Vampirov znak* (*The Mark of the Vampire*, 1935.) T. Browninga, *Ninočka* (*Ninotchka*, 1939.) Ernsta Lubitscha, *Kradljivac leševa* (*The Body Snatcher*, 1945.) Roberta Wisea, *Glen ili Glenda* (*Glen or Glenda*, 1953.) Edwarda Wooda. Pokopan je na katoličkom groblju Svetoga Križa u Culver Cityju, Kalifornija.

Lit.: *Magyar életrajzi lexikon*, 2, Budapest, 1969; A. Lennig, *The Count: The life and Times of Béla 'Dracula' Lugosi*, New York, 1974; R. Cremer, *The Man Behind the Cape*, Chicago, 1977; K. E. Kelly, *Lugosi in Hollywood: A Hungarian actor's rise and fall as a movie star*, *Hungarian Studies*, 1/1996, Budapest; *Filmski leksikon*, Zagreb, 2003; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004; imdb.com; belalugosi.com.

S. Bačić

LUGOVO →Lugumerci

LUGUMERCI (Lugumerci, *srp.* Lugo-vo), prigradsko salaško naselje Sombora. Počinje nedaleko od mosta preko Staroga bačkoga kanala i proteže se prema Stapar, duž ceste Sombor – Stapar u dužini 3–4 km. Pripada mu selište Šidani, koje se nalazi uz put prema Žarkovcu. Područje je bilo naseljeno u eneolitiku, o čemu svjedoče ostaci keramike. Iz kasnosrednjovjekovnog razdoblja (XIV.–XV. st.) pronađeni su ostaci koji upućuju na postojanje naselja. Tijekom osmanske vlasti lokalitet je povremeno bio naseljen južnoslavenskim stanovništvom. Evlija Čelebi u svojem putopisu za somborski kraj navodi da tamošnju raju ne čine samo Mađari, nego i «Vlasi kršćani». Nedugo nakon potiskivanja Osmanlija 1692. naselje se navodi kao pusto. Na austrijskim kartama tijekom XVIII. st. nema zabilježenoga naselja pod imenom Lugumerci. Od okolnih lokaliteta bilježe se Gradina, Ivanovo Selo (danas Lenija), Čičovi i Žarkovac. Grupiranje salaša postupno će se odvijati uz prometni pravac prema Stapar. Te su salaše naseljavali Hrvati Bunjevci i Srbi. Lugumerci su sa

Šiđanima i Čičovima 1870. imali 180 školske djece. Škole su otvorene u drugoj polovini XIX. st. u Lugumercima, kao i obližnjim Čičovima i Gradini.

Lugumerci

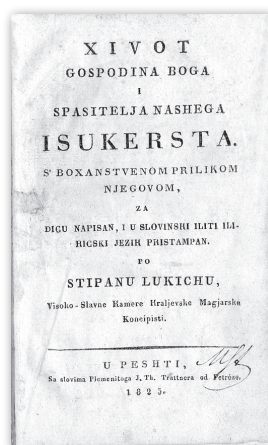
Neposredno nakon Prvoga svjetskoga rata naselje je imalo 52 salaša. Broj objekata i stanovnika rastao je intenzivnije doseljavanjem nakon 1945., napose 1950-ih, kada su se naselili radnici iz Bosne, koji su se upošljavali na poljoprivrednim dobrima. Iako je još početkom međuratnog razdoblja administrativno preimenovano u Lugovo, u svakodnevnoj komunikaciji koristi se i stariji oblik Lugumerci/Lugumerci. Stanovnika je 1953. bilo 472. Broj se u suvremenom razdoblju popeo na 710 stanovnika u oko 200 kućanstava. Većinom je riječ o suvremenoj gradnji, dok je starih salaša ostalo tek nekoliko. Ikavski govor među Hrvatima Bunjevcima gotovo je u potpunosti nestao.

Starosjedilačke su obitelji Hrvata Bunjevaca koje danas žive u naselju: Beretić, Bošnjak, Čuvardić, Lukić, Gašparić, Matarić, Raić i Pekanović. Starosjedilačke su srpske obitelji: Dojić, Lugumerski, Nenadov, Jelačić, Ovcin, Racić, Beriće... Hrvati Bunjevci u ovom naselju nikada nisu imali svoju kapelu. Za krštenja, vjenčanja i sprovode odlazili su u Sombor. Katolici i pravoslavci štiju blagdan Snježne Gospe i posjećuju kapelu u nedalekim Čičovima posvećenu Snježnoj Gospi, koju je sagradio senator, gradonačelnik i plemić Josip Joza Marković (1712. – 1789.), zbog čega ju je puk prozvao »Jozina kapela«. U salašima nije bilo doma kulture, a škola je zatvorena 2012.

Lit.: D. Popović, *Srbi u Bačkoj do kraja osamnaestog veka (istorija naselja i stanovništva)*, Beograd, 1952; Ž. Sečanski, *Popisi stanovništva Bačke tokom osamnaestog veka: građa za istoriju naselja i stanovništva*, Beograd, 1952; E. Čelebi, *Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama*, Sarajevo, 1967; M. Marković, *Geografsko-istorijski imenik naselja Vojvodine*, Novi Sad, 1966; M. Beljanski, *Sudbina somborskih salaša*, u: V. Lazić (ur.), *Ej, salaši*, Novi Sad, 1994; I. Pašić, *Zaštitna arheološka iskopavanja na trasi razvodnog gasovoda za Apatin, Arheološki pregled*, br. 1, Beograd, 2003; Z. Vasiljević, *Lugovo (ili Lugumerci), Hrvatska riječ*, br. 800, Subotica, 17. VIII. 2018.

Z. Vasiljević i M. Bara

LUKIĆ, Stipan (Lukich) (? – ?), dvorski činovnik, pisac. Podrijetlom je iz Slavonije. Bio je koncipist (perovođa, pisar) pri Ugarskoj dvorskoj komori u Budimu. Autor je jednoga nabožnoga djela na za djecu na hrvatskom jeziku, tiskanoga u Pešti 1823. u tiskari Trattner. U prosincu 1822. objavio je poziv na pretplatu toga djela, koje se čuva u obiteljskom arhivu Brlić u Slavonskom Brodu. U opsežnom albumu na njemačkom jeziku o Gutenbergu, koji, među ostalim, sadržava kraće tekstove na većem broju jezika, autor je pjesme na »ilirskom« (illyrish) jeziku posvećene izumitelju tipografije.

S. Lukić, *Xivot Gospodina Boga i spasitelja nashega Isukrersta*, Peshta, 1823.

Djelo: *Xivot Gospodina Boga i Spasitelja nashega Isukrersta, S' boxanstvenom prilikom njegovom, za dicu napisan, i u slovinski iliti iliricski jezik pristampan*, Peshta, 1823.

Lit.: H. Meyer, *Gutenbergs-Album*, Braunschweig, 1840; M. Stanković, *Obiteljski arhiv Brlić : skupina III*, Slavonski Brod, 1974; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010; Z. Sarić, Petar Skenderović, kolekcionar : Svjedočanstva opstojnosti kulture bunjevačkih Hrvata, *Hrvatska riječ*, br. 481, Subotica, 15. VI. 2012; J. Bratulić, Put Marijanski u Bistricu požeškog profesora Antuna Mihalja iz 1822. god., *Pasijska baština : Muka kao nepresušno nadahnuće kulture*, 11, Marija Bistrica, 2016.

S. Bačić

LUKŠIJA →Lug

LULIĆ, Grgo (Subotica, 11. III. 1913. – ?), mehaničarski radnik, član komunističkoga pokreta, politički dužnosnik. Sin je Lajče i Erzsébet, rođ. Viczei. Blizak je komunističkomu pokretu prije Drugoga svjetskoga rata. Kao takav već je 1941. bio interniran u subotičkoj Žutoj kući, a u proljeće 1943. bio je zatvoren u zgradi Muške gimnazije. U aktivnostima komunističkoga pokreta jače je angažiran u 1944. godini, kada je od povjerenika KPJ za gornju Bačku Lajosa Joóa u ožujku 1944. primio upute da radi na organiziranju pokreta otpora u Subotici. Tako je iz ilegale kao povjerenik narodnooslobodilačkoga pokreta u idućim mjesecima agilno radio na organiziranju ilegalnih začetaka buduće vlasti – narodnooslobodilačkih odbora po kvartovima te gradskoga NOO-a. U ilegalnom gradskom NOO-u, koji je formiran početkom lipnja 1944., izabran je za tajnika, a prilikom formiranja sreskoga NOO-a u početkom listopada 1944. u župnom uredu sv. Roka za II. tajnika. Unatoč tomu što su ga mađarske vlasti intenzivno tražile, razvija i održava veze s nizom bunjevačkih Hrvata opredjeljenih za antifašizam. Nakon što je srpnja 1944. uhićen Lajos Jó, Lulić uspostavlja vezu s veleposjednikom iz Tavankuta Lajčom Jaramazovićem, gdje pripremaju skloništa – baze za progonjene. Već prvoga dana nakon povlačenja mađarske vojske iz Subotice 11. listopada u Velikoj vijećnici Gradske kuće održana je i prva legalna sjednica gradskoga NOO-a, kada je za predsjednika izabran Lajčo Jaramazović, a Grgo Lulić potvrđen na dužnosti

tajnika. Svojim govorom otvorio je veliki zbor obilježavanja Oktobarske revolucije u Subotici 5. XI. 1944., na kojem su još govorili general-major Božidar Maslarić, predstavnik Crvene armije te delegat Glavnoga narodnooslobodilačkoga odbora Vojvodine (GNOOV) Geza Tikvicki. Osim isticanja socijalističkih načela naglasio je i da se »uzalud Horti proglasio za patrona Bunjevaca«. Manifestacija je završena tako što je pročitao brzojav maršalu Titu, u kojem je, među ostalim, istaknuo želje »braće iz Bajskoga trokuta da se priključe svojoj pravoj domovini.« Kada je 16. VIII. 1945. izabran novi gradski NOO na čelu s Ivanom Milankovićem, ponovno je izabran za tajnika. Na sjednici GNOOV-a 4. svibnja 1945. izabran je u Sud nacionalne časti

Grgo
Lulić

naroda Vojvodine. Na sjednici Skupštine izaslanika naroda Vojvodine 31. VIII. 1945. izabran je među 150 članova GNOOV-a. Na prvoj sjednici toga tijela 19. VIII. 1945. bio je među 20 vojvođanskih Hrvata od ukupno 110 delegata koji su aklamacijom izabrani za delegate Vojvodine u Narodnoj skupštini Srbije. Na Golom otoku bio je od 14. I. 1949. do 12. VII. 1954.

Izvori: Povijesni arhiv Subotica, F:68.1.

Lit.: A. Vojnić Purčar, *Oslobođenje Subotice*, Subotica, 1945; *Radio vijesti*, br. 16, Subotica, 6. XI. 1944; J. Popov, *Glavni NOO Vojvodine 1943-1945*, Novi Sad – Sremski Karlovci, 1977; *Sećanja učesnika radničkog pokreta i NOR-a, Subotica 1920-1944.*, Subotica, 1985; L. Merković, *Kronologija od 10. do 16. srpnja, Hrvatska riječ*, br. 382, Subotica, 9. VII. 2010; L. Merković, *Kronologija od 10. do 16. srpnja, Hrvatska riječ*, br. 639, Subotica, 10. VII. 2015; <https://noviplamen.files.wordpress.com/2013/12/000000681.jpg> (pristupljeno 6. III. 2020).

S. Mačković

LULIĆ, Ivan (Subotica, 26. VII. 1938. – Novi Sad, 9. IX. 2014.), tehnolog. Sin je Alojzija i Ruže, rođ. Milanković. Otac mu je nestao u Drugom svjetskom ratu. U Subotici je završio osnovnu i Srednju tehničku školu. Na Kemijsko-tehnološkom fakultetu u Zagrebu je diplomirao 1962., na kojem je poslije stekao zvanje magistra za makromolekularne znanosti obranivši rad *Parametri koekstruzije u sistemu poliamid-ionomer-polietilen: mehanička i fizikalna svojstva koekstrudata*.

Nakon diplomiranja zaposlio se subotičkoj tvornici bicikala *Partizan* kao tehnolog za galvansku zaštitu (niklanje, kromiranje i fosfatiranje). Zatim je kraće vrijeme radio u Hemijskoj industriji *AZOT* u Gorazdu na antikorozivnoj zaštiti postrojenja kemijske industrije, gdje je osnovao antikorozivnu stanicu i službu antikorozivne zaštite. U Grafički zavod *Panonija* u Subotici prelazi 1969., gdje je najznačajnije rezultate postigao je na primjeni proizvodnje folije za pakiranje mlijeka i sokova te ambalaži za pakiranje smrznute hrane: kao tehnolog pogona za preradu plastičnih masa, uveo je i tehnološki organizirao proizvodnju polietilenskoga filma za pakiranje mlijeka 1969.; osnivač je i voditelj programa uvođenja novih proizvoda na bazi polietilenskoga filma za kaširanje aluminijskih folija za sustav »doy-pack« pakiranja voćnih sokova, koje su 1975. počele primjenjivati tvrtke *Jugohemija* *OOOR Grafopek* iz Beograda i *Grafika* *OOOR Novopak* iz Novog Sada; usavršio je tehnološke linije za masovnu proizvodnju kompleta vrećica za duboke zamrzivače; primijenio je koncept supstitucije inozemnih materijala plastičnim masama jugoslavenske proizvodnje od *HIP Pančevo*. U *GZ Panonija* dužnost direktora *OOOR Panonplast* obnašao je 1971.-79., nakon čega je radio u razvojnoj službi poduzeća. Suradivao je s razvojnim odjelima tvrtki *BASF* iz Ludwigshafena, *Bayer* iz Leverkusena, *Reifenhäuser KG* iz Troisdorfa i *Windmüller & Hölscher* iz Lengerichte *Coven* iz Milana, kao i s domaćim institutima na području kombiniranoga filma. Posebnu pozornost je posvetio odlaganju

polimernoga otpada na uređene deponije radi adekvatne primjene polimera u korištenju (recikliranju) za izradu ambalaže za daljnje odlaganje na deponijima. Poslije se preselio u Novi Sad, gdje je rukovodio razvojem i istraživanjem u *AMB Grafika* i istodobno bio konzultant u više kompanija koje se bave ambalažom i pakiranjem.

Kao rezervni vojni starješina u činu kapetana ABH obrane od 1963. bio je stalni predavač na izvanarmijskom vojnom obrazovanju pri katedri Narodne obrane Radničkoga sveučilišta u Subotici. U Društvu inženjera i tehničara Subotica bio je član upravnoga odbora i sudjelovao je u organiziranju jugoslavenskoga savjetovanja »Inženjeri i tehničari u društvenoj samozaštiti« u Subotici 1978. Na Fakultetu tehničkih znanosti Sveučilišta u Novom Sadu bio je vanjski suradnik – predavač na odsjeku grafičkoga dizajna za smjer grafičkoga inženjerstva i dizajna.

Bio je oženjen Verom, rođ. Rudinski, koja je bila zamjenica Općinskoga javnoga tužitelja u Subotici, sutkinja Višega (Okružnoga) suda Subotici te savjetnica u Vrhovnom sudu Vojvodine u Novom Sadu. Pokopan je u Subotici.

I. Rudinski i Lj. Vujković Lamić

LUSA → Likovno udruženje slamara amatera

LUŠIJA → lug

LUX, list pitomaca subotičkoga sjemeništa Paulinuma. Prvi broj objavljen je u rujnu 1974. Prvi je urednik bio tadašnji sjemeništarač četvrte godine László Németh, sadašnji zrenjaninski biskup. List je objavljivao radove sjemeništarača na polju duhovnosti, povijesti i proze na hrvatskom, mađarskom i albanskom jeziku. Izlazio je povremeno, a umnažan je na šapirografu. Ne može se pouzdano utvrditi do kada je izlazio. Sačuvani primjerak prvoga broja nalazi se u knjižnici Subotičke biskupije.

D. Skenderović

Naslovnica prvog broja lista *Lux*

LUŽIČKI SRBI (*gluž.* Serbja, *dluž.* Serby, *njem.* Sorben), zapadnoslavenski narod u povijesnoj regiji Lužici (*gluž.* Łužica; *dluž.*, Łužyca; *njem.* Lausitz) u istočnoj Njemačkoj. Jedna su od četiriju priznatih nacionalnih manjina u Njemačkoj (uz Rome, Frize i Dance). Dije se u dvije kulturno donekle različite skupine, od kojih je jedna nastanjena u Donjoj Lužici u saveznoj pokrajini Brandenburg, a druga u Gornjoj Lužici u saveznoj pokrajini Saskoj. Svaka od dviju skupina ima vlastiti književni jezik. Procjenjuje se da u Lužici živi oko 60 000 osoba lužickosrpskoga podrijetla, no samo još oko 20 000 govori nekim od lužickosrpskih jezičnih varijeteta. Iako su Lužički Srbi u XVI. st. golemom većinom prešli na protestantizam, njihov je jezik danas najbolje očuvan u među katolicima u Gornjoj Lužici.

Lužički su Srbi potomci Polapskih Slavena, koji su u VI. st. naselili sjeverni, sjeveroistočni i istočni dio današnje Njemačke. U povijesnim se izvorima prvi put spominju 631. Od VIII. st. njihove su zemlje na udaru Franaka. U IX. st. u sastavu su Velike Moravske, no u X. st. pod njemačkom su vlašću. U XI. st. dio su Poljske, a zatim i Češke, no u XII. st. ponovno su pod vlašću Nijemaca te tada i počinje njemačka kolonizacija Lužice. U XIII. st. ustalila se politička podjela na Donju i Gornju Lužicu, koju će ubrzo slijediti i odvojeni kulturni razvoj. U XIV. st. obje

su regije opet u sastavu Češke, no u XVII. st. konačno su podijeljene između Saske i Brandenbura.

U XVI. st. većina Lužičkih Srba prelazi na protestantizam. Tada se počinje razvijati i lužickosrpska književnost te oba lužickosrpska književna jezika – najstariji je sačuvani tekst na obama jezicima prijevod Lutherova *Katekizma*. XVII. i XVIII. st. bili su obilježeni zabranama uporabe lužickosrpskoga jezika i izdavanja lužickosrpske književnosti, no u XIX. st. razvija se narodni preporod kao reakcija na intenzivnu germanizaciju. Matica lužickosrpska kao središnja kulturna institucija osnovana je 1847., a u tom se razdoblju razvija i tisak, književnost i kazališna umjetnost. Još sredinom XIX. st. Lužički su Srbi činili polovinu stanovništva Lužice. No kako su pretežito živjeli od poljoprivrede na slabo plodnom zemljištu, mladi se iseljavaju u Dresden, Leipzig i druge veće gradove. Nakon Prvoga svjetskoga rata vođe Lužičkih Srba zatražili su od Versailleske konferencije osnivanje lužickosrpske države, ali taj zahtjev nije razmatran. U međuratnoj su Njemačkoj nakon toga podvrgnuti asimilaciji i represiji, koja je bila osobito izražena nakon dolaska nacista na vlast 1933. I nakon Drugoga svjetskoga rata politički vođe Lužičkih Srba traže izdvajanje iz Njemačke, no opet bez uspjeha. Zapadni i središnji

Tradicionalno područje Lužica

dio Lužice pripojen je sovjetskoj okupacijskoj zoni Njemačke, dok je istočni dio ušao u sastav Poljske. U Njemačkoj Demokrat-skoj Republici priznati su za nacionalnu manjinu te stječu određena kulturna prava, ali se istodobno u njihova naselja nastanjuju Nijemci protjerani iz Čehoslovačke i Poljske, koji u najvećem broju tih naselja ubrzo postaju etničkom većinom. Danas su Lužički Srbi većina samo u katoličkim selima na zapadnom rubu Gornje Lužice.

Za Lužičke Srbe i njihovo kulturno naslijeđe dugotrajno se zanimao Josip Andrić. Studirajući u međuraću u Pragu, upoznao se s djelovanjem tamošnjega Društva prijatelja Lužičkih Srba te je naučio puno o jeziku, književnosti i kulturi toga maloga slavenskoga naroda. Nakon povratka iz Praga u Zagrebu je sudjelovao u osnivanju istoimenoga društva 1928., a potaknuo je

osnivanje lužičkosrpskih društava prijateljstva i u Beogradu i Skopju. Proučavao je glazbu i folklor Lužičkih Srba te je promicao izvođenje njihove glazbe na koncertima i u radijskom programu, a organizirao je i izložbe lužičkosrpskih umjetnika. Njegovi radovi o lužičkosrpskoj glazbi ostali su međutim u rukopisu. Otpočeo je i rad na lužičkosrpskom rječniku, ali je on ostao nezavršen.

Lit.: A. Čupović, Dr. Andrić – osnivač Društva prijatelja Lužičkih Srba, u: *Dr. Josip Andrić – Zbornik*, Zagreb, 1971; K. Ludwig, *Leksikon etničkih manjina u Europi*, Osijek, 2001; S. Vrkić Žura, Lužički Srbi – najmanji slavenski narod, *Ethnologica Dalmatica*, 18, Split, 2011; G. C. Kimura, Spracherhalt als Prozess: Elemente des kirchlichen Sprachmanagements bei den katholischen Sorben, *International Journal of the Sociology of Language*, 232, 2015.

P. Vuković

Lj

LJELJO, pripjev nakon drugoga stiha u kraljičkim pjesmama. Najvažniji element pučkoga običaja Kraljica – obrednoga ophoda mladih djevojaka uz pjevanje na blagdan *Dôva* (Duhova) na šestu nedjelje nakon Uskrsa – koji se održao kod bačkih Hrvata, jesu kraljičke pjesme. Obično su to kratke pjesme, ispjevane u šesteru. U pjevanju svaki se stih ponavlja, a na kraju ponovljenoga stiha često se dodaje pripjev *ljeljo*. Tijekom izvedbe kraljice lagano popcupkuju, a na pripjev *ljeljo* malo više cupnu i blago se naklone jedna prema drugoj. Dok neki misle da je podrijetlo pripjeva u zavičaju Ljelje, boga ili božice proljeća u staroj slavenskoj mitologiji, vjerojatniji je korijen u indoeuropskome glagolu *lelejati* u značenju »ljuljati, njihati« te bi to bio poziv sudionicima da se ljuljaju, tj. plešu. Pripjev je mnogo češći u bačkih Bunjevaca nego u bačkih Šokaca, a u Hrvatskoj se javlja u Podravini, Slavoniji i Srijemu. Postoji i u folklornim napjevima ostalih Slavena u sličnim oblicima (*lejo, ljelju, ljelj, ljelje, ljulji*).

Lit.: M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; B. Gabrić, A. Pokornik, *Bunjevačke kraljičke pisme*, Subotica, 1996; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; M. Mihalj, *Ophodi kraljica u Beregu, Monoštoru, Santovu, Baču i Sonti*, u: M. Černelić (ur.), *Tradicijaska baština, identitet i migracije bačkih Hrvata Šokaca*, Zagreb – Subotica, 2018.

P. Skenderović

LJUBIĆ, Rajko (Ljubić), (Subotica, 1. V. 1952.), akademski snimatelj, montažer i redatelj. Sin je Milana i Albine, rođ. Hrast.

Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Subotici. Kazališnu akademiju u Zagrebu, odjel kamere kod prof. Nikole Tanhofera, upisao 1971., i to kao treća generacija snimatelja na toj školi. Diplomirao je 1976. Nakon toga radio je na TV Novi Sad, najviše u dramskom programu kao snimatelj. Snimio je većinu drama te televizijske postaje osamdesetih godina. Tu je radio s redateljima Zvonimirom Ilijićem (*Oštrica brijčača*, 1983.), Károlyem Vicsekom (*Vreme rasnih pasa*, 1984), Miljenkom Dertom (*Špadifer – jedan život*, 1986.), Vedranom Mihletićem (*Najlepši dani u životu Ivana Kiseka*, 1986.), Mirom Mikuljanom (*Smrt godišnjeg doba*, 1988.), Janom Makanom (*Poput lista*, 1988.), Aleksandrom Fotezom (*Leto*, 1988.) i dr. Početkom devedesetih napušta televiziju. U Kanadu odlazi 1995. te u Torontu počinje raditi u filmskim studijima kao *gaffer*, operator kamere i direktor fotografije. Radio je s direktorom fotografije Jonathanom Brownom kao *gaffer* i direktor fotografije druge ekipe na drami *Backroads* (2000.). Kao direktor fotografije snimio je kratki igrani film Daniela Orona Roy (2000.).

U Suboticu se vraća 2001. i od tada radi u vlastitoj produkciji dokumentarne i kratke igrane filmove posvećene hrvatskoj zajednici u Bačkoj i gradu Subotici. Pionir je sustavnoga snimanja audio- i videozapisa među bunjevačkim Hrvatima u Subotici: snimio je prve kratkometražne filmove *Duga* (2002.) i *Jeka mog ditiinjstva* (2004.), prvi dugometražni dokumentarni film *Božić na salašu* (2005.), prvi animirani film *Čukundidino zrno ora* (2006.),

prvi dokumentarno-igrani kratki film po književnom predlošku *Pivaj Bačka veselo* (2006.) te prvi dugometražni igrani film *Roko i Jula* (2013.). Od 1993. do 2014. snimio je ukupno 42 kratkometražna filma dokumentarnoga i igranoga žanra te jedan dugometražni igrani film. Posebno je važan njegov dokumentarni opus o mnogim povijesnim i suvremenim osobama bačkih Hrvata, koje je najviše snimao za Hrvatsko akademsko društvo, Hrvatsku čitaonicu i Katolički institut za kulturu, povijest i duhovnost (danas: Katoličko društvo) *Ivan Antunović*, u koprodukciji s njegovim neformalnim produkcijskim studijem *Yellowbrick Production* iz Subotice. Bio je koordinator projekta *Ždribac zlatne grive*, prve istoimene slikovnice za djecu Balinta Vujkova te kazališne predstave na dijalektalnoj ikavici u Dječjem kazalištu u Subotici 2003., nakon 30 godina stanke. Dramatizirao je bajku Ivane Brlić Mažuranić *Kako je Potjeh tražio istinu*, koja je prikazana u Dječjem kazalištu u Subotici 2006. Režirao je 10 serija radiodrama za hrvatsko uredništvo Radio Subotice po tekstovima bačkih bunjevačkih Hrvata (Matija Poljaković, Balint Vujkov, Josip Andrić, Blaško Rajić, Milivoj Prčić i dr.). Od 2006. za tjednik *Hrvatska riječ* uredio je i napisao deset tematskih izdanja podliska za djecu *Hrcko*. Uredio je i dizajnirao nekoliko slikovnica Balinta Vujkova (*Ždribac zlatne grive*, 2004; *Pripovitke za laku noć*, 2005; *Razlinkavi zec*, 2006; *Pupko i družina*, 2007).

Dobitnik je više nagrada i priznanja: *Dr. Ferenc Bodrogyári* 2003., za dokumentarni film *Divojke slammarke* i produkciju kazališne predstave *Ždribac zlatne grive*, Antušove nagrade za posebne zasluge 2006., prve nagrade na 15. međunarodnom festivalu etnološkoga filma u Beogradu 2006. za film *Božić na salašu*, a za kratku priču *Ja, mačak* dobio je 2010. prvu nagradu Hrvatske matice iseljenika na Natječaju *Silvije Strahimir Kranjčević*.

Živi u Subotici.

Djela: *Balint Vujkov*, dokumentarni film, 38 min, 1993; *Ivan Antunović*, dokumentarni film, 30 min, 1993; *Uskrs u Subotici*, dokumentarni film, 30

min, 1994; *Dužijanca*, dokumentarni film, 180 min, 1994; *Subotički tamburaški orkestar: Kao kap vode na dlanu*, muzička video-kazeta, 50 min, 1995; *Subotički tamburaški orkestar: Prvih 25 godina*, dokumentarni film, 30 min, 2001; *Sinagoga u Subotici*, dokumentarni film, 14 min, 2002; *Dužijanca 2002.*, dokumentarni film, 35 min, 2002; *Đuga*, kratki igrani film, 14 min, 2002; *Tri slammarke, tri divojke*, dokumentarni film, 29 min, 2002; *Pjesnik Jakov Kopilović*, dokumentarni film, 27 min, 2002; *Balint Vujkov : Usmeni zapisi*, radi-

Rajko Ljubić

odramska serija, 2002; *Krux naš svagdanji*, dokumentarni film, 31 min, 2003; *Slikar Stipan Šabić*, dokumentarni film, 35 min, 2003; *Vrepčije gnjizdo*, kratki igrani film, 14 min, 2003; *Književnik Matija Poljaković*, dokumentarni film, 38 min, 2003; *Pripovitka o dijalektu*, dokumentarni film, 35 min, 2003; *Ždribac zlatne grive*, produkcija dječje predstave u Dječjem kazalištu Subotica, 2003; *Ždribac zlatne grive*, radiodramska serija, 2003; *Sto godina Karmelićanskog samostana u Somboru*, dokumentarni film, 45 min, 2004; *Jeka mog ditiinstva*, kratki igrani film, 40 min, 2004; *Sakupljač i bajka*, multimedijalni CD-rom o Balintu Vujkovu (prilog slikovnici B. Vujkova, *Ždribac zlatne grive*), 2004; *Balint Vujkov: Usmeni zapisi 2*, radiodramska serija, 2005; *Salaši u Bačkoj – njihov nestanak*, dokumentarni film (suaautor A. Stantić), 30 min, 2005; *Božić na salašu*, dokumentarni film, 78 min, 2005; *Ana Bešlić*, dokumentarni film, 38 min, 2005; *Profesor Bela Gabrić*, dokumentarni film, 40 min, 2005; *Sudija i slikar Ivan Tikvicki-Pudar*, dokumentarni film, 38 min, 2005; *Proslava stogodišnjice Karmela u Somboru*, dokumentarni film, 103 min, 2005; *Pivaj Bačka veselo*, kratki igrani film po tekstu M. Prčića, 34 min, 2006; *Tkanje i vezovi*, dokumentarni film, 39 min, 2006; *Pere Tumbas Hajo*, do-

kumentarni film, 34 min, 2006; *Čukundidino zrno ora*, animirani film, 20 min, 2006; *Cilika Dulić – naivna slikarica*, dokumentarni film, 33 min, 2006; *Cecilija Miler – slikarica*, dokumentarni film, 30 min, 2007; *Bela Duranci – istoričar umetnosti*, dokumentarni film, 45 min, 2007; *Otvoreni Montesori program*, dokumentarni film, 44 min, 2007; *Četiri bajke Balinta Vujkova*, radiodramska serija, 2007; *Akademik Ante Sekulić*, dokumentarni film, 30 min, 2007; *Na vrbi svirala*, radiodramska serija u 12 nastavaka, 450 min, 2008; *Čuvari Božjeg groba*, dokumentarni film, 27 min, 2008; *Sve arende u sluge Ente*, kratki igrani film po pripovijesti T. Žigmanova, 18 min, 2008; *Kata Stantić – jedan život*, dokumentarni film, 10 min, 2008; *Slike XX. stoljeća*, radiodramska serija od 20 dokumentarnih drama, 2009; *Pjesnik Vojslav Sekelj*, dokumentarni film, 41 min, 2009; *20 godina DSHV-a*, dokumentarni film, 53 min, 2010; *Olga Šram, povjesničarka umjetnosti*, dokumentarni film, 35 min, 2010; *Bajke i priče za djecu*, radiodramska serija od 10 igranih radio drama, 2010; *Vrijeme otkupa*, dokumentarni film, 55 min, 2011; *Čudna snaga: Priče Antuna Gabrića*, radiodramska serija od 12 monodrama, 2011; *Pola sata povijesti – o gradu Subotici*, radiodramska serija od 10 emisija; *Roko i Julia*, dugometražni igrani film, 74 min, 2013; *Svatovski narodni običaji Hrvata Bunjevaca u subotičkom kraju*, dokumentarni film, 58 min, 2014; *Pola sata povijesti – o Hrvatima u Bačkoj*, radiodramska serija od 8 emisija, 2014.

Lit.: D. Rokvić, *Ko je ko u Subotici*, Subotica, 2006; Z. Siflis, *Filmska lica Subotice : Szabadkai filmalkotók arcképcsarnoka : Filmmakers from Subotica*, Subotica, 2012.

S. Bačić

LJUBIČIĆ, Milan – Ljubo (Stanišić, 15. IV. 1951. – Zagreb, 25. III. 2014.), profesor tjelesnog odgoja, veslački trener, sportski djelatnik, časnik. Sin je Mirka i Marije, rođ. Šakić. Njegova se obitelj nakon Drugoga svjetskoga rata doselila u sklopu kolonizacije iz Imotske krajine u Bačku i nastanila u Stanišiću.

Na studij je otišao u Zagreb, gdje je i diplomirao 1975. na Fakultetu za fizičku kulturu. Zaposlio se kao profesor tjelesnoga odgoja u Pedagoškoj srednjoj školi u Zagrebu. Tijekom studija počeo se baviti veslanjem. Nastupao je za AVK *Mladost* i VK *Zagreb*. U *Mladosti* je bio paralelno i pomoćni trener, a nakon završenoga fakulteta nekoliko je godina djelovao kao trener u VK *Zagrebu*. Zahvaljujući marljivom

radu, postignućima i iskustvu bio je predsjednik VK *Zagreb* 1985.-99. i 1999.-2007., predsjednik Tehničke komisije u klubu i u Veslačkom savezu Zagreba 1997.-2001. Bio je član Predsjedništva Veslačkog saveza Zagreba u dva mandata i član Nadzornog odbora Hrvatskog veslačkog saveza. Pokrenuo je veliku akciju uređenja kluba 2000.-02., zahvaljujući čemu je veslački dom VK *Zagreb* jedan od najsuvremenijih u Hrvatskoj. Dok je bio na čelu VK *Zagreba*, taj je klub postao jedan od najuspješnijih veslačkih klubova u Hrvatskoj. Kao profesor u školi usmjerio je i stvorio mnoge veslače, kao i nekoliko odličnih trenera. Dao je značajan doprinos u organizaciji veslačkih natjecanja na Univerzitetu 1987. i Svjetskim vojnim igrama 1999. te na Svjetskom studentskom prvenstvu u veslanju 1998. i Svjetskom juniorskom prvenstvu u veslanju 2002. (sva prvenstva održana u Zagrebu).

Milan Ljubičić

Bio je sudionik rata 1990-ih te je stekao čin pukovnika, ali mu je zdravlje tijekom rata ozbiljno narušeno. Nakon rata bio je raspoređen u Glavni stožer oružanih snaga i potom u Upravu za obuku. Dobitnik je odlikovanja Reda hrvatskoga trojista 1995., Spomenice domovinske zahvalnosti i Reda hrvatskoga pletera 1996. te Ordena bana Jelačića 2011. Pokopan je na gradskom groblju Miroševac u Zagrebu. Njemu u spomen V K *Zagreb* i Veslački savez Zagreba organiziraju »Memorijal Milan Ljubičić«.

Izvor: R. Starić, *Povijest zagrebačkog veslanja* (rukopis).

Lit.: *Sveučilište u Zagrebu Kineziološki fakultet 1959.-2009.*, Zagreb, 2009; <https://www.mladost.hr/4360/umro-milan-ljubicić> (pristupljeno 28. IX. 2020).

E. Hemar

LJUSKURA (ljuskra), 1. vanjski omotač nekih plodova, sjemenki, jajeta i sl., obično uklonjiv, drobljiv ili lomljiv. U bunjevačkoj tradiciji važno mjesto ima vanjski omotač klipa kukuruza, tj. komušina, koji se koristio kao podloga za spavanje. Nakon što se s klipa kukuruza skine ljuskura, izdvajali su se najbolji dijelovi, tj. prvih 4-5 svijetlih listova neposredno na klipu, koji su mekši i elastičniji od krućih i grubljih vanjskih listova. Tim se listovima punila postelja za krevet jer su bili meki i udobni za ležanje. Postelja punjena ljuskurom bila je bolja od postelje punjene slamom jer se

mogla duže koristiti. Naime nakon što se neko vrijeme koristi slama se izlomi, usitni i pretvori u prah, zbog čega se svake godine morala mijenjati te se postelja, odnosno slamarica, morala puniti novom slamom. Za razliku od nje ljuskura se može izvaditi, oprati u vodi, staviti na sunce da se osuši i ponovno vratiti u postelju i tako koristiti više godina. Santovački Šokci riječ koriste za ljusku oraha i lješnjaka, dok komušinu nazivaju *ljilje*.

Lit.: M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Stantić, *Krux naš svagdanji*, Subotica, 2011; A. Stantić, Rječnik manje poznatih riječi i izraza, *Klasje naših ravni*, 7-8/2013, Subotica; Ž. Mandić, *Rječnik govora santovačkih Hrvata*, Pečuh, 2016.

P. Skenderović

LJUTOVO →Mirgeš

M

MAČEK, Vladko (Vladimir, Vlatko) (Jastrebarsko, 20. VII. 1879. – Washington, 15. V. 1964.), pravnik, političar. U Zagrebu je završio klasičnu gimnaziju i pravo te je promoviran za doktora prava 1903. Bio je u sudskoj službi u Zagrebu, Petrinji, Samoboru i Ivancu, a potom odvjetnički pripravnik u Krapini. Odvjetnički ured u Sv. Ivanu Zelini otvorio je 1908. Član je Hrvatske pučke seljačke stranke (HPSS) od njezina osnutka 1904. te je organizirao njezin rad u krapinskom i zelinskom kraju, a od 1906. član je glavnoga odbora. Mobiliziran je u srpnju 1914. te je u austro-ugarskim postrojbama proveo Prvi svjetski rat.

Nakon rata preselio u Zagreb, gdje je bio bliski suradnik Stjepana Radića. Dok je bio u zatvoru (1919.-20.) zbog nastojanja da svjetsku javnost upozna sa stanjem u Kraljevini SHS, izabran je za potpredsjednika HPSS-a. Nakon izlaska na slobodu još se agilnije posvetio ustrojavanju stranke. Odvjetnički ured otvorio je 1921. u Zagrebu. Na izborima 1923. izabran je za zastupnika u Narodnoj skupštini. Početkom 1925., nakon odluke S. Radića o priključenju Hrvatske republikanske seljačke stranke (HRSS) Seljačkoj internacionali u Moskvi (1924.) primjenom Obznane, uhićen je zajedno s ostalim članovima stranačkoga vodstva. Premda u zatvoru, na izborima u veljači 1925. izabran je u Narodnu skupštinu. Nakon promjene političkog usmjerenja HRSS-a i preimenovanja u Hrvatsku seljačku stranku (HSS) te ulaska u zajedničku vladu s Radikalnom strankom u srpnju 1925. pušten je iz zatvora. U tom razdoblju već je ostvario brojne kontakte s bačkim prva-

cima stranke. U veljači 1927. izabran je za predsjednika Oblasne skupštine Zagrebačke oblasti, a u rujnu ponovno za zastupnika u Narodnoj skupštini. Nakon Radićeve smrti 1928. postavljen je za predsjednika HSS-a i ujedno supredsjednika (sa Svetozarom Pribićevićem) Seljačko-demokratske koalicije. U početku je prihvatio uvođenje Šestosiječanjske diktature misleći da ona može voditi rješenju hrvatskoga pitanja, no ubrzo je postao njezin kritičar. Premda je rad HSS-a od 1929. formalno zabranjen, u stvarnosti je, ponajviše zahvaljujući njegovu nastojanju, započelo jačanje stranačke organizacije te povezivanje HSS-a s ostalim građanskim strankama u Kraljevini Jugoslaviji. U studenome 1932. dao je konačni oblik tzv. Zagrebačkim punktacijama, kojima je, među ostalim, osuđena srpska hegemonija i zatraženo preuređenje države kao složene državne zajednice bez prevlasti jednog ili više njezinih dijelova nad ostalima. Zbog toga je uhićen u siječnju 1933. i osuđen na tri godine zatvora, iz kojeg je pušten potkraj 1934. amnestijom kneza Pavla Karađorđevića. Uz njegovu političku djelatnost vezan je organizacijski uspon HSS-a i njezino izrastanje u najjaču oporbenu stranku u Kraljevini Jugoslaviji. Usto, osim kroz stranačko članstvo, preko obnovljenih i novih stranačkih organizacija (Seljačka sloga, Hrvatski radnički savez, Gospodarska sloga...) u redovima HSS-a okupio je sve slojeve hrvatskog društva i pretvorio HSS u svehrvatski pokret. Na izborima 1935. i 1938. bio je nositelj oporbene liste, koje su unatoč režimskom pritisku oba puta osvojile oko četvrtinu gla-

sova, ali su hrvatski zastupnici s njim na čelu apstinirali od djelovanja u Skupštini. Jedno od njegovih temeljnih političkih stajališta bilo je da se postojeća višenacionalna država, izložena prevlasti jednog naroda, mora preustrojiti ako želi opstati. Kako bi riješio hrvatsko pitanje u Kraljevini Jugoslaviji, nakon višemjesečnih pregovora s premijerom Dragišom Cvetkovićem sklopio je 26. VIII. 1939. sporazum kojim je osnovana Banovina Hrvatska, HSS je ušao u vladu, a Maček je postao njezinim potpredsjednikom. U vrijeme pregovora oko teritorija više delegacija bačkih Hrvata činilo je pritisak na njega i vodstvo stranke da se Baranja i dijelovi sjeverne i zapadne Bačke s brojnijim hrvatskim stanovništvom uključe u Banovinu. Iako je sporazum osigurao Banovini znatan stupanj autonomije, smatrao ga je privremenim te da će njezin konačni opseg ovisiti o budućem preustroju države. Među Hrvatima u Bačkoj bilo je kritičara potpisivanja sporazuma. Međutim najveći dio članstva stranke u Bačkoj ostao mu je vjeran te su nastavili s aktivnostima da se naknadno proširi opseg Banovine uključivanjem kotareva Subotica, Sombor, Apatin i Odžaci.

Josip Vuković Đido i Blaško Rajić s Vladkom Mačekom u Zagrebu 1939.

Manji dio članstva stranke, okupljen oko Grge Vukovića, bio je za formiranje posebne federalne jedinice Vojvodine. Maček je težnje za izdvajanjem baranjskih i bačkih Hrvata koristio i kao protutežu zahtjevima srpskog stanovništva za izdvajanjem iz Banovine Hrvatske. Na izborima za senatore u Banovini Hrvatskoj 1939. našao se Josip

Vuković Đido, zastupnik za subotički kotar, čime je omogućeno da bačko-baranjski Hrvati imaju svog predstavnika u Senatu. Preko svojih bliskih suradnika bio je dobro informiran o njihovom položaju, primao je njihova izaslanstva (Josip Vuković Đido, Mićo Skenderović, Mihovil Katanec i dr.), a često im je slao svoje izaslanike Ivana Pernara, Barišu Smoljana, Josipa Torbara, Ljudevita Tomašića i dr.

Nakon vojnoga puča 27. III. 1941. ostao je potpredsjednik u vladi generala Dušana Simovića. Odbio je je njemačku ponudu da proglasi odcjepljenje Hrvatske pod njemačkom zaštitom.

Nakon proglašenja NDH najprije je pozvao na lojalnost, ali se politički pasivizirao. Smatrao je da će nakon pobjede savezničkih snaga HSS preuzeti vlast u Hrvatskoj te se zauzimao za »politiku čekanja« odbijajući suradnju i s partizanima i s ustašama. Zbog njegovih demokratskih nazora i političkog utjecaja vlasti NDH zatvorile su ga u listopadu 1941. u koncentracijski logor Jasenovac, a od ožujka 1942. bio je u kućnome pritvoru na svojem imanju u Kupincu. Iako se članstvo stranke u Bačkoj pasiviziralo, postojali su povremeni kontakti s bačkim prvacima preko posrednika. Nakon napada Sila Osovine na Jugoslaviju u travnju 1941. delegirao je Jurja Krnjevića na mjesto potpredsjednika vlade Kraljevine Jugoslavije u inozemstvu, koji je trebao dobiti jamstva za obnovu statusa i novih granica Banovine Hrvatske nakon rata, pri čemu je ona trebala uključivati i bačke Hrvate Bunjevce i Šokce. Na istom je tragu Krnjević 1943. pri Ratnoj savezničkoj vladi u Londonu obrazlagao teritorijalna očekivanja stranke pri formiranju federalne Jugoslavije nakon rata, koja su uključivala dijelove Bačke »od istočnoga ruba grada Subotice na sjeveru do međe kotareva Bačka Palanka i Novi Sad na Dunavu« s argumentacijom »da su Hrvati pretežni slavenski element u tom dijelu Vojvodine«.

U svibnju 1945. otišao je u emigraciju, isprva u Francusku, a 1947. u Washington, gdje je radio kao voditelj slavenskog odjela

Kongresne biblioteke. Dok je dio članova HSS-a iz Bačke poslije rata prišao prokumunističkome HRSS-u, drugi dio članstva ostao je vjeran Mačeku, a predvodio ih je Josip Vuković Đido. U inozemstvu je zastupao ideju da bi Jugoslaviju trebalo urediti u duhu sporazuma iz 1939., a od 1956. isticao je da bi je valjalo preustrojiti na konfederalnom načelu.

Napadan je u emigrantskom tisku da se 1929. tajno sporazumio s mađarskim političarima kako će u slučaju osnutka neovisne Hrvatske odustati od Bačke i od bačkih Bunjevaca, koje je navodno trebao uvjeriti da se priznaju Mađarima. Reagirao je 1962. otvorenim pismom objavljenim u časopisu *Studia Croatica*, u kojem je zaničevao te tvrdnje i istaknuo kako je Bunjevce smatrao Hrvatima otkako je »politički počeo misliti«.

Napisao je memoare *U borbi za slobodu* (*In the Struggle for Freedom*, 1957., hrvatsko izdanje *Memoari*, 1992). Njegovi posmrtni ostaci preneseni su u Hrvatsku 1996. i položeni na zagrebačkom groblju Mirogoj.

Lit.: (**), *Dr Vlatko Maček i njegovi saradnici u Vojvodini*, Sombor, 1936; R. Horvat, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb, 1942; Lj. Boban, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928.-1941.*, Zagreb, 1974; M. Čović, *Bački Bunjevci i Šokci na hrvatskoj varijanti*, *Hrvatska revija*, 1/1976, München; F. Jelić-Butić, *Hrvatska seljačka stranka*, Zagreb, 1983; *Hrvatski leksikon*, 2, Zagreb, 1996; H. Matković, *Povijest Hrvatske seljačke stranke*, Zagreb, 1999; N. Prpić, *Dr. Juraj Krnjević: Tri emigracije*, I. *Razgovori-pisma-prilozi*, Zagreb, 2004; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004; <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11875> (pristupljeno 16. X. 2020).

S. Bačić i M. Bara

MAČKA, manje željezno sidro ili trokraka kuka povijenih vrhova koja služi za vađenje otpaloga kabla, užeta ili lanca iz bunara. Izrađivali su je kovači, ali ako je na salašu nije bilo, salašari su je pravili priručno sami. Za to su iskoristili stare vile s četiri *paroška* (kraka), koje bi naizmjenice posavijali na suprotne strane. Potom bi se takve vile svezale za uže i spustile u u bunar te su se vukle po dnu bunara dok se na njih ne bi zakvačilo ono što je palo u bunar i izvuklo van.

Lit.: M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; A. Stantić, *Rječnik manje poznatih riječi i izraza, Klasje naših ravni*, 7–8/2013, Subotica.

P. Skenderović

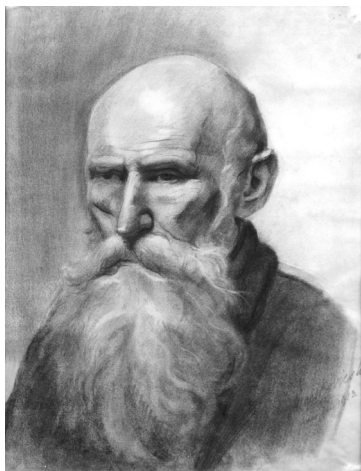
MAČKA I MIŠ, dječja bunjevačka igra. Djeca se uhvate za ruke i oblikuju krug. Jedno je dijete miš i ono se nalazi u krugu, a drugo je mačka i nalazi se izvan kruga. Igra se sastoji u tome da mačka nastoji uhvatiti miša te juri oko kruga kako bi pronašla rupu u krugu kroz koju bi se mogla provući, dok miš bježi unutar kruga što dalje od mačke. Igrači koji se drže za ruke zatvaraju prolaze primičući se jedan drugomu kako bi otežali i onemogućili mački prolazak u kruga. Ako se dogodi da mačka uspije ući u krug i uhvati miša, tada njih dvoje staje u krug, a bira se drugo dvoje djece koje će biti mačka i miš. Prema drugom obrascu igre, miš može bježati iz kruga, oko kruga i u krug, a igrači mu u krugu pritom otvaraju prolaze, dok ih mački zatvaraju. Kada je miš uhvaćen, biraju se novi miš i mačka.

Lit.: M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010.

P. Skenderović

MAČKOVIĆ, Angela (Angelina) (Subotica, 3. VII. 1883. – Palić, 17. I. 1966.), slikarica i grafičarka. Jedna je od šestoro djece arhitekta Titusa Mačkovića i Katarine, rođ. Manojlović. Sestra je Benedeka Mačkovića. Talent za umjetnost naslijedila od oboje roditelja. O njezinoj majci ostalo je zabilježeno da se bavila glazbom i da je u veljači 1887. na dobrotvornoj *Besedi* Dobrotvorne zadruge Srpkinja iz Subotice s opernim pjevačem Stevanom Deskaševim iz Zagreba izvodila pjesme i arije uz suradnju direktora subotičke muzičke škole Ferenca Gaála. Vjenčala se 1901. s Viktorom Binderom, veleposjednikom iz Velikoga Bečkereka (danas Zrenjanin), ali brak nije dugo trajao. Slikanje je ljeta 1904. na Paliću učila od prve subotičke akademske slikarice Jelene Čović. Jedan od njezinih rijetkih sačuvanih akvarela na svili s motivom *kumašica* (maćuhica, dan-

i-noć) u vazi nalazi se u zbirci Gradskoga muzeja Subotica. Predložak za sliku bila je razglednica njemačke slikarice cvijeća Catharine Klein (1861. –1929.), čiji su se radovi reproducirali u obliku razglednica, kalendara i na keramici te su se preslikavali i u subotičkoj sredini. U Münchenu se školovala kod slikara Juliusa Extera i Fritza Haasa 1911.-13. Tu su nastala i njezina dva crteža iz umjetničke zbirke Gradskoga muzeja Subotica *Portret žene* (1912.) i *Starac* (1913.). Zbog toga podatka, ali i zbog svojih

A. Mačković, *Starac*, 1913.,
Gradski muzej Subotica

likovnih kvaliteta, ta dva rada imaju posebno mjesto. Posebna je i uljana slika *Pletilja* (oko 1910.-13.) iz zbirke Gradske knjižnice Subotica. Zbog plenerističkih tendencija te slike svrstavaju je u skupinu rijetkih predstavnika impresionizma s ovih prostora (zajedno sa Stipanom Kopilovićem). Slika je inkorporirana u širi kontekst 1994. na izložbi autora Stanislava Živkovića *Srpski impresionisti* u Galeriji SANU u Beogradu. Autorica se također može smatrati jednom od prvih predstavnica moderne umjetničke grafike na području Vojvodine. Grafika s detaljem Palića, koja se nalazi u zbirci Zavičajne galerije dr. Vinko Perčić u Subotici, te grafika s prikazom detalja Münchena, danas u zbirci Gradskoga muzeja Subotica, dokaz su njezine grafičke vještine koju je s vremenom potpuno zapostavila. Zbog

materijalnih poteškoća roditelja 1913. predaje subotičkoj gradskoj upravi molbu za stipendiju, ali je ne dobiva te je primorana napustiti studij. Vraća se u rodni grad i živi od slikarskih radova, pretežito portreta, čija umjetnička razina s vremenom opada. Do kraja Drugoga svjetskoga rata stanuje na Paliću u obiteljskoj vili, isprva zajedno sa sestrom Leonom. Otac im umire 1919., majka 1920., sestra Ana (Babika) 1923., zatim i sestra Leona 1933., a brat Beno 1946. Gradsko joj vijeće 1932. dodjeljuje mjesečnu materijalnu pomoć od 150 dinara, koju 1940. podižu na 300 dinara. Tada se već žali na oslabljeni vid. U međuratnom razdoblju sudjeluje u likovnom životu Subotice: s Jelenom Čović siječnja 1925. otvara slikarsku školu u Prokesovoj palači, izlaže s njome i s Martinom Džavićem 1927. na *Izložbi bunjevačkih umjetnika* u vestibulu Gradske kuće te sudjeluje s grafikom na *Izložbi bačkih umjetnika* u organizaciji dr. Jovana Milekića u Subotici 1932. Kolekcionar i bankar dr. Milekić u svojoj Bačkoj galeriji 1929. posjeduje 11 njezinih djela, a 1931. – 16. Ti njezini radovi neće postati nakon Drugoga svjetskoga rata dio zbirke Gradskog muzeja Subotica, poput drugih djela bunjevačkih slikara iz Milekićeve kolekcije. Nakon završetka rata oduzeto joj je pravo na stanovanje u vili na Paliću, ali je prihvaća obitelj Ljubibratić, u čijoj pudarskoj kućici kraj vile »Ljubibratić« živi od socijalne pomoći do kraja života. Privatno se i dalje bavi pedagoškim radom. Kameni križ na njezinu grob na Paliću postavio je jedan od njezinih učenika, kasniji subotički kolekcionar Mihajlo Mića Jaramazović. Sačuvana su samo malobrojna njezina djela. U javnim zbirkama, osim portretâ – među kojima se ističu *Portret Jelene Čović* (1951.) – te grafike s urbanim pejzažem u umjetničkom fondu Gradskoga muzeja Subotica, kao i slike *Pletilja* u subotičkoj Gradskoj knjižnici, nalazi se sedam njezinih radova u Zavičajnoj galeriji dr. Vinko Perčić te *Portret Dore Gerber* u Gradskom muzeju Bečeja.

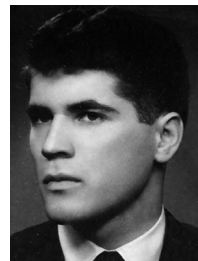
Lit.: Beszeda, *Bácskai Ellenőr*, 23. I. 1887, Szabadka; Eljegyzés, *Bácskai Friss Újság*, 6. VIII.

1901, Szabadka; Eljegyzés, *Bácskai Ellenőr*, 8. VIII. 1901; Esküvő, *Bácskai Ellenőr*, 13. X. 1901; J. Milekić, Slikarstvo u oslobođenoj Subotici, *Književni sever*, 11/1933, Subotica; B. Vojnić Hajduk, Umrta je Čović Jelena akademski slikar, *Hrvatska riječ*, Subotica, 5. X. 1951; B. Vojnić Hajduk, Podaci o likovnim umjetnicima i amaterima u Subotici, *Kalendar Hrvatska riječ za prestupnu 1952 godinu*, Subotica, b.g.; *Popis prinovljenih slikarskih i vajarских dela u vojvodanskim muzejima i galerijama slika od 1963. do 1975. godine*, 4, Novi Sad, 1978, 12; A. Baranji, Slikarstvo u Subotici 1900–1944, *Slikarstvo u Vojvodini 1900–1944*, Novi Sad, 1991; T. Gajdos, *Szabadka képzőművészete*, Szabadka, 1995; *Donacija dr Vinka Perčića : Umjetnine zavičajne zbirke*, Subotica, 1996; B. Duranci, *Nadbanja i Vojvodani*, Subotica, 1996; O. Kovačev Ninkov, *Slike među knjigama*. Slike i skulpture Gradske biblioteke Subotica, *Ex Pannonia*, 9-10, Subotica, 2006; G. Prčić Vujnović, V. Aladžić, M. Grlica, *Gradotvorci : Várostermetők*, 2, Subotica 2006; V. Balázs-Arth, *Délvidéki magyar képzőművészeti lexikon*, Budapest, 2007; K. Korponaić, Angelina Mačković : Dama okružena tajnama, *Rukovet*, 7-8/2009, Subotica; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010; O. Kovačev Ninkov, *Lica vremena. Portreti umetničke zbirke Gradskog muzeja Subotica*, Subotica, 2013; O. Kovačev Ninkov, Angelina Mačković i slikanje na svili, u: O. Kovačev Ninkov, Lj. Vuković Dulić, *Secesija u subotičkim javnim zbirkama*, Subotica, 2013.

O. Kovačev-Ninkov

MAČKOVIĆ, Antun (Subotica, 13. VI. 1940. – Subotica, 12. VIII. 2000.), liječnik. Sin je Kolomana i Gizele, rođ. Farkas. Osnovnu školu, nižu muzičku školu – odsjek za klavir te gimnaziju završio je u Subotici. Kao mladić na poziciji beka igrao je nogomet u omladinskoj momčadi *Zvezde*, kako se tada zvala *Bačka*. Na Medicinskom fakultetu u Beogradu diplomirao je 1965. Iste godine počeo je obavljati vježbenički liječnički staž u Gradskoj bolnici u Subotici, koji je završio 1970., nakon čega se zapošljava u Domu zdravlja u Subotici. Specijalizirao je opću medicinu. Na početku liječničke karijere radio je u Ogranku V. (danas ul. Zmaj Jovina br. 29) Doma zdravlja, nakon čega je prešao raditi u ambulantu Palić. Tu je preuzeo rad i u filijalnoj ambulanti na Šupljaku, kamo je odlazio tri puta tjedno na pola radnog vremena. Nedugo nakon dolaska na Palić imenovan je za šefa palićkog ogranka

Doma zdravlja i na tom je položaju ostao do kraja života. Bio je veoma dobar praktičar, vrstan dijagnostičar, komunikativan, susretljiv i srdačan s ljudima, koji su mu to uzvraćali povjerenjem i pažnjom. Kao

Antun Mačković

rukovoditelj bio je poduzimljiv i dobar organizator posla. Za nesebičan i samoprijegoran rad dobio je Zahvalnicu Srpskog lekarskog društva, Društva lekara Vojvodine Podružnice Subotica 1995. Tragično je preminuo u prometnoj nesreći u krugu subotičke bolnice. Pokopan je na Bajskom groblju.

Izvori: Arhiva Opće bolnice Subotica, Personalni dosje br. 110/2000; Osobna arhiva i kazivanje sina Igora Mačkovića; Kazivanje sestre Agneze Mačković; Kazivanje Mirka Molnara iz Subotice.

M. Sente

MAČKOVIĆ, Benedek (Beno, Benco) (Subotica, 31. III. 1886. – Subotica, 16. V. 1946.), inženjer, arhitekt. Sin je arhitekta Titusa Mačkovića i Katarine, rođ. Manojlović. Brat je slikarice Angele Mačković. Od školske 1897./98. pohađao je subotičku gimnaziju. Diplomirao je u Budimpešti 1914. Radio kao ovlaštani građevinski inženjer. Bio je član Inženjerske komore u Novom Sadu. Dioničar je u obiteljskoj tvrtki *Első szabadkai géptegla és cementáru gyár Rt.*, koja je poslije 1918. promijenila ime u *Prva subotička parna ciglana i tvornica cementne robe d. d.*, gdje će nakon 1919. imati funkciju poslovnoga direktora. Tijekom dvadesetih godina radi u poduzetničkoj tvrtki *Mačković i Krempotič*, a od 1938. partner je u firmi *Mačković i Kladek*, koja je imala kao predmet »građenje crkvenih zgrada i stanova za svećenike«. Projektirao je za nove vlasnike 1928. adaptaciju nekadašnje najamne palače svojega djeda Bene-

deka Mačkovića u današnjoj Strossmayerovoj ul. br. 16. Na ideološko-političkom planu izjašnjavao se za Mađžara i zastupao krajnje desna promadžarska stajališta. Suradivao je u satiričnom subotičkom listu *Az Ucca* (1925.), a bio je glavni i odgovorni urednik oporbenoga lista *Őnkormányzat*, pokrenutoga siječnja 1927., u godini održavanja općinskih izbora. Obnašao je funkciju u gradskoj civilnoj vlasti 1941.-44. Stradao je nakon dolaska komunista u valu egzekucija bez sudskih presuda protiv tzv. »narodnih neprijatelja«.

Izvor: Povijesni arhiv Subotica F:47. III 28/1928; F:451.34.367.

Lit.: *Neven*, 7/1898, Subotica; T. Kolozsi, *Szabadkai sajtó (1919-1945)*, Újvidek, 1979; S. Mačković, *Industrija i industrijalci Subotice (1918-1941)*, Subotica, 2004; G. Prčić Vujnović, V. Aladžić, M. Grlica, *Gradotvorci : Várostermetők*, 2, Subotica, 2008; D. Károly, *Mementó 1944 – 1994*, Szabadka, 1994.

S. Mačković i M. Grlica

MAČKOVIĆ, Benedikt (Benco) (Subotica, 4. III. 1806. – Subotica, 6. II. 1879.), odvjetnik, zemljoposjednik, virilist, političar. Sin je Antuna i Angele, rođ. Mamužić. Otac je znamenitoga gradskoga arhitekta Titusa. Osim njega u braku s Máriom Vassas (oko 1824. – 1891.), s kojom se vjenčao 1842., rođena su i njihova djeca: Heresilia Benedikta Amalia (1843. – 1866.), Valeria Hermina Maria (1845. – 1894.), Izabella Creratina Angelica Anna Jozefa (1846. – ?), Leontina Josepha Helena (1853. – ?), Ascellina Desideria Hildegarda (1856. – 1886.) i Melania Flavia Rebeka (1858. – ?). Dokumenti ga spominju kao prokatora (1834.), koji je zarađeni novac ulagao u kupovinu zemlje i kuća (placevi na mjestima današnjih zgrada u Strossmayerovoj ulici br. 14 i 16). Član gradskoga magistrata postao je 1843. Početkom Revolucije među potpisnicima je Smjernica (Írányzat), koje su u Subotici izdane 24. III. 1848. i kojima se pokušavaju spriječiti različita tumačenja Dvanaest točaka, programa revolucionarne peštanske omladine od 15. III. 1848. Dobro se snalazeći u postrevolucionarnim doga-

đajima, nakon uspostave nove austrijske krunske zemlje Vojvodstva Srbije i Tamiškoga Banata 1849., s kraćim prekidom, od kolovoza 1849. do siječnja 1851., bio je glavni gradski kapetan Subotice. Tu je dužnost preuzeo od oca. Na njoj se isticao velikom revnošću prema zahtjevima novih vlasti. Nakon što je 1870. uvedena institucija virilizma u lokalnim predstavničkim tijelima, bio je jedan od 112 Subotičana koji su mjesto u gradskoj skupštini stekli na temelju visine plaćenoga poreza. Politički je pripadao Stranci krajnje ljevice (kossuthovcima), što je bio vjerojatni razlog zbog čega ga je u više navrata uvredljivo napadao Kalor Milodanović, inače prijeko naravi, koji je bio pristaša Dečkove stranke (»desne stranke«). Aludirajući na njegovu nekadašnju dužnost gradskoga kapetana, nazivao ga je »sidim bekrijom« te da je bio »trulež i kadgodajšnji despot Subotica varoši, koji je kadgod strašilo bio cile varoši skojim gotovo da su matere svoju dicu plašili«.

Benedikt Mačković

Bio je jedan od malobrojnih bunjevačkih intelektualaca svojega vremena. Subotički »redovni dopisnik« *Bunjevačkih i šokačkih novina* istaknuo ga je 1872. kao nacionalno svjesnoga Bunjevca i jednoga od samo 14 članova gradske skupštine Bunjevaca i Srba koji su znali mađžarski jezik, dok preostala 73 nisu znala jezik na

kojem su održavane skupštinske sjednice. Financijski je pomogao tiskanje *Tolmača izvornih, književnih i zemljopisnih jugoslovenskih riči* (Subotica, 1870.) Ambrozija Šarčevića. U prvoj polovini 1870-ih odbio je nekoliko poziva biskupa Ivana Antunovića da preuzme rukovođenje nacionalnim preporodom kod Bunjevaca (»kormilo narodnog zastupanja na polju obraženosti«), koji je tražio osobu koja »zna i smije pogledati u oči svakom, koji u ime zakona dolaze«, tj. koja je dio aparata vlasti kako bi preporodnoj akciji pribavio veću zaštitu, legitimitet i potporu. Antunović ga je nazivao »mužem svestranog rasuđivanja«, hvalio njegovu »duboku uviđavnost« i kako je »od mladosti poštivana starina«: »Kao mladić imao sam priliku Vas upoznat, i poštivat, rada Vaše obraženosti i velike znanosti kojoj onda para u Subotici nisam poznavao.« Ipak, Mačković nije promijenio mišljenje ni nakon pisama koja mu je istim povodom slao Ambrozije Šarčević, koji mu se obraćao s »dragi prijatelju, vrlo uvaženi rodoljube«, a potpisivao kao njegov »velepoštovač«. Kao razlog za odbijajući stav naveo je bojazan da Antunović želi »bunjevačkim jezikom podkriplivati u bunjevcima duh magjarski«, iza čega bi zapravo moglo stajati nepovjerenje prema Kalačko-bačkoj nadbiskupiji iz koje je Antunović dolazio i njezinim mađarizacijskim nastojanjima. Umjesto toga više puta je putovao Europom, među ostalim i sa zetom Györgyem Gulnom na svjetsku izložbu u Pariz 1867. i druge europske zemlje. Koju godinu poslije istim putovima putovao je i njegov sin Titus kao student arhitekture.

Izvori: Povijesni arhiv Subotica, F:2.3.A.8/pol. 1848/I; F.2.1690/polg.1867.

Lit.: M. Grlica, *Tribun tražio nasljednika, Pro memoria*, 8, Subotica 1990; G. Prčić Vujnović, V. Aladžić, M. Grlica, *Gradotvorci : Várostermetők*, 2, Subotica, 2008.

M. Grlica

MAČKOVIĆ, Franjo (Bikovo, 14. VI. 1950.), samouki kipar, biciklist. Rođen je u obitelji Bele i Vere, rođ. Šujić Tarčić. Ubrzo nakon njegova rođenja obitelj se seli s

Bikova na Palić, gdje je završio osnovnu školu. Srednju školu učenika u privredi, smjer ratar traktorist, završio je u Subotici. Radio je kao vozač u vodoprivrednom poduzeću DTD (Dunav-Tisa-Dunav) u Subotici 1971.-2011., kada odlazi u mirovinu. Nakon što se vratio s odsluženja vojnoga roka 1971. postaje član Kluba slikara amatera, koji djeluje pri Radničkom sveučilištu (danas Otvoreno sveučilište) u Subotici. Jedan od likovnih pedagoga bio mu je tada i keramičar Ivan Jandrić, pod čijim je nadzorom usavršavao svoje znanje. Izrađivao je figure u drvetu, rezbario portrete, crtao i pravio gipsane figure, u prvom redu poprsja. U Klubu slikara amatera radi 1971.-85., kada postaje član *Grupe Q*, koju vodi István Török. Nakon odlaska iz nje radi samostalno. Imao je više samostalnih i kolektivnih izložaba. Za privatne i javne prostore izradio je više skulptura. U dvorištu Blaška Gabrića, tzv. Mini Jugoslaviji, u Subotici nalaze se njegovi radovi biste Josipa Broza Tita, kralja Aleksandra Karađorđevića i vojvode Živojina Mišića u prirodnoj veličini. God. 2019. na narudžbu obitelji izradio je i figuru subotičkog sportaša Đure Stantića u prirodnoj veličini, koja je postavljena u njegovu rodnom kraju Gat, na početku Beogradske ceste, na prostoru nekadašnje »Golupčije pece« ispred »Čurine mijane«, a za Vinariju *Zvonko Bogdan* na Paliću izradio je kiparsku cjelinu *Osam tamburaša Janike Balaža i Zvonko Bogdan*, dok mu je skulptura Matije Korvina postavljena u istoimenoj ulici u Subotici. U dvorištu vlastitog doma na Paliću čuva više desetaka figura u prirodnoj veličini. Jedan se njegov crtež nalazi i u Zavičajnoj galeriji *dr. Vinko Perčić* u Subotici.

Bavio se i biciklizmom. Trenirao je za subotički *Spartak* 1972.-76., a trener mu je bio Gustav Franzer. Bio je prvak Srbije 1973. godine na tzv. »kontrašu« (biciklu bez prijenosnog mehanizma, kod kojeg kao kočnica služi okretanje pedala u suprotnom smjeru od smjera vožnje) na 80 km, a kasnije dobiva trkački bicikl s prijenosnim mehanizmom (mjenjačem). Njime je vozio utrku *Putevima AVNOJ-a*. Na pr-

venstvima Vojvodine osvojio je 2. mjesto 1973. te 4. mjesto 1974. Živi i radi na Paliću.

Izvor: Osobni iskaz Franje Mačkovića.

Lit.: M. Tolimir, Franjin božanski vrt i talent, *Dani*, 7/2018, Subotica.

Lj. Vuković Dulić i P. Skenderović

MAČKOVIĆ, Jaša (Jašo, Jakov) (Subotica, 23. IX. 1887. – Subotica, 21. VI. 1958.), zemljoradnik, političar. Sin je Josipa i Barbare, rođ. Stipić. Kći mu je dr. Ruža Mačković. U sklopu nastojanja Ilije Kujundžića 1919. da osnuje Narodno udruženje, koje bi okupljalo sve viđenije Bunjevce, bio je jedan od povjerenika za V. kvart (danas: Mjesna zajednica Novo selo). Udruženje međutim nije osnovano, nego je skupina oko Kujundžića neformalno djelovala kao Kršćansko i narodno udruženje do 1921. Među osnivačima je prosrpske Zemljodilske kasine u Subotici 28. III. 1921. te je član njezina upravnoga odbora i blagajnik. Bio je član i dužnosnik Narodne radikalne stranke te njezina neformalnoga subotičkoga ogranka Zemljodilske stranke. U njihovu stranačkom tjedniku *Bačvanin*, koji je izlazio 1921.-23., jedno je vrijeme bio formalni odgovorni urednik, iako ga je stvarno uređivao Toša Iskruljev. Na prvim i jedinim izborima za tadašnju Oblasnu skupštinu Bačke 23. I. 1927., koja je djelovala do raspuštanja 6. I. 1929., iz Subotice je izabrano deset zastupnika, od kojih četiri s liste Narodne radikalne stranke. Među njima je bio i Jašo Mačković. Nakon izbora upisan je kao »zemljodelac« u sastav gradskoga Proširenoga senata. Stanovao je u VI. kvartu, u Trumbićevoj ulici (danas: Sándora Petöfija) br. 13. Nakon osnivanja Jugoslavenske radikalne zajednice 1935. bio je član njezina mjesnoga odbora u Subotici. Kada je nakon izbijanja rata u Europi u Subotici 1940. formiran sedmočlani Odbor za ishranu, koji je trebao voditi računa o opskrbi stanovništva hranom, ušao je u njegov sastav.

Izvor: Povijesni arhiv Subotica, F:47. I 112/1927

Lit.: Neven, 110/1919, Subotica; *Zemljodilski kalendar (sa slikama) za pristupnu godinu 1924.*,

Subotica, b. g.; *Subotičke novine*, 29/1937; J. Šokčić, *Subotica pre i posle oslobođenja*, Subotica, 1938; S. Prodanović, Prolog ratnih zbivanja, *Ex Pannonia*, 11, Subotica, 2007; S. Marković, *Politički život Bunjevaca Vojvodine u Kraljevini SHS – Jugoslaviji 1918-1941. godine*, Subotica, 2010.

S. Mačković i V. Nimčević

MAČKOVIĆ, Pavao (Macskovics, Pál) (Subotica, 27. I. 1856. – Kalača 4. III. 1923.), svećenik. Sin je Fabijana i Cecilije, rođ. Buljovčić. Teologiju je studirao u bečkom zavodu *Pazmaneum* 1876.-79. Za svećenika je zaređen 1879. u Kalači. Kratko vrijeme bio je kapelan u Bikiću (*madž.* Bácsbokod) i svećenik u vojnoj službi. Doktor teologije postao je 1881. Veći dio svećeničkoga života radio je u nadbiskupskoj kuriji u Kalači. Obavljao je službu protokolista i arhivara 1880.-89. Službu ceremonijara obavljao je 1887.-91. Naslovnim kanonikom imenovan je 1893., a stvarnim kanonikom 1897. U kalačkom kaptolu obavljao je, među ostalim, službe kustosa, kantora i lektora te od 1922. do smrti službu velikoga prepošta kaptola. Obavljao je i službu arhiđakona Potiskoga, Bačkoga i Katedralnoga arhiđakonata. Bio je prefekt nadbiskupske i kaptolske knjižnice u Kalači 1899.-23. Naslovnim prepozitom sv. Mihovila Arkandela na Zečjem otoku (*madž.* Nyulak sziget, danas dio Margitina otoka na Dunavu u Budimpešti) imenovan je 1900., a 1906. papinskim prelatom. Također je obavljao službe vezane za školska vijeća u Kalačko-bačkoj nadbiskupiji. Nakon smrti iza njega je ostala zaklada u vriednosti od 8000 penga.

Lit.: A. Lakatos (ur.), *A Kalocsa-Bácsi Főegyház-megye történetisématizmus 1777-1923 : Schematismus historicus cleriarchidioecesis Colocensis et Bacsensis 1777-1923*, Kalocsa, 2002; <https://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/macskovics-pal>

D. Skenderović

MAČKOVIĆ, Ruža (Subotica, 16. VII. 1923. – Subotica, 24. VII. 1979.), liječnica. Kći je Jaše i Ane, rođ. Švraka. Osnovnu školu i gimnaziju završila je u Subotici, gdje je maturirala 1941. Iste je godine upisala Medicinski fakultet u Budimpešti, gdje je do 1944. završila šest semestara.

U Suboticu se vraća 1945. te u prosincu iste godine nastavlja studij medicine upisavši V. semestar na Medicinskom fakultetu u Zagrebu. Ondje je i diplomirala 1949. Iste je godine postavljena za liječnicu vježbenicu

Ruža
Mačković

u Gradskoj bolnici u Somboru. Poslije radi u Sektorskoj ambulanti u Šidu 1949.-50., a od 1952. u Gradskoj bolnici u Subotici. Specijalizirala je oftalmologiju te je na Medicinskom fakultetu u Zagrebu s ocjenom odličan položila specijalistički ispit iz okulistike u ožujku 1956., a u lipnju iste godine stručni ispit za liječnike specijaliste u Beogradu. Nakon toga radila je u očnoj ambulanti Gradske bolnice u Subotici. Tijekom rada kontinuirano se usavršavala pokazujući posebno zanimanje za liječenje trahoma. Svjetska zdravstvena organizacija dodijelila joj je dvomjesečnu stipendiju za izučavanje trahoma u Alžiru, Maroku, Španjolskoj i Švicarskoj 1960. Usavršavala se i na očnoj klinici u Beogradu. Zbog teške bolesti otišla je u prijevremenu bolničku mirovinu 1976.

Izvor: Arhiva Opće bolnica Subotica, Personalni dosje br. 39/1976.

M. Sente

MAČKOVIĆ, Stevan (Subotica, 16. X. 1959.) povjesničar, arhivist. Sin je Lajče i Stane, rođ. Piuković. U Subotici završava osnovnu školu i gimnaziju. Diplomirao je povijest na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu 1984. Najprije je radio u Gradskom muzeju Subotica, a zatim kao asistent na predmetu Povijest Jugoslavije na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu 1985.-88. Nakon tzv. jogurt-revolucije u Novom Sadu u listopadu 1988. krajem godine vraća se u Suboticu te predaje povijest u OŠ 25. maj

(danas: OŠ Sv. Sava). Početkom 1992. prelazi u Povijesni arhiv Subotica, gdje radi do danas – dužnost ravnatelja obnaša od 2001., a zvanje arhivskoga savjetnika stekao je 2009. Osim arhivistikom bavi se istraživanjima zavičajne povijesti, iz koje objavljuje historiografske radove, mahom u domaćim, ali i u inozemnim časopisima. Objavio je više od 200 bibliografskih jedinica – članaka, studija i leksikografskih priloga. Autor je studije *Industrija i industrijalci Subotice (1918-1914)*, za koju je 2006. dobio nagradu *Dr. Ferenc Bodrogyári*, te knjige o civilnim žrtvama u Subotici nakon Drugoga svjetskoga rata *Szabadka és a felszabadulás után (1944-1945) áldozatul esett polgári személyek* (2017.). Suautor je još četiriju monografija iz gradske povijesti. U okviru kulturno-prosvjetne djelatnosti Povijesnoga arhiva u Subotici pokrenuo je 2008. održavanje godišnje stručne međunarodne konferencije *Subotički arhivski dani*. Radio je na postavkama nekoliko izložaba iz arhivskoga gradiva. Član je uredništva časopisa *Ex Pannonia* od pokretanja 1996. te glavni urednik od 2003. Sudionik je većega broja stručnih konferencija i skupova u zemlji i inozemstvu. Od 2012. na svojem blogu <https://subotickaistorija.wordpress.com/> objavljuje brojne priloge o različitim temama iz povijesti Subotice.

Članke i studije o bunjevačkim Hrvatima objavljivao je u subotičkim časopisima i listovima *Rukovet* (Gradski bibliotekari Mijo Mandić i Rade Lungulov, 6-7/1994; Dnevnik partizana, od Subotice do Blajburga (Bleiburg), 9-12/2011), *Bunjevačke novine* (Stipan Matijević, prvi gradonačelnik Bunjevac, br. 4, 1999; Vranje Sudarević, br. 5, 1999; Gradonačelnik Stipić i lokalna samouprava, br. 6, 1999; Gradonačelnici malih ovlaštenja, br. 7, 1999), *Klasje naših ravni* (Jedno izvješće o Bunjevcima iz 1934., 5-6/2004; Političko djelovanje i učinak Josipa Vukovića Đide 1926-1941., 1-2/2005; Obilježavanje tisućugodišnjice hrvatskog kraljevstva u Subotici, 3-4/2005; Tri subotičke matice : Subotička matica, Bunjevačka prosvetna matica i Matica subotička, 3-4/2006; Stjepan Podhorsky u

dva projekta: Crkve u Maloj Bosni i Đurđevcu, 11-12/2006; Položaj Bunjevaca Subotice između dva svjetska rata, 1-2/2009; Matija Evetović kao paradigma položaja Bunjevaca Hrvata u Subotici, 3-4/2009; Kratak pregled fondova hrvatske provenijencije, 9-10/2009; Iz povijesti svakodnevice, 3-4/2010; Subotica 1933. godine po izvješću Kulturno-socijalnog odjela grada, 7-8/2010; Kako je Lazar Stipić 1926. planirao prodaju mađarskih umjetnina, 1-2/2011; Svjedočanstvo o odnosu policije prema hrvatskim prvcima u Subotici uoči parlamentarnih izbora 1925., 1-2/2012; Sportske, nogometne i ostale igre, u povodu četvrt stoljeća Bačke (1926.), 3-4/2012; Gradska kuća i Subotica (1902.-1941.) tražanje i promjene, 7-8/2012; Kratak pregled djelovanja franjevaca u Subotici od 1339. do 1769., 11-12/2012; Dio foto ilustracija u tri sveska Danice iz 1942., 1943. i 1944. godine, 1-2/2013; Gdje su u Subotici pokapani vojnici iz Hrvatske, a gdje Subotičani u Hrvatskoj za vrijeme velikog rata (1914-1919), 5-8/2014; Upisi u Matičnu knjigu umrlih (1914.-1919.) subotičkog Matičnog ureda poginulih vojnika bunjevačkih Hrvata (A-B), 9-12/2014; Upisi u matičnu knjigu umrlih (1914.-1919.) subotičkog matičnog ureda poginulih vojnika bunjevačkih Hrvata (Od Katancsics Andrása, do N), 1-4/2015; Upisi u matičnu knjigu umrlih (1914.-1919.) subotičkog matičnog ureda poginulih vojnika bunjevačkih Hrvata (N-S), 1-4/2016; Upisi u matičnu knjigu umrlih (1914.-1919.) subotičkog matičnog ureda poginulih vojnika bunjevačkih hrvata (Sz-Z), 5-12/2016; Petar Pekić i Subotica u njegovo doba, 1-4/2018 [i u: 1-3/2019]; Prothocolum Oppidi Cameralis Regio Privelegati - Szent Maria, Atnehac Szabatka Vocati (1743-1745), 9-10/2018), *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata* (Ulomci za povijest Subotice u 1925. godini, br. 3, 2012; Civilne žrtve među bunjevačkim Hrvatima nakon oslobođenja (1944.-1946.), br. 5, 2013. [i u: *Klasje naših ravni*, 1-4/2017]), *Ex Pannonia* (Mijo Mirković, Subotica i Pravni fakultet u prvim godinama njegovog dolaska, br. 17, 2013);

Revija Dužijanca (O počecima Dužijance i Katoličkog divojačkog društva, br. 1, 2014), u zagrebačkoj *Hrvatskoj reviji* (Proslava 250. obljetnice doseljavanja veće skupine Bunjevaca (1686-1936), 3/2005 [i u: *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*, br. 1, 2009]; Hrvatski katolički orao – Subotica, 4/2007 [i u: *Klasje naših ravni*, 3-4/2007: Hrvatski katolički orao – Subotica kroz arhivsko gradivo]), u *Vukovarskom zborniku* (Bački Bunjevci i Šokci između dvaju svjetskih ratova, br. 8, 2013) te osječkom *Glasniku Arhiva Slavonije i Baranje* (Pregled fondova kojima u imenu stoji pridjev hrvatski i drugih od značaja za izučavanje Bunjevaca bačkih Hrvata u Povijesnom arhivu Subotica, br. 12, 2013).

S. Mačković, *Industrija i industrijalci Subotice (1918-1941)*, Subotica, 2004.

Radove o bačkim Hrvatima objavio je i u više zbornika: *Urbani Šokci* (Bunjevci Subotice između dva svjetska rata, br. 1, 2006 [i u: *Klasje naših ravni*, 1-2/2009: Položaj Bunjevaca Subotice između dva svjetska rata]; Život i djelo dr. Matije Evetovića kao paradigma položaja Bunjevaca u Subotici, br. 3, 2009 [i u: *Klasje naših ravni*, 3-4/2009: Matija Evetović kao paradigma položaja Bunjevaca Hrvata u Subotici,], *Identitet bačkih Hrvata* (Zagreb-Subotica, 2010: Bački Bunjevci između Beograda i Zagreba (1918.-1941.) [i u: *Croatian – Serbian Relations; Resolving Outstanding Issues : Srpsko-hrvatski odnosi: Rešavanje*

otvorenih pitanja, Golubić-Petrovaradin, 2012; *Klasje naših ravni*, 1-4/2018]), *Hrvati u Vojvodini identitet(i), procesi i društvene aktivnosti* (Zagreb-Subotica, 2012: Bunjevci u subotičkim tijelima vlasti (1918.-1929.), [i u: *Klasje naših ravni*, 3-4/2013], *Bunjevci u vremenskom i prostornom kontekstu* (Zagreb, 2014: Utjecaji državne ideologije i prakse na subotičke Bunjevce (1918.-1941.)), *Dani Balinta Vujkova (2011.-2012.*, Subotica, 2013: Društveno ozračje u Subotici na prijelazu 20-30-tih godina XX. stoljeća; *2015.-2016.*, Subotica, 2016: Petar Pekić, život i djelo), *Misaona popudbina Tome Vereša* (Subotica, 2016.: Doprinos Tome Vereša historiografiji o Bunjevcima na primjeru monografije *Bunjevačko pitanje danas*), *Franz Vaniček i vojnokrajiska historiografija* (Slavonski Brod, 2017: O Subotici u Vojnoj granici i Franzu Vaničku u djelima Istvána Iványija [i u: *Klasje naših ravni*, 5-8/2017])

Djela: *Industrija i industrijalci Subotice (1918-1941)*, Subotica, 2004; *Nastanak i razvoj predškolsva u Subotici* (suautor s D. Runje i dr.), Subotica, 2004; *Crveni krst u Subotici 1886 – 2006* (suautor s G. Lalića, M. Pece), Subotica, 2006; *60 godina delatnosti Istorijskog arhiva Subotica : A szabadkai Történelmi levéltár 60 éves tevékenysége* (suautor s T. Segedinčev i dr.), Subotica, 2007; *Gradska kuća Subotica : Városháza Szabadka 1912 – 2012* (suautor s G. Prčić Vujnović i dr.), Subotica, 2012; *Szabadka és a felszabadulás után (1944-1945) áldozatul esett polgári személyek*, Szabadka, 2017.

S. Bačić

MAČKOVIĆ, Titus (Subotica, 15. III. 1851. – Subotica, 17. IX. 1919.), arhitekt, glavni gradski inženjer, poduzetnik, novinski urednik. Sin je odvjetnika Bene (Benedeka) i Márie, rođ. Vasas. Školovao se u gimnaziji u rodnom gradu, a Višu realnu školu završio je u Budimu. Od 1869. pohađa studij arhitekture na *Polytechnikumu* u *Zürichu*, zatim je u Aachenu 1872. učio o cestogradnji i vodogradnji, a 1873. u Beču o izgradnji željeznica i mostova, gdje završava i Umjetničku akademiju. Svoju diplomu nikada nije nostrificirao. Nakon povratka u Suboticu 1874. te služenja vojske otvara svoj projektantski ured 1876. Osnovao je prvu gradsku ciglanu 1879. na

Bajnatu, kraj Senčanskoga groblja, ostvarujući ideju da opeka bude glavni građevinski materijal. Uz ciglanu je zatim izgradio i svoj novi dom – vilu karakterističnoga izgleda poput dvorca s tornjem (danas: Masarykova ulica 108). U braku s Katarinom, rođ. Manojlović, imao je pet kćeri, od kojih je jedna, Angela, bila akademska slikarica i kiparica, te sina Benedeka, koji je također bio arhitekt.

Njegova uloga kao gradograditelja bila je iznimno važna u razdoblju 1880.-1900., kada se Subotica preoblikovala iz palanke u grad, u tzv. zlatnom dobu grada. Aktivno je sudjelovao u tom procesu nastajanja, gotovo puna tri desetljeća, prije svega kao arhitekt projektant, zatim kao urbanist vizionar, a ujedno i kao glavni gradski inženjer – tu je funkciju obnašao 1879.-80. i 1884.-90. Razdoblje između dvaju mandata glavnoga gradskoga inženjera može se smatrati njegovom najplodnijom projektantsko-planerskom fazom, kada na planski zacrtanim regulacijama i parcelacijama u užem centru grada, na do tada neizgrađenim prostorima, projektira i izvodi niz objekata – najamnih palača, koje će svojim vanjskim izgledom i položajem na novonastalim građevinskim parcelama trajno obilježiti centar grada i utjecati na daljnji proces izgradnje grada, budući da su se 1890-ih godina formirale danas poznate subotičke gradske ulice i trgovci. Osobito važni njegovi objekti nalaze se u tada još nepostojećim ulicama – današnjoj Strossmayerovoj i Korzu.

Sa svoja dva projektirana i izvedena markantna ugaona objekta u današnjoj Strossmayerovoj ulici ujedno određuje i daljnju izgradnju u njoj, na objema njezinim strane. Na istočnoj strani buduću ulicu definira objektom za Udruženu banku d. d. i štedionicu (1881.-83.), koja poslije dobiva naziv Žuta kuća (danas Strossmayerova 11), a na zapadnoj strani ugaonim objektom – najamnom kućom Sime Popovića (1880.), danas Strossmayerova 2, na uglu s tzv. Gomboškim sokakom (danas ulica Petra Drapšina). Kako bi ta ulica predstavljala prostorno-vizualnu cjelinu s dvama objektima projektiranima i izgrađenima

izvan njezine regulacije u dvama naspramnim urbanim blokovima, postigao je jedinstvo dojma cjeline arhitektonsko-urbanističkog izričaja s pročeljima palače Stevana Milinovića (1879.-80.) sa sjeverne strane (današnja Rudić ul. br. 2), a s južne strane najamnom kućom Ferenc Sümegija (1885.), danas Maksima Gorkoga 25. Svi su ti objekti izgrađeni na planiranim novim regulacijskim linijama, u doba dok je sredinom buduće ulice još uvijek tekao nezacijevljeni vodotok (niže za oko 1,30 m od sada postojeće nivelete kolnika) te su odredili njezinu daljnju izgradnju i formiranje kao cjeline. U toj se ulici izdvaja još i najamna kuća Luke Aradskoga (1880.), danas Strossmayerova 4, zbog najuže reprezentativne fasade u gradu, izvedene u savršenoj proporciji *zlatnoga presjeka*, i jedan od najranijih objekata u čijoj je gradnji za međukatnu konstrukciju primijenjen čelični »I« profil – tzv. pruski svod. Taj je objekt poslije nazvan *Zlatna dinja*. Kasnoj fazi njegova stvaralaštva pripisuje se i najamna palača Józsefa Roznófszokoga (1909.), danas Strossmayerova 22, u stilu bečke i darmstadtske secesije.

Titus Mačković

Korzo, najgradskija od svih subotičkih gradskih ulica, tijekom svojega formiranja, nastajući i mijenjajući se, mijenjala je i svoje ime: s početka Segedinski put, koji je obilazio Roginu baru, zatim nakon njezi-

na djelomičnoga saniranja počinje nastajati ulica Lajosa Kossutha, u kojoj je potkraj XIX. st. već bila tramvajska pruga od parka ispred željezničkoga kolodvora do parka ispred ondašnje Gradske kuće. Između dvaju svjetskih ratova ulica dobiva ime kralja Aleksandra prijestolonasljednika, a 1930-ih iz nje se premješta tramvajska pruga u Strossmayerovu ulicu. Za vrijeme Drugoga svjetskoga rata opet je Kossuthova, nakon rata isprva Republikanska, a 1962 dobiva ime Borisa Kidriča i prepuštena je automobilima, lokalnim autobusima i autobusnom stajalištu na Trgu slobode. Nakon ukidanja tramvajskoga prijevoza u Subotici 1974. uređenjem užega centra grada pretvorena je u pješačku ulicu s drvoredom lipa po sredini (1985.-86.), a 2003. i službeni joj je naziv promijenjen u Korzo. Početak su formiranja njezina današnjega izgleda tri palače, koje nastaju na gotovo neizgrađenom prostoru, izvedene po projektima i pod nadzorom Titusa Mačkovića. Osmišljene hrabrom vizijom mladoga arhitekta – budućega protomajstora, te su palače nastajale na prostoru tek nasutoga dijela Rogine bare prkoseći prašini i blatu, sluteći europsku varoš. One čine južnu stranu današnje ulice Korzo. To su ugaone palače Đorđa Manojlovića (1880.), danas Korzo br. 12 (ugao s današnjom ulicom Đure Đakovića), i njegova brata Samka Manojlovića (1881.-82.), danas Korzo br. 8, te palača Jovana Dimitrijevića (1881.), danas Korzo br. 6, (ugaona s današnjom ulicom Vladimira Nazora). Projektirao je još dva objekta u toj ulici: kuću Simona Dominusa (1891.), Korzo br. 11, i fasadu hotela *Zlatno jagnje* u stilu bečke secesije (1904.), nakon Drugoga svjetskoga rata znana kao Dom JNA.

Konačnim isušanjem Rogine bare 1889. dobiveni je prostor bio planski osmišljen kroz uređenje velikoga parka ispred nove zgrade Željezničkoga kolodvora 1891., koji je prvotno nosio ime Park Marije Terezije, a danas se zove Park Ferenc Raichla. Sa sjeverne strane parka predviđena je ulica koja vodi prema glavnomu ulazu željezničke stanice, duž koje su zasađene platane, a planiran je rezidencijalni urbani blok pala-

ča s predvrtovima. Formiranje planiranoga rezidencijalnoga urbanoga bloka Titus Mačković započinje izgradnjom ugaonoga objekta, palače tadašnjega gradonačelnika Laze Mamužića (1890.), danas Park Ferenc Raichla 7 na uglu s novoformiranom ulicom, danas ulica Đure Đakovića, na zapadnoj strani, a završava palačom za Károlya Lichtneckerta (1897.-98.), na uglu Parka Ferenc Reichlea 13 i ulice Bose Miličević, na istočnoj strani, ispred Željezničkoga kolodvora. Na toj posljednjoj u stilu neogotike majstorski je primijenio sve svoje znanje, talent, umijeće igre sa svim elementima arhitektonskog jezika i to je bila najraskošnija palača u Subotici.

Palača Laze Mamužića

Iako su njegovi ugaoni objekti najznačajniji jer su zacrtali i dali identitet nastajućim ulicama, trgovima i urbanim blokovima, projektirao je i važne objekte koji nisu ugaoni; palača odvjetnika i novinara Dušana Petrovića (1897.), danas ulica Dimitrija Tucovića 7, koju karakterizira lođa na katu; značajna je obiteljska kuća budućega gradonačelnika Károlya Bíróa (1897.), danas ulica braće Radića 7, na kojoj je na uskom frontu pročelja Mačković pokazao ne samo poznavanje teorije arhitekture već i svoju vrhunsku umješnost u vladanju proporcijama, kombinirajući »u igri« geometriju u prostoru s estetikom (balkon, erker, lođa i kroviste kao »peta« fasada); preko puta nje obiteljska je kuća Titusa Mačkovića (1892.), danas ulica Braće Radića br. 4, skromnih neobaroknih izričaja.

Stil najamne kuće arhitekta Lajosa Fazekasa (1899.), ugaoni objekt ulica Mak-

sima Gorkoga 13 i Age Mamužića, sada devastirane sekundarne plastike na obama pročeljima, upućuje na bečku secesiju, a na nju upućuju i sačuvani fragmenti i prikazi na originalnom projektu. Objekt je važan zbog prve primjene armiranoga betona u međukatnoj konstrukciji u Subotici. Po proporcijama, estetskom i funkcionalnom izričaju taj objekt ne odaje Mačkovićev arhitektonski rukopis, ali je on potpisan na projektu.

Prateći duh vremena, dolazak novoga doba i promjenu stilova u arhitekturi, projektirao je ugaonu najamnu kuću Stipana Peića Tukuljca (1911.), danas ugao ulice Sándora Petőfija 14 i trga Lajosa Kossutha, u stilu secesije, s posebno izraženim bareljefima ljudskih likova ispod strehe.

Gotovo istodobno je na sjeverozapadnoj obali jezera Palić 1890.-92. za investitora Lajosa Vermesa izradio urbanistički projekt s planom regulacije kompleksa vila s biciklističkom stazom i ugostiteljskim objektom (Vila Lujza i Bagolyvár /hrv. Sovina kula/). Time je nagovijestio praktičnu mogućnost elitnoga kupališno-sportsko-rekreativnoga turizma, po uzoru na Švicarsku, još u doba kad nije bilo ni kaldrmisana puta do Palića. Njegova vizionarska koncepcija uređenja paličke sjeverne obale kao kupališnoga centra i danas je aktualna. Tijekom svoje bogate prakse, koja obuhvaća izgradnju i adaptiranje više od 400 manjih i većih objekata u Subotici i na Paliću, osim stambenih objekata (najamnih i obiteljski palača, katnih, visokoprizemnih i prizemnih kuća), projektirao je i javne i sakralne objekte: osnovnu školu *Kákás* (pučki toponim nastao od prezimena vlasnika nekadašnje trgovine na tom mjestu; danas je to škola za odgoj i obrazovanje slušno oštećenih osoba), osnovnu školu *Crveni vol* (ime je dobila po gostioni *Vörös ökör*, na čijem je mjestu izgrađena nova škola, danas OŠ *Ivan Goran Kovačić*), Somborsku trošarinu, upravnu zgradu Subotičkoga tramvaja i osvjettljenja d. d. (u kojoj je danas sjedište Subotičke toplane), novu zavjetnu kapelu sv. Roka, više nadgrobnih kapela (kapele Vojnić i Antunović Almaški

/danas: kapela Kopilović/) i spomenika na Bajskom groblju i Pravoslavnom groblju (kapele Milinović i Ostojić) itd. Bio je nadzornik izgradnje subotičke crkve sv. Roka, zgrade Štedionice Subotice i okolice d. d. (Korzo br. 4), Gradske kuće itd.

Bio je osebujan erudit, jedinstven i karakterističan po svojem arhitektonskom jeziku, virtuoz u primjeni triju istoznačnih funkcionalno-estetskih oblikovnih elemenata na pročeljima svojih objekata (balkon, erker i lođa), kako je i primjereno protomajstoru. Njihovom kombinacijom u okomitom planu pročelja, kao i horizontalnom igrom centralnih i bočnih rizalita, a nerijetko i povezujući ih u jedinstvenu cjelinu maštovitim krovštem (»petom fasadom«), ostavljao je svoj prepoznatljivi arhitektonski potpis (Bagolyvár, Lichtneckertova palača, kuća Károlya Bíróa...). Naglasak na krovštu posebno je vidljiv na zgradi ondašnje župe sv. Terezije Avilske – današnje Subotičke biskupije (1885.), koju je razigranim visokim krovštem, iznad centralnoga i bočnih rizalita, objedinio s dograđenom kapelom te je time taj objekt učinio monumentalnim. Istodobno, kao glavni gradski inženjer, dotadašnju »slamnu« tržnicu (na kojoj se prodavala slama) preoblikovao je u trg, današnji Trg Jakaba i Komora. Također je za vrijeme njegova prva mandata kao glavnoga gradskoga inženjera proveo masovno popločavanje gradskih pločnika ciglama.

Sa suradnikom Stefanom Grundböckom u zajedničkom projektantskom uredu projektirao je u tada pomodnim stilovima historicizma (neorenesanse, neobaroka i neogotike). Pojava novoga stila u arhitekturi u njegovo vrijeme – secesije – nije karakteristična za njegov stvaralački opus. On je jedini od arhitekata u Subotici primjenjivao stupove na pročeljima kao nosače balkona ili kao akcent. Uobičajeno, na centralnim dijelovima naglašenoga rizalita, kao sekundarni element, za naglašavanje vertikalna koristio je i pilastre, a samo na jednom i dvije karijatide – najamna palača Petra Radišića (1882.-83.), danas ul. Matka Vukovića 9.

Sekundarna plastika na njegovim objektima izvedena je u malteru u obliku profilirane ornamentike, projektirane u spomenutim stilovima (*Zlatna dinja*, kuća *Károlya Bíróa...*), a gipsana je plastika rađena prema tadašnjim katalogima (konzole na balkonima i strehama). Na njegovim originalnim projektima jasno je vidljiva geometrijska podjela tzv. svijetlih otvora – prozora i vrata, koja proistječe iz proporcija objekta. Na projektima fasada davao je precizan linearni crtež građevinske stolarije, a samu obradu detalja povjeravao je izvođaču. Može se pretpostaviti da je za izvođenje svih zanatskih radova (stolarskih, gipsarskih, krovopokrivačkih, limarskih, teracerskih, soboslikarskih, kovano željezo...) imao svoje ekipe kao poduzimač, projektant i nadzor.

Izdavao je časopis *Jelen és jövő* (Sadašnjost i budućnost) 1908.-10., stručni mjesečnik iz područja tehničkih znanosti, u kojem je vizionarski iznosio svoja viđenja o razvoju Subotice. U lokalnom tisku (*Bácskai Ellenőr*, *Szabadka*, *Közvélemény*, *Szabadság* i *Szabadkai Hírlap*) objavio je velik broj stručnih i polemičkih članaka o Subotici. Studiju o izgradnji vila, parkova i vinograda na Paliću napisao je 1904. Bio je dugogodišnje predsjednik Udruge građevinara Subotice.

Radio je i stvarao, osmišljavajući grad, gotovo punih 30 godina, i u tom razdoblju izrastao je u istinskoga gradotvorca. Više njegovih objekata danas su važni kulturno-arhitektonski spomenici. Subotički pisac Géza Csáth nazvao je Mačkovićeve zgrade najljepšim zdanjima Subotice.

Djelo: *Palics kiépítése* (suautor s K. Csillag), Szabadka, 1904.

Lit.: I. Iványi, *Szabadka szabad királyi város története*, 2, Szabadka, 1892; V. Petrović, M. Kašanin, *Srpska umetnost u Vojvodini*, Novi Sad, 1927; B. Duranci, Titus Mačković (1851–1919), *Úzenet*, 9/1985, Szabadka; L. Mađar, Razvoj grada i njegove arhitekture, *Rukovet*, 7-8-9/1995, Subotica; V. Aladžić, Titus Mačković kao graditelj secesije, *Rukovet*, 4-5-6/1998; S. Mačković, *Industrija i industrijalci Subotice (1918-1941)*, Subotica, 2004; G. Prčić Vujnović, V. Aladžić, M.

Grlica, *Gradotvorci : Várostermetők*, 1, 2, Subotica, 2004, 2008; V. Gabrić Počuča (ur.), *Popis nepokretnih kulturnih dobara na teritoriji opština Ada, Bačka Topola, Kanjiža, Kikinda, Mali Idoš, Novi Kneževac, Senta, Subotica, Čoka*, u: *Zaštitar : Zbornik zaštite nepokretnih kulturnih dobara Međuopštinskog zavoda za zaštitu spomenika kulture Subotica*, 1, Subotica, 2006; G. Vujnović Prčić, *Građanski letnjakovi na Paliću od sredine 19. veka do Prvog svetskog rata*, u: *Zaštitar*, 2, Subotica, 2012; *Városok a pusztában : a Kiskunhalasi járás és az Észak-bácskai körzet kulturális értékei / Gradovi na pustari : kulturne vrednosti Kiskunhalaskog i Severnobačkog okruga / Gradovi na pustari : kulturne vrijednosti Kiskunhalaskog i Sjevernobačkog okruga / Towns on the plain : the cultural treasures of the Kiskunhalas District and of North Bačka*, Szabadka – Kiskunhalas, 2013; B. Kopilović, Titus Mačković – subotički graditelj [feljton], *Hrvatska riječ*, br. 747-750, Subotica, 2017; V. Aladžić, *Najveći subotički graditelj – Titus Mačković* (<https://korzoportal.com/viktorija-aladzic-najveci-suboticki-graditelj-titus-mackovic> – pristupljeno 13. XII. 2019).

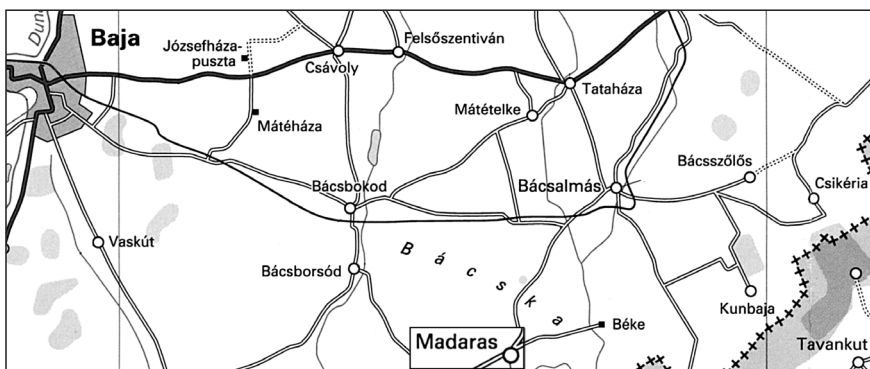
A. Rudinski i M. Grlica

MADAROŠ (*madž.* Madaras), selo južno od Aljmaša (*madž.* Bácsalmás), nedaleko od državne granice, 2642 st. (2018.). Kačmarski su ga Hrvati nekoć zvali Modaroš. Prvi se put spominje 1377. pokraj jezera zvanoga Jezer. Tada je kumansko naselje. Tijekom sljedećih stoljeća posjed je više velikaša. Spominje se i za turske vlasti (1580.), tada ga nastanjuju »južnoslavenski«¹ Raci, koji su se 1598. odselili u okolicu Ostrogona (*madž.* Esztergom). Nakon izгона Turaka stotinjak je godina nenaseljen. Tu je pustaru 1712. ugarski palatin podario obitelji Osztroiczky, koja ju je založila

bačkomu podžupanu Petru Latinoviću, a 1751. prodala ju je te su njegovi nasljednici posjed napučili njemačkim, mađarskim i slovačkim ratarima. Katolička je župa uspostavljena 1789., iste je godine utemeljena i pučka škola s jednom učionicom, a crkva je izgrađena 1799. Patron crkve bila je obitelj Latinović. Prema Iványiju 1820. ovdje stanuje 2000 Mađara i 787 Bunjevaca. God. 1840. ima 3834, 1910. – 5706., a 1996. – 3399 katolika. God. 1869. u vrijeme župnika Ivana Valića mađaroški Hrvati Bunjevci na godinu imaju četiri mise: na Uskrs, Duhove, Veliku Gospu i Božić. God. 1940. službeni su jezici župe mađarski, njemački i hrvatski (»horvát«). God. 1951. u vrijeme župnika Stipana Jánoshegyija (prvotno prezime Jagica) ovdajnji Hrvati imaju na godinu jednu misu. Mađaroški su se Hrvati posve odnaredili, na njih podsjećaju neki mikrotoponimi: Rogljatica gornja, kanalić Zmijanac, jezero Prispa, oranica Šanac i ulica Rivanica.

Lit.: G. Grosschmid, *Magyarország népesítésének áttekintése. Figyelemmel Bács-Bodrog vármegye történetére, Bács-Bodrogh vármegye Történelmi Társulat évkönyve*, 4/1887, Zombor; I. Iványi, *Bács-Bodrog vármegye közséjei*, Budapest, 1896; *Schematismus Cleri Archidioecesis Colocensis et Bacsensis ad Annum Christi 1912*, Coloczae, [1912]; A. Lakatos (ur.), *A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye történeti sematizmusa 1777-1923*, Kalocsa, 2002; Ž. Mandić, *Hrvatska imena naseljenih mjesta u Mađarskoj, Folia onomastica Croatica*, 14, Zagreb, 2005; F. Illés, *Jegyzetek Madaras történetéről* (rukopis).

Ž. Mandić

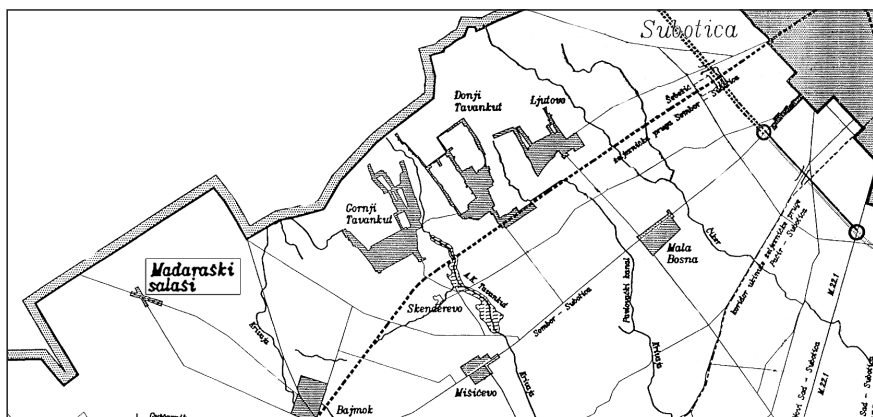
Madaróš (Madaras)

MADAROŠ (Madaroški Salaši, Madaraški Salaši), atar i skupina salaša koji se prostiru na području od oko 9 km sjeverozapadno od Bajmoka pa do državne granice prema Kačmarskomu ataru s vojvođanske strane granice. U samostalno naselje prerasli su nakon Prvoga svjetskog rata, kada je granicom određenom Trijanonskim sporazumom južni dio madaroškoga atara sa salašima pripao Kraljevstvu SHS te je pripojen katastarskoj općini Bajmok, dok je samô selo Madaroš s preostalim dijelom atara ostalo u Mađarskoj. U dijelu madaroškoga atara koji je pripao Kraljevstvu SHS bilo je oko sto salaša napučenih velikim porodicama. Nacionalna struktura stanovništva bila je mješovita: Mađari, Hrvati (Bunjevci) i Nijemci.

Kako su uspostavom nove državne granice stanovnici salaša južno od granice odsječeni od sela Madaroš kojemu su do tada gravitirali, a Bajmok je bio udaljen 9 km, odlučili su za svoje potrebe sagraditi čardu (gostionicu) s kulom, trgovinu i školu. Tako je Đuro Stupovski 1928. kao vlasnik dao sagraditi čardu s konačištem, trgovinu i kuglanu, a saziđao ju je Josip Benković. U čardi su se ljudi sastajali, okrepljivali, dogovarali poslove, organizirali balove, kazališne predstave, plesne večeri, a pokraj nje su bile sobe za iznajmljivanje u kojima su gosti ili putnici mogli prespavati. U čardi je svirao tamburaški orkestar obitelji Petrović, pokraj čarde bila je i kuglana na zemljanoj stazi za razonodu salašara. Trgovina je slu-

žila za opskrbu stanovnika salaša kako ne bi morali ići u udaljeni Bajmok. Potrebu za organiziranom naobrazbom velikoga broja tamošnje djece riješio je Bajmočki školski stol, koji je 15. VII. 1928. donio odluku da se izgradi škola te otvori školski odjel. Škola je, prema sjećanju stanovnika Madaroša, počela raditi već školske 1928./29. godine, no matice su sačuvane od 1929./30. Nastava se izvodila na srpsko-hrvatskom jeziku, a u prva dva razreda na mađarskom jeziku. Nakon Drugoga svjetskoga rata nastava se također izvodila dvojezično.

S obzirom na to da je prvotna čarda s pratećim objektima bila niska, renovirana je 1942. Podignuta je viša na istim osnovama (danas je djelomično ruinirana), a dodana je i krupara – mlin. Radove je izveo također Josip Benković, a u čardi je i dalje svirala tamburaška banda obitelji Petrović. Na kraju Drugoga svjetskoga rata, nakon povlačenja mađarskih snaga, partizanske su vlasti oko 250 osoba, uglavnom mađarske narodnosti, s toga područja i iz Bajmoka sprovele u madarošku školu i odatle ih bez suđenja, pod sumnjom za kolaboraciju, odveli na strijeljanje. Stratište nedaleko od Somborskoga puta danas je Spomen-groblje kraj bagrema. Nakon rata pokraj škole saziđana je vojarna karaula za vojnike graničare, koji su obavljali ophodnju u tamošnjem graničnom pojasu sve do 2005.-06., kada je kontrola granice prešla u nadležnost granične policije.

Madaroš (Madaraški Salaši)

Kako je u pitanju izrazito poljoprivredni kraj, čiji su se stanovnici bavili zemljoradnjom i stočarstvom, a u socijalizmu je zapostavljan, zbog nepostojanja osnovnih civilizacijskih i životnih potreba, poput električne energije (salaši su je dobili tek 1972.) ili loše povezanosti s obližnjim Bajmocom, stanovništvo se postupno iseljava u Bajmok, gdje kupuje kuće i odatle odlazi obrađivati zemlju. Djeca su upisivana u centralnu školu u Bajmoku, a na salašima je ostajalo sve manje ljudi i djece, što je dovelo do zatvaranja mađaroške škole. Odjel na srpsko-hrvatskom nastavnom jeziku ukinut je 1968., a na mađarskom 1972., a zgrada škole danas je u ruševnom stanju. Danas na Mađaroškim Salašima živi tek jedna obitelj.

Čardu je držao József Borics 1952.-55., a Sándor Garajszki 1955.-71. Vlasnici mli na kraj gostionice krupare bili su Károly i Gizella Szöke, koji su se doselili iz Bajmoka 1960., a od 1971. vlasnik je Josip Joso Prčić. Poslije su se vlasnici gostionice, krupare i kuglane mijenjali kupujući ih jedan od drugoga. Od 1979. idućih 20 godina vlasnik je bio Josip Prčić. Gostionica je radila redovito svaki dan 1999.-2000. s limenom glazbom – trubačima, 2000.-01. povremeno, nedjeljom ili za praznike, a od 2001. ponovno je nakratko obnavlja i drži Josip Prčić.

Vatrogasno društvo Mađaroš osnovano je 29. VI. 1955. Osnivač i prvi predsjednik društva bio je Joso Prčić. On je i pokretač i organizator konjičkoga kluba, osnovanoga 15. VIII. 1996. Kasačke utrke održavane su na Malom ritu, nedaleko od ceste prema graničnomu prijelazu Bajmok – Bácsalmás, gdje je napravljen hipodrom za utrke, koje i danas ondje održavaju Bajmočani. S iseljavanjem stanovništva s Mađaroša ugasili su se i Vatrogasno društvo i Konjički klub. Iako je ovdje od davnina bilo lovaca koji su se redovito okupljali u gostionici, tek je 1999. otvoren Lovački dom, u kojem se okupljaju lovci iz Bajmoka, uglavnom podrijetlom s Mađaroških Salaša. Nekadašnji stanovnici Mađaroških Salaša od prije nekoliko godina u rodnom se kraju okupljaju

na raznim manifestacijama. Najagilnija je Marija Bačić (rođ. Čapalj), koja ovdje posljednjih 20 godina organizira proslavu 1. svibnja.

U najočuvanijem dijelu nekadašnje gostionice 26. IX. 2017. blagoslovljen je temeljni kamen za kapelicu te u dvorištu za križ. Prostoriju kapele sljedećih su godina izradili i uredili fra Eugen Đeno Prčić i stolar Joška Jakovčević. Na Duhove 31. V. 2020. bajmočki župnik Zsolt Bende posvetio je kapelu u čast franjevaца kapucina sv. Leopolda Bogdana Mandića. Mještani Mađaroških Salaša okupljaju se prilikom proštenja koja se organiziraju dva puta na godinu: prvo za spomendan sv. Leopolda Bogdana Mandića 12. svibnja, koje slave franjevci, i drugo za Veliku Gospu 15. kolovoza, kada se proslavlja dan sela Mađaroša.

Izvor: kazivanje fra Eugena Đene Prčića, sina Josipa (rođ. 1958. na Mađaroškim Salašima) iz Subotice.

Lit.: M. Marković, *Geografsko-istorijski imenik naselja Vojvodine*, Novi Sad, 1966; D. Stankov i dr., *Bajmok monografija : monográfia*, Bajmok, 1979; A. Mojzeš, *Istorija školstva u Bajmoku*, Subotica, 1985; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010.

P. Skenderović

MADŽARI, ugrofinski narod naseljen u srednjem Podunavlju, uglavnom u Mađarskoj, koja je izrazito nacionalno homogena. Etničkih je Mađžara u Mađarskoj 8 504 492 (93,7 % ukupnoga stanovništva) prema popisu iz 2011., a prema registru stanovništva za 2016. 9 632 774 (98,3 % ukupnoga stanovništva). Oko 2,5 milijuna Mađžara živi u susjednim zemljama, na područjima bivše Austro-Ugarske, kao nacionalna manjina. Najbrojniji su u Rumunjskoj (oko 1,2 milijuna), Slovačkoj (oko 500 000), Srbiji (Vojvodini, oko 250 000), Ukrajini (oko 150 000), Austriji (oko 40 000), Hrvatskoj (oko 15 000) i Sloveniji (oko 6000). Još oko 2,5 milijuna iseljenih Mađžara i njihovih potomaka živi kao dijaspora u zemljama zapadne Europe (najviše u Njemačkoj – oko 120 000) te u SAD-u (oko 1 500 000),

Kanadi (oko 300 000) i Južnoj Americi (uglavnom u Argentini i Brazilu).

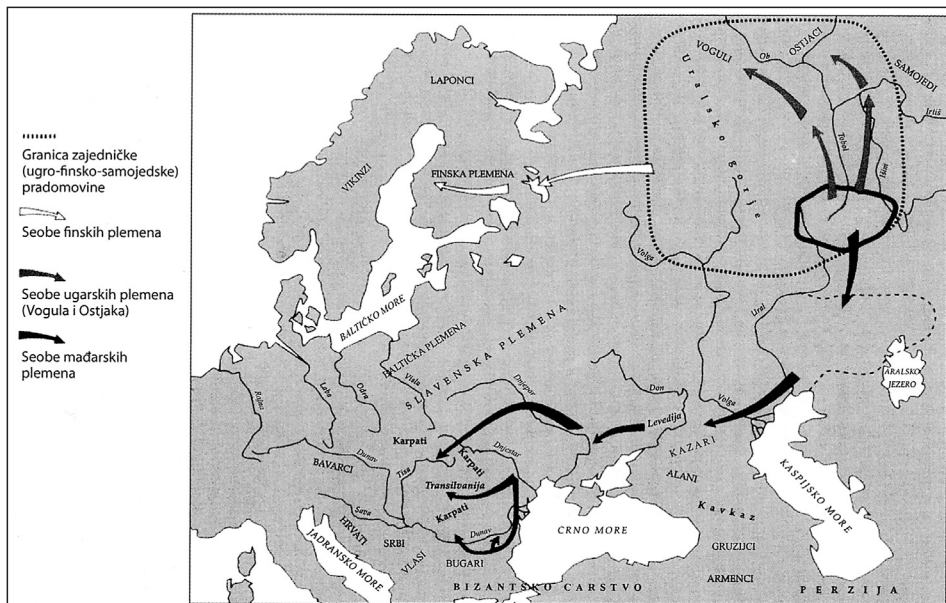
Pretpostavlja se da se pradomovina Madžara nalazila istočno od Urala. Madžarska su plemena, vjerojatno ne prije I. tisućljeća, s toga područja krenula prema porječju Kame (lijevoga pritoka Volge), a zatim na područje crnomorskih i azovskih stepa, odakle su se, prešavši Karpate, potkraj IX. st. naselila u srednje Podunavlje. U Podunavlju su dolazili u dodir s drugim etničkim skupinama i narodima, koji su znatno utjecali na razvoj madžarske kulture (posebno su značajni slavenski, turski i germanski utjecaji). Zbog složene etničke povijesti te regionalnih geografskih razlika, etnografska je slika Madžara vrlo raznolika. Tako se npr. razvilo više lokalnih subetničkih skupina, koje su dugo čuvale svoje kulturne posebnosti (npr. sikuljski Madžari /*madž. székelyek*/ u Erdelju; Čango Madžari /*madž. csángók*/ u istočnoj Rumunjskoj i Moldaviji; göcsejski Madžari u Zali, kod kojih je bio izrazit slavenski supstrat; palócki Madžari (Polovci) u sjevernom planinskom dijelu Madžarske, potomci asimiliranih turkijskih plemena Kumana. Kumani su također bili nastanje-

ni između Dunava i Tise (Mala Kumanija, *madž. Kiskunság*, koja je 1876. ušla u sastav Peštanske županije), te između rijeka Körös, Moris i Tamiš (Velika Kumanija, *madž. Nagyunság*, koja je ušla u sastav Jasko-nađkunsko-solnočke županije, u koju je ušla i Jazigija, koju su nastanjivali potomci sarmatskoga nomadskog plemena Jaziga, *madž. jászok*). Osim toga, zahvaljujući dugomu procesu madžarizacije, znatan dio mnogih današnjih Madžara nemadžarskoga je etničkoga podrijetla – slavenskoga, germanskoga, židovskoga itd.

Lit.: Hrvatska enciklopedija, 6, Zagreb, 2004; 2011. évi népszámlálás : 9. Nemzetiségi adatok, Budapest, 2014; G. Vukovich, *Mikrocenzus 2016 : 12. Nemzetiségi adatok*, Budapest, 2017; https://en.wikipedia.org/wiki/Hungarian_diaspora (pristupljeno 6. V. 2020).

S. Bačić

Ime. Etnonim Madžar, od madžarskoga *magyar*, složena je ugro-finskoga podrijetla i dovodi se u vezu s migracijama nomadskih plemena koja su se odvojila od svojih najbližih srodnika i s područja istočno od Urala krenula na jug. Prvotni oblik **manyseri* složen je od dviju riječi: *manys* i *eri*. Etimologija prvoga dijela

Pradomovina i seobe Madžara

složenice, koji je nakon provođenja glasovnih promjena zadobio oblik *magy*, poklapa se s etimologijom imena Madžarima srodnoga naroda koji sebe naziva Mansi (ili Voguli) i s kojim su najdulje ostali u kontaktu, a označavala je ime mitskoga junaka ili božanstva. Drugi dio složenice *eri* nosi značenje 'sin, muškarac'. Ta staromadžarska riječ u obliku *magyeri* pojavljuje se u pisanim dokumentima sve do XV. st. Djelovanjem zakona o vokalskoj harmoniji riječ s vremenom poprima dva oblika s diferencijacijom i u značenju. Oblik s velarnim vokalima *magyar* postaje etnonimom i označava ime cijeloga naroda, dok se oblik s palatalnim vokalima *megyer* odnosi na ime jednoga od sedam nomadskih plemena koja su naselila Panonsku nizinu i danas se može naći u brojnim toponimima na području Mađarske, kao što su primjerice *Káposztásmegyer*, *Békásmegyer*, *Nógrádmegyer*. Najstariji spomen etnonima *magyar* nalazi se u starim perzijskim i arapskim povijesnim tekstovima iz IX. i X. st. U prilagođenom se obliku kao posuđenica iz mađarskog ta riječ pojavljuje i u nekim drugim, većinom susjednim, jezicima (hrv. i slov. *Mađžar*, srp. *Mađar*, češ. i slov. *Maďari*, tur. *macar*). Ime koje se u većini jezika upotrebljava za Mađžare (engl. *Hungarian*, njem. *Ungar*, tal. *ungaro*, fr. *Hongrois*) vodi podrijetlo od staroturkijske riječi *onogur* (kasniji oblici: *ongur*, *ungur*, *ungar*) kojom su se nazivali pripadnici jednoga od staroturkijskih naroda pod čijom su vlašću od VI. st. živjeli i Mađžari, na koje se zatim vjerojatno prenijelo to ime. Riječ je o imenu za skupinu plemena, složenici sastavljenoj od riječi *on* 'deset' i *ugor* 'ime plemena'. Ranije etimološko tumačenje značenja te riječi kao 'deset strjelica' danas se uzima kao pogrešno. Inicijalno *h* koje se pojavljuje u nekim europskim jezicima također je pridodano vjerojatno uslijed pogrešne pretpostavke da se radi o Hunima. Sami Mađžari za imenovanje pripadnika svojega naroda nikada nisu upotrebljavali tu riječ.

Lit.: B. Loránd (ur.), *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*, Budapest, 1967 – 1984; P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezi-*

ka, Zagreb, 1972; *Pannon Enciklopédia*, Budapest, 1993; K. Czeglédy, *A magyar népnév legrégebbi előfordulásai a forrásokban*, u: K. Czeglédy, *Magyar őstörténeti tanulmányok*, Budapest, 1985; I. Tótfalusi, *Nyelvészeti nyencfalatok*, Budapest, 2017; Á. Nádasdy, *Milyen nyelv a magyar?*, Budapest, 2020.

K. Katalinić

Jezik. Mađžarski jezik genetski pripada uralskoj jezičnoj porodici, koja se dijeli na dvije potporodice: ugro-finsku i samojed-sku. Ugro-finska potporodica dalje se dijeli na finsko-permsku i ugrijsku granu, kojoj pripadaju mađžarski i njemu najrodniji jezici ostjački (hantijski) i vogulski (mansijski). Ta se dva jezika danas govore u zapadnom Sibiru i broj njihovih govornika ne prelazi 10 000. Osim u Mađžarskoj, gdje ima najviše govornika (oko 10 milijuna) i status službenoga jezika, mađžarski se govori i u većim, relativno homogenim mađžarskim zajednicama u susjednim zemljama (u Rumunjskoj 1,2 mil., u Slovačkoj 500 tis., u Srbiji na području Vojvodine 200 tis. te u Ukrajini 150 tis.). U manjim zajednicama govori se u Hrvatskoj, Sloveniji i Austriji te među mlađim iseljeništvom u zapadnoj Europi, Sjevernoj i Južnoj Americi te Australiji. Status službenoga jezika ima još u Vojvodini, na pokrajinskoj razini te u pojedinim naseljima i lokalnim samoupravama, u Rumunjskoj u mjestima gdje je u znatnijem broju žive Mađžari, kao i u nekoliko sela u Sloveniji u blizini mađžarsko-slovenske granice.

1. Tipološke karakteristike. Po svojim tipološkim karakteristikama uralski jezici, pa tako i mađžarski, pripadaju aglutinativnim jezicima. Načelo aglutinacije očituje se ponajprije u morfologiji: gotovo sve gramatičke kategorije izražavaju se sufiksima koji se jednostavno dodaju na osnovu, ponekad više njih u nizu prema točno određenomu redosljedu, pri čemu su granice među morfemima jasno prepoznatljive. Svaki sufiks nosi jedno gramatičko značenje, odnosno pokriva jednu funkciju, ali se pojavljuje u više alomorfničkih oblika, pri čemu odabir oblika ovisi o samoglasnicima u osnovi. Primjerice riječi *szabadságunkkal* 's našom slobodom' i *szépségünkkel*

‘s našom ljepotom’ imaju jednak morfološki ustroj složen od korijenske riječi (pridjeva *szabad* ‘slobodan’ i *szép* ‘lijep’) i derivacijskoga morfema koji se javlja u dvije inačice: *-ság* sa stražnjim samoglasnikom, koji dodajemo osnovama stražnjega (dubokoga, velarnoga) vokalnoga reda (*szabad-ság* ‘sloboda’), i *-ség* s prednjim samoglasnikom, koji dodajemo osnovama prednjega (visokoga, palatalnoga) vokalnoga reda (*szép-ség* ‘ljepota’). Na sličan način osnovama se dalje prilagođavaju fleksijski sufixi: najprije za posvojnost u prvom licu množine s inačicama *-unk/-ünk* te na koncu sufixa za instrumental s inačicama *-val/-vel*. Taj zakon, koji diktira da se samoglasnici u derivacijskim i fleksijskim sufixima prilagođavaju samoglasnicima u korijenu, naziva se vokalskom harmonijom. Fonološki ustroj madžarskoga karakterizira bogatstvo samoglasnika – čak četrnaest. Jedan od razloga je to što je dužina vokala razlikovno obilježje, pa svaki kratki vokal ima svoj parnjak po dužini, koja se u pismu bilježi dijakritičkim znakom (*a – á, e – é, i – í, o – ó, u – ú, ő – ő, ü – ü*). Osim po dužini, parnjaci *e* i *é* razlikuju se i po otvorenosti, dok su *a* i *á* različiti i po otvorenosti i labijalnosti. Suglasnički sustav sličan je hrvatskomu, osim što se mogu pojaviti i kao geminate (dugi suglasnici), što se u pismu bilježi dvoslovima (*állat* ‘životinja’, *ujj* ‘prst’). Naglasak je uvijek udaran na prvom slogu u riječi.

Uzrok velikomu broju sufixasa, što ujedno čini i razliku u odnosu na morfologiju drugih europskih jezika, nepostojanje je prijedloga, čiju funkciju ispunjavaju adverbijalni sufixi i postpozicije (*ház-ban* dosl. ‘kuća u’, *ház mellett* dosl. ‘kuća pored’). U madžarskom nema ni kategorije gramatičkoga roda, ali je spol moguće izraziti leksičkim sredstvima (npr. *tanárnő* – *tanár* ‘nastavnik, profesor’ + *nő* ‘žena’). Posesivnost se primarno izražava posvojnim ličnim nastavcima, koji se dodaju imenici (*macská-m* ‘moja mačka’, *macská-d* ‘tvoja mačka’, *macská-ja* ‘njegova/njezina mačka’ itd.). U madžarskom jeziku ne postoji ni glagol *imati* (lat. *ha-*

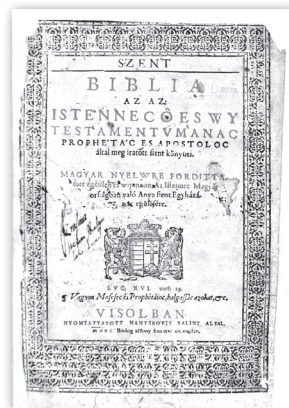
beo), koji u indoeuropskim jezicima služi za izricanje posjedovanja, pa se ta značenja strukturiraju pomoću glagola *biti* u značenju ‘postojati’ i posvojnoga nastavka (*van macská-m* ‘postoji moja mačka, moja mačka jest’). Nema sročnosti u broju i padežu između atributa i imenice (*jó gyerek* ‘dobro dijete’, ali *jó gyerekek* ‘dobra djeca’ – pridjev je u jednini), a određeni vid jezične ekonomije, koja se ogleda u dominaciji gramatičke jednine, pokazuje i upotreba jedninskih oblika kod parnih dijelova tijela (*fáj a lábam* ‘boli me noga’) te imenica iza odredbe za količinu (*könyv* ‘knjiga’, *könyvek* ‘knjige’, ali *három könyv-Ø* ‘tri knjige’). Sustav glagolskih vremena u suvremenom je madžarskom jeziku pojednostavnjen: postoji samo prezent, perfekt i futur, s time da futur često zamjenjuje prezent s prilozi- ma koji upućuju na buduću radnju. U glagolskom sustavu međutim postoji razlika između određene i neodređene konjugacije: glagoli imaju posebne gramatičke nastavke za lice s obzirom na to je li objekt određen ili neodređen (*könyvet olvas-ok* ‘čitam / neku/ knjigu’, *a könyvet olvas-om* ‘čitam / tu, određenu/ knjigu’). Složeni sustav prefikasa omogućuje izražavanje različitih prostornih odnosa i modifikaciju značenja osnovnoga glagola. Red riječi u načelu je određen pragmatički, mjesto neposredno ispred konjugiranoga glagola koji je jezgra predikata uvijek zauzima nova informacija, naglašeni dio rečenice, dok se drugi rečenični dijelovi potom slažu u odnosu na njih.

2. Pismo. Madžarska latinička grafija sastoji se od 41 grafema (bez *w, x, y*): 32 jednostavna slova (*á, a, b, c, d...*), osam dvoslova (*cs, dz, gy, ly, ny, sz, ty, zs*) i jednog troslova (*dzs*). Dijakritički grafemi služe za bilježenje visokih usnenih (*ő, ü*) i dugih samoglasnika (*á, é, í, ó, ú, ő, ű*). Grafemi *j* i *ly* označavaju isti fonem [j]. Suvremena pravopisna norma utemeljena je na četiri načela, pri čemu prevladava načelo izgovora (isti fonem uvijek se bilježi istim grafemom). Analitičko načelo omogućuje da granice među morfemima (na kojima se u izgovoru provode glasovne promjene) u pismu ostanu jasno prepoznat-

ljive (*barát[ság]* ‘prijateljstvo’; u izgovoru: *baráccság*). U pisanju starih prezimena te grafema *ly* zadržala se tradicionalna pravopisna norma (*Batthyány, Thewrewk, Czuczor*), a načelo pojednostavnjivanja u pisanju rješava problem susreta tri ista slova (uvijek se bilježe samo dva: *Mariann+nak= Mariannak*). Datumi se pišu u slijedu godina, mjesec, dan, a imena u slijedu prezime, pa ime.

3. Jezični spomenici. S prihvaćanjem kršćanstva srednjovjekovna pismenost u Ugarskoj počela se razvijati najprije na latinskom, a prvi zapisi na mađarskom jeziku nastali su umetanjem pojedinih mađarskih riječi u latinske tekstove. Najstariji sačuvani jezični spomen mađarskoga jezika može se pročitati u povelji na latinskom jeziku o osnivanju Tihanske opatije (*Tihanyi apátság alapítólevele*) iz 1055., u kojoj kralj András I. potvrđuje osnivanje benediktinskoga samostana u Tihanyu i daje popisati pripadajuće mu pokretnine i nekretnine. U latinski tekst umetnuta su na mađarskom napisana osobna i opća imena, sklopovi riječi, kao i fragment jedne rečenice, koji zorno pokazuju kakva je bila glasovna i gramatička struktura staromađarskoga i koje su promjene potom uslijedile. Prvi cjeloviti tekst napisan na mađarskom jeziku, *Posmrtni govor* (*Halotti beszéd*), nastao početkom XIII. st. i na zasebnom je listu bio umetnut u zbirku srednjovjekovnih rukopisa na latinskom jeziku (danas poznata pod imenom *Pray-kódex*). Sredinom XIII. st. nastala je i prva izvorna pjesma na mađarskom jeziku *Staromađarski Marijin plač* (*Ómagyar Mária-síralom*), koja je također bila zapisana na posljednjoj stranici jednoga kodeksa (*Leuveni kódex*). Usporedno s nastajanjem kasnih kodeksa u prvoj polovini XVI. st. počinje i razvoj tiskarstva te pojava tiskane knjige. U Krakovu je tako 1533. tiskan mađarski prijevod *Poslanca svetoga Pavla Benedeka Komjátija*, a u Beču 1536. *Novi testament* Gábora Pestija. Prvi cjeloviti i sačuvani prijevod Biblije protestantskoga teologa Gáspára Károlija tiskan je 1590. godine u mjestu Vizsoly, pa

se često naziva i Vižojška Biblija (*Vizsolyi Biblia*), a u upotrebi je i danas. Katoličko izdanje Biblije prvi je put tiskano 1626. godine, a priredio ga je isusovac György Káldi. Latinska i mađarska dvopismenost, uz

Prijevod Biblije na mađarski jezik iz 1590. god.

prevladavanje latinskoga i poslije njemačkoga u javnoj uporabi, traje sve do druge polovine XIX. st., kada je mađarski proglašen službenim jezikom. Bio je to rezultat preporodnih nastojanja u borbi za prava mađarskoga jezika, ali i njegovoj obnovi, ujednačavanju i kodifikaciji, u kojoj su vodeću ulogu imali književnici György Besenyei i Ferenc Kazinczy. Prvi službeni pravopis mađarskoga jezika objavljen je 1832. godine, a njegovo priređivanje inicirala je Mađarska akademija znanosti, koja tada još djeluje pod imenom Društvo mađarskih znanstvenika.

4. Dijalekti. Među mađarskim dijalektima, kao i među varijetetima koji se govore u Mađarskoj i varijetetima mađarske manjine u susjednim državama, nema izrazitijih razlika koje bi onemogućavale sporazumijevanje (određene sociolekatске razlike vidljive su između seoskih idioma i gradskih govora). Odstupanja se ponajviše odnose na broj, frekventnost i artikulacijska obilježja vokala i konsonanata (u nekim govorima pojavljuje se primjerice zatvoreno kratko *ë*, u drugima se na mjestu kratkoga *e* pojavljuje *ö*, konsonant *j* zamjenjuje se s *l* i sl.), ali su prisutna i u morfologiji (kod

glagola oblici za imperativ određene konjugacije: *lássá* umjesto *látja* i sl.) te sintaksi (npr. izostaje slaganje subjekta i predikata u broju). Istočni i erdeljski madžarski dijalekti čuvaju i stare glagolske oblike za pripovjedački perfekt i pluskvamperfekt, koji su iz suvremenoga standardnoga jezika nestali. Geografski se madžarsko jezično područje dijeli na deset dijalektalnih regija, u koje su uključena i područja susjednih država tradicionalno naseljena Madžarima. Institut za jezik Madžarske akademije znanosti od 1990-ih provodi sustavno terensko istraživanje madžarskoga kao manjinskoga jezika, u sklopu kojega je pokrenuta i serija izdanja pod nazivom *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. században* (Madžarski jezik u Karpatskom bazenu u XX. stoljeću). Druga i peta knjiga u tom nizu posvećene su madžarskom u Vojvodini (L. Göncz, *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*, Újvidék, 1999.) i Hrvatskoj (M. Kontra i dr., *A magyar nyelv Horvátországban*, Budapest-Eszék, 2016.).

5. Leksik. Temeljni leksik madžarskoga jezika čine riječi ugro-finskoga, pa čak i još starijega, uralskoga podrijetla, koje ponajviše označavaju prirodne pojave, jednostavne predmete, dijelove tijela, brojeve i osnovne radnje (*fa* 'drvo', *hal* 'riba', *víz* 'voda', *méh* 'pčela', *fej* 'glava', *kéz* 'ruka', *szív* 'srce', *él* 'živjeti', *van* 'biti', *nagy* 'velik', *új* 'nov', *három* 'tri', *hét* 'sedam'). Taj korpus broji između 700 i 1000 leksema, a mnogi od njih služe za daljnju tvorbu, što potvrđuje njihovu plodnost. Još u vrijeme obitavanja u pradomovini, na području južnoga Urala, a potom i na putu prema današnjoj postojbini govornici madžarskoga dolazili su u dodir s brojnim narodima te je prirodno došlo i do razmjene leksičkoga blaga. U prvom razdoblju madžarski posuđuje iz iranskih, staroturkijskih i istočnoslavenskih jezika, a nakon doseljenja u Panonsku nizinu, kada dolazi do trajnoga kontakta s brojnim jezičnim skupinama, i dalje kroz stoljeća koja slijede na madžarski najviše utječu latinski, njemački i slavenski jezici, što se očituje u znatnom broju posuđenica iz tih jezika.

6. Madžarsko-hrvatski jezični dodiri.

U intenzivniji dodir sa slavenskim jezicima govornici madžarskoga stupaju već potkraj IX. st., nakon naseljavanja u Panonsku nizinu, gdje susreću brojne slavenske skupine. To rano razdoblje ujedno je i prva od dviju faza slavensko-madžarskih međujezičnih utjecaja, koju obilježava prijenos slavenskih leksičkih elemenata u madžarski, o čemu svjedoči petstotinjak slavizama u temeljnom rječniku madžarskoga jezika. Većina tih riječi do te je mjere uklopljena u madžarski leksički korpus da više ni po čemu nije prepoznatljivo njihovo slavensko podrijetlo, štoviše, otkrivanje njihove etimologije stavlja istraživače pred brojne probleme. Osim toga u vrijeme posuđivanja slavenski jezici još nisu formirani u današnjem smislu te riječi, dijele mnoge zajedničke karakteristike, što pokazuju primjerice stari nazalni vokali koje čuvaju brojni madžarski leksemi (*galamb* 'golub', *gerenda* 'greda', *gomba* 'gljiva', *munka* 'muka', danas 'posao', *péntek* 'petak'), a koji su se poslije u slavenskim jezicima reducirali na različite načine. Zbog toga se za te lekseme obično upotrebljava opći pojam, slavizmi, a prema značenjskim domenama (one govore o naravi uspostavljenih odnosa te o razlozima povezivanja s tadašnjim slavenskim jezičnim zajednicama) dijele se u nekoliko skupina: vjerski život (*kereszt* 'krst/križ', *szent* 'svet', *pap* 'pop', *barát* 'brat', *malaszt* 'milost'), državno i društveno uređenje (*bán* 'ban', *király* 'kralj', *megye* 'međa', *szolga* 'sluga'), poljodjelstvo i uzgoj životinja (*zab* 'zob', *kalász* 'klas', *barázda* 'brazda', *len* 'lan', *cseresznye* 'trešnja', *galamb* 'golub', *jászol* 'jasle', *pásztor* 'pastir'), lov, ribolov, prirodne pojave (*patak* 'potok', *vihar* 'vihor', *csónak* 'čamac'), uređenje doma i prehrana (*asztal* 'stol', *ebéd* 'objed', *vacsora* 'večera', *kulcs* 'ključ'), obrti (*kovács* 'kovač', *abroncs* 'obruč', *kalapacs* 'klepač/čekić', *takács* 'tkač/tkalac'), obiteljski odnosi (*család* 'čeljad/obitelj', *unoka* 'unuk', *dajka* 'dojilja'), odijevanje (*ruha* 'ruho', *szoknya* 'suknja', *palást* 'plašt'), biljni i životinjski svijet (*jávor* 'javor', *málna* 'malina', *szilva* 'šljiva', *medve* 'medvjed', *gerlice* 'grlica', *rák*

'rak'), osobine (*drága* 'drag', *néma* 'nijem', *pusza* 'pust', *szabad* 'slobodan'). Ipak, ujedinjajući različite kriterije (fonološki, semantički, geografski, kulturno-civilizacijski) te pomnom analizom pojedinih riječi za neke je slavizme pobliže utvrđen jezik davatelj, pa tako primjerice znamo da su *mostoha* 'mačeha', *mezsgye* 'međa', *rozsa* 'hrđa' posuđeni iz bugarskoga, a *gatyá* 'gaće', *kukac* 'kukac', *kupac* 'kup, hrpica', *paprika* 'paprika' iz hrvatskoga ili iz srpskoga. U narednim stoljećima preuzimanje slavenskih riječi u mađarski sve je rjeđe, do danas je ostalo prisutno samo u rubnim, pograničnim i jezičnim varijetetima gdje je većinski jedan od slavenskih jezika.

Nakon toga prvoga razdoblja, u kojem je mađarski jezik bio pod dominantnim utjecajem susjednih slavenskih jezika – pa tako i hrvatskoga – usporedno s razvojem i jačanjem ugarske države i njezine političke moći mijenja se smjer utjecaja i na jezičnoj razini: hrvatski počinje posuđivati iz mađarskoga. Taj utjecaj međutim nije zahvatio sva hrvatska jezična područja podjednako i svakako ne u isto vrijeme, na što je najviše utjecao geografski položaj, a zatim i politička i kulturna heterogenost samoga hrvatskoga teritorija, ali i širega prostora koji su Hrvati naseljavali. Najviše potvrda starih mađarskih posuđenica nalazimo na prostoru kajkavskoga narječja, geografski najbližega mađarskomu, na kojemu uz to u prošlosti nije dolazilo do velikih migracija stanovništva. Te posuđenice pripadaju različitim značenjskim domenama, a najviše se odnose na vjerski život i crkvu (*eršek* 'nadbiskup', *koluštar* 'samostan', *paradižom* 'raj', *remeta* 'pustinja'), državno uređenje i vojsku (*határ* 'područje', *orság* 'država', *varoš* 'grad', *herceg* 'herceg', *grof* 'grof', *husár* 'konjanik', *katana* 'vojnik', *šereg* 'odred, četa'), zanimanja (*hegeduš* 'violinist', *kočiš* 'kočijaš', *kolduš* 'prosjek'), ali i svakodnevnog života (*bunda* 'bunda', *cepelis* 'cipela', *đund* 'biser', *kinč* 'blago', *karika* 'karika', *kefa* 'četka', *harmica* 'carina, tridesetina', *hasen* 'korist') te ljudske osobine (*batriv* 'hrabar', *čalaren* 'himben', *drečen* 'hrabar, plemenit',

dederen 'nakićen'). Najveći broj potvrda starih hungarizama možemo pronaći u kajkavskim leksikografskim izvorima iz XVII. i XVIII. st. (rječnicima Jurja Habdelića, Ivana Beslostenca, Ivana Sušnika i Andrije Jambrešića), dok suvremeni rječnici hrvatskoga književnoga jezika sadrže četrdesetak riječi mađarskoga podrijetla koje su postale dijelom općeporabnoga leksika (*kip*, *lopov*, *palačinka*, *gulaš*, *kočija*, *bunda*, *čipka*, *cipela*, *bitanga* itd.). Počevši od XIX. st. pa do danas mađarski se utjecaj sve manje očituje u izravnom leksičkom posuđivanju. Zamjenjuje ga kalkiranje, tj. stvaranje novih riječi od domaćega materijala prema mađarskim (i drugim) uzorima, i to ponajprije u pravnoj, upravnoj, vojnoj, školskoj, željezničkoj i poštanskoj terminologiji (npr. *kolodvor* prema *pályaudvar*). Danas je mađarski utjecaj sužen na hrvatske govore unutar Mađarske, na geografska područja bliska mađarskomu rubnomu govornomu području te na mjesta u Baranji, istočnoj Slavoniji i Bačkoj naseljena Mađarima.

118

VOCABULA
DALMATICA
QVAE VNGARI
SIBI VSVRPARVNT.

DALMATICE' VNGARICE'		DALMATICE' VNGARICE'	
A	→	C	→
Argya	Rogya	Čabar	Čaher
		Čarizak	Čarizak
		Cetia	Cetia
		Cetyad	Cetad
		Cimer	Cimer
		Cip	Cip
		Cetvartak	Cetvartak
		Chyunk	Chyunk
		Chinisi	Chinisi
B	→		
Baba	Baba		
Barifan	Borifan		
Bat	Bat		
Baaz	Baaz		
Bardo	Bardo		

Dio Vrančićeva popisa kroatizama u mađarskome jeziku

Na mađarsko-hrvatsko međujezično posuđivanje prvi je upozorio hrvatski leksikograf Faust Vrančić. On je kao dodatak svojem znamenitom petojezičnomu rječniku *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum* (1595.) sastavio popis od ukupno 304 riječi za koje je sma-

trao da su porijeklom *dalmatizmi* (pod kojima podrazumijeva kroatizme) u madžarskom. Iako su neke njegove pretpostavke bile netočne jer kod dijela riječi nije prepoznao madžarsko podrijetlo u hrvatskome, bio je to prvi prinos proučavanju posuđenica u hrvatskom jeziku. Nakon Vrančića tek će se filolozi s kraja XIX. i XX. st. početi zanimati za slavensko-madžarske jezične dodire, i to ponajprije madžarski slavisti. Među njima su najveći doprinos dali János Melich, potom István Knieszsa, koji je sastavio iscrpnu dvosveščanu monografiju o slavizmima u madžarskom *A magyar nyelv szláv jövevényyszavai* (Slavenske posuđenice u madžarskom jeziku, 1955.), te László Hadrovics i István Nyomárkay brojnim radovima o madžarskim jezičnim elementima u hrvatskom jeziku, od kojih je najpoznatija Hadrovicseva monografija *Ungarische Elemente im Serbokroatischen* iz 1985.

Lit.: F. Verantius, *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae lingvarum*, Venetiis, 1595; G. Bárczi, *A magyar nyelv életrajza*, Budapest, 1963; G. Bárczi, L. Benkő, J. Berrar, *A magyar nyelv története*, Budapest, 1967; I. Knieszsa, *A magyar nyelv szláv jövevényyszavai*, Budapest, 1974; L. Hadrovics, *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*, Budapest, 1985; J. Balázs (ur.), *Nyelvünk a Duna-tájon*, Budapest, 1989; *Pannon Enciklopédia*, Budapest, 1993; B. Keszler (ur.) *Magyar grammatika*, Budapest, 2000; G. Bárczi, *A magyar szókincs eredete*, Budapest, 2001; J. Kiss, F. Pusztai (ur.), *Magyar nyelvtörténet*, Budapest, 2003; A. A. Jászó (ur.), *A magyar nyelv könyve*, Budapest, 2004; K. É. Kiss, K. Gerstner, A. He-

gedüs, *Kis magyar nyelvtörténet*, Piliscsaba, 2013; L. Cs. Nagy, I. N. Császi, *Magyar nyelvjárások*, Budapest, 2015; R. Hegedüs, *Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések*, Budapest, 2019; A. Nádasdy, *Milyen nyelv a magyar?*, Budapest 2020.

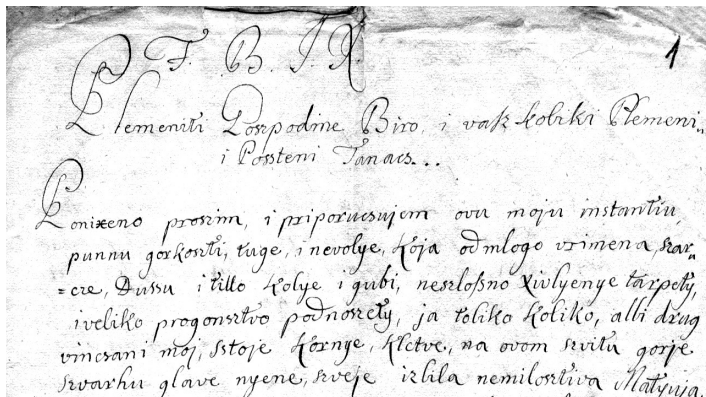
K. Katalinici

6. Utjecaj na govore Hrvata u ugarskom Podunavlju. Nakon doseljenja podunavskih Hrvata u Podunavlje, a osobito nakon protjerivanja Turaka u Velikom bečkom ratu (1683.-99.), njihov je jezik bio izložen utjecaju madžarskoga. Taj je utjecaj bio vidljiv najprije u grafiji, a zatim i u leksiku.

Za pisane izvore na hrvatskom jeziku iz ugarskoga Podunavlja iz XVIII. st. karakteristično je zapisivanje nepčanih suglasnika grafemima – najčešće digramima – preuzetima iz madžarskoga (cz – /c/; cs, ts, ch – /č/, /ć/; ty – /čj/; gy – /đj/; ly – /lj/; ny – /nj/; sz – /s/; s – /š/ i sl.). Ta se praksa može opaziti i u djelima franjevačkih pisaca, napose onih iz Budimskoga kulturnoga kruga. Franjevci su naime preuzimali neka rješenja iz madžarske grafije stvarajući, nakon sjeverne (kajkavske) i južne (dalmatinske) grafije, treći hrvatski latinički grafijski sustav – slavonski. Nakon što je u prvoj polovini XIX. st. kao hrvatska grafija konačno prihvaćena gajica, pravopisni je utjecaj madžarske grafije nestao.

Leksički utjecaj madžarskoga na jezik podunavskih Hrvata može se pratiti u sačuvanim hrvatskim tiskovinama (novi-

nama, kalendarima, knjigama...) sve do kraja Prvoga svjetskoga rata. On je isprva izraženiji, no s razvojem hrvatske terminologije hugarizmi su postupno istiskivani. Utjecaj madžarskoga na hrvatske govore u ugarskom Podunavlju pritom je izraženiji nego utjecaj toga jezika na hrvatski književni jezik ili

Primjer madžarske grafije u bačkih Hrvata – pismo subotičkog kantora Šimuna Romića gradskom magistratu iz 1747. god.

na mjesne govore u Hrvatskoj. Manifestira se tako ne samo riječima koje postoje i u hrvatskom književnom jeziku (npr. *čičoka*, *gazda* 'posjednik, vlasnik imanja', *kočijaš*, *salaš*) ili u pojedinim mjesnim govorima u Slavoniji (primjerice *astal* 'stol', *fěla* 'vrsta, soj', *lampaš* 'fenjer', *pantljika* 'vrpca', *šogor* 'šurjak', *varoš* 'grad', *vašar* 'sajam'), pri čemu su mnogi danas arhaizmi (npr. *akov* 'zapreminska mjera', *jobađ* 'kmet', *katana* 'vojnika'), nego u prvom redu hungarizmima koji su specifični za hrvatske govore u ugarskom Podunavlju. Takav je primjerice upravni leksik (npr. *birov* 'sudac, mjesni starešina', *eškut* 'prisežnik', *holt/hold* 'jutro (zemlje)', *išpan* 'župan', *keveta* 'poslanik', *solgabirov* 'kotarski načelnik', *varmeđa* 'županija'), vojni leksik (primjerice *tizeduš* 'desetar, desetnik', *hadnađ* 'poručnik', *honved* 'domobran') i crkveni leksik (*ešpereš/ešperuš* 'dekan', *plebanoš* 'župnik', *plebanija* 'župa; župni dom', *predikatur/predikator* 'propovjednik', *pridika* 'propovijed', *virostaž/virastaž/viristaž/viristaš/viristovanje* 'bdjenje za pokojnika' itd.). Neke od tih riječi pojavljuju se i u jeziku ugarskih Srba, a pojedine su zabilježene i u poznatijim rječnicima hrvatskoga i srpskoga, npr. u rječniku Vuka Karadžića, Petra Skoka itd. (npr. *astal*, *birov*), no na širem hrvatskom i srpskom govornom području one su danas uglavnom arhaizmi. Preko madžarskoga su uz to u jezik podunavskih Hrvata ušli i mnogi turcizmi, germanizimi i latinizmi, npr. *aldomaš/aldumašče* 'čaćenje u povodu značajnije kupoprodaje ili većeg posla', *huncut* 'vragolan, mangup', *jacint* 'zumbul', *kaštelj* 'dvorac, zamak', *konda* 'punda', *pateka* 'ljeakarna', *šogor* 'šurjak', *vandrovat* 'skitati' i mnogi drugi.

Leksički utjecaj madžarskoga pritom nije jednak u svim hrvatskim mjesnim govorima u ugarskom Podunavlju. Primjerice dok je u bunjevačkim govorima u Subotici zastupljena madžarska posuđenica *fanak* 'krafna', u bunjevačkim govorima u Somboru u tom se značenju rabi riječ *kolačić*. Snaga utjecaja povezana je pritom s udjelom madžarskoga stanovništva, koji je u Subotici bio puno veći nego u Somboru. Utjecaj

madžarskoga razlikuje se i u pojedinim šokačkim naseljima, pri čemu je osobito izražen u Santovu. U tom je naselju naime madžarizacija počela već u drugoj polovini XIX. st., a uz to je i nakon stvaranja jugoslavenske države ostalo u Madžarskoj. U drugim šokačkim naseljima, u kojima je kontakt bio jači s Nijemcima, i utjecaj je madžarskoga jezika slabiji.

Nakon stvaranja jugoslavenske države u vojvođanskom dijelu Bačke novo službeno nazivlje zamjenjuje ranije hungarizme – pri čemu upravni (uglavnom srpski) leksik zamjenjuje madžarski leksik, a ustaljuje se i službeno hrvatsko crkveno nazivlje – pa su mnogi od njih postali arhaizmima, koji se rabe još samo u dijalektalnoj književnosti. Mnogi su se hungarizimi u vojvođanskom dijelu Bačke ipak još zadržali u razgovornom jeziku, osobito u svezi s poljoprivredom, seoskom kulturom i pukućtvom. U hrvatskim govorima u Madžarskoj hungarizmi su znatno zastupljeniji, a utjecaj madžarskoga općenito je toliko snažan da je u mnogim slučajevima doveo i do jezične erozije, tj. do raspadanja hrvatskoga jezičnoga sustava, te usporednoga prelaska govornika na madžarski.

Iako *Rečnik bačkih Bunjevaca* Marka Peića i Grge Bačlije izričito bilježi tek dvadesetak hungarizama, u subotičkom bunjevačkom leksiku (koji ovaj rječnik zapravo i opisuje) njih ima nekoliko puta više – mnogi su i zabilježeni, no nisu posebno označeni kao posuđenice iz madžarskoga. *Rječnik govora bačkih Hrvata* Ante Sekulića također rijetko bilježi etimologiju riječi. Za razliku od njih *Rječnik govora santovačkih Hrvata* Živka Mandića označava posuđenice iz drugih jezika, među ostalim i iz madžarskoga jezika. Među poznatije i osobitije madžarske posuđenice u bačkih Hrvata mogu se ubrojiti: *ardov* 'bačva, bure', *ašov* 'ručna alatka za prevrtanje zemlje, kopača', *atar* 'područje, kraj, predio koji pripada nekom naselju', *avaški* 'užegao', *babiškovat* 'njegovati uz posebnu pažnju', *badagaš* 'lončar', *bakancoš* 'nezvani gost, gledatelj svatova', *bandžav* 'razrok', *baratfile/baratfila* 'tijesto punjeno

pekmezom, tašci', *bazmeg* 'bezveznjak, nikogović', *bekeš* 'odjevni predmet', *bireš/biroš* 'poljoprivredni najamni radnik', *bođoš* 'listopadno drvo koprivić', *bohoc* 'klausun', *bolond* 'umobolnik, lud', *bosorka* 'žena izopačenih shvaćanja života; vještica', *buđike* 'ženske gaćice', *cefra* 'kom, komina', *čorda* 'stado, krdo; seoski pašnjak', *čutka* 'oklasak, ostatak okrunjena klipa kukuruza', *disnotor* 'svinjokolja', *đilkoš* 'objestan mlađi čovjek, kavgađžija', *elefant* 'slon', *fajta* 'vrsta, rasa, pasmina', *fěla* 'vrsta; sorta', *fičok* 'čokanjčić', *firkat* 'škrabati', *funtašica* 'sorta jabuke', *furkač* 'malj za nabijanje zemlje pri gradnji kuća', *gazdovat* 'gospodariti', *gelegunja/gilgonja* 'listopadno drvo koprivić', *ginga/gingo* 'slabašan, mlitav', *gomboc* 'okruglica; snježna gruda', *guba* 'vrsta prostirke', *gube* 'tjestenina ovalnoga oblika', *guber* 'vrsta prostirke', *gulja* 'mjesto za ispašu stoke', *hajoš* 'lađar', *hamišan* 'prefrigan, dovrtljiv', *harcovat* 'boriti se; praviti nered', *hasnit/hasnirat* 'upotrebljavati', *hetija* 'tjedni sajam', *hiba* 'pogreška', *hint/hintat* 'ljuljačka/ljuljati se', *hireš/hiroš* 'kicoš', *hurka* 'krvavica', *jarda* 'nogostup, obično od cigala', *jaroš* 'veći pašnjak', *josag* 'stoka, blago', *jušovat* 'naslijediti', *kalapač* 'čekić', *kapaš* 'u nogometu izravan udarac na gol iz prve, npr. volej', *karperac* 'narukvica', *katlanka* 'ognjište za kotao', *kazaloš* 'radnik koji slaže kamare od snoplja', *keceljac* 'dio ženske odjeće', *kenjača* 'mazivo, kolomaz', *keriteš* 'plot, drvena ograda oko dvorišta', *ketrec* 'kavez', *komlo* 'hmelj', *kompa* 'skela', *korčulje/korčuljat* 'klizaljke/klizati se pomoću klizaljki', *korlat* 'tor', *kormanj* 'volan, upravljač', *koršo/koršov* 'vrsta vrča', *laboška* 'vrsta metalne posude za kuhanje', *leveš* 'ženski odjevni predmet', *ločkati* 'prskati se prljavom vodom', *logoš/logoška* 'na stupove uzdignut čokot loze u dvorištu', *mackov/mackoka* 'trenirka', *mandula* 'badem; krajnik', *maža* 'vaga', *Mikulaš* 'sv. Nikola', *mitrađ* 'umjetno gnobjivo', *mošlik* 'spirine, pomije', *možar* 'avan', *nemtutko* 'smotanac, onaj koji se pravi neupućen i neznalac', *očkast* 'pohaban, otrcan', *pajta/pajtaš* 'prijatelj', *parasnik* 'seljak', *plečkat* 'tračati', *pučak/pučka* 'puran/pura', *ragastov* 'ljepilo; okvir vrata ili prozora',

ronda 'poderani dio ruha; krpa; iznošena odjeća', *sakač* 'kuhar', *sersam* 'alat', šargarepa '*mrkva*', tapšat/tapšovati/tapšikovati 'pljeskati, udarati rukom o ruku', *štacija* 'postaja', *tarča/tarčovat* 'tanjurača/tanjurati', *vašariti* 'kupovati', *vincelir/vincilir* 'čuvati vinograda').

Prilikom preuzimanja u hrvatske bačke govore mađarska se riječ katkad preuzima u nepromijenjenom obliku (npr. imenice *keriteš* < kerités 'drveni plot', *palačinta* < palacsinta 'palačinka', *plečka* < pletyka 'trač', *poštaš* < postás 'poštar', *šogor* < sógor 'šurjak'), no češće se djelomično mijenja na različite načine (npr. *baratfla/baratfile* < barátfüle 'tašci', *fanak* < fánk 'krafna', *kompa* < komp 'skela', *paradička* < paradicsom 'rajčica'). Prilikom tvorbe nekih imenica koristi se mađarski sufiks -ság: *gazdašag* 'gazdinstvo', *katanšag* 'vojska', *kurvašag* 'prostitucija', *prandašag* 'prljavost, velika neurednost'. Pojedini su leksemi prevedenice s mađarskoga jezika (npr. *Debo četvrtak* < kövér csütörtök, *gradska kuća* < városháza 'gradska vijećnica', *poslanički fanak* < képviselőfánk 'princes-krafna'). Neki hungarizmi u govorima bačkih Hrvata imaju drukčije značenje ili su višeznačniji nego odgovarajuće riječi u hrvatskom književnom jeziku ili drugim hrvatskim govorima (npr. *šor* 'niz susjednih salaša; niz kuća u selu; dio ulice u selu; jedna strana ulice'; *vašar* 'sajam; nered'). Mnogi hungarizmi iz bunjevačkoga i šokačkoga leksika postoje i u vojvođanskim srpskim govorima.

Izvor: Povijesni arhiv Subotica F:261.21.5/1747.

Lit.: A. Ivić, Kako su govorili i pisali Bunjevci u XVIII. veku?, *Književni sever*, 3-4/1927, Subotica; G. Ulmer, Subotičani pod Zvornikom, *Rukovet*, 9-10/1973, Subotica; G. Ulmer, Novi podaci o učestvovanju Subotičana u borbama protiv Turaka, *Rukovet*, 6/1981; G. Vuković, *Terminologija kuće i pokućstva u Vojvodini*, Novi Sad, 1986; M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; J. Buljovčić, *Filološki ogledi*, Subotica, 1996; M. Miković, Strane reči u ikavskom izrazu, u: J. Plankoš (ur.), *O leksičkim pozajmljenicama*, Subotica – Beograd, 1996; A. Sekulić, *Rasprave o jeziku bačkih Hrvata*, Zagreb, 1997; Ž. Gorjanac, Riječi mađarskog podrijetla u santon-

vačkome šokačkom govoru, u: S. Lukač (ur.), *Hrvati u Budimu i Pešti*, Budimpešta, 2001; D. Petrović (ur.), *Rečnik srpskih govora Vojvodine*, 1-10, Novi Sad, 2000-2010; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; S. Vulić, *Vitezovi hrvatskog jezika u Bačkoj*, Subotica, 2009; A. Čota, Lemeš u osimu plemenitog ravničarskog drača, *Klasje naših ravni*, 1-2/2010, Subotica; Ž. Gorjanac, Neke svojstvenosti bunjevačkoga dijalekta u Bajskom trokutu u Mađarskoj, u: *Bunjevci u vremenskom i prostornom kontekstu*, Zagreb, 2014; Ž. Mandić, *Rječnik govora santovačkih Hrvata*, Pečuh, 2016; M. Šeremešić, *Bile riče : rječnik govora Monoštora*, Subotica, 2016; M. Pilj Tomić, *Jezik Franjevca Emerika Pavića (1716.-1780.)*, doktorski rad, Filozofski fakultet Osijek, Osijek, 2016; S. Mačković, Crtice o životu stanovnika Sent Marije (1747. – 1773.) kroz arhivsku građu o Simonu Romity, *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvodanskih Hrvata*, br. 10, Subotica, 2018.

S. Bačić

MADŽARIZACIJA, oblik asimilacije koji označava proces promjene identiteta pripadnika drugih etničkih skupina u mađarski identitet kroz prihvaćanje mađarskih političkih, jezičnih i kulturnih vrijednosti. Kraljevina Ugarska, odnosno zemlje Krune sv. Stjepana (Istvána), osobito u valovima protuturskih ratnih i poratnih naseljavanja te planskih kolonizacija nakon protjerivanja Turaka potkraj XVII. i u XVIII. st., osim mađarskim narodom bila je naseljena i mnogim drugim narodima (Hrvatima, Srbima, Rumunjima, Nijemcima, Slovancima, Rusinima...). Nakon teritorijalnoga konsolidiranja granice Habsburške Monarhije prema Turskoj tijekom XVIII. st. i učvršćenja državne i crkvene vlasti u ugarskom dijelu države mađarsko je plemstvo i građanstvo putem državnoga aparata i društvenih veza postupno širilo dominaciju mađarskoga jezika i kulture kod pripadnika drugih naroda ujedno se na taj način braneći od prijetee germanizacije. Ti procesi jačaju u »stoljeću nacija«, već u prvoj polovini XIX. st.: razvija se građanski stalež, u mnogim gradovima formiraju se mađarska društva (kasine i čitaonice) u kojima se promiče mađarski jezik i kultura, Ugarski sabor na zasjedanju 1843.-44. uveo je mađarski kao službeni jezik umjesto latinskoga (osim u Kraljevi-

ni Hrvatskoj i Slavoniji). To je bio odraz političkih težnja usmjerenih prema jačanju samostalnosti Mađarske, koje su kulminirale u ratu za mađarsku neovisnost (mađarskoj revoluciji) 1848.-49. Vojnim slomom mađarskoga pokreta oslobođenja i uvođenjem Bachova apsolutizma 1849. mađarizacijska su nastojanja utihnula. No nakon obnove ustavnoga života, tj. donošenja oktobra 1860. – i osobito nakon sklapanja Austro-ugarske nagodbe 1867., kojom je Habsburška Monarhija podijeljena na dva dijela pod novim imenom – Austro-Ugarska – taj proces u ugarskom dijelu države dobiva puni zamah kroz aktivnosti državnih vlasti, prije svega uprave i školstva, ali i Katoličke crkve u Ugarskoj, unatoč formalno liberalnomu Zakonu o narodnostima iz 1868., koji je uglavnom ostao mrtvo slovo na papiru. Horst Haselsteiner ističe da je »cilj ugarskih vlada nakon Andrássyjeve [1871.] bila potpuna mađarizacija nemadžarskih stanovnika zemlje. Različit je jedino bio intenzitet, način i dubina djelovanja tih mjera.« Pri tom je, osim prisilne mađarizacije, istodobno postojala i manje ili više dragovoljna (spontana) mađarizacija (gospodarski i kulturološki razlozi, socijalni prestiž). »Mađarski nacionalizam nije bio ekskluzivan... Svjesni da su Mađari u Ugarskoj manjina, mađarsko sitno plemstvo nastojalo je da jačanje narodnosti onemoguću pridobivanjem njihove malobrojne 'narodne' inteligencije. Mnogo ga se više ticalo kako spriječiti razvoj slovačke ili rumunjske buržoazije, nego kako povećati vlastiti mađarski 'narod', te se nije mnogo brinuo o obrazovanju mađarskog seljaštva« (A. J. P. Taylor). Atraktivnost mađarskoga nacionalnoga pokreta najizraženija je bila u urbanim sredinama, osobito među židovskim intelektualcima i njemačkim industrijalcima i trgovcima u prijestolnici. Stupanj integracije Židova u mađarsko društvo bio je čak najizraženiji u odnosu na njihovu integraciju u ostalim europskim zemljama. S druge strane najslabiji je uspjeh bio među narodima koji su uživali stanovitu samostalnost (Hrvati u hrvatskim županijama) ili su pripadali

drugoj vjeroispovijedi (Srbi, Rumunji). Rezultati madžarizacije ilustriraju brojke: prema popisima stanovništva na području uže Ugarske (bez Hrvatske) bilo je 29 % Madžara 1790., 1842. – 38 %, 1850. – 42,3 %, 1880. – 44,8 %. Poslije toga »madžarizacija se više nije samo 'poticala svim raspoloživim sredstvima' već se provodila i sredstvima koja su zaobilazila ili kršila Zakon iz 1868. godine« (L. Kontler) te počinje tendencija porasta, ponajprije zahvaljujući asimilaciji nemadžarskoga gradskoga stanovništva (istina, dijelom i zbog većega prirasta stanovništva i iseljavanja manjinskoga pučanstva), pa su 1900. Madžari činili 51,4 %, a 1910. – 54,6 % stanovništva Ugarske.

No raspad Austro-Ugarske 1918. i konačna državna samostalnost Mađarske rezultirali su ujedno i velikim teritorijalnim gubicima (oko 2/3 teritorija Ugarske), a na područjima novostvorenih država (Kraljevina SHS, Rumunjska, Čehoslovačka) ostala je živjeti oko 1/3 etničkih Mađara, koji su postali nacionalne manjine revanšistički nastrojenih novih vlasti. S druge strane u samoj Mađarskoj brojnost nemadžarskih naroda bila je znatno smanjena, a ujedno su bili izloženi snažnoj prisilnoj mađarizaciji i netolerantnom društvenom okruženju. Kao rezultat toga Mađarska je danas etnički homogena država – prema posljednjemu popisu (2011.) Mađarima se drži 93,7 % nacionalno izjašnjenih stanovnika Mađarske.

U Hrvatskoj. Početak mađarizacije hrvatskoga društva vezuje se za zasjedanje Ugarskoga sabora 1790.-91., na kojem su hrvatski izaslanici, uslijed straha od prijašnjega centralizma i apsolutizma praćenoga germanizacijom, prenijeli upravne i financijske nadležnosti u korist Ugarskoga namjesničkoga vijeća. Mađari su tada pokušali nametnuti da se uz latinski jezik i mađarski uvede u službenu uporabu u sve zemlje ugarske krune, ali su se hrvatski poslanici izborili da se to ne odnosi na područje Kraljevine Hrvatske i Slavonije. No Hrvatski je sabor 1791. donio kompromisnu odluku da se nastava mađarskoga

jezika uvede u škole kao neobvezni predmet. Ugarski je sabor 1835. ponovno pokušao uvesti mađarski jezik kao službeni u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, ali je kralj Ferdinand V. odbio potvrditi tu saborsku odluku. Unatoč odluci Hrvatskoga sabora od 23. X. 1847., kojom je hrvatski jezik proglašen službenim umjesto latinskoga, Mađari su i nadalje ustrajali u namjeri nametanja mađarskoga jezika. Osim jezičnoga aspekta mađarizacije, njezinom političkom dimenzijom nastojao se negirati zaseban pravni položaj Hrvatske u Ugarskoj, koji joj je osiguravao određenu samostalnost, jer se mađarski nacionalni pokret na čelu s Lajosem Kossuthom zalagao za preobrazbu ugarskoga dijela Habsburške Monarhije u jedinstvenu državu u kojoj bi samo Mađari bili politički narod.

Unatoč tomu što je Hrvatsko-ugarskom nagodbom 1868. Hrvatska dobila samoupravu u zakonodavstvu, upravi, sudstvu, školstvu i vjerskim pitanjima, što je bio jedan od temelja formiranja suvremene hrvatske nacije, bilo je više pokušaja središnjih vlasti koji se u hrvatskoj historiografiji vezuju za mađarizaciju. Međutim to je tek refleksi državno-pravnoga prijepora o autonomnim hrvatskim nadležnostima i dosegu središnjih ugarskih nadležnosti na području Hrvatske: od 1870-ih uvođenje mađarskoga jezika kao službenoga i postavljanje mađarskih službenika na željeznicama u Hrvatskoj, otvaranje mađarske škole za financijske činovnike u Zagrebu 1881., isticanje mađarskih grbova i mađarskih natpisa (uz hrvatske) na zgradama financijskih ureda u Zagrebu 1883., osnivanje mađarskih pučkih škola u Slavoniji 1888., uvođenje mađarskoga jezika kao obveznoga u realne gimnazije 1894., širenje mađarskoga jezika u zajedničkim uredima u Hrvatskoj u koje se postavljaju uglavnom Mađari... Naime realni dometi mađarizacijskih pokušaja u Hrvatskoj mogli su biti, zahvaljujući visoku stupnju hrvatske autonomije te malom postotku etničkih Mađara u Hrvatskoj (1905. – 3,76 %), vrlo ograničeni, a stvarni su učinci, zahvaljujući otporu hrvatskoga

pučanstva (nemiri u Zagrebu i drugim gradovima povodom postavljanja dvojjezičnih ploča 1883.; demonstracije studenata i spaljivanje mađžarske zastave prilikom posjeta Franje Josipa Zagrebu 1895.; napadi na željeznicu, prosvjedi i krvoproliće u mnogim krajevima Hrvatske potaknuti donošenjem ugarskoga Zakona o produženju financijske nagodbe s Hrvatskom i postavljanjem novih mađžarskih natpisa na novoj zgradi željezničke prometne uprave i javnim zgradama državnih ureda 1903.), bili kratkotrajni i minorni, dapače jačali su hrvatsku narodnu svijest i protumađžarski osjećaj.

U bačkih (podunavskih) Hrvata. Bunjevci u južnoj Ugarskoj, pretežito seljaci bez razvijene nacionalne kulture i jake vlastite nacionalne inteligencije, a odvojeni od Hrvatske, bili su izloženi jakoj mađžarizaciji. Znatno broj bunjevačkih obitelji stekao je plemstvo, a neke od njih bile su pravi veleposjednici sa znatnim političkim utjecajem (Vojnići, Latinovići, Grašalkovići), no najčešće je to bilo praćeno mađžarizacijom i potpunom integracijom u mađžarsku nacionalnu ideju, što je kod mnogih bilo završeno već do sredine XIX. st. Ne odveć brojno bunjevačko građanstvo u Somboru, Subotici, Baji i Segedinu bilo je također izloženo mađžarizaciji, kojoj su kao najmalobrojniji najprije podlegli segedinski Bunjevci (Dalmatini), koji su se u potpunosti mađžarizirali do sredine XIX. st. Nakon ukidanja Bachova apsolutizma 1860., a osobito nakon Austro-ugarske nagodbe 1867., državna su tijela i Crkva zdušno radili na mađžarskoj nacionalnoj integraciji u Bačkoj, što je često prelazilo u prisilnu mađžarizaciju bačkih Bunjevaca, od koje su najviše stradali plemići i građanski stalež. Uz kolonizaciju, mađžarizacija se provodila preko mađžarskih svećenika, uvođenjem mađžarskoga jezika kao službenoga u upravi i sudstvu te kao nastavnoga u školama, zabranjivanjem bunjevačkih društava, proganjanjem njihova tiska i sprječavanjem uporabe narodnoga imena. Međutim mađžarizacijski postupci istodobno su rezultirali i buđenjem i jačanjem nacio-

nalnih pokreta drugih naroda u Ugarskoj. Tomo Vereš, kada je riječ o južnougarskim Hrvatima, kaže: »pokušaji mađžarizacije zapravo su probudili Bunjevce i Šokce iz njihove nacionalne indiferentnosti i letargije te su njihovoj nacionalnoj svijesti dali takav polet da su krajem pa i početkom 20. stoljeća doživjeli neviđen i jedinstven nacionalni preporod u svojoj cjelokupnoj povijesti od kojega još i danas žive«. Ambrozije Šarčević, zatim Ivan Antunović i njegovi najvažniji sljedbenici Kalor Milodanović, Mijo Mandić i Pajo Kujundžić, nastojali su ostvariti nacionalni program u strogo zakonskim okvirima – jezična prava Bunjevaca u Crkvi, školstvu, upravi i sudstvu – i tako pokušati spriječiti mađžarizaciju. Osnovano je više preporodnih glasila (*Subatički/Subotički glasnik*, *Bunjevačke i šokačke novine*, *Bunjevačka i šokačka vila*, *Bunjevačko-šokački kalendar Danica*, *Neven* itd.), udruga (u Subotici: Pučka kasina; Kolo mladeži, čiji formalni osnutak nikada nije dopušten; Pokopno društvo sv. Ivana; Zemljodilska štedionica; zatim Bajska kršćanska čitaonica; Kultura u Beregu, čije osnivanje također nije bilo moguće formalno ostvariti i dr.), izdavani su molitvenici i crkvena literatura na bunjevačkoj ikavici, društva iz Hrvatske imala su svoje povjerenike u Bačkoj (Svetojeronimsko

Broj 11. U Subotici, 1. studena 1896. God. XIII.

NEVEN

ZABAVNO-POUČNI MISEČNIK ZA BUNJEVCE I ŠOKCE.

PRITPLATA: - na sile godiš 1 ht. (1 kruna.) - Novci se šalju izdavatelju Josipu Bittermanu, rukopisi pak izdavatelju u Subotici V. Ar. 47. 3c.

CINA OGLASA: - za jedan petiti (sitni) redak plaća se 10 nov. U ime biljegovine 30 nov. Oglasi plaćaju se u naprijed.

Oglase prima izdavatelj Josip Bitterman u SUBOTICI.

Jedan broj stoji 15 nov. | Urednik: V. MATKOVIĆ. | Rukopisi se ne vraćaju.

Izlazi misečno jedared.

Najnoviji pokret kod Bunjevaca.

Bunjevačko pitanje svakim danom većma uzrijava, veći mah zahvaća, dublje spušta žile. Postaje svetinjom naroda, za koju je narod pripravan stupiti u borbu.

Kao nov pojav rado biližimo i iznašamo prid svit, da je narod -bunjevački prigodom sada minulih izbora tražio sebi narodnosnog kandidata i molio je svoje mlade rodoljube, da prime u ruku zastavu Bunjevaštine, koja ako i nobi poredila, bar bi pokazala, **da nas ima Bunjevaca!** Kad bi koju stotinu glasova dobio bunjevački kandidat u drugom srezu Subotice grada —

Naslovnica *Nevena* od 1. XI. 1896. god.

društvo, Matica Hrvatska) itd. No iako je bunjevački preporod i otpor madžarizaciji napredovao, do 1918. ostvario je skromne rezultate i bio je ograničen na relativno mali broj stanovnika Subotice, Baje i Sombora te okolnih sela. Madžarizaciji su najmanje bili izloženi Bunjevci na salašima, koji su uglavnom ostajali izvan doticaja vlasti, a bili su znatno brojniji nego urbano bunjevačko pučanstvo. No teritorijalna udaljenost od Hrvatske i međusobna slaba povezanost triju gravitacijskih središta (Subotica, Sombor, Baja) bili su objektivno pogodno tlo za madžarizaciju. No i u središtu bunjevštine – Subotici – gradska uprava za vrijeme gradonačelnika Laze Mamužića 1884.-1902., u kojoj su dominirali Bunjevci, vodeći se dnevno-političkim razlozima, ne samo što je oklijevala u potpori zahtjevima za ostvarivanje narodnosnih prava nacionalno svjesnih bunjevačkih prvaka nego ih je i sprječavala, iako je u svojim rukama potencijalno imala sve mehanizme za njihovo ostvarivanje. To je postalo osobito razvidno u novoj gradskoj upravi na čelu s Károlyem Bíróom od 1902., kada takvih mehanizama više nije bilo, jer su u gradskoj vlasti bile nove političke i nacionalne strukture, otvoreno madžarizacijski nastrojene sve do propasti Austro-Ugarske.

Madžarski se šovinizam žestoko okomio i na Hrvate Šokce u Bačkoj (koji su također bili dominantno agrarne strukture, a usto znatno siromašniji nego Bunjevci) unatoč njihovoj naslonjenosti na Hrvatsku i kontakte s prekodunavskim Šokcima (u hrvatskim županijama i u Baranjskoj županiji). Katolička crkva, zlorabeći duboku pobožnost hrvatskoga puka, u sprezi s državnim vlastima nastavila je sve nesmiljenije krnjiti narodnosna prava, osobito u školstvu, gdje je od 1880-ih godina hrvatski jezik jedva bio zastupljen. Cilj sustavne madžarizacije bio je da se hrvatski jezik posve istisne iz crkve i škole. Madžarski je nacionalizam sve više bujao i drznuo se do te mjere da je pripadnike narodnosti prisiljavao da se odreknu i onoga zadnjega što ih je još vezalo za matični narod: da pomadžare svoje prezime. Ondašnji tisak

slavio je učitelje i svećenike koji su najviše postigli u odnarođivanju nemadžarske seoske djece. Zbog posvemašnje madžarizacije dio santovačkih Hrvata prešao je 1899. iz katoličke u srpskopравoslavnu vjeru.

Kraj XIX. i početak XX. st. bilo je i vrijeme općega pomadžarivanja nemadžarskih naziva mjesta u državi, čega nije bila pošteđena ni Bačka, pa je 1904. Santovu službeno promijenjeno ime u Herczegszántó, Bikić je postao Bácsbokod, Jankovac je dobio ime Jánoshalma itd.

Mirovnim sporazumom potpisanim u Trianonu 4. VI. 1920. oko 40 000 bačkih Hrvata ostalo u Madžarskoj i bilo izloženo nesmiljenoj madžarizaciji, unatoč odredbama o zaštiti manjina iz mirovnoga sporazuma. Između dvaju svjetskih ratova bački te ostali podunavski Hrvati (oko 10 000 u podunavskim selima od Bačke do Senandrije) u Madžarskoj nemaju nikakva manjinska prava, nemaju nijednu pučku školu. Jedini pučki kalendar *Danica* bio je pod strogom državnom cenzurom. Slično je bilo i s malobrojn timerkumskim društvima (Bajska kršćanska čitaonica, santovački Katolički krug) i agilnim pojedincima (Mišo Jelić, Ivan Petreš, Antun Karagić, Joza Sabovljević), koji su bili pod stalnom državnom kontrolom. U cilju olakšanja madžarizacije vlasti su poticale regionalne hrvatske identitete (Bunjevci, Šokci, Raci, Bošnjaci, Dalmatinci) kao suprotne hrvatstvu. Proces prisilnoga pomadžarivanja prezimena postao je općom pojavom – prezime su trebali pomadžariti ponajprije oni koji su bili u državnoj, crkvenoj ili seoskoj službi (učitelji, svećenici, činovnici, čak i seoski svinjari i cestari). Osim Hrvata u Bajskom trokutu posebno su nacionalno stradale sjevernije hrvatske oaze u manjim podunavskim selima sve do Senandrije (*srp.* Sentandreja, *madž.* Szentendre). Međutim ni u jugoslavenskoj državi Bunjevci nisu osigurali narodnu slobodu, nego je madžarizacija, kako je upozorio Tomo Vereš, zamijenjena »neskrivenom srbizacijom«. Upravo su stalnim podsjećanjima na raniju madžarizaciju srpske vlasti vješto maskirale vlastite asimilacijske nakane.

Za vrijeme ponovne uspostave mađžarske vlasti u Bačkoj 1941.-44. dio bunjevačke inteligencije pobjegao je pred revanšistički nastrojenom mađžarskom vojskom i policijom uglavnom u Hrvatsku, a u međuraću prosrpski orijentirani Bunjevci u Beograd. Iako su prijeratna hrvatska društva nastavila postojati, njihovo je djelovanje uglavnom zamrlo, a tisak (somborske *Naše novine*, dva kalendara) bili su pod strogom cenzurom. Unatoč službenoj statistici, prema kojoj je u južnoj Mađžarskoj (uključujući i Međimurje) radilo 18 »hrvatsko-mađžarskih«, 7 »bunjevačko-mađžarskih« i 15 »šokačko-mađžarskih« narodnih škola, školstvo je bilo u funkciji mađžarizacije, koja je bila najizraženija u građanskim školama i gimnazijama, gdje se nastava odvijala samo na mađžarskom jeziku (uz nekoliko iznimaka na njemačkom i jednom na slovačkom).

Naslovnica somborskih *Naših novina* od 9. IV. 1943. god.

U Mađžarskoj nakon Drugoga svjetskoga rata, nakon kratkotrajnoga uzleta u ostvarivanju manjinskih prava potaknutoga socijalističkim internacionalizmom sovjetskoga tipa između Mađžarske i Jugoslavije (osnivanje manjinskih društava, školska nastava na srpsko-hrvatskom jeziku i sl.), raskid Tita sa Staljinom 1948. u odnosu na Hrvate u Mađžarskoj imao je pogubne posljedice. Kako je Titova Jugoslavija postala neprijateljem staljinističke Mađžarske, u samoj je Mađžarskoj došlo do političkih

progona hrvatske (i druge južnoslavenske) inteligencije te namještenih suđenja i zatvorskih kazni, a i prisilna kolektivizacija sela sovjetskoga tipa i raseljavanje bačkih Hrvata u industrijska središta diljem Mađžarske rezultirali su pojačanom mađžarizacijom među hrvatskim stanovništvom. Osim straha i nevoljnosti da se koristi materinska riječ, tomu je počeo pridonositi i porast broja mješovitih brakova, napose u gradskim sredinama. Rezultati djelovanja Demokratskoga saveza južnih Slavena te osnovno- i srednjoškolskoga sustava na srpsko-hrvatskom jeziku u takvim su uvjetima ostali ograničeni na mali postotak hrvatskoga stanovništva do 1990. Nakon raspada socijalističkoga sustava, uz već raniju industrijalizaciju, urbanizaciju i veliki broj mješovitih brakova, digitalna je revolucija, uz prateća nova sredstva masovnih komunikacija, proces mađžarizacije (i nestajanja hrvatskoga jezika) dalje ubrzala, unatoč slobodnomu djelovanju hrvatskih manjinskih institucija na području obrazovanja, informiranja i kulture.

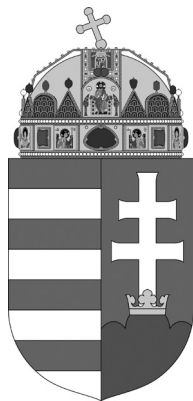
Lit.: S. Ilkić, Bunjevci i mađžarizacija, *Književni sever*, 2-4/1927, Subotica; N. Z. Bjelovučić, *Etnografske granice Slovenaca, Hrvata, Srba i Bugara sa etnografskom kartom*, Zagreb, 1929; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; V. Stajić, Mađžarizacija i demađžarizacija Bunjevaca, *Letopis Matice srpske*, knj. 325, sv. 1-3, Novi Sad, 1930; V. Stajić, Mađžarizacija i preporod Bunjevaca, *Glasnik Istoriskog društva u Novom Sadu*, 1/1935, Novi Sad; B. Rajić, Podunavski Bunjevci i Šokci izvan granica naše države, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1938.*, Subotica, b. g.; F. Ševjanić, *Borba naših nacionalnih manjina u Mađžarskoj za svoja prava*, Beograd, 1950; Ž. Mandić, *Povijesna antroponimija bunjevačkih Hrvata u Mađžarskoj*, Budimpešta, 1987; T. Telišman, Etnički identitet hrvatskih intelektualaca u Mađžarskoj, *Migracijske i etničke teme*, 3/1990, Zagreb; T. Vereš, O prvoj »Bunjevačkoj Summi«, *Marulić*, 4/1990, Zagreb; A. J. P. Taylor, *Habsburška Monarhija 1909 – 1918*, Zagreb, 1990; H. Haselsteiner, *Ogledi o modernizaciji u Srednjoj Europi*, Zagreb, 1997; *Hrvatski lekiskon*, 2, Zagreb, 1997; L. Heka, *Povijest Hrvata Dalmatina u Segedinu*, Budimpešta, 2004; L. Kontler, *Povijest Mađarske*, Zagreb, 2007; *Enciklopedija : opća i nacionalna u 20 knjiga*, 12, Zagreb, 2006; D. Šokčević, *Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata*, Zagreb, 2006; E. Šajti, *Mađari u Vojvodini 1918 – 1947*, Novi Sad, 2010; L. Heka, Hrvatsko-ugarski javni prijepori, *Zbor-*

nik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 5-6/2013, Zagreb; D. Šokčević, *Hrvatska od stoljeća 7. do danas*, Zagreb, 2016; A. Kolak Bošnjak, *Pokušaji uvođenja mađarskoga jezika u hrvatske škole u prvoj polovici 19. stoljeća*, *Pannoniana : Časopis za humanističke znanosti*, 1/2017, Osijek; L. Heka, *Hrvatsko-ugarska nagodba*, Zagreb, 2019.

S. Bačić i Ž. Mandić

MADŽARSKA (*mađ.* Magyarország), država u srednjoj Europi. Na sjeveru graniči sa Slovačkom, na istoku s Ukrajinom i s Rumunjskom, na jugu sa Srbijom (Vojvodinom) i s Hrvatskom, na jugozapadu sa Slovenijom, a na zapadu s Austrijom. Obuhvaća 93 030 km² i ima 9 937 628 st. (popis iz 2011.). Prema registru stanovništva 2019. ima 9 772 756 st. U slavenskim jezicima, napose u onih naroda koji su živjeli u Habsburškoj Monarhiji (Hrvati, Srbi, Slovaci, Česi, Ukrajinci, Slovenci), naziv Mađarska razlikuje se od povijesnoga Ugarska, koji ne postoji u mađarskom jeziku, a kojim se označava kneževina, odnosno kraljevina Mađarska do 1918. Od sloma socijalizma pa do 2012. službeni je naziv zemlje bio Republika Mađarska, otada joj je službeni naziv Mađarska. Glavni je grad Budimpešta.

Simboli. Današnji grb Mađarske prihvaćen je 1990., nakon pada komunističke vlasti. Unatoč tomu što je republika iznad štita grba nalazi se kruna sv. Stjepana, prvoga kralja Mađarske. Taj je grb bio u

Grb
Mađarske

uporabi kroz povijest, s krunom i bez nje, ponekad i kao dio većih i složenijih grbova, a njegovi elementi sežu do srednjega vijeka.

Zastava je Mađarske vodoravna trobojica crvene, bijele i zelene boje, koja datira iz vremena mađarske revolucije za neovisnost 1848. Novčana je jedinica forinta (Ft, HUF; 1 forinta = 100 filira).

Naselja i upravna podjela. Političko je, gospodarsko i kulturno središte glavni grad Budimpešta (*mađ.* Budapest, 1 752 286 st., 2019.), ostali su veći gradovi (2019.): Debrecin (*mađ.* Debrecen, 201 432 st.), Segedin (*mađ.* Szeged, 160 766 st.), Miskolc (154 521 st.), Pečuh (*mađ.* Pécs, *srp.* Pečuj, 142 873 st.). Tradicionalne su upravne jedinice županije. Mađarska je podijeljena na 19 županija i područje glavnog grada.

Stanovništvo. Prema popisu iz 2011. (9 937 628 st.), stanovništvo je etnički homogeno – Mađara ima 8 314 029 st. Među »narodnostima« najbrojniji su Romi (308 957, osobito u sjeveroistočnom dijelu zemlje), zatim Nijemci (131 951), Rumunji (26 345, na istoku), Slovaci (29 647, uglavnom na sjeveru), Hrvati (23 561, najviše na jugozapadu i sjeverozapadu). Pri tome Mađarska službeno dopušta dvostruke identitete, pa je pitanje o preciznom nacionalnom sastavu stanovništva složeno. Stanovnici su po vjeri rimokatolici (37,1 %) te protestanti (13,8 %, pretežito kalvinisti, najviše u istočnom dijelu, manji dio čine luterani), a ima i Židova (0,1 %), nereligiozno je 18,2 %, nije se vjerski izjasnilo 27,1 % stanovništva.

Politički sustav. Prema Ustavu od 2012. Mađarska je parlamentarna republika. Na čelu je države predsjednik republike, kojega bira parlament za mandat od pet godina. Politički se organizacija vlasti temelji na načelu trodiobe na zakonodavnu, izvršnu i sudbenu. Zakonodavnu vlast obavlja jednodomni Parlament (*mađ.* Országgyűlés), koji od 2014. ima 199 zastupnika. Biraju ih građani na općim izborima za mandat od četiri godine. Priznate nacionalne manjine (»narodnosti«) u parlamentu uz to imaju i svoje glasnogovornike (*mađ.* nemzetiségi szószólók), tj. zastupnike koji mogu diskutirati o pitanjima od značaja za manjine, ali bez prava glasa, a biraju se na posebnim

manjinskim listama prilikom općih izbora (glasnogovornik Hrvata od 2014. bio je Mišo Hepp, a od 2018. Jozo Solga). Izvršnu vlast obavlja vlada, odnosno Vijeće ministara.

Prirodna obilježja. Madžarska obuhvaća veći dio srednjega Podunavlja, Panonsku zavalu, koju sa zapada okružuju istočne Alpe, a sa sjevera i istoka Karpati. Nizine i ravnice do 200 m nadmorske visine obuhvaćaju 84 % teritorija Madžarske, pobrđa do 400 m visine 14 %, a gorja samo 2 %. Gotovo polovinu Madžarske zauzima Velika nizina (Alföld), istočno od Dunava prema planinskomu okviru na sjeveru, istoku i jugoistoku. U njoj je vegetacija stepska; najbolje uspijevaju pšenica i kukuruz. Na sjeverozapadu je Mali Alföld (Kisalföld), ravničarsko područje uz rijeku Rábu.

Cijela riječna mreža Madžarske pripada porječju Dunava, koji protječe po sredini zemlje, od sjevera prema jugu, u duljini od 417 km. Istočni dio zemlje pripada porječju Tise (596 km u Madžarskoj), glavnoga pritoka Dunava. Zapadnim dijelom zemlje

protječe Rába, a na jugu, duž granice s Hrvatskom, Drava. Jezero Balaton (Blatno jezero, 594 km²) najveće je u srednjoj Europi; s Dunavom je povezano kanaliziranom rijekom Sió. Klima je umjereno kontinentalna.

Lit.: *Enciklopedija : opća i nacionalna u 20 knjiga*, 12, Zagreb, 2006; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004; 2011. évi népszámlálás : 9. Nemzetiségi adatok, Budapest, 2014; 2011. évi népszámlálás : 10. Vallás, felekezet, Budapest, 2014; *Magyarország közigazgatási helynévkönyve 2019. január 1.*, Budapest, 2019.

Povijest. Prostor Panonske nizine i rimske provincije Panonije za Velike seobe naroda i propadanja Rimskoga Carstva naseljavali su i njime vladali Huni, Istočni Goti i Avari. U V. i VI. st. naselila su se slavenska plemena, koja su sredinom IX. st. osnovala Velikomoravsku Državu. Madžari, koji su isprva živjeli istočno od Urala, pomičući se k jugozapadu pod vodstvom kneza Árpáda, utemeljitelja dinastije Arpadovića, prešli su Karpate 896. i naselili obale Tise, uništili su Velikomoravsku Državu i ovladali najvećim dijelom Panonije. Odatle su provaljivali na Balkan, u

Madžarska

Njemačku, Italiju, Francusku, čak i preko Pireneja. Konačno je njihove upade na zapad zaustavio njemački car Otto I. Veliki u bici na Leškom polju kraj Augsburga 955. Nakon toga su napustili nomadsko-pljačkaški način života te su se stalno nastanili baveći se stočarstvom i zemljoradnjom. Od pokorenih slavenskih plemena poprimili su način života, običaje i izmiješali se s njima, ali su im nametnuli jezik. Iako su neki od madžarskih glava već primili kršćansku vjeru od Bizanta, Árpádov praunuk Géza priklonio se Zapadu te je 975. primio kršćanstvo od zapadne Crkve. On je položio temelje središnje vladarske vlasti i državne organizacije po uzoru na Zapad te gušio otpor kristijanizaciji. Njegovu sinu Istvánu (Stjepanu) I. papa Silvestar II. poslao je kraljevsku krunu (kruna sv. Stjepana) te je za prvoga madžarskog kralja okrunjen u Ostrogonu (*madž.* Esztergom) na Božić 1000. Tom je prigodom dobio i naslov »apostolskoga kralja«. Stjepan I. proveo je pokršćavanje, ustrojio crkvu (Ostrogonu nadbiskupiju, čiji je nadbiskup postao primas Katoličke crkve u Madžarskoj, i deset biskupija) te učvrstio organiziranje države na teritorijalnom načelu (županije). Takvo je snažno ranosrednjovjekovno madžarsko kraljevstvo spriječilo širenje Svetoga Rimskoga Carstva na istok, razjedinilo jedinstveni slavenski etnos (prije svega sjeverozapadne i jugoistočne Slavene) te inkorporiralo pojedine slavenske narode.

Ostrogonska bazilika

Iskoristivši slabljenje hrvatske države, kralj Kálmán (Koloman) porazio je vojsku hrvatskoga kralja Petra u bici na Gvozdu (danas: Petrova Gora) 1097. te se 1102. u Biogradu na Moru okrunio hrvatskom

krunom, pri čemu je Hrvatska zadržala državnost (zaseban sabor, institucija bana kao kraljevskoga namjesnika), ostajući s Madžarskom u državnoj zajednici. Od XII. st. madžarski kraljevi sukobljavaju se s Bizantskim carstvom te napadaju Bosnu, Rašku, Bugarsku. Unutrašnjopolitički nemiri u Ugarskoj trajali su još od druge polovine XI. st. zbog upletanja Svetoga Rimskoga Carstva i Bizantskoga Carstva. U međusobnim sukobima pretendenti na kraljevsko prijestolje nastojali su pridobiti magnate, što je dovelo do snaženja vlastele, koja je ojačala u dugotrajnim unutarnjim i vanjskim ratovima, i slabljenja središnje kraljevske vlasti. U cilju slabljenja magnata pojedini kraljevi oslanjali su se na srednje plemstvo, pri čemu je kralj András (Andrija) II. bio prisiljen tomu staležu potvrditi povlastice 1222. dokumentom *Zlatna bula*, kojim je ograničena vlast vladara u korist nižega plemstva. Ono je steklo pravo na otpor vladaru u slučaju da prekrši njezine odredbe, na što su se poslije pozivali svi pokreti koji su branili stalešku »nezavisnost« plemstva. Osim u sređivanju unutrašnjih prilika Andrija II. sudjelovao je i u križarskim vojnama u Bosni protiv bosanskih *krstjana* te u Svetoj Zemlji protiv Arapa. Nakon strašnoga pustošenja za najezde Mongola 1241.–42. kralj Béla IV. obnovio je zemlju, dopustio plemstvu podizati utvrde radi obrane od eventualnih novih najezda te gradove i trgovišta, dajući im povlastice zahvaljujući kojima su se razvili zanatstvo i trgovina.

Nakon smrti posljednjega vladara iz dinastije Arpadovića Andrije III. 1301. nastupilo je razdoblje feudalne anarhije i borbe za vlast, koje je završeno 1308. dolaskom na prijestolje Karla Roberta (Károly Róbert) iz dinastije Anžuvinaca. On i njegov sin Lajos (Ludovik) I. Veliki slomili su vlast najkрупnijih velikaša, proveli opsežnu reformu vlasti u cilju učvršćenja kraljevske vlasti i uspješno vodili ekspanzionističku vanjsku politiku: tada je feudalna Ugarska bila na vrhuncu moći. Nakon smrti Lajosa I. 1382. ponovno nastaju dinastičke borbe i anarhija, koje su završile 1387. dolaskom

na vlast kralja Zsigmonda (Sigismunda) iz luksemburške dinastije. Za njegove vladavine na prostoru Balkana i srednje Europe prvi se put pojavljuje osmanska opasnost. Neuspješno je pokušao organizirati opći kršćanski savez protiv Turaka, koji je poražen 1396. u bici kraj Nikopolja u Bugarskoj. Nakon njegove smrti 1437. opet dolazi do feudalne anarhije, dinastičkih borbi za prijestolje (Habsburgovci i litavsko-poljska dinastija Jagelovića) i urušavanja državne organizacije, a u pojedinim dijelovima zemlje samostalno su vladali velikaši. Među njima se isticao erdeljski vojvoda János Hunyadi (Janko Sibirjanin), koji je imao goleme posjede oko Tamiša i u Erdelju te je branio južne granice države od Turaka, a njegov najveći uspjeh bila je obrana Beograda 1456. U čast te pobjede, a s namjerom da potakne daljnji protuturski otpor, papa Kalist III. naredio je svim kršćanskim crkvama da zvone u podne svakoga dana, što se održalo do danas. Nakon smrti maloljetnoga kralja Ladislava (László) V. Posmrčeta iz habsburške dinastije 1457. najmoćnija velikaška obitelj Hunyadi uspjela je izboriti da ugarsko plemstvo 1458. izabere za kralja Jánoseva sina Matiju (Mátyás) Korvina. On je uspješno branio kraljevstvo od osmanskih napada, a nakon pada Bosne pod Osmansko Carstvo 1463. iste je godine proveo snažan protuudar, u kojem je zauzeo velike dijelove Bosne, a nešto poslije i područje bivše Mačvanske banovine. Na tom je području za zaštitu istočnih granica Kraljevstva od Turaka osnovao Jajačku,

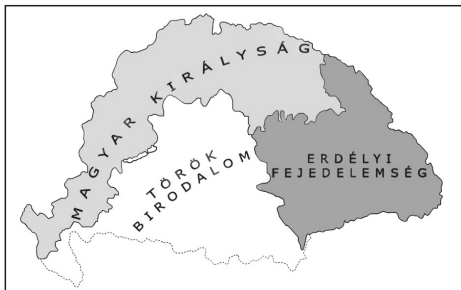
Matija Korvin

Srebreničku i Šamačku banovinu, a poslije i Senjsku kapetaniju, kojom je položio temelje Vojnoj krajini (Vojnoj granici) kao vojnoodbrambenoj instituciji. U njegovo doba zemlja je doživjela kulturni procvat: osnovao je sveučilište u Požunu 1465., a na njegovu renesansnom dvoru u Budimu okupljali su se mnogi istaknuti humanistički pisci i umjetnici, među kojima i Hrvati iz Slavonije i Dalmacije. Bio je posljednji vladar kojemu je pošlo za rukom srediti unutarnje prilike u zemlji i uspostaviti jaku kraljevsku vlast. Vojni i politički sustav koji je uspostavio raspao se nakon njegove smrti 1490.

Velikaši su potom doveli na prijestolje češkoga kralja Vladislava (Ulászló) II. iz dinastije Jagelovića te su, koristeći njegovu slabost, ukinuli sve Korvinove ustanove, uključujući i državnu vojsku. Tako su Osmanlije uspješno svladavali kraljeve vojničke postrojbe i vojske zavađenih magnata, a sve veći troškovi obrane povećali su gospodarski pritisak na seljaštvo. Tako je izbila velika seljačka buna Györgya Dózse 1514., koja je ugušena uz krvoproliće. Nakon toga dodatno je pogoršan položaj kmetova i uništena je njihova motivacija za otpor Osmanlijama. Rasulo nastalo uspostavom velikaške oligarhije u vrijeme kada je na prijestolje došao Ludovik (Lajos) II. Jagelović 1516. rezultiralo je slomom obrambene moći zemlje – na njegov poziv za obranu Kraljevstva pred navalom Sulejmana II. Velikoga feudanci su se slabo odazvali te je kraljevska vojska potučena 1526. na Mohačkom polju, gdje je poginuo i sâm kralj. Time je propala srednjovjekovna ugarska država, čijim su velikim dijelovima zavlada li Osmanlije.

Kako Ludovik II. nije imao nasljednika, potkraj 1526. na saboru u Stolnom Biogradu (*madž.* Székesfehérvár) veći dio ugarskih staleža izabrao je za kralja Ivana Zapolju (János Szapolyai), a na saboru u Požunu manjina ugarskoga plemstva izabrala je austrijskoga nadvojvodu Ferdinanda I. Habsburškoga (što je učinilo i hrvatsko plemstvo na svojem saboru u Cetingradu 1527.). Sukobi između njiho-

vih pristaša dalje su slabili obranu protiv Osmanskoga Carstva, iako je u međuvremenu prijestolni rat završen sporazumom, a nakon Zapoljine smrti 1540. njegov sin Ivan Žigmund (János Zsigmond) vladao je Erdeljom kao kneževinom pod zaštitom Habsbugovaca, dok je ugarsko prijestolje pripalo Ferdinandu I. i Habsburgovci su ga zadržali do 1918. Nakon što su Turci zauzeli Budim 1541., središnju Ugarsku i Hrvatsku do Kupe, srednjovjekovna ugarska država podijeljena je na tri dijela: u središnjem dijelu s Budimom formiran je Budimski pašaluk, na zapadu i sjeveru bio je uski pojas Kraljevine Madžarske kojom je vladao Ferdinand I., dok se u istočnom dijelu prostirala Erdeljska Kneževina, u kojoj su se austrijski i osmanski utjecaji borili za prevlast sljedeća gotovo dva stoljeća, a očuvao se kalvinizam.

Tripartitna Ugarska nakon turskih osvajanja

U središnjoj Ugarskoj došlo je znatnog iseljavanja stanovništva: madžarsko je stanovništvo izbjeglo na sjever u neokupirane dijelove zemlje, a na opustjela je područja iz Like, Slavonije, Bosne, Hercegovine i drugih dijelova Balkanskoga poluotoka doseljavano, planski od strane Turaka ili pak bježeći iz predjela u kojima su uvjeti turske vlasti bili teži, novo stanovništvo, uglavnom južnoslavensko (Hrvati – Šokci i Bunjevci – te Srbi) i vlaško. Osim stalnoga vojnoga pritiska Osmanlija, Ugarska je tijekom cijeloga XVI. i XVII. st. bila vjerski podijeljena – nakon 1526. većina ugarskoga plemstva prihvatila je protestantizam (kalvinizam) iskoristivši preobraćenje za preotimanje katoličkih crkvenih dobara, a usto je i gradsko stanov-

ništvo u većini prihvatilo protestantizam. To je dovelo do sukoba između ugarskoga plemstva i dinastije Habsburgovaca, koja je u savezu s isusovcima postala jedan od najjačih branitelja katolicizma. Provođenje protureformacije (katoličke obnove) izazvalo je u prvoj polovini XVII. st. dvije velike pobune u Erdelju, koji je postao protestantskim središtem. No tijekom XVII. st. velik dio ugarskih magnata, potaknut djelovanjem isusovačkoga kardinala Pétera Pázmánya, vratio se na katolicizam. U cilju povećanja prihoda habsburške blagajne u Beču, ponajprije zbog ratova koje je u XVII. st. vodila monarhija (osobito je iscrpljujući bio Tridesetogodišnji rat 1618.-48.), središnja je kraljevska vlast počela snažno opterećivati ugarsku trgovinu povećanim carinama i monopolima. Pri tome su Habsburgovci zapostavili obranu ugarskih i hrvatskih zemalja od osmanskoga vojnoga pritiska, što je dovelo do nekoliko ustanka plemstva (Zrinsko-Frankopanska urota 1664.-71., ustanak Imrea Thökölya 1681.-83.). Sukobe između središnjih bečkih vlasti i ugarskih velikaša neuspješno su pokušali iskoristiti Osmanlije, pa su 1683. pokrenuli novi rat, ali je njihov poraz od strane združene kršćanske vojske pod zidinama Beča iste godine označio početak njihova povlačenja s europskoga kontinenta. U znak zahvalnosti Habsburgovcima za oslobađanje od turske vlasti Ugarski se sabor 1687. odrekao prava na otpor iz *Zlatne bule*. Tijekom Velikoga bečkoga rata na području južne Ugarske došlo je do novih migracija: Šokci su se povukli s austrijskom vojskom iz Bosne, Bunjevci su pristupili austrijskim postrojbama naseljavajući područje sjeverne Bačke, a s povlačenjem austrijske vojske s Kosova 1689. u velikoj su mjeri izbjegli i pravoslavni Srbi, kojima su Habsburgovci dali punu vjersku slobodu (dok je madžarskim protestantima bila uskraćena). Rat je završen mirom u Srijemskim Karlovcima 1699., kojim je Ugarska vratila sve izgubljene zemlje do rijeke Tise osim donjega Srijema (uglavnom južno od crte što spaja ušće Tise i Mitrovice) te Tamiškoga (Temišvarskoga) Banata, koji je ostao pod vlašću Osmanlija, s time

da je Erdelj upravno odijeljen od Ugarske kao posebna habsburška krunska zemlja.

No Habsburzi su željeli iskoristiti pobjednički rat i utvrditi apsolutizam i u odnosu na ugarske zemlje, u kojima je ugarsko plemstvo uspjelo zadržati dualizam u unutarnjem uređenju i posebnost u odnosu na austrijske nasljedne zemlje (osobito Ugarski sabor i županijski sustav). Tako je oslobođenim područjima upravljala Komisija za novooslobođena područja (*Neo-acquisita Commisio*). U nju su ulazile i na području nekadašnjih južnih ugarskih županija formirane (1702.-03.) vojnograničarske oblasti (Posavsko-podunavska sa sjedištem u Osijeku te Potisko-pomoriška sa sjedištem u Segedinu) duž nove granice prema Turskoj (Sava, Dunav, Tisa i Moriš), koje su bile pod izravnom ingerencijom Dvorskoga ratnoga vijeća u Beču. Kako na oslobođenim područjima najveći broj nekadašnjih vlastelina nije mogao dokazati ranije vlasništvo, golemi posjedi prešli su u vlasništvo Ugarske kraljevske dvorske komore i njima su kao komorskim dobrima upravljali Habsburzi preko bogatih i utjecajnih upravitelja. Zemlju je razorio dugotrajan i iscrpljujući rat za državnu neovisnost pod vodstvom Ferenc II. Rákóczi 1703.-11., koji je započeo kao seljački ustanak, a prerastao je u pokret za detronizaciju Habsburgovaca. Sukob između ustanika kuruca i pristaša dvora labanaca (na čijoj su strani bili i bački Bunjevci) završen je mirom u Szatmáru (danas: Satu Mare u Rumunjskoj), koji su sklopili ugarski feudalci s Karlom (Károly) III. On je pri-

Ferenc II. Rakoci

znao većinu staleških prava ugarskoga plemstva i vjerske slobode protestantima, dok je Rákóczi otišao u izgnanstvo. U novom austrijsko-turskom ratu 1716.-18., koji je završio Požarevačkim mirom 1718., oslobođena je cijela Ugarska, ali je Tamiški Banat ostao pod upravom Dvorskoga ratnoga vijeća i Ugarske dvorske komore. Ugarski je sabor 1722. prihvatio Pragmatičku sankciju Karla III. iz 1713., kojom je utvrđena nedjeljivost habsburških zemalja i pravo nasljeđivanja prijestolja i po ženskoj liniji. Značajna pobjeda bečkoga apsolutizma bilo je osnivanje Ugarskoga kraljevskoga namjesničkoga vijeća 1723. kao vrhovnoga upravnoga tijela u Ugarskoj, na koje su prenesene i neke nadležnosti već postojećih ugarskih državnih tijela, ali je ugarsko plemstvo odbilo podložiti se dodatnim poreznim obvezama. Na oslobođena područja počelo se vraćati mađarsko stanovništvo, što se intenziviralo od sredine XVIII. st.

Nakon smrti Karla III. 1740. njegova kći Marija Terezija, prisiljena braniti legitimitet Pragmatičke sankcije u Rat u austrijsku baštinu 1741.-48. i potrebom za vojnom potporom, sklopila je na Ugarskom saboru 1741. kompromis s ugarskim plemstvom, među ostalim i razvojačenje Potisko-pomoriške vojne granice i reinkorporaciju graničarskih teritorija u civilne županijske vlasti te pomicanje vojnograničarskih oblasti istočnije prema stvarnoj granici s Turskom. Iako je većina njezinih reformi u duhu prosvjetiteljskoga apsolutizma bila ograničena na austrijski dio zemlje, u Ugarskoj je uspjela carinskom politikom kompenzirati neplaćanje poreza ugarskoga plemstva, unaprijediti školstvo, ograničiti prava vlastelina prema kmetovima, poticati razvoj gradova, zanatstva i trgovine i u tom je cilju snažno provodila kolonizaciju (osobito Nijemaca, ali i drugih naroda), koju je započeo njezin otac, te, iako revna katolkinja, ograničiti prava Rimokatoličke crkve u državnim pitanjima. Usto je i teritorijalno proširila sjevernu Ugarsku u prvoj podjeli Poljske 1772. vraćajući saske gradove Spiške županije. Uz to je 1779. reintegrirala Temišvarski Banat, a Rijeku kao *corpus separatum* (zasebno

tijelo) podvrgnula ugarskoj kruni. Tek je njezin sin Josip (József) II. nakon stupanja na prijestolje 1780. odlučno proveo prosvjetiteljske i centralističke reforme i u ugarskom dijelu zemlje ukidajući županjski sustav, uvodeći njemački kao službeni jezik i proširujući slobodu vjeroispovijedi, ali je pred smrt 1790. ukinuo gotovo sve svoje reforme (izuzev slobode vjeroispovijedi), koje ugarsko plemstvo nije nikada prihvatilo.

Tijekom razdoblja 1790.-1848. nastala je temeljita promjena u politici habsburške dinastije prema Madžarima. Leopold (Lipót) II. (1790.-92.) i Franjo (Ferenc) II. (1792.-1835.), prestrašeni Francuskom revolucijom, obnovili su u potpunosti staleško uređenje Ugarske zadržavajući jedino vladavinu centralističke birokracije. Epizoda s urotom jakobinaca (1794.-95.) pod vodstvom Ignacija Martinovića i strah od revolucije donijeli su primirje između ugarskoga plemstva i vladara. Za vladavine Franje II. i Ferdinanda V. (1835.-48.) Habsburgovci su uz pomoć jakoga birokratskoga aparata održavali feudalni poredak. Međutim postupno jačanje središnje vlasti i njezina germanizacija doveli su 1820-ih do buđenja mađarske nacionalne svijesti. U nedostatku građanstva nositelj novih političkih i gospodarskih ideja bilo je najprije više plemstvo pod vodstvom grofa Istvána Széchenyija, a zatim 1830-ih počinje dominirati srednje plemstvo na čelu s Lajosem Kossuthom. Mađarska akademija znanosti, osnovana 1827. pod imenom Znanstveno društvo na inicijativu Istvána Széchenyija (njegov otac Ferenc Széchenyi darovao je svoju veliku knjižnicu 1802., od koje je formirana Nacionalna knjižnica u Budimpešti, koja nosi njegovo ime), završila je konačnu standardizaciju mađarskoga jezika početkom 1830-ih te je mađarski jezik, uz latinski, uveden u službenu uporabu 1836., a od 1844. kao jedini službeni jezik (osim u Hrvatskoj, u kojoj je latinski ostao službeni jezik do 1847., kada je hrvatski proglašen jedinim službenim jezikom). Sredinom 1840-ih osnovane su dvije protivničke plemićke političke stran-

ke: Konzervativna, kao predstavnik višega plemstva, koja se zalagala za umjerene reforme i koja je imala većinu u Gornjem domu Ugarskoga sabora, te Oporbena stranka, kao predstavnik srednjega plemstva, koja je imala većinu u Donjem domu i zalagala se za radikalnije reforme (Kossuth, Ferenc Deák), osobito za preuređenje državnih odnosa Ugarske i Beča (ustav, posebna vlada za Ugarsku). Kossuthovi politički ciljevi – što veća samostalnost Mađarske i istodobna preobrazba etnički heterogenoga kraljevstva u centraliziranu, jedinstvenu i isključivo mađarsku državu, unatoč tomu što su 1842. Mađžari činili tek 38 % pučanstva Ugarske – izazvali su nacionalne pokrete kod drugih naroda Ugarske. Jedino je krug oko umjerenoga Széchenyija predlagao gospodarske i društvene reforme po uzoru na zapadne države, uz oslonac na Austriju i uz pomoć habsburške dinastije, uz protivljenje politici nasilne mađarizacije.

Pod utjecajem izbijanja talijanskoga revolucionarnoga pokreta, Veljačke revolucije u Parizu i Ožujске revolucije u Beču 13. III. 1848., revolucionarna mađarska omladina na čelu sa Sándorom Petőfijem 15. ožujka objavila je svoj program u 12 točaka, koji se u velikoj mjeri poklapao s programom Oporbene stranke (sloboda tiska, jednakost pred zakonom, ukidanje kmetstva, sjedinjenje s Erdeljom...). Ferdinand V. bio je primoran imenovati 18. ožujka prvu neovisnu mađarsku vladu na čelu s Lajosem II. Batthyányijem. Unatoč reformnim ožujskim zakonima koje je donio Ugarski sabor, Batthyányijeva vlada izazvala je dvostruk otpor – na jednoj strani došlo je do protumađarskoga pokreta u Hrvatskoj (Hrvatski je sabor u lipnju 1848. prekinuo sve državnopravne veze s Ugarskom, a Rijeku su 31. VIII. hrvatske postrojbe priključile Hrvatskoj) i do ustanka ili otpora Slovaka, Rumunja, Nijemaca i Srba u južnoj Ugarskoj, a na drugoj strani do buna razočaranoga mađarskoga seljaštva te je u lipnju Batthyányijeva vlada dala ostavku. U međuvremenu stabilizirani habsburški dvor, svladavši talijansku re-

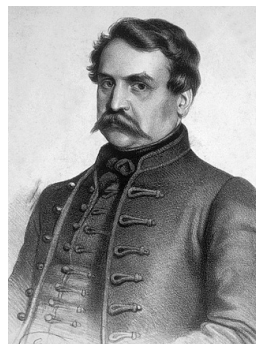
voluciju, nije više bio spreman na daljnje državne kompromise te je carska vojska na čelu s banom Josipom Jelačićem u rujnu 1848. krenula preko Drave u otvoreni napad na mađarske snage. Nakon što je Ferdinand V. abdicirao, u prosincu je na austrijsko prijestolje stupio Franjo Josip (Ferenc József) I., koji je 4. III. 1849. oktroirao ustav. Njime je Ugarska teritorijalno smanjena i podijeljena na pokrajine. Dodatno potaknut uspjesima u ratu, Ugarski je sabor u travnju 1849. na zasjedanju u protestantskom Debrecinu (*mađ.* Debrecen), središtu revolucionarnoga pokreta, proglasio neovisnost Mađarske i detronizaciju Habsburga, a za regenta izabrao Kossutha. U ovom ratu bački Bunjevci svrstali su se uz mađarsku revolucionarnu vladu jer su srpsko-mađarski sukob u južnoj Ugarskoj doživljavali kao borbu pravoslavnih Srba, koji su bili na strani austrijske carske vojske, protiv svih katolika u Bačkoj. No unutarnji sukobi i združena austro-ruska vojska slomili su mađarski rat za neovisnost 13. VIII. 1849. u bici kraj Világosa (*rum.* Şiria), a Kossuth je malo prije toga izbjegao u emigraciju.

Lajos Kossuth

S obrazloženjem da je Mađarska svrgavanjem Habsburga odbacila svoje drevne ustavne privilegije carske su snage okupirale Ugarsku provodeći odmazde i smaknuća, među ostalim i grofa Batthyányija te 13 generala (Mađžara, Nijemaca, Srba i Hrvata) u Aradu (»aradski mučenici«). Erdelj je ponovno uspostavljen kao posebna krunska zemlja, na području nekadašnjih južnih županija formirano je Vojvodstvo

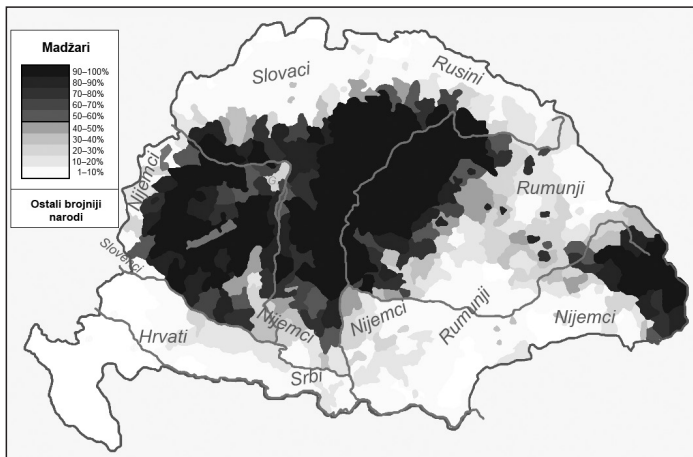
Srbija i Tamiški Banat, Rijeka je pripojena Hrvatskoj, a Hrvatska je izravno podčinjena Beču. Ustav iz 1849. u velikom je dijelu stavljen izvan snage te je, kao i u ostalim habsburškim zemljama, uveden Bachov apsolutizam. Unatoč političkoj represiji i germanizaciji, 1850-e su doba stabilizacije i gospodarskoga napretka. Nakon poraza u ratu protiv Francuza i Talijana u bici kraj Solferina 1859. bečki je dvor bio prisiljen na unutarnju reformu. Franjo Josip I. (1848. – 1916.) donio je novi ustav – Listopadsku diplomu 1860., kojom je uspostavljena »povijesna individualnost« zemalja Habsburške Monarhije – u Ugarskoj je vraćen županijski sustav, ukinuto je Vojvodstvo Srbija i Tamiški Banat, obnovljeno je djelovanje Ugarskog sabora (kao i Hrvatskoga sabora). No Ugarski sabor nije prihvatio reforme, pa ga je car raspustio. Dvor se putem Veleučakova patenta 1861. vratio apsolutizmu, ali je nakon poraza od Pruske u bici kraj Sadowe (*češ.* Sadová) 1866. bio prisiljen obnoviti pregovore o preuređenju države, ovaj put s predstavnicima mađarskoga srednjega plemstva pod vodstvom Deáka.

Ferenc Deák

Austro-ugarskom nagodbom 1867. Monarhija je podijeljena na dva dijela, austrijski i mađarski, i dobila je ime Austro-Ugarska. Vladar Franjo Josip (Ferenc József) bio je istodobno car Austrije i kralj Ugarske (Kaiser und König, od čega je nastala kratica »K und K monarhija«) te je za mađarskoga kralja okrunjen u Budimpešti 1867. Prema Nagodbi, zajednički poslovi bili su samo vojni i vanjski te financije koje

su se ticale zajedničkih poslova. Erdelj je priključen Madžarskoj. Prema nemadžarskim narodima u Ugarskoj provođena je politika nepriznavanja posebnosti, jedino je Hrvatska, zahvaljujući statusu povijesne pokrajine, dobila Hrvatsko-ugarskom nagodbom iz 1868. djelomičnu autonomiju, ali je Rijeka, kao *corpus separatum*, ponovno priključena Madžarskoj kao njezina glavna izvozna luka. Razvojačenje Vojne granice u Ugarskoj i uključenje u županjski sustav provedeno je 1871.-73. Nastala je nova državna metropola Budimpešta ujedinjenjem Pešte, Budima i Staroga Budima u jedinstveni grad 1872. Unatoč Zakonu o narodnostima iz 1868. središnje vlasti u Budimpešti započele su snažnu madžarizaciju na područjima koja su nastanjivali nemadžarski narodi. Nesposobnost da se promijeni nacionalna politika onemogućila je i posljednje pokušaje spašavanja Austro-Ugarske Monarhije njezinom federalizacijom potkraj Prvoga svjetskoga rata. Car i kralj Franjo Josip preminuo je 1916., a njegov sinovac Karlo I. uzalud je nastojao sklopiti separatni mir i Monarhiju preurediti u federalnu državu. Uslijed poraza u Prvom svjetskom ratu došlo je do raspada Austro-Ugarske i formiranja novih država na njezinu teritoriju. U vrijeme njezina raspada većina bačkih Hrvata (Bunjevaca i Šokaca) težila je pripajanju novoj južnoslavenskoj državi.

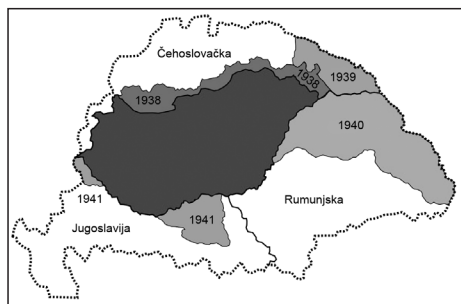
Postotak Madžara u Ugarskoj 1890. i drugi brojni narodi

Madžarski parlament 16. XI. 1918. proglasio je Republiku Madžarsku, na čelu s vladom liberalnoga demokrata Mihály Károlyija, koji je 11. XI. 1919. postao i prvi madžarski predsjednik. U međuvremenu je zapovjednik Solunskoga bojišta Francet D'Esperey odredio demarkacijsku crtu prema Madžarskoj, do koje se madžarska vojska povukla, te je srpska vojska bez borbi okupirala područje južne Ugarske, među ostalim i Bajski trokut te cijelu Baranju s Pečuhom. Nezadovoljstvo izazvano pritiskom pobjedničkih sila i susjednih naroda, koji su prijetili oduzimanjem madžarskoga teritorija, te anarhijom na selu omogućili su, nakon ostavke Károlyijeve vlade 20. III. 1919., stvaranje kratkotrajne komunističke Sovjetske Republike Madžarske na čelu s Béloom Kunom (21. III – 1. VIII. 1918.). Ona je srušena nakon intervencije združenih francuskih, čehoslovačkih i rumunjskih trupa, a u Budimpeštu je 3. VIII. umarširala rumunjska vojska. U postrevolucionarnom metežu vlast je u Segedinu preuzeo admiral Miklós Horthy, koji je 16. XI. 1919. s nacionalnom vojskom ceremonijalno umarširao na bijelom konju u Budimpeštu. Kada je madžarski parlament u siječnju 1920. ponovno uspostavio monarhiju, Horthy, kao kalvinist, nije mogao nositi krunu sv. Stjepana te je imenovan regentom Kraljevstva, zadržavajući razmjerno velike predsjedničke ovlasti. Tako je Madžarska za cijele njegove vladavine (1920.-44.). bila Monarhija bez kralja, a na čelu države bez izlaza na more bio je admiral.

Trianonskim mirom 4. VI. 1920. službeno se raspala višenacionalna Ugarska, a Madžarska je postala neovisna država Madžara uglavnom svedena u etničke okvire: Austriji je dodijeljeno Gradišće (njem. Burgenland) bez Soprona, Ru-

munjskoj Erdelj, Čehoslovačkoj Slovačka, a Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca zapadni Banat, Bačka, južna Baranja te Međimurje i Prekomurje. Od predratnoga ugarskoga teritorija od 282 000 km² Madžarskoj je preostalo 93 000 km², a od 19 milijuna predratnih stanovnika Ugarske u Madžarskoj je ostalo 7,5 milijuna, što je bio gubitak približno 2/3 teritorija i stanovništva Ugarske, uključujući i oko 1/3 etničkih Madžara. No ni sama likvidacija Ugarske nije provedena idealno – s jedne strane od Madžarske su otknuti ne samo inojezični nego i čisti madžarski teritoriji (npr. vojvodansko Potisje), a s druge strane u granicama Madžarske ostao je, među ostalim, tzv. Bajski trokut, u kojem su Madžari bili relativna manjina, a značajni udio stanovništva činili su Bunjevci i Šokci (relativna većina bili su Nijemci). Nakon što je Trianonski sporazum stupio na snagu 26. VII. 1921., s povlačenjem okupacijske jugoslavenske vojske iz Bajskoga trokuta na novoutvrđene državne granice otišao je i dio hrvatskoga stanovništva, a u idućim godinama još je jedan broj Bunjevaca optirao za Kraljevinu SHS.

Opće nezadovoljstvo Trianonskim mirom obilježilo je madžarsku unutarnju i vanjsku politiku u međuratnom razdoblju. Na unutarnjem planu dugotrajna Horthyjeva vladavina obilježena je autoritarnim desničarskim režimom. Prema nemadžarskim narodima koji su ostali u Madžarskoj provođena je nesmiljena madžarizacija. Bunjevcima i Šokcima iz Bajskoga trokuta nijekana je pripadnost hrvatskoj naciji i afirmirana je njihova regionalna pripadnost. U vanjskoj politici Madžarska se oslanjala na Italiju i Austriju, a poslije i na nacističku Njemačku. Kada je Njemačka okupirala Čehoslovačku, Madžarska je prvom Bečkom arbitražom 1938. dobila krajeve s madžarskom većinom – južne dijelove Slovačke i područje Mukačeva i Užgoroda u današnjoj Ukrajini. Drugom Bečkom arbitražom 1940. vraćeno joj je oko 2/3 Erdelja. Pridružila se napadu Njemačke i Italije na Kraljevinu Jugoslaviju u travnju 1941. te je anektirala južnu Baranju, cijelu Bačku, Međimurje i Prekomurje.

Teritorijalna proširenja Madžarske 1938.-41.

U Bačkoj (i Baranji) Madžarska je nastojala vratiti etničku sliku otprije 1918. te je protjerano i internirano stanovništvo naseljeno nakon Prvoga svjetskoga rata (u najvećoj mjeri to su bili Srbi), a na njihovo mjesto naseljena je seoska sirotinja Sikuljaca (*madž.* *székelyek*) iz Bukovine. No revanšizam je bio usmjeren i prema vođama bunjevačkih Hrvata koji su sudjelovali u odcjepljenju od Ugarske 1918. Blaško Rajić i Lajčo Budanović internirani su, drugi su pobjegli u Hrvatsku ili Srbiju, a neki su i ubijeni. No formalno su i dalje postojala hrvatska društva, a tiskovine su bile pod strogom cenzurom. Admiral Horthy proglasio se »patronom« Bunjevaca afirmirajući tako ideologiju Bunjevaca kao nehrvatske etničke skupine. Sudjelovanje u II. svjetskom ratu na strani Njemačke i njezinih saveznika, sve veće žrtve na istočnom bojištu, kao i postupni preokret u ratu doveli su do Horthyjevih pokušaja pregovora sa zapadnim saveznicima, na što je Hitler odgovorio okupacijom Madžarske 19. III. 1944. Tada je i u Madžarskoj započeo progon Židova, koji su do tada bili relativno sigurni u odnosu na ostale europske zemlje. Međutim, kada je Horthy 15. X. 1944. objavio da Madžarska istupa iz rata, Nijemci su ga smijenili, a vlast su preuzeli »Strjelasti križevi« (fašistička formacija Ferenc Szálasi). Bunjevci u Bajskom trokutu pridružili su se partizanskomu pokretu, uz istodobna očekivanja da će doći do poslijeratnoga pripojenja Jugoslaviji.

Nakon što su u jesen 1944. sovjetske postrojbe prešle granicu Madžarske, bila je osnovana Privremena komunističko-gra-

đanska vlada, koja je 20. I. 1945. sklopila mir sa SSSR-om. U Bačkoj naseljeni sikuljski Madžari povukli su se pred jugoslaven-skim partizanima u Madžarsku i uglavnom su se nastanili u Baranjskoj županiji. U prvim godinama nakon II. svjetskog rata održao se formalni višestranački sustav (s izborima 1945. i 1947.). Madžarska Republika proglašena je 1. II. 1946. Pariškim mirovnim ugovorom iz 1947. dobila je predratne državne granice, a od zapadnih sila priznata je kao interesno područje SSSR-a. Do promjene madžarsko-jugoslavenske granice u Bajskom trokutu nije došlo zbog ideološke pripadnosti obiju država komunističkomu bloku i očekivanja da će to utjecati na normaliziranje manjinskoga položaja tamošnjih Hrvata. Madžarska i Slovačka provele su prisilnu razmjenu stanovništva, a slični planovi s Jugoslavijom otpali su zbog velikoga nerazmjera broja manjina u dvjema državama. Uz sovjetsku potporu jačao je utjecaj komunističke partije, pa je 1948.–49. uspostavljen jednostranački komunistički režim, a vođa Madžarske radničke partije Mátyás Rákosi provodio je staljinistički teror. Nakon sukoba s Informbiroom 1948. i hrvatska inteligencija u Madžarskoj pretrpjela je teške progone. Narodna Republika Madžarska proglašena je 20. VIII. 1949. Nakon Staljinove smrti 1953. Imre Nagy postao je premijerom i provodio je ograničenu privrednu liberalizaciju. Madžarska je 1955. postala članicom Varšavskoga pakta, vojne organizacije istočnoeuropskih komunističkih zemalja pod vodstvom SSSR-a. U unutrašnjim političkim obračunima pokrenutima destalinizacijom smijenjen je Rákosi s čela partije u srpnju 1956., a budimpeštanski prodemokratski prosvjedi 23. X. 1956. prerasli su u oružanu pobunu i revoluciju. Stvorena je nova koalicijska vlada od predstavnika građanskih stranaka, premijer je postao Nagy, koji je težio političkoj samostalnosti u odnosu na SSSR. Međutim Sovjetski je Savez 4. XI. 1956. vojno intervenirao i slomio revolucionarni pokret – oko 200 000 izbjeglica otišlo je u zapadne zemlje, a Imre Nagy i njegovi suradnici smaknuti su 1958. nakon tajnoga suđenja. Formirana

je marionetska komunistička vlada Jánoša Kádára, koji je bio na čelu Madžarske socijalističke radničke partije 1956.–88. Hrvati u Madžarskoj, uz malobrojnije Srbe i Slovence, svoja manjinska prava ostvarivali su u okviru Demokratskoga saveza Južnih Slavena, koji je bio pod strogom kontrolom države.

Zgrada madžarskoga parlamenta

Madžarska je neovisnost ponovno stekla 1989. Jednopartijski sustav dokinut je 1989.–90., Republika Madžarska proglašena je 23. X. 1989., a okupacijske sovjetske postrojbe povukle su se 1989.–91. God. 1990. formiran je Savez Hrvata u Mađarskoj, nakon rasformiranja Demokratskoga saveza Južnih Slavena. Madžarska je priznala neovisnost Republike Hrvatske istoga dana kada i članice tadašnje Europske ekonomske zajednice – 15. I. 1992. Zakon o nacionalnim i etničkim manjinama Madžarska je donijela 1993. (dopunjen i izmijenjen 2005.; novi Zakon o pravima narodnosti donesen je 2011.). Madžarska i Hrvatska sklopile su 1995. Sporazum o međusobnoj zaštiti manjina. Od 1990-ih Madžarska se ubrzano politički i gospodarski integrira u europske gospodarske i sigurnosne okvire te je, skupa s još trima istočnoeuropskim zemljama, članicom NATO-saveza postala je 1999. U sklopu najvećega tzv. petoga proširenja Europske unije, skupa s još devet država, postala je punopravnom članicom EU-a 2004.

Lit.: A. J. P. Taylor, *Habsburška Monarhija 1809 – 1918*, Zagreb, 1990; P. Hanák, *Povijest Mađarske*, Zagreb, 1995; S. Babić, *Mađarska civilizacija*, Beograd, 1996; P. Rokai i dr., *Istorija Mađara*, Beograd, 2002; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004; *Enciklopedija : opća i nacionalna u 20 knji-*

ga, 12, Zagreb, 2006; D. Šokčević, *Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata*, Zagreb, 2006; L. Kontler, *Povijest Mađarske*, Zagreb 2007; L. Heka, *Osam stoljeća Hrvatsko-ugarske državne zajednice s posebnim osvrtom na Hrvatsko-ugarsku nagodbu*, Szeged – Subotica, 2011.

S. Bačić

MADARIĆ BEER, Robert (Mađarić) (Subotica, 3. V. 1987.), povjesničar, teolog. Sin je Ferenc i Margarete, rođ. Milodanović. Osnovnu školu polazio je u Đurđinu, a u Subotici Biskupijsku klasičnu gimnaziju i sjemenište *Paulinum* 2002.-06. Započeti filozofsko-teološki studij na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu nastavlja 2008. na Papinskom sveučilištu *Gregoriana* u Rimu, gdje studira teologiju, crkvenu povijest i povijest umjetnosti te diplomira 2012. Tečaj arhivistike na Vatikanskoj školi za paleografiju, diplomatiku i arhivistiku završio je 2013. Poslijediplomski studij europske povijesti umjetnosti polazio je na Sveučilištu u Heidelbergu (Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg) 2013.-16., gdje je obranio magistarsku radnju *Scuola Levantina u Veneciji: sinagogalna arhitektura u kontekstu venecijanske umjetnosti i kulture XVII. stoljeća*, koja je nagrađena posebnom nagradom Sveučilišta u Heidelbergu za ljetni semestar 2016. za znanstvena dostignuća u području europske povijesti umjetnosti. Od 2017. na doktorском je studiju novovjekovne povijesti na Sveučilištu u Tübingenu (Eberhard Karls Universität Tübingen).

Lit.: *Zvonik*, 4/2009, Subotica; <https://uni-tuebingen.de/forschung/forschungsschwerpunkte/graduiertenkollegs/gk-religioeses-wissen/mitglieder/kollegiaten-postdocs/robert-madaric/> (pristupljeno 19. X. 2019).

M. Tucakov

MAĐARSKO-HRVATSKO DRUŠTVO, udruga istaknutih mađarskih i hrvatskih političara, umjetnika i povjesničara. Utemeljeno je 1992. u Budimpešti na poticaj i prema planu Mije Karagića, glavnoga tajnika Saveza Hrvata u Mađarskoj. Na osnivačkoj su sjednici nazočni bili uglednici iz Hrvatske i Mađarske: političari, povjesničari i književnici, a utemeljenje Društva pismeno je pozdravio i prvi pre-

mijer Republike Mađarske József Antal. Za prvoga predsjednika izabran je mađarski književnik Sándor Illés, za zamjenika predsjednika glavni urednik *Hrvatskoga glasnika* Marko Marković, a za generalnog tajnika Mijo Karagić. Društvo i danas djeluje, predsjednik mu je bivši veleposlanik Mađarske u Zagrebu György Csóti. Cilj je Društva preko raznih manifestacija i kulturnih događanja povezati dvije države i dva naroda.

Ž. Mandić

MAGDALENIĆ, Josip (? - ?), kulturni djelatnik. U međuratnom razdoblju u Mađarskoj, jedno vrijeme bio je član Bunjevačkog i šokačkog narodnog odbora u Budimpešti, koji je djelovao u teškim uvjetima 1924.-39. Bio je odgovorni urednik mjesečnika *Bunjevačke i šokačke novine*, koji je izlazio u Budimpešti 1924. Prezime upućuje da je rodom bio iz Pomurja, tj. Zalske županije.

Ž. Mandić

MAGDIĆ, Pero (Ogulin, 3. VII. 1863. – Varaždin Breg, 22. IX. 1922.), pravnik, publicist, političar. Podrijetlom je iz siromašne seljačke obitelji. Kao gimnazijalac pristao je uz pravaške političke ideje Ante Starčevića. Zbog javnih političkih nastupa prijetila mu je zabrana daljnega školovanja u Hrvatskoj. Pravo je studirao na Sveučilištu u Zagrebu, gdje je doktorirao temeljem rigorozna. U Varaždin se doselio 1890. zbog pripravnicičke prakse. Pravo odvjetničke službe u opsegu Banskoga stola sa sjedištem u Varaždinu dobio je 1898. Tu mu je iste godine dodijeljena zavičajnost, što mu je omogućilo sudjelovanje na lokalnim izborima i ulazak u Gradsko zastupstvo grada Varaždina. Sa skupinom hrvatskih intelektualaca, crkvenih dostojanstvenika i narodnih zastupnika posjetio je Suboticu 1904. Bili su gosti Paje Kujundžića, Vranje Sudarevića, Stipana Vojnića Tunića, Marka Dulića i drugih uglednih Bunjevaca, s kojima su raspravljali o pritiscima mađarizacije. Pokrenuo je 1904. oporbeni list *Naše pravice* s namjerom da se posebna pozornost posveti »ne samo našoj hrvatskoj braći u Međimurju već i našim bunjevačkim

Hrvatima u Ugarskoj». Susret s jednim subotičkim Bunjevcem, kojeg je okarakterizirao kao mađariziranoga, opisao je na stranicama lista i u knjižici *Sa Maloga Lošinja* (1905.). Kao vlasnik i izdavač održavao je korespondenciju s uredništvom subotičkog *Nevena*. *Naše pravice* donosile su priloge o povijesti, društvenom i političkom položaju ugarskih Hrvata Bunjevaca i Šokaca, napose o njihovu novinstvu, prosvjetnim i kulturnim nastojanjima. Ostvario je razmjenu *Nevena* i *Naše pravice*, a u *Našim je pravicama*, kao i u brojnim drugim hrvatskim novinama, prenesena objava *Nevena* iz 1913. da su Bunjevci i Šokci ogranak hrvatskoga naroda. Bio je ujedno vlasnik i izdavač šaljivog lista *Štefek z mustači*, lista *Slobodni građanin* i lista *Narodno jedinstvo*, koji su izlazili u Varaždinu.

Aktivno je djelovao u društvenom i političkom životu Varaždina. Obnovio je rad Hrvatskoga sokola u Varaždinu 1902., a 18. V. 1903. izabran je za starješinu društva. Na toj je dužnosti ostao 11 godina do 1914. Biran je 1907. za podstarješinu Hrvatske sokolske župe Fonove sa sjedištem u Zagrebu, a 1911. imenovan je i članom Saveznoga odbora Slavenskoga sokolskoga saveza. Proglašen je doživotnim počasnim starješinom Hrvatskog sokola u Varaždinu. Bio je počasni član Hrvatskog dramatskoga društva u Varaždinu te je podupirao rad većega broja mjesnih udruženja.

Predvodio je Stranku prava i Hrvatsko-srpsku koaliciju u Varaždinu. Obnašao je više političkih funkcija na lokalnoj i državnoj razini: zastupnik u Gradskom zastupstvu Varaždina (1898.-1904., 1908.-10., 1914.), gradonačelnik (1910., 1914.-18.), zastupnik u Hrvatskom saboru (1906.-18.) te njegov prvi potpredsjednik u dva mandata (1908.-10. i 1913.-18.), hrvatski zastupnik u Ugarskom saboru u Budimpešti, veliki župan Varaždinske županije i vladin građanski povjerenik za Međimurje (1920.). Istakao se u nastojanjima za oslobođenje i priključenje Međimurja Hrvatskoj i Državi SHS.

Prema osobnoj želji pokopan je u odori Hrvatskog sokola. Njegovu je pogrebu na varaždinskom groblju prisustvovalo mnoštvo štovatelja, a u samoj je sprovodnoj povorci bilo oko 10 000 ljudi.

Djelo: *Sa Maloga Lošinja*, Varaždin, 1905.

Lit.: *Pravila Hrv. dramatskog društva u Varaždinu*, Varaždin, 1898; P. Magdić, »Naše pravice« - tjednik!, *Naše pravice*, 6/1904, Varaždin; Iz sredine naše braće Bunjevaca, *Naše pravice*, 19/1904; Nješto o bunjevačkim Hrvatima, *Naše pravice*, 21/1905; I. Milčetić, *Khuenovština u Varaždinu*, Zagreb, 1906; B. Svoboda, *Sokolstvo u Varaždinu 1877. – 1923*, Varaždin, 1923; I. Kristofić, M. Remar, S. Stolnik, *Sokolstvo i gimnastika : Varaždin 1877./78. – 1998.*, Varaždin, 1998; I. Kristofić, *Varaždinski sokol : i plakatom kroz povijest*, Varaždin, 2009; I. Jež, Dr. Pero Magdić i razvoj »modernoga pravaštva« u Varaždinu (1895. – 1905), *Časopis za suvremenu povijest*, 2/2016, Zagreb.

M. Bara i E. Hemar

MAGJER, Rudolfo Franjin (Mader, Rudolf Franjin, Rudolf Franjo) (Zemun, 28. IX. 1884. – Osijek, 31. V. 1954.), književnik, publicist, pedagog, kulturni djelatnik. U Osijeku je živio od najranije mladosti, ondje je polazio osnovnu školu i gimnaziju te završio Učiteljsku školu 1903. Bio je učitelj u Šljivoševcima 1903.-06., Valpovu 1906.-91., u vježbaonici Učiteljske škole u Osijeku 1909.-12., gdje je bio i nastavnik 1912.-20., prosvjetni izvijestitelj pri Virovitičkoj županiji, odn. Osječkoj oblasti 1920.-27. te nastavnik u Građanskoj školi do umirovljenja 1943. Pjesmama, pripovijetkama i crticama, epigramima, humoreskama, prigodnim i kulturno-prosvjetnim člancima te književnokritičkim osvrtima i pregledima surađivao u velikom broju hrvatskih časopisa i listova, a u međuratnom razdoblju i u tiskovinama iz drugih dijelova zemlje. Prvi rad objavio je u zagrebačkom listu za mladež *Bršljan* 1899. Mnogi su mu prilozima tiskani u raznim knjigama ili kao posebni otisci. Uredio je više almanaha i antologija, preveden na češki, poljski, esperanto, ruski, njemački, slovački i slovenski jezik. Djelovao je izvan glavnih umjetničkih strujanja stvorivši vrlo bogat i žanrovski raznolik književni opus, ponajprije kulturnopovijes-

sne vrijednosti. Kritiziran zbog samopromocije i hiperprodukcije, za života i netom nakon smrti bio je zapostavljen u hrvatskoj književnoj povijesti.

Iznimno agilan kulturni djelatnik, zauzimao se za književnu i kulturno-umjetničku afirmaciju Osijeka i Slavonije, napose hrvatskoga jezika. Na prijedlog Ante Evetovića Miroljuba utemeljio je 1909. Klub hrvatskih književnika (Klub hrvatskih književnika i umjetnika od 1923.) u Osijeku. Predsjednik je Kluba bio od 1920. do prestanka njegova djelovanja. God. 1941. Klub je razvio široku izdavačku i predavačku djelatnost te druge kulturne aktivnosti. Među ostalim su potaknuli postavljanje spomen-ploče i poprsja Josipu Jurju Strossmayeru i Franji Kuhaču u Osijeku, Josifu Runjaninu u Vinkovcima, Mladenu Barbariću u Iloku i Anti Miroljubu Evetoviću u Valpovu.

Nakon Prvoga svjetskoga rata objavljivao je i u *Subotičkoj Danici* i *Nevenu*. Matija Evetović navodi da su u »narodno kolo« suradnika *Subotičke Danice* poslije pristupili, među ostalim, i Rudolf Franjin Mađer, barun Maldini Vildenhainski i Vladislav Ante Kujundžić. Srpanski broj *Nevena* za 1909. i *Subotička Danica* za 1910. prenijeli su njegov prikaz dvadesetpetogodišnjega pjesničkoga opusa Miroljuba Ante Evetovića, objavljen u *Glasi Matice hrvatske*. U njemu, među ostalim, navodi da su se upoznali 1903. u Šljivoševcima, da ga je posjećivao dok je bio župnik u Harkanovcima, a opisuje ga kao »umiljatog Hrvata – Bunjevca«. Taj je prikaz ponovljen i u *Subotičkoj Danici* za 1922. godinu i povodu Miroljubove smrti. *Neven* je objavljivao i vijesti o objavi njegovih zbirki pjesama *Porivi* i *Novi zvuci*, te osnivanju Kluba hrvatskih književnika u Osijeku.

Lit.: *Neven*, 7/1909, 10/1910, 18/1912, Subotica; *Leksikon pisaca Jugoslavije*, 4, Novi Sad, 1997; M. Miković, *Iznad žita nebo*, Subotica – Zagreb, 2003; V. Rem, Zaboravljeni jubilej književne Slavonije, *Vijenac*, br. 432, Zagreb, 23. IX. 2010; M. Evetović, *Život i rad Paje Kujundžića 1859 – 1915*, Subotica, 1940–2019; <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11997>. (pristupljeno 22. V. 2020).

S. Bačić

MAKAZA, bunjevačka dječja igra. Igra se na *sokaku*, pod pendžerom ili na drugom mjestu gdje ima drveća. Broj igrača nije određen, najčešće pet do sedam, ovisno o tom koliko ima stabala. Mogu je igrati i djevojčice i dječaci. Na početku igre svaki igrač zauzme sebi kućicu, tj. drvo, osim jednoga, koji postaje »beskućnik«. Tada on ode kod jednoga od igrača i pita ga: »Di su makaze?«, na što mu ovaj odgovori: »Kod prvog komšije!« (ili drugog, trećeg...). Kada beskućnik ode kod toga komšije, dva igrača koja su najudaljenija od njega u trku promijene kućice. Beskućnik nastavlja obilaziti igrače i postavlja im pitanje sve dok ne uspije ugrabiti nečiju kuću stigavši u vrijeme promjene kuća dvojice suigrača prije do prazne kuće. Sada je »beskućnik« onaj koji je ostao bez kuće te u nastavku igre on postavlja pitanje »Di su makaze?«.

Lit.: I. Prčić stariji, Bunjevačke pučke sigre, *Subotička Danica (nova) Kalendar za 1997. godinu*, Subotica 1996.

P. Skenderović

MAKSIMILIJAN II. EMANUEL (Maksimilijan Bavarski) (München, 11. VII. 1662. – München, 26. II. 1726.), knez izbornik (*Kurfürst*) Bavarske, vojskovođa. Jedan je od važnijih predstavnika visokoga plemstva iz njemačke porodice Wittelsbach, koja je stoljećima vladala Bavarskom. Za vrijeme Velikoga bečkoga rata (1683.–99.) proslavio se kao izvanredni vojskovođa.

Nakon smrti oca Ferdinanda Marije 1679. preuzeo je vlast u izbornoj kneževini Bavarskoj. U početku, do 1680., vladao je pod tutorstvom strica Maksimilijana Filipa od Leuchtenberga. Modernizirao je bavarsku vojsku prema francuskomu modelu organizirajući je kao stajaću vojsku, koju je, prema odredbama Vojnog ustava Carstva (*Reichskriegsverfassung*) iz 1681., Bavarska bila obvezna staviti na raspolaganje vojsci Svetoga Rimskoga Carstva Njemačke Narodnosti. Usto je promijenio i vanjsku politiku Bavarske: za razliku od njegova oca, koji je nastojao zadržati Bavarsku izvan sukoba velikih sila, napose

Versaillesa i Beča, vanjska politika reunije francuskoga kralja Luja XIV. (tj. pripajanje susjednih teritorija za koje je držao da su na temelju povijesnih prava povezane s Francuskom) približila ga je njemačkomu caru Leopoldu I. Habsburgovcu. Suočeni s osmanskim opasnošću i ekspanzionističkom politikom Francuske, Maksimilijan II. i Leopold I. sklopili su 1683. sporazum o obrani, koji je proširen u vojni sporazum.

Iste je godine, predvodeći oko 11.000 vojnika, došao u pomoć Beču, koji su opsjedali Osmanlije. Uz pomoć bavorskih, saskih i poljskih postrojba na čelu sa Janom III. Sobieskim opsada Beča slomljena je 12. IX. 1683. Maksimilijan II. bio je jedan od nekolicine vojskovođa koji su osobno sudjelovali u toj bici. Nakon uspješne deblokade Beča saveznička se vojska razila, no Maksimilijan II. angažirao se na zahtjev Carskoga dvora u daljnjem ratu protiv Osmanlija. Tako je bavorsko pješništvo već iste jeseni sudjelovalo u osvajanju Ostrogonu na sjevernoj Ugarskoj 9. X. 1683. Maksimilijan II. osobno je sudjelovao i u neuspjelom napadu na Budim 16. VI. – 30. X. 1684. te u pohodu protiv Osmanlija 1685. pod zapovjedništvom Karla V. Lotarinškoga. Sljedeće godine dobio je samostalno vrhovno zapovjedništvo nad jednim odredom od oko 22.000 ljudi radi osvajanja Stolnoga Biograda (*madž.* Székesfehérvár), ali je vojno vodstvo ocijenilo da je zajednički napad na Budim prioritet te je pod zapovjedništvom Karla V. Lotarinškoga sudjelovao u konačnom oslobađanju Budima nakon 145 godina osmanske okupacije 2. IX. 1686.

God. 1687. ponovno je dobio samostalno zapovjedništvo nad jednim dijelom vojske radi oslobođenja Petrovaradina. U tom dijelu njegove vojne karijere jedna je pojednostoj važna za bunjevačke Hrvate. Naime ratni dnevnik Maksimilijana II. i Karla Staudingera donose popis mjesta kroz koja je Maksimilijan prošao krećući se prema Petrovaradinu: 27. lipnja ujutro Maksimilijanov je vojska krenula iz Szolnoka (Zollnok), a istoga je dana bila u Kečkemetu (Keczke). Sljedećeg dana bila je u Csongrádu (Longrad), a 29. i 30. lipnja marširala

je do Pusztaszera (Pusta-Sera, 4 km sjeverozapadno od Ópusztaszer). U Segedinu su postrojbe stigle 1. srpnja, gdje je Maksimilijan II. obišao naselje i tvrđu, nakon čega je odsjeo u franjevačkom samostanu. Vojska je 3. srpnja krenula iz Segedina prema Dunavu i istoga se dana utaborila nedaleko od Martonoša (Mardonos). Dana 4. srpnja prošla je Ludaš (Ludas), Kelebiju (Kelebij) 5. srpnja, Boršod (Worsked) 6. srpnja. Za ta se mjesta navodi da nisu bila »ništa osim ruinirana mjesta« (*lauter ruinirte Oerter*).

Maksimilijan II. Emanuel

Na lijevu obalu Dunava kod Bajе stigli su 7. srpnja, a sljedećeg dana prešli su na jedan veliki otok preko pontonskoga mosta koji je podignut nasuprot *Sithara* i povezali se s glavnim stožerom (*Hofstab*), tj. s Karlom V. Lotarinškim. Dana 9. srpnja vojska je mirovala na otoku. Toga dana u logoru kraj *Sizara* nalazili su se i neki novaci (*die hier gestandenen Reckruten*). Maksimilijan je primio njihove vođe Duju Markovića i Đuru Vidakovića, koji su izrazili spremnost da s 1500 vojnika pomognu Habsburškoj vojsci u borbi protiv Osmanlija. Tražili su pritom kao protuuslugu osiguranje prebivališta za 5000 Bunjevaca Hrvata, koje su predvodili dolazeći s područja pod turskom vlašću. Kao rezultat tih pregovora nastalo je pismo Maksimilijana II. Emanuela datirano u vojnom logoru kraj *Sizara* 9. VII. 1687. U njemu preporučuje Dvorskomu ratnomu vijeću u Beču da uzme pod zaštitu bunjevačke Hrvate (austrijski vojni izvori nazivali su ih lapidarno *katolische Ratzen*, dok su ih franjevci zvali *Dalmatama*, a tako su se nazivali i oni sami) i da im

dopusti da se nasele u Segedin, Suboticu i Baju. Maksimilijan je te bunjevačke novačke opremio i rasporedio u pukovnije. No zbog teškoća u opskrbi morao je prekinuti pohod na Petrovaradin i prebaciti težište operacije na Dunav te je 10. srpnja s otoka prešao na drugu obalu Dunav i ponovno se spojio s Karlom V. Lotarinškim. Glede toponima *Sizar* (*Sithar*), riječ je o Sečuhu (*madž.* Szekcső, danas Dunaszekcső, *srp.* Sečuj), između Baje i Mohača, a Maksimilijanov logor vjerojatno je bio na mjestu nekadašnjega kaštelja Sembech. Dvorsko ratno vijeće u rujnu je prihvatilo preporuku Maksimilijana II. i naložilo je generalu Antoniju Caraffi, vojnomu zapovjedniku za Ugarsku, da Dalmate smjesti u Segedin, Suboticu i Baju.

U tzv. drugoj bici kod Mohača (Nagyharsány) 12. VIII. 1687. Maksimilijan II. predvodio je s Ludwigom Badenskim desno krilo austrijske vojske i pridonio je carskoj pobjedi nad Osmanlijama. U toj su bici sudjelovali i Bunjevci Hrvati, koje je mjesec dana prije toga Maksimilijan II. primio u svoje postrojbe. Nakon pobjede kod Mohača Maksimilijanov se vojska do 29. kolovoza povukla preko Koluta, Monoštora i Apatina »do visine Erduta« (tj. do obale Dunava kod Sonte), gdje je 31. kolovoza ukrcala ranjenike na brodove (19 ljudi). Tu je međutim došlo do neslaganja između vrhovnoga zapovjednika Karla V. Lotarinškoga i Maksimilijana II. Naime Karlo V. je kod Sonte promijenio plan nakon što je doznao za loše prilike u osmanskoj vojsci i zbog toga što je teren uz Dunav, ionako prilično močvaran, uslijed neprestanih oborina i obilnih poplava postao neprohodan, te je odlučio napasti Erdelj sa sjeverozapada te se vratiti u Szolnok. Maksimilijan II. nije se složio s planovima Karla V. Lotarinškoga, s kojim je otprije bio u lošim odnosima. Maksimilijanov je vojska 1. rujna stigla u Sombor, odakle ju je, nakon osiguranja prehrane za svoje postrojbe, napustio 3. rujna zajedno s Ludwigom Badenskim, koji je bio nezadovoljan što je Karlo V. favorizirao zapovjednika konjice Johanna Heinricha von Dünawal-

da. Bavorska vojska, čije je zapovjedništvo preuzeo general Steinau, odatle je nastavila marš za Szolnok preko opustošene oblasti (Pusztá), a 12. rujna stigla je do »utvrđice« (*Schlößchen*) Subotica. Prema dnevniku Karla V. Lotarinškoga, u gradu žive »Raci« i okružen je palankom (palisadom): »das Stättl Sabotha (allwo noch Razen darinnen, und mit einer Palanca umbfängt).«

U jesen 1687., nakon ultimativnoga zahtjeva za smjenom njegova suparnika Karla V. Lotarinškoga kao vrhovnoga zapovjednika i prijetnje raskidom saveza s carem, Leopold I. dodijelio mu je u srpnju 1688. vrhovno zapovjedništvo u Ugarskoj. U tom je svojstvu slavu stekao osvajajući Beograd od Osmanlija nakon jednomjesečne opsade (7. VIII. – 6. IX. 1688.). Boreći se u prvim redovima, više je puta ranjen. Ratni uspjesi donijeli su mu kod Osmanlija nadimak »plavi kralj«, nastao zbog njegova oklopa, koji se na bojištu mogao izdaleka vidjeti, a u Europi »pokoritelj Turaka« (*Türkenbezwinger*). U znak zahvalnosti bečki ga je dvor imenovao vitezom zlatnoga runa. Međutim ratni troškovi, koje carske subvencije nisu potpuno pokrivale, osjetno su opteretili bavorske financije.

Od 1689. do 1697. borio se u Ratu za falačko naslijeđe, zvanom još i Rat Velike alijanse (1688.-97.), koji je izazvao francuski kralj Luj XIV. kako bi natjerao Sveto Rimsko Carstvo da mu prizna teritorije što ih je zaposjeo u okviru svoje politike reunije. Bio je guverner habsburške Španjolske Nizozemske 1692.-1706. Budući da ga je Leopold I. oženio 1685. svojom kćeri Marijom Antonijom, potencijalnom nasljednicom španjolskoga prijestolja, koja je preminula 1692., imao je aspiracije na krunu španjolske grane Habsburgovaca, ali i na rimsko-njemačku krunu. Zbog toga je na početku Rata za španjolsku baštinu (1701.-14.) okrenuo leđa Habsburgovcima i stupio u savez s francuskim kraljem Lujem XIV. Kao njegov saveznik, poduzimao je niz ofenziva protiv Habsburgovaca, ali bez zapaženijega uspjeha. Nakon katastrofalnoga poraza u bici kod Höchstädta 1704. morao je napustiti Bavorsku, a 1706.

godine izrečena mu je kazna progona iz Svetoga Rimskoga Carstva te je izbjegao u Francusku. U pokušaju detronizacije Habsburgovaca s ugarskoga prijestolja Ferenc II. Rákóczi ponudio je 1707. Maksimilijanu II. mađarsku krunu, ali je ovaj to odbio. Tek nakon sklapanja Badenskoga mira 1714., kojim je završen Rat za španjolsku baštinu, mogao je ponovno preuzeti vlast u Bavarskoj. Nastojao je izgladiti odnose s Karlom VI. Habsburgovcem i ojačati položaj kuće Wittelsbach u Svetom Rimskom Carstvu te mu je bavorske postrojbe pod zapovjedništvom svojih sinova Karla Alberta i Ferdinanda stavio 1717. na raspolaganje u austrijsko-turskom ratu 1716.-18.

Karlo Albert, njegov najstariji sin iz drugoga braka s Terezom Sobieskom, kćeri Jana III. Sobieskoga, bio je car Svetoga Rimskoga Carstva Njemačke Narodnosti 1742.-45. kao jedini rimsko-njemački car koji nije bio iz dinastije Habsburgovaca od 1438. pa sve do propasti Carstva 1806.

Lit.: F. Vaniček, *Specialgeschichte der Militärgrenze : Aus Originalquellen und Quellenwerken geschöpft*, 1, Wien, 1875; K. Staudinger, *Das Königlich Bayerische 2. Infanterie-Regiment »Kron-prinz« 1682 bis 1882*, München, 1885; I. Iványi, *A tiszai határörvidék 1686-1750*, Budapest, 1885; I. Iványi, *Szabadka szabad királyi város története*, 1, 2, Szabadka, 1886, 1892; Gy. Dudás, *A bunyevácok története, Bács-Bodrogh Vármegyei Történelmi Társulat Évkönyve*, 3/1904, Zombor; K. Staudinger, *Geschichte des bayerischen Heeres : Geschichte des kurbayerischen Heeres unter Kurfürst Max II. Emanuel 1680-1726*, München, 1904 – 1905; Gy. Popovics, Sizar, *A Bács-Bodrogh Vármegyei Történelmi Társulat Évkönyve*, 4/1912, Zombor; W. Gold, *Das Zeitalter Max Emanuels und die Türkenkriege in Europa, 1683-1687*, München, 1976; L. Hüttl, »Maksimilian II. Emanuel«, u: *Neue Deutsche Biographie*, 16, Berlin, 1990; L. Kontler, *Povijest Mađarske*, Zagreb, 2007; R. Skenderović, *Povijest podunavskih Hrvata (Bunjevaca i Šokaca) od doseljavanja do propasti Austro-Ugarske Monarhije*, Subotica – Slavonski Brod, 2017; V. Nimčević, *Plemenita obitelj Marković u 17. i 18. stoljeću, Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*, br. 10, Subotica, 2018.

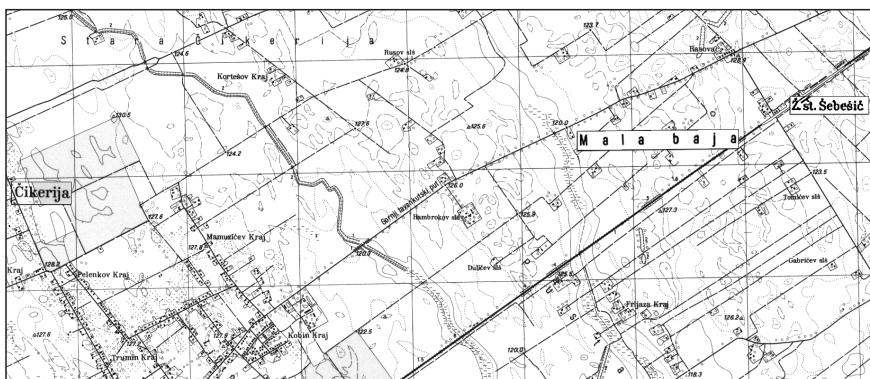
V. Nimčević

MALA BAJA, zaselak na cesti Subotica – Tavankut. Obuhvaća skupinu kuća koje se protežu od križa na raskrižju s atarskim

putem koji vodi od pružnoga prijelaza kod Šebešića do rječice Čik prema Ljutovu. U širem smislu pod Malu Baju potpada i područje južno od zaseoka do somborske pruge. Naziv su mu dale obitelji koje su se s područja Baje doselile uz ovaj dio današnjega Tavankutskoga puta (u habsburško se vrijeme zvao Kumbajskim i Mađaroškim putom), nedaleko od nekadašnjega Bajskoga puta, koji je presjekla trijanonska državna granica (danas je to cesta koja se nakon pružnoga prijelaza odvaja od Tavankutskoga puta prema Čikeriji). Kako cesta na području Male Baje razdvaja katastarske općine Donji grad i Tavankut, južna strana naselja upravno pripada Mjesnoj zajednici Mala Bosna i Župi Presvetoga Trojstva u Maloj Bosni, a sjeverna strana Mjesnoj zajednici Ljutovo i Župi Srca Isusova u Tavankutu. Cesta je asfaltirana 1981. Broj salaša postupno je rastao nakon Drugoga svjetskoga rata od prvotnih 6-7 do današnjih tridesetak, a osobito je porast zabilježen posljednjih desetak godina. Na području Male Baje postoje dva križa. Jedan, Stantićev križ, nalazi se na raskrižju atarskoga puta koji vodi od pružnoga prijelaza s Tavankutskim putem. Podigao ga je Josip Stantić 1835. i bio je izrađen od drveta. Obnovio ga je župnik župe sv. Terezije Matija Mamužić podignuvši kameni križ 1895., ali kako se nalazi kraj posjeda Šokčićevih, koji su ga i održavali do preseljenja u grad potkraj 1980-ih, u narodu se naziva i Šokčićev križ. Križ su obnovili Etelka Balog i Zoltán Jenei 1999. Drugi križ, također zvan Šokčićev križ, nalazi se na atarskom putu između Tavankutskoga puta i somborske željezničke pruge. Podigao ga je od drveta Jerko Šokčić početkom XX. st., a 2001. obnovio ga je njegov unuk Bela. Na širem području nalaze se salaši porodica Šokčić, Brajkov, Orčić, Sudarević, Breščanski, Rukavina...

Izvor: kazivanje Ilke Breščanski, rod. Bačić, iz Male Baje.

Lit.: O. Penavin, L. Matijević, *Szabadka és környéke földrajzi neveinek adattára*, Újvidék, 1976; D. Csúszó, *Könyörgésünk színhelyei*, 2, Szabadka, 2004; A. Stantić, Salaši u subatičkom ataru, Hr-

Mala Baja

vatska riječ, br. 115, Subotica, 22. IV. 2005; A. Stantić, Veći šorovi u subatičkom ataru, *Hrvatska riječ*, br. 121, Subotica, 3. VI. 2005; Ž. Bošnjaković, B. Sikimić, *Bunjevci : Etnodijalektološka istraživanja*, Subotica – Novi Sad, 2013.

S. Bačić

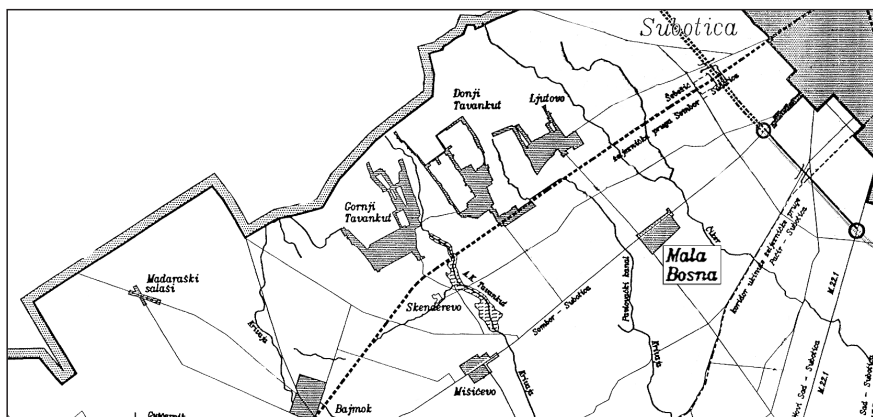
MALA BOSNA, naselje jugozapadno od Subotice. Nalazi se duž ceste Subotica – Sombor na 8 km od Subotice. Izgrađeno je na Bačkoj prapornoj (lesnoj) zaravni, koja je na nekoliko mjesta ispresijecana dolinama Pavlovačkoga dola i rječice Čik.

Današnje područje sela nalazi se na nekadašnjoj velikoj pustari Šebešić (Sebešić, *madž.* Sebesegyház), koja je u predtursko vrijeme bila vlasništvo porodice Hunyadi. Za vrijeme Turaka područje je opustjelo. Naselje je nastalo u vrijeme austro-ugarske okupacije Bosne i Hercegovine (1878.) kao posljedica sudjelovanja u vojnim operacijama mnogih vojnih obveznika iz Subotice i okolice. Bogati građani tu su obvezu mogli otkupiti dajući siromasima zaprege i konje, a oni su ih nakon završetka vojne i po povratku u Bačku prodavali te su od tog novca kupili zemlju i izgradili manje naselje duž ceste Subotica – Sombor pod imenom Bosna (*madž.* Bosznia) u razdoblju 1880.-85. Između dvaju svjetskih ratova naselje se još uvijek naziva po pustari Sebešić (Šebešić), iako se pred Drugi svjetski rat počinje upravno izdvajati pod nazivom Mala Bosna, koji se ustalio nakon rata.

Izgled je sela panonski, ali je građeno stihijski. U posljednje se vrijeme planski uređuje i kuće se grade duž uređenih i

asfaltiranih ulica južno od Somborske ceste. Iako je naselje kompaktno, nema izražen centar. Ipak, smatra se da je to Dom kulture (nekadašnji Zadržni dom, izgrađen 1949.), koji je obnovljen 2010.-12. Oko naselja ima dosta salaša, a crkva Presveto-ga Trojstva nalazi se na istočnom rubu sela.

Do 1922. vjerski život područja Male Bosne bio je vezan za subotičku župu sv. Terezije Avilske, kada je formirano prvo vijeće crkvene općine Šebešić. Prvi svećenik koji je izlazio nakon osnutka crkvene općine bio je Josip Zvekan. Zalaganjem administratora Bačke apostolske administrature Lajče Budanovića Mala Bosna 1926. postaje vikarija, kada su počele pripreme za izgradnju župne crkve. Prvotno je planirano da se nalazi u središtu sela kraj Jakobčičeva križa, no vlasnici zemljišta tražili su previše za otkup, pa je na kraju podignuta na njivi Andrije Dulića (1887.-1947.), koji je u tu svrhu darovao dva lanca zemlje na istočnom rubu sela. Izgrađena je 1931. u starohrvatskom stilu »Vero Croatica« po nacrtu znamenitoga zagrebačkoga arhitekta Stjepana Podhorskoga, a glavni majstor za izgradnju crkve bio je Alojzije Gršić. No kako je u vrijeme završetka gradnje izbila velika ekonomska kriza, crkva nije u potpunosti izgrađena po prvotnom nacrtu, tj. ostala je bez planirana visoka tornja sa zvonikom. Biskup Lajčo Budanović blagoslovio je crkvu na Šebešiću 29. XI. 1931. Zvono u crkvi datira iz 1934., naručio ga je tadašnji vikar Pavao Bešlić. Matične župne knjige vode se od 10. II. 1934. Vikarija Mala Bosna postala

Mala Bosna

je samostalnom župom 1. I. 1956. Na području župe postoji dvadesetak križeva krajputaša te dva kipa u atarima: sv. Ivana Nepomuka na Malom tavankutskom putu kraj čuprije preko kraka rječice Čik te sv. Antuna Padovanskoga kraj Lešina salaša južno od somborske ceste. Dužijanca se u Maloj Bosni održava od 1955.

U selu postoji osnovna škola (danas područni odjel OŠ *Ivan Milutinović* iz Subotice), u kojoj se izvodi nastava na hrvatskom (od 2002.) i srpskom nastavnom jeziku. U selu od 2002. djeluje Hrvatska udruga kulture *Lajčo Budanović*.

Području Male Bosne pripali su 1953. dijelovi pustara Šebešić, Donji Tavankut, Donji Verušić i Pavlovac. I danas je područje Mjesne zajednice Mala Bosna razvedeno: upravno joj, osim samoga sela, pripadaju još i Kucura (Čik salaš), Franciškovošor i Kaponja na Somborskoj cesti; Šebešić i dio Male Baje uz somborsku prugu

te Hrvatski majur, Mikićevo i Pavlovac uz nekadašnju Pačirsku prugu (Subotica – Crvenka).

Prema popisu iz 2011. godine u selu su živjela 1072 stanovnika. Broj stanovnika opada od 1953., kada je imala 3002 stanovnika, ali je to djelomično posljedica pripajanja i odvajanja okolnih salašarskih skupina na širem upravnom području Mjesne zajednice Mala Bosna. Po nacionalnoj strukturi dominiraju bunjevački Hrvati.

Izvor: Arhiva župe Presvetog Trojstva u Maloj Bosni.

God.	1961.	1991.	2002.	2011.
Ukupno	2883	1488	1245	1082
Hrvati	2321	615	621	526
Bunjevci	-	390	283	229
Mađžari	419	151	92	85
Srbi	121	66	69	66
Jugoslaveni	-	192	69	-
ostali	22	74	111	176

Nacionalna struktura stanovništva poslije Drugog svjetskog rata

Lit.: I. Iványi, *Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára*, 4, Szabadka, 1906; M. Marković, *Geografsko-istorijski imenik naselja Vojvodine*, Novi Sad, 1966; -Mi-, Mala Bosna slavi... »Selo moje, meni tako drago«, *Bačko klasje*, br. 1, Bačka Palanka, 1978; I. P., 50. obljetnica župe Mala Bosna, *Bačko klasje*, br. 14, Bačka Palanka 1981; B. Bukurov, *Subotica i njena okolina*, Novi Sad, 1983; B. Čupurdija, *Subotica i okolina*, Novi Sad, 1987; Krist je prošetao Malom Bosnom, *Bačko klasje*, br. 47-48, Bačka Palanka, 1998; A. Ivković, Župa presvetog Trojstva Mala Bosna, *Zvonik*, 2/2002, Subotica; *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002. : Stanovništvo : Nacionalna ili etnička pripadnost : Podaci po naseljima*, Beograd, 2003; T. Kovačević, *Opština Subotica : geografska monografija*, Novi Sad, 2006; S. Mačković, Stjepan Podhorsky u dva projekta : Crkve u Maloj Bosni i Đurđevcu, *Klasje naših ravni*, 11-12/2006, Subotica; L. Stantić, *Župa presvetog trojstva Mala Bosna 1926-2006*, b.m., 2006; Lj. Vujković Lamić, 75. obljetnica crkve Presvetoga trojstva u Maloj Bosni, *Glasnik Pučke kasine*, Subotica, 11/2006; *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Republici Srbiji*

2011. : Prvi rezultati, Beograd, 2011; <https://www.stat.gov.rs/sr-Latn/oblasti/popis/prethodni-popisi> (pristupljeno 5. IV. 2020).

Z. Nagel i D. Skenderović

MALA BOSNA, dio naselja Lemeš. Ime je dobio po ekonomskim migrantima iz Bosne i Hercegovine koji su se naselili na područje Lemeša nakon Drugog svjetskog rata. Dok su neki unajmili ili kupili salaše, drugi su kupili ili izgradili kuće u dijelu sela prema Somboru te je po njima taj dio sela prozvan Malom Bosnom. Počeli su dolaziti krajem 1950-ih kao sezonski radnici u poljoprivredi sudjelujući u berbi kukuruza te su se neki tu i trajno nastanili. Većina doseljavanja odvijala se 1960-ih godina. U najvećoj mjeri ovi migranti bili su Hrvati, a podrijetlom uglavnom iz okoline Maglaja i Žepča, Novog Šehera, Ljubovića i Čustog Brda. Prezimena koja prevladavaju među doseljenicima jesu Brkić, Ezgeta, Markanović, Jurić, Jurišić, Tomas, Tomić, Pravdić i dr. Nivelacija u kulturi s mjesnim Hrvatima odvijala se brzo, a česti su bili i brakovi s Hrvatima Bunjevcima i Madžarima. Na stari zavičaj doseljenika podsjećaju elementi božićnih običaja, tradicionalna bosanska jela, pjesme, kao i nošnje koje čuvaju pojedinu obitelj.

Lit.: I. Žuljević, *Salaši u ataru Svetozara Miletića* 1971. u: V. Lazić (ur.), *Ej, salaši*, Novi Sad, 1994; Z. Vasiljević, *Hrvati iz Bosne u Lemešu*. Doseljenici iz Žepča i Novog Šehera, *Hrvatska riječ*, br. 869, Subotica, 13. XII. 2019.

M. Bara

MALA KUĆA, pomoćna zgrada u tradicionalnom bunjevačkom kućanstvu. Osim središnje stambene zgrade, koju Bunjevci nazivaju kućom i koja u pravilu ima više prostorija (*pridnja* tj. dnevna soba; čista soba za goste; *pododžak*, tj. ognjište; *kujna*, tj. kuhinja; *špajc*, tj. smočnica; *ambetuš*, tj. trijem, i dr.), često je građena i manja pomoćna zgrada, koja se zvala mala kuća, a korišten je i naziv *litnja kujna*. Imala je dvije manje prostorije: *pododžak* s *kujnom* te dnevnu sobu. Iako je najčešće građena odvojeno od središnje kuće, odnosno salaša, bilo je i slučajeva da se podizala uz zabatni zid *košare*, tj. staje.

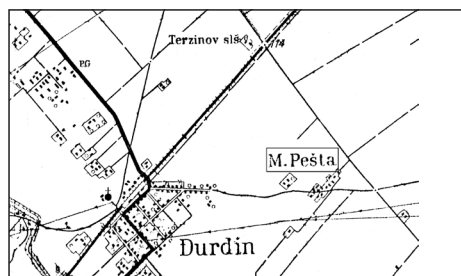
U maloj se kući boravilo preko dana, pripremala se hrana, kuhalo se, objedovalo, odmaralo se tijekom dana ili se s gostima sjedilo i razgovaralo. U njezinoj većoj prostoriji pokraj *astala*, tj. stola, klupa i stolica za sjedenje nalazio se i jedan krevet s drvenicama *na crno namješten*, koji je služio za odmor preko dana, obično nakon *užne*, tj. ručka. U kutu se nalazila parasnika peć (banja-peć u subotičkih Bunjevaca, a paorska peć u somborskih Bunjevaca), u koju se ložilo iz susjedne manje prostorije *pododžaka*. Zahvaljujući tomu u maloj se kući moglo boraviti tijekom cijele godine.

Njezin osnovni smisao bilo je sprečavanje da se neugodni mirisi i prljavština s obuće i odjeće unose u salaš, tj. čeljadsku kuću. Naime nekadašnji poslovi u okviru salašarskoga kućanstva podrazumijevali su uzgoj stoke i peradi, njihovo hranjenje te čišćenje objekata u kojima su se nalazili, radove u vrtu i oko kuće, zbog čega odjeća i obuća nisu bili čisti. Kada bi se završio radni dan, salašari bi se u maloj kući presvukli i otišli u veliku kuću ili u salaš, u kojem su noćili, dočekivali goste i proslavljali blagdan.

Lit.: V. Devavari, *Uporedna analiza salaša na teritoriji severne Bačke*, u: V. Lazić (ur.), *Ej, salaši*, Novi Sad, 1994; A. Stantić, *Salaš, gospodarski domazluk, Klasje naših ravni*, 7-8/2013, Subotica.

P. Skenderović

MALA PEŠTA, zaselak na oko 1 km istočno od Đurđina, na cesti prema Žedniku. Toponim se prvi put spominje 1960-ih godina. Podrijetlo imena nije poznato. Upravno pripada Mjesnoj zajednici Đurđin i župi sv. Josipa Radnika u Đurđinu. Danas broji desetak salaša.

Mala Pešta

MALA PEŠTA

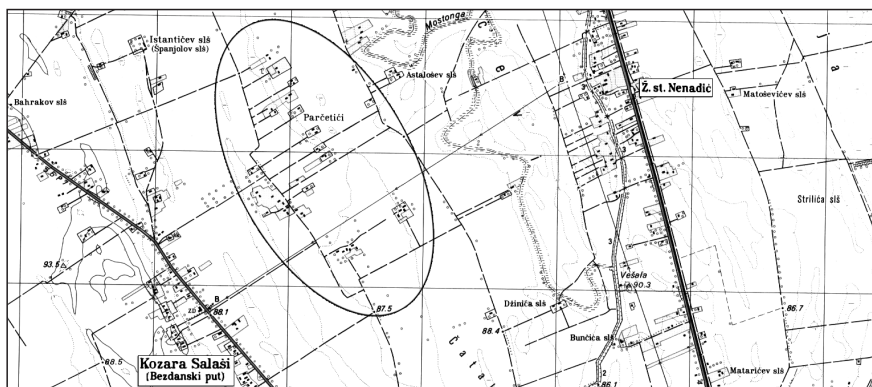
Lit.: A. Stantić, Salaši u subatičkom ataru, *Hrvatska riječ*, br. 115, Subotica, 22. IV. 2005; A. Stantić, Veći šorovi u subatičkom ataru, *Hrvatska riječ*, br. 121, Subotica, 3. VI. 2005; K. K[orponaić]. Mala Pešta i snijeg, *Hrvatska riječ*, br. 732, Subotica, 28. IV. 2017; https://sr.wikipedia.org/wiki/Градске_четврти,_месне_заједнице_и_приградска_насеља_Суботице#Списак_катастарских_општина

S. Stantić

MALA PEŠTA, salašarsko naselje oko 4 km sjeverno od Sombora. Podrijetlo imena je nepoznato. Sastavljeno je od skupine salaša u neposrednoj blizini Bezdanskoga puta, koji spaja Sombor i Bezdán. Nalazi se u blizini lokaliteta Kozare (prije: Šivolja) i danas administrativno tvori jednu ulicu pod imenom Mala Pešta. Upravno pripada Mjesnoj zajednici Gornja Varoš, a crkveno Župi Uzvišenja Svetoga Križa. Sa Somborom i Bezdánom salaši su u novije vrijeme povezani asfaltnom cestom. Kroz prošlost stanovnici su bili orijentirani na skupine salaša na Bezdanskom putu, Čatalinskom putu i Nenadiću. Dominantna djelatnost bila je poljodjelstvo i stočarstvo, poglavito ovčarstvo. U suvremenom razdoblju salaše nastanjuju i hrvatske obitelji Petreš, Morner, Beretić, Parčetić, Pavić i Delija.

Lit.: M. Beljanski, *Pangare, Gospin sokak, Čutka, Šikara, Strilić, Mali Beč i Čatalinski put*, Sombor, 1973; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; Z. Vasiljević, Salaši kojih više nema, *Hrvatska riječ*, br. 552, Subotica, 1. XI. 2013; *Službeni list Grada Sombora*, br. 23/2018, Sombor; A. Firanj (ur.), *Moj Nenadić*, Sombor, 2018.

M. Bara

Prostorni obuhvat lokaliteta Mala Pešta kraj Sombora

MALA UŽNA, međuobrok između podnevnoga i večernjega objeda, užina. Naziv koriste subotički Bunjevci, dok somborski Bunjevci rabe termin *jauzna*. U tradicionalnom bunjevačkom i šokačkom nazivlju za obroke ručak je naziv za prvi jutarnji obrok, a podnevni, tj. glavni obrok, naziva se užnom ili užinom. Preko ljeta, kad se intenzivnije radilo na zemlji, poslije podne se oko 16 sati tradicionalno jela suha hrana za *malu užnu*. Obrok je bio skroman i često se sastojao od jela i namirnica koje se mogu jesti »s nogu«, tek toliko da se izdrži do večere. Nakon kratkoga obroka i maloga predaha nastavljalo se s poljskim radovima do večere.

Lit.: A. Stantić, Rječnik manje poznatih riječi i izraza, *Klasje naših ravni*, 7-8/2013, Subotica; B. Poljaković, Svakodnevna tradicijska prehrana bačkih Hrvata Bunjevaca, *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*, br. 4, Subotica, 2012.

P. Skenderović

MALAGURSKI, Alba (Malagurski Ćurčić, Albe) (Subotica, 5. IV. 1881. – Subotica, 10. VI. 1927.), društveni djelatnik, političar, gradonačelnik. Rođen je u obitelji uglednoga bunjevačkoga starijeg Ivana (Ice) Malagurskoga i Marije, rođ. Budimčević, kao četvrti i najmlađi sin. Njegova braća bili su Vranje, Joško i Babijan. Bio je stric Mari Đorđević Malagurskoj (Joškovo kćeri) i Ivanu Malagurskomu – Tanaru (Vranjinu sinu). Završio je gimnaziju u rodnom mjestu. Studirao je pravo u Budimpešti i Kolozsváru (*rum.* Cluj, Cluj-Na-

poca) te medicinu u Beču, no zbog bolesti je napustio studij.

Po povratku u Suboticu 1906. zaposlio se kao blagajnik u Zemljodilskoj štedionici, čiji je predsjednik i jedan od glavnih osnivača bio njegov otac, te se uključio u društveni život Subotice održavajući bliske kontakte s najuglednijim subotičkim Bunjevcima i Srbima. Vjenčao se s Amalijom Aradski, kćeri zemljoposjednika Jovana Aradskoga, u crkvi sv. Roka 1907. Nakon ženidbe kupio je jednokatnu najamnu palaču Marije Zarić u središtu grada na uglu današnjih ulica Strossmayerove i Albe Malagurskoga. Imao je poljoprivredno gazdinstvo s vinogradom i vilu na Paliću te nekoliko nekretnina, koje su mu donosile znatan prihod. Materijalno je pomagao izlazak *Nevena* te je bio njegov izdavač 1910.-11.

U njegovoj kući odigrao se 20. X. 1918. tajni sastanak hrvatskih i srpskih subotičkih prvaka, na kojem je kao politički cilj subotičkih Slavena utvrđeno odcjepljenje od Mađžarske te je odlučeno da Blaško Rajić otputuje u Zagreb kako bi se obavijestili o najnovijim događajima. Sudjelovao je na sastanku u odvjetničkom uredu Vladislava Manojlovića 5. X. 1918. na kojem je donesena odluka o osnivanju Bunjevačko-srpskoga narodnoga odbora (Narodnoga vijeća Bunjevaca i Srba). Kada je Odbor osnovan 10. X. 1918. na velikom zboru u kavani *Hungaria* (danas zgrada *Lifke*), izabran je za njegova člana. Bio je jedan od delegata na samoproklamiranoj Velikoj narodnoj skupštini Srba, Bunjevaca i drugih Slavena u Novom Sadu 25. X. 1918. U prijelomnim zbivanjima 1918. bila je aktivna i njegova supruga, koja je, među ostalim, sudjelovala u organizaciji sastanka 20. X. 1918. i dala Bunjevačko-srpskomu narodnomu odboru veliku srpsku zastavu, koja je izvršena na pravoslavnoj crkvi Svetoga Uznesenja u Subotici 14. XI. 1918.

Početkom 1919. gradske su ga vlasti imenovale za ravnatelja Zemljodilske škole na Paliću, a funkciju je obnašao do njezinoga ukidanja 1922. Njegove veze sa

srpskim krugovima postale su čvršće nakon zaruka i udaje njegove nećakinje Mare Malagurski za topničkoga kapetana Dragoslava Đorđevića 1919. U proljeće 1919. odazvao se pozivu za osnivanje Narodnoga udruženja, organizacije koja je trebala obuhvatiti sve nacionalno svjesne Bunjevce. Sudjelovao je na prvom velikom dogovoru održanom u Velikoj dvorani Pučke kasine 9. V. 1919. U isto vrijeme Centralni odbor za provedbu agrarne reforme imenovao ga je, uz odvjetnika Josipa Vojnić Hajduka i inženjera Ivana Ivkovića Ivandekića, u Odbor za provedbu agrarne reforme u Subotici. U svojstvu predsjednika sudjelovao je na sjednici starateljstva salašarskih škola 24. VIII. 1920.

Iako njegov biograf Alba Kuntić piše da se »nije angažovao u izboru kandidata bilo koje stranke« na parlamentarnim izborima 28. XI. 1920., izvori svjedoče da je bio blizak radikalskim krugovima, unatoč tome što se politički nije javno isticao. Kao srpski zet i punac uživao je veće povjerenje kod beogradskih krugova nego njegovi sunarodnjaci iz Bunjevačko-šokačke stranke. Njegova je supruga, kao dio delegacije subotičkih Srpkinja i Bunjevaka, sudjelovala na sveslavenskom kostimiranom balu koji je beogradsko Kolo srpskih sestara priredilo 5. III. 1924. u svojoj palači. Zahvaljujući bliskosti s vladajućim srpskim krugovima, postao je 23. IV. 1924. gradonačelnik Subotice. Na toj dužnosti ostao je do 12. X. 1924., kada je, nakon smjene koalicijske vlade radikala i samostalnih demokrata (tzv. vlada Pašić-Pribićević), demokratska vlada Ljube Davidovića za gradonačelnika Subotice postavila Mirka Ivkovića Ivandekića, člana Bunjevačko-šokačke stranke, koja je podržavala Davidovićevu vladu u Narodnoj skupštini. Međutim Ivandekić se na toj dužnosti zadržao tek mjesec dana (do 11. XI. 1924.), jer je nakon smjene Davidovićeve vlade i vraćanja vlade Pašić-Pribićević Albe Malagurski ponovno postavljen za gradonačelnika Subotice 15. XII. 1924. Na tom položaju ostao je do 1926. provodeći politiku tadašnjih vlada Narodne radikalne stranke.

Već je prve godine na dužnosti stekao lošu reputaciju kod svjesnih Bunjevaca: zajedno s velikim županom Dragoslavom Đorđevićem predložio je u studenom 1924. vladi Pašić-Pribičević smjenu 20 gradskih činovnika, uglavnom Bunjevaca (dvojica su bila Mađžari), koju je vlada i provela. Uspjeh koji je Narodna radikalna stranka postigla u subotičkom izbornom okrugu na parlamentarnim izborima 8. II. 1925. Kuntić pripisuje Albinu ugledu među građanima Subotice. Ako je to točno, onda je on imao udjela u predizbornom i izbornom teroru policijskoga aparata kojega provodili radikalni elementi na čelu s velikim županom Dragoslavom Đorđevićem protiv Mađžarske zemaljske stranke, Hrvatske seljačke pučke stranke i Bunjevačko-šokačke stranke.

Alba Malagurski

Jedan je od utemeljitelja prorežimske Bunjevačke prosvetne matice osnovane 1924. Na sjednici Proširenoga senata grada Subotice 30. XII. 1925. podržao je molbu Matice da joj se proda zgrada u gradskom vlasništvu u ulici Paje Kujundžića 9 (danas Braće Radića 9, nekadašnje kino *Zvezda*) s pripadajućom imovinom za 50.000 dinara i tako osigura prostor za rad. Zbog suradnje s protivnicima političke emancipacije Bunjevaca izgubio je ugled i stekao reputaciju izroda među Bunjevcima okupljenima oko *Nevena*, koji 31. XII. 1925. piše: »Ako je Dušan Sabovljević podžupan Bačke u Mađarskoj njima Srbin, onda je i za nas Bunjevac i g. Alba Malagurski i g. Andrija Pletikosić. Nije dosta samo roditi

se Bunjevcem.« Njegovo obnašanje funkcije gradonačelnika obilježili su stranački skupovi po Subotici i okolnim mjestima, koje je Radikalna stranka poduzimala radi učvršćenja na vlasti.

Međutim već 1926. zbog bolesti se manje pojavljivao u javnosti. Njegove poslove preuzeo je zamjenik gradonačelnika Matija Evetović, a višemjesečno bolovanje naišlo je na negodovanje Bunjevaca okupljenih oko Bunjevačko-šokačke stranke i njezina glasila *Neven*. Mirovina mu je odobrena 1. X. 1926. te je nešto poslije na mjesto gradonačelnika postavljen Dragoslav Đorđević.

Premينو je nakon dulje bolesti, koja ga je prikovala za postelju. Pokopan je u nazočnosti velika broja Subotičana i predstavnika vlasti (grada, senata, činovništva) na Kerskom groblju u obiteljsku grobnicu. *Subotički glasnik*, glasilo Narodne radikalne stranke, u nekrologu piše da je »njegova smrt izazvala sažaljenje u svim krugovima bez obzira na veru i narodnost, jer ga je kao čoveka najjače karakterisala доброта srca i iskrenost duše«, dodajući da je bio treći bunjevački velikan iz 1918. koji je umro (nakon Vranje Sudarevića i Šandora Rajčića). *Subotička Danica* za 1928. u nekrologu pak ocjenjuje da je »bez predo mišljanja za posljedice po svoj rod, otišao u takozvani 'srpski kurz'«, da je »kao političar bio nesretne ruke« i da je »svojim radom potamnuo negdašnje svoje svijetlo ime«. Nekrolog završava riječima: »Bog mu oprostio njegovu zabludu i smilovao se duši njegovoj.« Odlikovan je ordenom sv. Save IV. stupnja.

Pokušaj njegove biografije sastavio je Alba M. Kuntić, no ona sadržava više digresija (pišćevih sjećanja i kazivanja suvremenika Albe Malagurskoga) nego konkretnih podataka.

Izvori: Povijesni arhiv Subotica, F: 47 Senat grada Subotice stranice protokola 4. Zapisnici Proširenog Senata 1925, str. 105-106.

Lit.: *Neven*, 2,11/1907, 8/1909, 35/1918, 31,49,105,115/1919, 188/1920, 9,48/1925, 35/1926, Subotica; *Zemljodilac*, 11/1924, Subotica; *Hrvatske novine*, 48/1924, Subotica; *Bácsmegyei Napló*,

5/1925, Subotica; *Zemljodilski kalendar (sa slikama)* za prostu godinu 1926., Subotica, 1925; *Subotički glasnik*, 36/1926, 43/1927, Subotica; *Zemljodilski kalendar (sa slikama)* za prostu godinu 1927., Subotica, 1926; *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama)* za prestupnu godinu 1928., Subotica, b.g.; M. Protić, *Zlatni dani Subotice*, Subotica, 1930; J. Šokčić, *Subotica pre i posle oslobođenja*, Subotica, 1934; *Subotičke novine*, 16/1936, Subotica; A. M. Kuntić, *Uloga Albe Malagurskog (1881–1927) u preporodu i životu bačkih Bunjevaca*, *Spomenik SANU*, CXXXII, Odeljenje istorijskih nauka, 8, Beograd, 1991; G. Prčić Vujnović, V. Aladžić, M. Grlica, *Gradotvorci : Várostermetők*, 2, Subotica, 2006; S. Mačković, *Gradska kuća u novoj Kraljevini (1918–1941)*, u: *Gradska kuća Subotica : Városháza Szabadka 1912 – 2012*, Subotica, 2012; K. Szilávis, *A palicsi Földmíves Iskola*, Palics, 2011; K. Slavić, *Poljoprivredna škola Slobodnog kraljevskog grada Subotice na Paliću, Ex Pannonia*, 23, Subotica, 2019.

V. Nimčević

MALAGURSKI, Babijan (Malagurski Čurčić, Fabijan, Faba, Sebastijan) (Subotica, 18. I. 1876. – Subotica, 4. VI. 1944.). odvjetnik, društveni djelatnik, političar. Rođen je u uglednoj obitelji Ivana (Ice) i Marije, rođ. Budinčević. Brat je političara Albe, zemljoposjednika Jose (Joška) i Vranje. Osnovnu školu završio je u Subotici, dok je gimnaziju pohađao u Subotici te Halašu (*madž.* Kiskunhalas), gdje je maturirao 1897. Pravo je studirao u Budimpešti i Kolozsváru (*rum.* Cluj, Cluj-Napoca). Titulu doktora prava stekao je 1904., a odvjetnički je ispit položio 1906. u Budimpešti. Nakon toga otvara odvjetnički ured u Subotici u svojoj kući u ulici Bercsény (u međuraću Sudarevićeva, sada Matije Gupca) br. 15 (danas srušena). Na sjednici gradske skupštine 21. I. 1909. izabran je u povjerenstvo za popis pučanstva. Bio je virilni član subotičke gradske skupštine 1907., 1909.–11. i 1914. S još nekoliko uglednih Bunjevaca pristupio je 1910. vladajućoj Nacionalnoj stranci rada (Nemzeti Munkapárt), reformiranoj nekadašnjoj Liberalnoj stranci (Szabadelvű párt). Veliki župan imenovao ga je 30. III. 1910. počasnim gradskim nadodvjetnikom.

Nacionalno se angažirao još kao student i bio je član ondašnjih subotičkih bunjevačkih udruga i društava: Kola mladeži,

Pučke kasine, Matice hrvatske, Katoličke čitaonice sv. Đurđa i Katoličke čitaonice sv. Roke. Na općinskim izborima 1902. bio je na izbornoj listi koju je istaknulo Kolo mladeži, ali lista nije postigla izborni uspjeh. Kada su se članovi Kola mladeži pred parlamentarne izbore 1906. politički angažirali i osnovali neformalnu »Bunjevačku stranku«, bio je sudionik na osnivačkoj sjednici 13. lipnja, na kojoj je izabran za blagajnika, ali je nakon izbornoga neuspjeha ovaj politički pokret utihnulo. Zalagao se za bunjevački jezik u školama i crkvi. Član je privremenoga odbora za osnivanje Prve školske zadruge (poslije: Bunjevačka školska zadruga) 1913., jedan od glavnih sakupljača potpisa potpore za njezino osnivanje i jedan od najvećih donatora. Suradivao je u *Nevenu*. Bio je član Zemljodilske štedionice od njezina osnutka 1903. U subotičkoj podružnici Hrvatske zemaljske banke d. d. iz Osijeka, osnovanoj 1909., član je upravnoga vijeća i dioničar. Bio je dioničar i nekih drugih subotičkih poduzeća.

Politički se angažirao u prijelomnim događajima u vrijeme i nakon raspada Austro-Ugarske. Nekoliko dana nakon osnivanja subotičkoga Bunjevačko-srpskoga narodnoga odbora 10. X. 1918. u Hotelu *Hungaria* (danas: zgrada *Lifke*) izabran je za jednoga od njegovih dopredsjednika. Bio je među 75 članova subotičkog izaslanstva (ispred 70.000 Bunjevaca i 5.000 Srba) na samoproklamiranoj Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu 25. X. 1918. Na pretkonferenciji u Matici srpskoj toga jutro odlučno se usprotivio tekstu prijedloga rezolucije, koji je promijenjen pod utjecajem Jaše Tomića na način da se proglasi ujedinjenje izravno s Kraljevinom Srbijom, što nije bilo suglasno uputama Narodnoga vijeća SHS iz Zagreba, ali je na samoj sjednici Velike narodne skupštine, poput ostalih Bunjevaca, popustio nakon govora Blaška Rajića. Bio je jedan od osam predsjednika te skupštine, a na njezinoj je sjednici izabran (uz još sedam Bunjevaca – Blaška Rajića, Mirka Ivkovića Ivandekića, Vojislava Stankovića, Ivana i Stipana Vojnića Tunića,

Martina Matica, Ivana Abramovića i Šandora Rajčica) za jednoga od 50 članova Velikoga narodnoga savjeta, pretpostavljene vrhovne vlasti na području Bačke, Banata i Baranje koje je okupirala srpska vojska.

Babijan Malagurski

U prvoj poslijeratnoj subotičkoj gradskoj upravi izabranoj 1919. godine, u kojoj su dominirali Bunjevci, bio je član Proširenoga senata i njegova upravnoga odbora te član gradskoga školskoga odbora. Među osnivačima je Narodnoga udruženja 1919., koje je kanio utemeljiti Ilija Kujundžić, te njegov povjerenik za I. kvart (centar Subotice). Među osnivačima je i starješinama subotičke organizacije unitarističkoga Školskoga saveza Srba, Hrvata i Slovenaca 1919., koji je materijalno pomagao. Jedan je od osnivača mjesne organizacije Demokratske stranke u Subotici u siječnju 1920. Atletičarski odjel športskoga društva *Bačka* izabrao ga je svibnja 1920. za predsjednika, a 3. X. 1920. izabran je za prvoga predsjednika Subotičkoga nogometnoga podsaveza. Tu je dužnost obnašao do 5. II. 1921. i ponovno 5. XI. 1922. – 17. I. 1926. Bio je dioničar i jedan od osnivača Jugoslovenske deoničke tvornice obuće u Subotici (1919–22.). U mirovinu je iz odvjetništva otišao 1933. Od sredine 1930-ih bio je predsjednik Bunjevačke prosvetne matice u Subotici do

prestanka njezina postojanja 1941., u vrijeme kada je ona već izgubila utjecaj na bunjevačku zajednicu zbog širenja prorizijskih političkih ideja.

Neven iz 1925. svrstao ga je među petnaestak nositelja »Antunovićeve zastave«, koji su postali »nacionalni borci« u vrijeme Austro-Ugarske. Unatoč tomu što je u jugoslavenskom razdoblju bio član Demokratske stranke i naginjao režimskim krugovima, zadržao je ugled kod većinski hrvatski orijentirane bunjevačke inteligencije i naroda. Zabilježeno je više njegovih rodoljubivih dobrotvornih akcija i u tom razdoblju: za siromašnu djecu u osnovnoj školi subotičkoga III. kvarta (Ker) kupio je 100 početnica za Božić 1919.; na njegovu je inicijativu subotička gimnazija 1922. raspisala natječaj za najbolji rad o Ivanu Antunoviću, koji je on nagradio s 1000 dinara; s nekoliko uglednih bunjevačkih Hrvata na sjednici podružnice Hrvatskoga radiše u Subotici 1926. donirao je 1000 dinara za izgradnju Doma u Zagrebu u koji bi dolazili i siromašni đaci iz Bačke radi školovanja za obrt i trgovinu. *Subotičke novine* iz 1920. istaknule su da je kao »pravedan čovjek« istupio protiv članova Demokratske i Radikalne stranke na sjednici Proširenoga senata izjavivši da su »demagoške laži« da je »varoški dug« od 20 milijuna »napravila Bunjevačka uprava, nego je to stari dug koji je napravljen još za mađarske vlade«.

Pokopan je na subotičkom Bajskom groblju. Njegov nadgrobni spomenik, koji je danas zaštićeni spomenik kulture, projektirao je Bolto Dulić.

Lit.: Neven, 7/1897, 8/1898, 12/1902, 1/1903, 3/1904, 3/1905, 6,7/1906, 2/1907, 10/1909, 2/1910, 9,10/1911, 1/1912, 115,141,284/1919, 7,180,183/1920, 8,38,40/1922, 30/1925, 46/1926, Subotica; *Báckai Napló*, Szabadka, 22. I. 1909, I. IV. 1910; Dr. B. M. Sokoli u Subotici, *Sokolski glasnik*, 8-10/1919, Zagreb; *Subotičke novine*, 29/1920, Subotica; *Bačvanin*, 1/1921, Subotica; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; M. Protić, *Zlatni dani Subotice*, Subotica, 1930; J. Šokčić, *Subotica pre i posle oslobođenja*, Subotica, 1938; *Spomenica oslobođenja i ujedinjenja grada Subotice*, Subotica, 1938; P. Dulić (ur.), *»Bačka« 1901 – 1971* Subotica, Subotica, 1971; M. Grlica, G. Vaš, *Subotičko višestranačje, Pro memoria*, br. 9, Suboti-

ca, 1990; S. Beljanski (ur.), *75 godina Advokatske komore Vojvodine (1921 – 1996)*, Novi Sad, 1996; J. Temunović, *Subotička matica*, Subotica, 2002; M. Grlica, Blaško Rajić i stvaranje prve jugoslovenske države, *Ex Pannonia*, 5-6-7, Subotica, 2003; S. Mačković, *Industrija i industrijalci Subotice (1918-1941)*, Subotica, 2004; *Zaštitar : Zbornik zaštite nepokretnih kulturnih dobara Međuopštinskog zavoda za zaštitu spomenika kulture Subotica*, 1, Subotica, 2006. M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010; R. Skenderović, *Kolo mladeži, Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*, br. 3, Subotica, 2011; R. Skenderović, Oblikovanje bunjevačkog političkog identiteta u Bačkoj tijekom druge polovine XIX. stoljeća, *Časopis za suvremenu povijest*, 1/2012, Zagreb; R. Skenderović, *Povijest podunavskih Hrvata (Bunjevaca i Šokaca) od doseljavanja do propasti Austro-Ugarske Monarhije*, Subotica – Slavonski Brod, 2017; N. Jakovljević, *Fudbalska takmičenja južnih Slovena 1873-1941*, Subotica, 2018; M. Evetović, *Život i rad Paje Kujundžića 1859 – 1915*, Subotica, 1940-2019.

M. Bara, S. Mačković, M. Grlica i V. Nimčević

MALAGURSKI, Ivan – Ico (Malagurski Čurčić) (Subotica, 24. XI. 1839. – Subotica, 2. VI. 1912.), zemljoposjednik, virilist, društveni djelatnik. Sin je Josipa i Marte, rođ. Kuntić. Otac je društvenih djelatnika Babijana, Albe i Joška. Osim njih imao je i sina Vranju te kćer Pepiku, rano preminulu (1909.), prvu suprugu Stipana Matijevića. Djed je Ivana Malagurskog – Tanara i Mare Đorđević Malagurske.

Bio je inicijator ili podupiratelj mnogih rodoljubivih bunjevačkih akcija. Na osnivačkoj skupštini subotičke Pučke kasine, održanoj u proljeće 1878., izabran je za člana Odbora starješinstva. Nakon što je u travnju 1896. Upravni odbor potvrdio odluku Školskoga odbora (*Škulske stolice*) Grada Subotice iz siječnja kojom je odbijen zahtjev Paje Kujundžića za uvođenje bunjevačkoga jezika u četverogodišnje osnovne škole u pretežito bunjevačkim gradskim kvartovima i salašarskim školama, pokrenuo je akciju za prikupljanje potpisa na predstavku ministru prosvjete i vjerskih poslova Gyuli Wlassicsu, pomadžareno-mu Hrvatu: za kratko vrijeme sakupljeno je 1200 potpisa uglednih Bunjevaca i organizirano je izaslanstvo, koje je s njime na čelu otišlo u Budimpeštu i predalo u

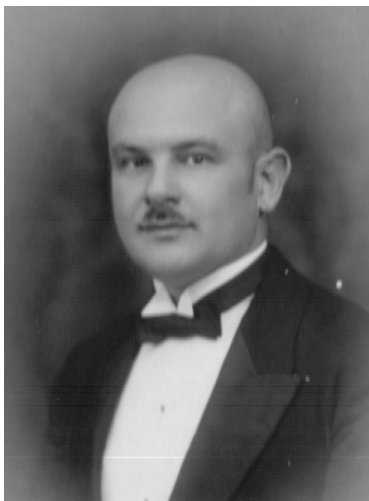
svibnju »moljbenicu« ministru, ali bez pozitivnoga rezultata. Zdušno je podržavao djelovanje udruge agilnih subotičkih sveučilištaraca *Kolo mladeži*. Bio je među 11 uglednih potpisnika »Tužbe Bunjevaca«, kojom su se 29. IX. 1900. ponovno obratili ministru Wlassicsu u vezi s učenjem bunjevačkoga jezika u subotičkim pučkim školama, no to je pismo opet »ostalo glas vapijućeg u pustinji« (M. Evetović). Bio je član upravnoga odbora subotičke Pučke gazdačke banke 1892.-1903., a nakon izlaska iz nje među glavnim je pokretačima osnivanja prvoga bunjevačkoga novčanoga zavoda Zemljodilske štedionice d. d. u ožujku 1903. Nakon njezina osnivanja 25. V. 1904. bio joj je i predsjednik. Osim toga bio je predsjednik Katoličke čitaonice sv. Roke u Subotici, osnovane 1910. Kao imućniji zemljoposjednik, bio je virilni član subotičke gradske skupštine 1886.-99. i 1903.-06.

Lit.: *Neven*, 1-6/1896, 1/1899, 10/1900, 3./1903, 2./1904, 8./1909, 24/1912, 173/1920, Subotica; M. Tomandl, Bunjevci i Mađžari, *Hrvatska njiva*, 13/1918, Zagreb; M. Mandić, *Pedesetgodišnjica subotičke Pučke kasine (1878 – 1928.)*, Subotica, 1928; *Subotičke novine*, 16/1936, Subotica; A. Kuntić, Uloga Albe Malagurskog Čurčića (1881.–1927.) u preporodu i životu bačkih Bunjevaca, *Spomenik SANU, CXXXII*, Odeljenje istorijskih nauka, 8, Beograd, 1991; M. Evetović, *Život i rad Paje Kujundžića 1859 – 1915*, Subotica, 1940-2019.

V. Nimčević

MALAGURSKI, Ivan – Tanar (Ivo) (Subotica, 18. II. 1895. – Subotica, 12. VI. 1947.), prosvjetni i kulturni djelatnik, književnik. Potječe iz ugledne bunjevačke obitelji Vranje i Marije, rođ. Đukić, s Bikova. Osnovnu školu i četiri razreda srednje škole završio je u Subotici, a potom Učiteljsku školu u Baji. U Subotici je počeo raditi kao učitelj 1914., ali je u svibnju 1915. mobiliziran te je do kraja Prvoga svjetskoga rata bio na bojišnici. Politički se angažirao u vrijeme raspada Austro-Ugarske – kao potporučnik, član je zapovjedništva Bunjevačko-srpske narodne garde u Subotici, milicije formirane početkom studenoga 1918., te jedan od 75 subotičkih delegata na samoproklamiranoj Velikoj narodnoj skupštini u

Novom Sadu 25. XI. 1918., koja je aklamacijski odlučivala o ođejepljenju od Ugarске. Poslije rata završio je Višu pedagošku akademiju u Zagrebu 1922. Od 1918. radio je kao nastavnik u Muškoj građanskoj školi do 1929. Bio je poznat kao dobar prosvjetni radnik, pa su ga zvali Tanar (*madž.* tanár: učitelj, nastavnik). Zbog svojega kulturno-g djelovanja i aktivnoga rada na razvijanju hrvatske nacionalne svijesti među mladim Bunjevcima izazvao je nepovjerenje vlasti

Ivan Malagurski – Tanar

te je premješten u Užice. Nakon godinu dana dao je otkaz i vratio se u Suboticu, gdje je radio kao privatni činovnik. S obitelji je stanovao na adresi Beogradski put 28/a. Bio je član mnogih hrvatskih društava u Subotici, a posebno je bio aktivan u Prosvjetnom društvu (kasnije Hrvatskom prosvjetnom društvu) *Neven*, među čijim je osnivačima bio 1920., kada je izabran za tajnika, te u Hrvatskoj kulturnoj zajednici, gdje je također bio među osnivačima 1936., kada je izabran za poslovođu. Pisao je pjesme, novele, crtice, prikaze i dramske igrokaze, uglavnom s temama iz bunjevačkoga narodnoga života, i objavljivao ih u *Klasji naših ravni*, *Subotičkim novinama*, *Nevenu* i *Subotičkoj Danici*. Dobrih organizacijskih sposobnosti, posvetio se organiziranju mnogih kulturnih događaja i postao je okosnicom cjelokupnoga kul-

turno-prosvjetnoga rada u bunjevačko-hrvatskim društvima u Subotici 1930-ih godina. Bio je član odbora za proslavu 250. obljetnice seobe veće grupe Bunjevca, koja je organizirana 1936. u Subotici. Za proslavu je napisao povijesni igrokaz u četiri čina »Tri stoljeća«, koji su izveli kazališni dobrovoljci u subotičkom gradskom kazalištu. Kada je u okviru proslave organizirano otkrivanje spomenika Anti Evetoviću Mirosljubu pokraj crkve. sv. Terezije Avilske u Subotici, koji je izradio Ivan Meštrović, recitirana je njegova pjesma. Bio je među pokretačima časopisa *Klasje naših ravni* 1935., njegov nominalni tehnički urednik (br. 2 i 3), odnosno vlasnik, izdavač i odgovorni urednik (br. 4.). U Hrvatsku se s obitelji preseljava potkraj 1940. te je u Zagrebu radio u Prosvjetnom odjelu Banovine Hrvatske i u Hrvatskom narodnom kazalištu. Referent za kazališna dobrovoljna društva u Ministarstvu nastave postao je 1943., a nakon toga profesor u jednoj zagrebačkoj građanskoj školi. U Zagrebu je vodio diletantska kazališna društva u radničkim organizacijama, koja su nastupala u HNK i Radničkoj komori. Bio je istaknuti član Društva bačkih Hrvata u Zagrebu te je sudjelovao u mnogim njegovim aktivnostima, a nakon što je Društvo obnovilo izdavanje *Klasja naših ravni* 1942. bio je njegov suurednik do prestanka izlaženja 1944. Pseudonim: Tan.

Poslije rata vratio se u Suboticu. Sa suprugom Marijom, rođ. Dulić, imao je petero djece: Ivana – Icu (nestao na Bleiburgu u svibnju 1945.), Vranju, Nikicu, Milku i Idu. Pokopan je u obiteljskoj grobnici na Kerskom groblju u Subotici.

Izvori: Povijesni arhiv Subotica, F:47. IV 1458. 51/1932; F:176. 15; F 278. 889 1945.

Lit.: J. Šokčić, *Subotica pre i posle oslobođenja*, Subotica, 1938; Kronika, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za redovnu godinu 1941.*, Subotica, 1940; Naši suradnici, *Klasje naših ravni*, 1-2/1944, Zagreb; I. Stantić, Hrvatska kulturna zajednica u Subotici i njen značaj u kulturnom i društvenom životu Hrvata – Bunjevaca, *Zbornik »Ivan Antunović«*, br. 4-5, Subotica, 1994; I. Prčić ml., Ivan Malagurski – Tanar, *Klasje naših ravni*, 2/1996, Subotica; B. Ga-

brić, Spomen-večer Ivana Malagurskog Tanara, *Žig*, br. 52, Subotica, 13. VII. 1996; L. Molzer, Spomen – večer: Ivan Malagurski Tanar, *Glas ravnice*, br. 68, Subotica, 1996; A. Sekulić, *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*, Zagreb, 1996; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010; *Leksikon hrvatskog iseljništva i manjina*, Zagreb, 2020.

S. Mačković

MALAGURSKI, Joško (Malagurski Čurčić, Josip, Joso) (Subotica, 1. III. 1869. – Subotica, 22. IV. 1952.), zemljoposjednik, gradski virilist, društveni djelatnik. Sin je Ivana Ice Malagurskog i Marije, rođ. Budimčević. Njegova je kći Mara, udana Đorđević, Malagurska. Njegov najmlađi sin Ivan – Ico (1909. – 1975.) bio je odvjetnik u Subotici od 1938. do kraja života (osim 1941.-45. i 1948.-50.). I sâm je bio djelatnik u nacionalno aktivnoj obitelji još prije Prvoga svjetskoga rata. Sudjelovao je na jubilarnom 25. Velikom prelu u organizaciji Pučke kasine, koje je održano na Marin-dan u Subotici 1903. i koje je po odazivu do tada bilo najveće. Prigodom osnivanja prvog bunjevačkog novčanog zavoda Zemljodilske štedionice 1904. ušao je u sastav njezina upravnoga odbora. Među darovateljima je velikoga *propela* postavljenog u Pučkoj kasini 1905. Za člana upravnoga odbora Pučke kasine izabran je 1909. Kada je Milko Cepelić u sklopu svojih etnografskih istraživanja u rujnu 1912. boravio među bačkim Hrvatima (Aljmaš, Bikić, Baja, Santovo, Bereg, Sombor i Subotica), *Neven* izvještava da je posjetio više bunjevačkih kuća, ali je »najdostojanstvenije bio dočekan u obitelji Joška Malagurskog kao njihov stari znanac«. S ocem Ivanom, braćom Albom i Babijanom te sestrom Marom bio je među 75 bunjevačkih i srpskih izaslaničnika na samoproklamiranoj Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu 25. XI. 1918., koja je proglasila odcjepljenje od Ugarske. Pri likom izbora novoga Proširenoga Senata (skupštine) grada Subotice 26. XII. 1918. bio je među njegovih 60 izabranih članova. Među organizatorima je i Velikoga bunjevačko-šokačkoga sabora u Subotici 10. X. 1920., kada su osnovane Bunjevačko-šokačka stranka i Udruženje zemljoradnika,

u kojem je izabran za potpredsjednika. Među povjerenicima je te udruge za III. kvart (Ker). Za predsjednika Pučke kasine izabran je u siječnju 1925., kada ga *Neven* naziva »opšte poštovanim zemljoposjednikom«. Kada je travnju iste godine vjenčao sina Loku, *Neven* ga je nazvao »uglednim starešinom«, a subotičke *Hrvatske novine* navele su da »Joška Čurčića sav narod voli, jer je on bio uvijek u pomoći u crnim, teškim danima.«

Lit.: *Neven*, 3/1903, 3/1904, 3/1905, 1/1909, 38/1912, 49/1919, 215, 227/1920, 1/1922, 2, 12, 45/1925, Subotica; *Hrvatske novine*, 17/1925, Subotica; *Bunjevačke novine*, 2/1926, Subotica; M. Protić, *Zlatni dani Subotice*, Subotica, 1930, S. Beljanski, (ur.), *75 godina Advokatske komore Vojvodine (1921 – 1996)*, Novi Sad, 1996; L. I. Krm-potić, *125 godina osnutka Pučke kasine (1878 – 2003)*, Subotica, 2003; K. Korponaić, *Žene koje su zadužile Suboticu*, *Rukovet*, 7-8/2009, Subotica.

V. Nimčević

MALAGURSKI, Lazar (Subotica, 4. VI. 1926. – Subotica, 19. IX. 2011.), glazbeni pedagog. Rođen je obrtničkoj obitelji Lazara i Cecilije, rođ. Gal. Osnovnu školu završio je u Subotici. Još je kao dijete pokazao zanimanje za glazbu, a tamburu je počeo učiti u KUD-u *Proleter* kod Nikole Remuša. Muzičku školu u Subotici – odsjek narodne glazbe – završio je u razdoblju 1945.-56. Prva četiri razreda niže muzičke škole završio je pod nadzorom Pere Tumbasa Haje. Glazbalo mu je bila tambura (prvih godina učio je svirati A-basprim, a poslije po nagovoru Pere Tumbasa Haje prelazi na e-prim). Nakon završetka škole za tamburu želio je učiti još jedno glazbalo pa je izabrao klarinet, na kojem je diplomirao 1962. Primu je usavršavao i učio i kod Maćike Petrovića, jednoga od najboljih primaša toga vremena. Istodobno je već od 1952. aktivan na glazbenoj pozornici u raznim kulturnim udrugama grada – kada je u OKUD-u *Mladost* osnovan prvi tamburaški orkestar, Lazar Malagurski bio je njegov jedini pedagog i dirigent. Usporedno s pohađanjem srednje škole, nakon što je 1958. u mirovinu otišao Pere Tumbas Hajo, od 1960. radi honorarno s učenicima na odsjeku za narodnu glazbu kao nastavnik

tambure. Redovito je zaposlen u Muzičkoj školi od 1960. kao bibliotekar, a od 1962. na novoootvorenom odsjeku za tamburu radi kao prvi nastavnik tambure, koju je predavao do odlaska u mirovinu. U početku je tambura izučavana samo četiri godine, jer je bilo veoma teško uvjeriti kolektiv klasično obrazovanih profesora glazbe da se tambura može i treba izučavati kao i sva druga glazbala, te se od školske godine 1968./69. izučava u šest nižih razreda Muzičke škole u Subotici. Osim u Muzičkoj školi, tamburu je poučavao u osnovnim školama u Tavankutu i Bajmoku te u mnogim kulturno-umjetničkim društvima. Nakon osnivanja HKUD-a *Bunjevačko kolo* 1970. prelazi u to društvo, gdje vodi tamburaški orkestar. Posebne zasluge ima za obrazovanje niza generacija mladih tamburaša. Imao je više od 1000 učenika, među kojima su i Stipan Jaramazović (generacija iz OKUD-a *Mladost* 1959., a u Muzičkoj školi 1962.), Ivan Evetović Ivoš (kasnije

Lazar Malagurski

profesor gitare u Kopru u Sloveniji), Mira i Vojislav Temunović te Milan Pridraški, današnji profesori tambure u Muzičkoj školi u Subotici, kao i drugi poznati subotički tamburaši: Ivica Vidaković, Petar Ušumović, Antun Letić Nune, Šime Vujković, Augustin Juriga, Josip Kovačev Joka, Ivan Mamužić, Dražen Jovičin, Stevan Nemet, Leon Dimitrijević i dr. Jedan je od osnivača i prvih članova današnjega Subotičkoga tamburaškoga orkestra (izvorno ime Tamburaški orkestar *Tumbas Pere Hajo*) 1976. U mirovinu je otišao 1993. godine.

Autor je Škole za tamburu za šest razreda muzičke škole, svaki zasebno za instrument prime, tamburice i basprime. S Józsefom Molnárom snimio je za Jugoton gramofonsku ploču i audiokazetu *Vörös bort ittam az este* (Crno sam vino noćas pio) 1985.

Dobitnik je mnogih nagrada i priznanja: Prvomajska nagrada Saveza sindikata Subotice i podružnice sindikata Muzičke škole Subotica 1975., Počasni član Udruženja muzičkih pedagoga Srbije 1979., Orden rada sa zlatnim vijencem 1986., Priznanje kulturno-prosvjetne zajednice Subotice »Dr. Ferenc Bodrogyári« za 1997. godinu.

Djela: *Škola za tamburu : bisernicu : za učenike niže muzičke, osnovne škole i pedagoške akademije*, Knjaževac, 1981; *Priručnik za tamburu i metodika*, Subotica, 1986; *Pisme i igre u narodnim običajima bačkih Bunjevaca*, Subotica, 1997; *Škola za tamburu prim bisernica*, 1, Novi Sad, 2010.

Lit.: P. Bačić, *Pero Tumbas Hajo umjetnik tamburice*, Subotica, 1969; Lj. Dulić, S. Jaramzović, *S tamburicom četvrt veka*, Subotica, 2001; V. Ivošević, Učio da svira hiljadu tamburaša, *Bunjevačke novine*, br. 14, Subotica, 2006; T. Pekar, *140 godina Muzičke škole u Subotici*, Subotica, 2007; Ž. V[ukov], Muzička škola u Subotici – 65 godina tambure : Strpljivim koracima do uspjeha, *Hrvatska riječ*, br. 830, Subotica, 15. III. 2019.

S. Jaramazović

MALAGURSKI, Mara → Đorđević-Malagurski, Mara

MALAGURSKI, Marta (Novi Sad, 25. VIII. 1934. – Novi Sad, 21. III. 2010.), televizijska i književna prevoditeljica. Kći je hotelijera Alojzija i frizerke Zorice, rođ. Dobrenov. Otac se nakon Prvoga svjetskoga rata odselio iz Subotice i u nju se više nije vraćao. Odrasla je u Beogradu, gdje je održavala veze s rođakom Marom Đorđević-Malagurski. Diplomirala je engleski jezik na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Najprije je četiri godine radila kao spikerica na TV Zagrebu te vodila knjigovodstvene poslove na umjetničkoj koloniji koju je vodio Bojan Stupica. Potom se vratila na Radio-Televiziju Beograd, gdje prevodila zabavni program s engleskog jezika do kraja profesionalne karijere. Bila jedna od

najistaknutijih filmskih prevoditelja u Jugoslaviji ističući se jezgrovitost i kvalitetom prijevoda. S engleskoga je prevela više stotina filmova i TV serija. Među ostalim, prevodila je epizode američke serije *Gradić Peyton*, britanske lutkarske TV serije *Muppet show*, a s Goranom Kričkovićem prevela je izvorno japansku obrazovnu dječju animiranu seriju *Otkrića bez granica* (engl. *The Many Dream Journeys of Meme*), koja je prikazivana sinkronizirano. S engleskoga je prevela i nekoliko knjiga: *Dnevnik besne domaćice* (*Diary of a Mad Housewife*) Sue Kaufman (BIGZ, FEST romani, Beograd, 1973., skupa s Jovankom Rolović), *Mesec od hartije* (*Paper Moon*) Joea Davida Browna (BIGZ, FEST romani, Beograd, 1977) i *Ljubavnici i kockari* (*Lovers and Gamblers*) Jackie Collins (Sloboda, Beograd, 1987). Od 2019. jedna ulica u beogradskoj općini Čukarica nosi njezino ime.

Lit.: S. K. O., Životna pripovijetka Marte Malagurski, *Bunjevačke novine*, br. 31, Subotica, 2008; Ž. Rolović i N. Đonlić, In memoriam – Marta Malagurski : Umetnica reči, *Danas*, Beograd, 28. III. 2010; Odluka o izmeni i dopuni Odluke o utvrđivanju naziva ulica i drugih delova naseljenih mesta na teritoriji gradske opštine Čukarica, *Službeni list grada Beograda*, br. 56/2019, Beograd.

G. Bačlija

MALAGURSKI, Sanja (Subotica, 8. VI. 1990.), odbojkašica. Rođena je u obitelji Tome i Milice, rođ. Radanović. Osnovnu i srednju ekonomsku školu turističkog smjera završila je u Subotici. Odbojku je počela trenirati s deset godina u tada pokrenutoj školi odbojke koju je vodio Radoslav Svirčev u okviru OK *Subotica*. Za matični klub nastupala je do svoje 16. godine. Sa 1,93 m visine i 75 kg težine razvila se u odličnu igračicu na poziciji primatelja servisa i korektora. Profesionalni angažman u odbojci započinje 2006. Tijekom 13-godišnje igračke karijere nastupala je za klubove: *Hit Nova Gorica* (Slovenija) 2006.-08., *Metal Galați* (Rumunjska) 2008.-09., *Crvena Zvezda* (Beograd) 2009.-11., *Asystel Novara* (Italija) 2011.-12., *Asystel MC Carnaghi* (Italija) 2012.-13., *Molico Osasco* (Brazil) 2013.-14., *KPS Chemik Police* (Poljska)

2014.-15., *Trabzon İdmanocağı* (Turska) 2015.-16., *Metallleghe Sanitars Montichiari* (Italija) 2016.-17. i *Foppapedretti Bergamo* (Italija) 2017.-18. Vratila se 2019. u *Crvenu Zvezdu* i s 29 godina prestala aktivno nastupati. U klupskoj odbojci osvojila je ukupno 13 trofeja. Bila je prvakinja Slovenije 2007. i 2008., Rumunjske 2009., Srbije 2010. i 2011., savezne brazilske države São Paulo 2014. i Poljske 2015. Državni je kup osvojila u Sloveniji 2007. i 2008., Rumunjskoj 2009., Srbiji 2010. i Brazilu 2014. Pobjedila je u Superkupu Poljske 2014. U međunarodnim klupskim kupovima također je postigla zapažene rezultate: s ekipom *Crvene Zvezde* u Kupu CEV-a bila je druga 2010. i treća 2011., s ekipom *Osasce* nastupila je u finalu klupskog prvenstva Amerike 2014., a s ekipom *Trabzona* u finalu CEV Challenge Cupa 2016.

Igrala je za sve dobne skupine državne reprezentacije u razdoblju 2005.-17. Kao kadetkinja Srbije i Crne Gore nastupila je na Europskom prvenstvu 2005. u Tallinnu i osvojila 9. mjesto. Kao članica reprezentacije Srbije nastupila kao kadetkinja na Europskom prvenstvu 2007. u Brnu (srebrna medalja), Svjetskom prvenstvu 2007. u Tijuani (4. mjesto), Europskom olimpijskom festivalu mladih 2007. u Beogradu (srebrna medalja) i Balkanskom prvenstvu 2007. u Draču (zlatna medalja). Potom je kao juniorka igrala u kvalifikacijama za nastup na Europskom prvenstvu 2008. u Italiji, ali nije nastupila na tom natjecanju jer je premještena u seniorsku vrstu. Najveće uspjehe ostvarila je kao seniorka. Nastupila je na Olimpijskim igrama 2008. u Peking (5.-8. mjesto), Svjetskom prvenstvu 2010. u Japanu (8. mjesto), Europskom prvenstvu 2011. u Italiji i Srbiji (zlatna medalja) i 2013. u Njemačkoj i Švicarskoj (4. mjesto) i Svjetskom kupu 2011. u Japanu (7. mjesto). S reprezentacijom Srbije osvojila je dvije zlatne medalje u Europskom kupu 2009. u Kayseri i 2011. u Istanbulu te tri brončane medalje s finalnih turnira Svjetskog Grand Prixa 2011. u Macau, 2013. u Sapporu i 2017. u Nankingu. Posebno se istaknula u finalu Europskog prvenstva 2011. u Beogradu,

kada je ušla u igru umjesto J. Brakočević i odličnim nastupom dala veliki doprinos u pobjedi protiv Njemačke.

Tijekom karijere imala je više ozljeda, a posebno je teška bila ozljeda ligamenata koljena 2009., zbog koje nije mogla konstantno nastupati za reprezentaciju. Bila je kandidatkinja i za nastup na Olimpijskim igrama 2016., ali nakon priprema nije uvrštena u sastav. U to vrijeme njezina se sestra teško razboljela, što je utjecalo na njezinu igru i formu. Od studenog 2019. radi kao timski menadžer prve A ekipe ŽOK Crvena Zvezda. Živi u Beogradu.

Prema ostvarenim rezultatima najuspješnija je igranica potekla iz subotičke odbojke i jedna od najtrofejnijih subotičkih sportašica svih vremena. Kao članica odbojkaške reprezentacije dobitnica je priznanja za najbolju žensku ekipu Srbije u izboru Olimpijskog komiteta Srbije četiri godine uzastopno od 2008. do 2011.

Izvor: osobni iskazi Milice i Tome Malagurski.

Lit.: *Volleyball: Evropska prvenstva / European Championships 1948 - 2005*, Beograd, 2006; A. Miletić, *Za dve godine od štaka do evropskog vrha*, *Politika*, 4. X. 2011, Beograd; <https://women.volleybox.net/sanja-malagurski-pl637/clubs> (pristupljeno 6. VI. 2020); <https://srpskainfo.com/zivotna-drama-sanja-malagurski-progovorila-o-teskim-trenucima/> (pristupljeno 28. IX. 2020); <https://www.ossrb.org/> (pristupljeno 28. IX. 2020).

E. Hemar i P. Skenderović

MALAGURSKI, Tomislav – Tomo (Subotica, 23. IV. 1931. – Subotica, 25. II. 2012.), atletičar, nogometaš. Rođen je u obitelji Stipana i Marije, rođ. Buljovčić. Osnovnu i srednju školu učenika u privredi elektrostruke završio je u Subotici. Po zanimanju je bio elektrovikler – elektro-monter, prvu je godinu radio u subotičkom *Elektro-remontu*, a poslije do mirovine u Tvornici električnih strojeva i uređaja *Sever*.

Atletikom se počeo baviti nakon Druge svjetske rata, u vrijeme oživljavanja sportskoga života u Subotici. Počeo je trenirati u SD *Bačka* (od 1945. Hrvatsko fiskulturno društvo *Gradanski*, a od 1946.

Fiskulturno društvo *Sloboda*), koje je tada posebnu pozornost posvećivalo atletici. Za njezinu popularizaciju najzaslužniji su bili Jakov Kopilović kao trener i natjecatelj i Ljudevit Vujković – Moco kao predsjednik atletske sekcije i trener. U mladoj ekipi atletičara okupljenih u *Slobodi*, koja je već 1947. ostvarivala dobre rezultate, bio je i Malagurski kao jedan od najperspektivnijih subotičkih atletičara u disciplini kros i na srednjim prugama. Nakon rasformiranja FD *Slobode* nastupao je od 1949. za AKŽ *Spartak* iz Subotice. Postao je prvak NR Srbije u krosu za juniore 1947. u Beogradu i 1948. u Kragujevcu na 2,2 km. Na Juniorskom prvenstvu Jugoslavije u krosu bio je 1948. u Skoplju četvrti na 2,5 km i 1949. u Beogradu četvrti na 2 km te prvi ekipno sa *Spartakom*. Uz to je na juniorskom prvenstvu Jugoslavije 1949. u Varaždinu bio drugi na 400 m. Najbolji rezultat na 400 m postigao je 1950. – 52:0 sekunde, a na 800 m iste godine – 1:58,8 min. U nastavku sportske karijere počinje igrati nogomet u FK *Zvezda* (koja je bila nastavljateljica tradicije *Bačke*). U prvoj ekipi zaigrao je 1953. i u deset sezona odigrao je više od 150 prvenstvenih utakmica. Zadnji je put nastupio 1964. Igrao je na poziciji desnog kila, desnog veznog igrača, a po potrebi i centarfora. Pripadao je generaciji koja je u sezoni 1956./57. bila prvak Međupodsavne lige Subotica – Sombor te je klub sljedeće sezone sudjelovao u III. nogometnoj zoni (rang kasnije II. savezne lige). Bio je među inicijatorima vraćanja izvornog imena klubu *Bačka* na izvanrednoj skupštini FK *Zvezda*, održanoj u Velikoj vijećnici gradske kuće 4. VI. 1969.

Pokopan je na subotičkom Bajskom groblju.

Izvor: osobni iskaz supruge Jelene Malagurski, rođ. Matković.

Lit.: *Fudbalski Klub Zvezda : Subotica 1948 – 1956.*, Subotica, b. g.; E. Tili, *Atletika u Subotici 1945 – 1963.*, Subotica, 1963; P. Dulić (ur.), *Bačka 1901 – 1971*, Subotica 1971; Ž. Inić (ur.), *Fudbalski klub Bačka 1901 – 1991*, Subotica, 1991; Ž. Inić (ur.), *Lučonoše jugoslovenskog fudbala FK Bačka Subotica 1901 – 2001*, Subotica, 2001; Lj. Gajić,

Kros u Jugoslaviji, Jagodina, 2012; Lj. Gajić, *Juniorska atletika u Jugoslaviji*, Jagodina, 2015; L. Taboroši, *70 godina Atletskog kluba Železničara 'Spartak' Subotica 1945 – 2015*, Subotica, 2015; G. Bačlija, Preimenovanje NK »Zvezda« u NK »Bačka«, *Hrvatske novine*, br. 24, Subotica, 2015.

P. Skenderović i E. Hemar

MALDINI WILDENHANSKI, Rudolf (Rudolf barun Maldini, Rudolf barun Maldini Wildenhanski) (Zagreb, 20. VII. 1870. – Osijek, 22. I. 1944.), prosvjetni djelatnik, pisac i prevoditelj. Pretci su mu francuskoga podrijetla i zvali su se de Wildenhain. Pučku školu završio je u Zagrebu, nižu gimnaziju u Osijeku, učiteljsku školu u Zagrebu 1891. Tijekom školovanja u Osijeku prirodoslovac Franjo Furlić usmjerio je njegov interes prema prirodi i prirodnim znanostima, dok ga je profesor hrvatskoga jezika Ferdo Živko Miler poticao u pisanju. U Zagrebu su mu profesori bili znameniti Đuro Arnold, Vjekoslav Novak, Josip Bayer i Tomislav Ivankec, koji su mu otvarali putove u književnosti i prirodnim znanostima. Stručni ispit za učiteljsku službu položio 1894., zatim i ispit iz prirodnih znanosti za više pučke škole 1898. Službovao je u školama najprije u Slavoniji – u Zvečevu (1891.) te u Starim Mikanovcima i Mrzoviću (1891.-92.), a od 1893. u Bosni – Bijeljini, Sarajevu i Žepču te ponovno u Sarajevu kao školski upravitelj. Službujući u više mjesta, svoja je opažanja o društvenim i prirodnim karakteristikama prostora koje je proputovao objelodanjivao u obliku kraćih priloga i zasebnih knjiga. Kao mladi pisac javlja se pjesmom »Potočnica« u listu *Ljiljan* 1894. Pjesme su mu obilježene rodoljubnim osjećajima, glorifikator je zemlje, ljudi i krajeva, dok ih je dio obilježen obiteljskom srećom. Bivio se prevoditeljskim radom. Kao folklorist prikupio je oko 10.000 narodnih naziva iz prirodnih znanosti. Politički blizak idejama »starčevićeva«, imao je sukobe s vlastima. Objavljivao je pjesme, priče, basne, zagonetke, aforizme, putopisne, gospodarske i pedagoške članke te u brojnim hrvatskim i srpskim listovima, časopisima i kalendarima (*Ljiljan*, Karlovac; *Bršljan*, Zagreb; *Školski vjesnik*, Sarajevo; *Mali dobrotvor*, Zagreb;

Pobratim, Zagreb; *Banovac*, Petrinja; *Novi Banovac*, Petrinja; *Sriemske novine*, Vukovar; *Trščanski Lloyd*, Trst; *Gospodar*, Osijek; *Težak*, Beograd; *Novi vaspitač*, Novi Sad; *Bosanska vila*, Sarajevo; *Osvit*, Mostar; *Karlovački glasnik*, Karlovac; *Škola*, Zagreb; *Lovačko-ribarski vjesnik*, Zagreb; *Mladi Istran*, Pula; *Narodna prosvjeta*, Pula; *Serafinski perivoj*, Visoko; *Hrvatski dnevnik*, Sarajevo; *Učiteljska zora*, Mostar; *Za vjeru i dom*, Zagreb; *Hrvatska smotra*, Zagreb; *Cibalis*, Vinkovci; *Prosvjeta*, Zagreb; *Glasnik sv. Ante*, Visoko; *Mali list*, Zagreb; *Sarajevski list*, Sarajevo; *Jugoslavenski list*, Sarajevo; *Danica*, Zagreb; *Ilustrovani tjednik*, Zagreb; *Nova Danica*, Zagreb; *Ribarski list*, Sarajevo; *Đačko kolo*, Banja Luka, i dr.).

Od 1900. do 1913. bio je čest suradnik *Nevena* i *Subotičke Danice*, u kojima je objavljivao uglavnom poeziju. Spjevao je prigodne pjesme u povodu godišnjica *Subotičke Danice* (1913.) i *Nevena* (1/1901, 1/1908), a ovu drugu je kao koračnicu uglazbio Josip Mlinko te je izvedena na pokladskoj zabavi Pučke kasine 2. III. 1908. u kavani *Hungaria*. Uredništvo *Subotičke Danice* (1910.) i *Nevena* (1912.) pohvalno je pisalo o njemu kao »našem vrlom prijatelju i suradniku« (*Neven* 4/1911) i o njegovu radu pozdravljajući ga od »hrvatske i bunjevačke omladine« (*Neven*, 52/1912). Prevođen je na njemački jezik (*Iskrice*), a neke su mu pjesme uglazbljene. Za života je od strane suvremenika i dijela struke osporavan kao pisac, naročito kao dramatičar, ili je prešućivan.

Odabrana djela: *Nauka, o čuvanju vinove loze*, Sarajevo, 1908; *Bosna i Hercegovina : sa 136 slika*, Zagreb, 1908; *Iskrice i aforizmi: 1895 – 1905 : I. dio*, Osijek, 1908; *Dragice. Pjesmice i pripovijesti za hrvatsku mladež obojega spola : godine 1895. – 1905.* Osijek, [1908]; *Katarinčice : pjesme, pripovijetke i basne za mladež obojega spola*, Osijek, 1910; *Ivančice: (god. 1895. – 1905.)*, Osijek, 1912; *U prirodi i na domu. Igre za mladež obojega spola*, Osijek, b. g; *Uzdisaji*, Osijek, 1912; *Bosna i Hercegovina s prirodnih krasota opisana i ocrтана*, Osijek, [1912]; *Godina 1878 : slike iz okupacije Bosne i Hercegovine u 5 činova*, Sarajevo, 1913; *Bojni zvuci : pjesme spjevane prigodom svjetskog rata*, 1-2, Mostar [1915] – Osijek [1916]; *Pitanja i*

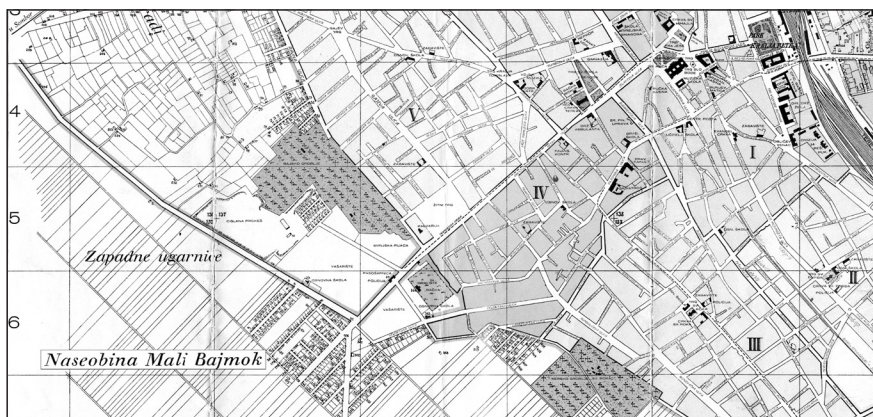
odgovori, Zagreb, 1922; *Iz slavonske ravni*, [Vinkovci], 1938; *Najnoviji čestitar za djecu, mladež i odrasle u vezanom i nevezanom slogu*, Koprivnica, 1940.

Lit.: Anonim, Rudolf barun Maldini Wildenhain-ski, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1910*, Subotica, 1909; *Neven*, 1/1901, 1,3/1908, 11/1909, 4/1911, 52/1912, Subotica; *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925-1925*, Zagreb, 1925; M. Idrizović, *Hrvatska književnost za djecu : sto godina hrvatske dječje knjige*, Zagreb, 1984; *Leksikon pisaca Jugoslavije*, 4, Novi Sad, 1997; H. Sablić-Tomić, G. Rem, *Slavonski tekst hrvatske književnosti*, Zagreb, 2003; M. Okuka, *Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine koncem XIX. i prve polovice XX. stoljeća*, Sarajevo, 2005; V. Koroman, *Hrvatska drama Bosne i Hercegovine od Matije Divkovića do danas*, Mostar, 2008; M. Cindori-Šinković, E. Bažant, *Neven : Zabavno-poučni misećnik za Bunjevice i Šokce (1884-1914) : Bibliografija*, Beograd – Subotica, 2008; M. Cindori-Šinković, E. Bažant, N. Bašić Palković, *Bunjevačko-šokački kalendar 1868-1914 : Bibliografija*, Subotica, 2011.

M. Bara

MALI BAJMOK, jugozapadni dio grada Subotice. Nalazi se uz cestu Subotica – Bajmok. Stambene zgrade u tom tada prigradskom naselju bez imena ulica na pustari Zapadne ugarnice izgrađene su prije Prvoga svjetskog rata, južno od ondašnjega vašarišta (današnji Hipodrom i »buvljak«). Naselje je ispočetka crkveno pripadalo župi sv. Roka, a prema crkvenom popisu iz 1915. u njemu je živjelo 198 katolika i 2 pravoslavna. Od 1926. po-

dručje pripada novoutemeljenoj vikariji Isusova Uskrsnuća (samostalna župa od 1956.). Na gradskom zemljovidu Koste Petrovića iz 1928. naziva se naseobinom, u kojoj na zemljovidu iz 1936. i dalje nema oznaka za ulice. Daljnjom stambenom izgradnjom nakon Drugoga svjetskoga rata te nakon ustavnoga uvođenja komunalnoga sustava i institucije mjesnih zajednica 1963. osnovana je 1964. Mjesna zajednica Mali Bajmok sa sjedištem u ulici Franje Kluza 2. Današnje područje Mjesne zajednice šire je nego samo gradsko naselje: sa sjeveroistočne strane graniči s gradskim mjesnim zajednicama Ker, Gat i Novo selo, na sjeveru se prostire do pružnoga prelaza Bajskoga puta na željezničkoj pruzi Subotica – Sombor, dalje prema zapadu pruga je sjeverna granica do rampe na željezničkoj stanici Šebešić, zatim granica ide prema jugu atarskim putom i prelazi cestu Subotica – Bajmok do Pačirskoga puta, koji je istočna granica. U Malom Bajmoku od obrazovnih institucija nalaze se izdvojeni odjel OŠ *Matko Vuković* (prva četiri razreda) i dva vrtića. Na mjestu nekadašnje »stareške pece« izrasla je gradska »buvlja pijaca«, najveća takve vrste u ovom dijelu srednje Europe, koja je danas infrastrukturno uređena kao Robna tržnica *Mali Bajmok*. Na mjestu nekadašnjega vašarišta danas je gradski hipodrom. U posljednjih desetak godina na obodu grada izgrađena je industrijska zona s više tvornica. Području Mjesne

Mali Bajmok 1928. god.

zajednice pripada i manje naselje Crveno selo uz Bajmočku cestu. Po nacionalnom sastavu u naselju su u početku prevladavali bunjevački Hrvati, koji su ovamo gravitirali sa svojih salašarskih posjeda zapadno od grada, poslije Drugoga svjetskoga rata raste broj mađarskoga i srpskoga pučanstva, a od 1999. naseljen je i znatan broj romskoga stanovništva, koje se ovamo iselilo s povlačenjem srpskih vlasti s Kosova. Prema popisu stanovništva iz 2002. na području Mjesne zajednice živi 5118 stanovnika.

Lit.: A. Lakatos (ur.), *A Kalocsa-Bácsi Főegyház-megye története i sematizmusa 1777-1923*, Kalocsa, 2002; *Schematismus Dioecesis Suboticanae*, Subotica, 2009; *Subotica na starim kartama i mapama*, Subotica, 2011; <http://www.subotica.rs/index/page/lg/sr/id/1141> (pristupljeno 15. VII. 2020.); https://sr.wikipedia.org/wiki/Градске_четврти,_месне_зajеднице_и_приградска_насеља_Суботице#Списак_катастарских_општина (pristupljeno 15. VII. 2020.).

S. Stantić

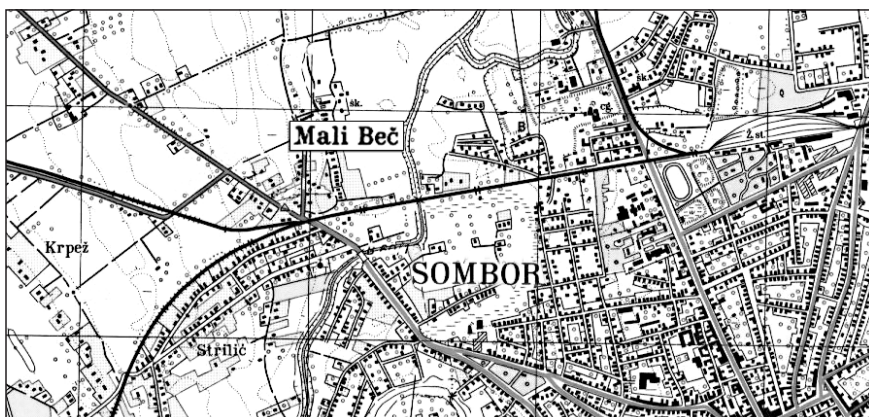
MALI BEČ, nekadašnje salašarsko naselje u neposrednoj blizini Sombora. Salaši su danas već dio urbanog prostora Sombora – na sjevernom obodu grada, u blizini rijeke Mostonge, sjeveroistočno od Strilića i sjeverno od željezničke pruge koja povezuje Sombor i Apatin. Područje sa zapadne strane omeđuje Bezdanski put, sa sjevera područje nekadašnjega Čatalinskoga puta i na istoku Nenadić. Upravno se sada vodi pod ulicom Vlaha Bukovca,

koja pripada Mjesnoj zajednici Gornja Varioš, dok crkveno pripada Župi Presvetoga Trojstva. Prema pučkoj predaji prostor je dobio naziv jer se na tom mjestu ulogorila vojska Eugena Savojskoga 1697. u vojnom pohodu protiv Osmanlija. Prema drugoj verziji ime potječe iz razdoblja kolonizacije njemačkoga stanovništva u Podunavlje jer se na tom mjestu nalazila karantena. Prednje sobe starijih salaša uglavnom su okrenute zapadu. Broj je naseljenih salaša 1883. bio 10, a 1993. – 12. Vlasnici salaša hrvatskoga podrijetla tijekom 1990-ih bile su obitelji Aleksić, Budai, Dorotić, Krajniger, Radoš i Fratrić, dok se tijekom drugog desetljeća XXI. st. prisutne obitelji Krajniger, Firanj, Bošnjak, Ferencević i Pelajić.

Lit.: M. Beljanski, *Pangare, Gospin sokak, Čutka, Šikara, Strilić, Mali Beč i Čatalinski put*, Sombor, 1973; A. Sekulić, *Povijest toponima oko Sombora, Onomastica Jugoslavica*, 14, Zagreb, 1991; M. Beljanski, *Mali somborski salaši*, u: V. Lazić (ur.), *Ej, salaši*, Novi Sad, 1994; Z. Vasiljević, *Salaši kojih više nema*, *Hrvatska riječ*, br. 552, Subotica, 1. XI. 2013; *Službeni list Grada Sombora*, br. 23/2018, Sombor.

M. Bara

MALI BEREГ, kulturološki toponim. Naziv za dio grada Nürnberga u Bavarскоj (Njemačka) u koji su se naselile obitelji iz Berega – prvi bereški *gastarbeiteri*. U istom kvartu sada žive njihovi potomci druge i treće generacije. Prvi val odlaska na »privremeni rad u inozemstvo« dogo-

Mali Beč

dio se 1960. te u nekoliko godina koje su uslijedile, a drugi 1970. Članovi obitelji Tubić (Trumbićevi), Nakić, Pančić, Balažev (Švabini), Nikolin, Balatinac (Švrćini), Kolar (Knezovi), Milberger, Prodan, Radičev (Rodini), Matin (Čurini), Radičev (Sekicini) i Segi (Segikini), koji su činili stanovnike Maloga Brega, radili su u istim tvornicama. Unutar skupine održavali su vrlo jake socijalne kontakte i održavali običaje, posebice one koje su ponijeli iz rodnoga sela: organiziranje prela, kuhanje paprikaša i igranje nogometa. Međusobno su sklapali brakove, no gotovo su sva njihova djeca sklopila brakove s domicilnim stanovništvom. Zbog izostanka novijih, kontaktom sa srpskim jezikom uzrokovanih promjena u šokačkom idiomu u Bregu, u njihovu govoru prepoznavala su se tijekom 1980-ih i 1990-ih obilježja koja su tada u samom Bregu već bila izgubljena. Znatno dio stanovnika Maloga Brega svoje je zarade investirao u opremanje kuća u svojem rodnom mjestu, kamo se dio njih i vratio nakon odlaska u mirovinu, uglavnom u prvom desetljeću XXI. st.

Izvor: kazivanje Anice Gorjanac (Trumbićeve) iz Brega.

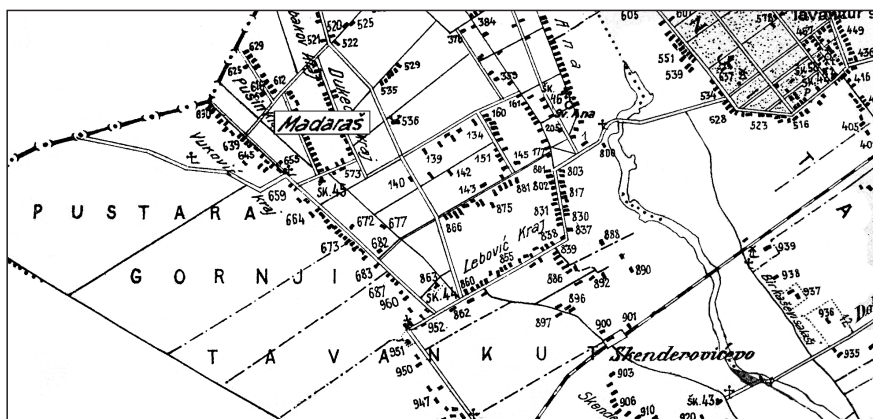
M. Tucakov

MALI MADAROŠ, salašarski šor u zapadnom dijelu Gornjega Tavankuta. Sve do kraja 1970-ih godina tu se nalazila tzv. Vukovićeva škola, koju su polazila djeca iz

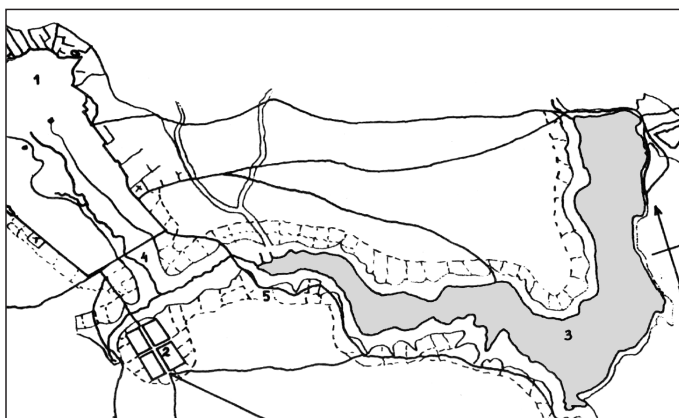
Vuković-kraja i drugih obližnjih krajeva prema Bajmočkom ataru. Nekada je to bio gusto naseljen šor, dok je danas ostao tek manji broja salaša.

B. Horvat

MALI PALIĆ, 1. naziv za zapadni dio jezera Palić, koji se kod ribarskih kućica, u južnom dijelu Tuk ugarnica, sužava i skreće prema zapadu. Pruža se pravcem istok-zapad i podijeljen je na tri sektora radi pročišćavanja otpadnih voda grada Subotice. U drugom sektoru nalazi se nekoliko linearnih ada antropogenog porijekla namijenjenih zaštiti ptica. Nekad je pretežito bio pokriven trskom. Lokalno pučanstvo preostali (sjeverni) dio Paličkoga jezera naziva Velikim Palićem. Naziv Mali Palić prvi je upotrijebio Mihály Könyves Tóth, koji je po narudžbi subotičkoga magistrata 1884. izradio regulacijski plan grada i plan gradske kanalizacije, određio visinske točke i obavio triangulacijska mjerenja. U srednjem vijeku taj dio jezera prostirao se znatno zapadnije, na području današnjega naselja Prozivka do udoline prije Šandora. Tu se u jezero ulijevala kratka bujična rječica Vok, koja je tekla pravcem sjever-jug od današnje Kelebije (nekada Srpski šor) i na čijim je obalama nastala Subotica. Ostatak jezera na tom području predstavljala je donedavno tzv. Šandorska bara na nizinskom zemljištu između Subotice i predgrađa Šandor (Aleksandrovo). Na nekadašnjim obalama Maloga Palića bilo je

Mali Madaroš (Madaraš) 1929. god.

Šire područje oko jezera Palić u XIX. st.:

- 1 – Subotica
- 2 – Šandor
- 3 – Jezero Palić
- 4 – Vok
- 5 – Senčanski put

nekoliko manjih srednjovekovnih naseobina; 2. područje južno od dijela Paličkoga jezera koje se naziva Malim Palićem. Danas obuhvaća zemljište 300-800 metara južno od obale jezera, sa zapadne strane počinje nešto prije Bunarića, a na istoku završava kod današnjega tzv. Đorđevićeva salaša. Kroz njega prolazi tzv. Senčanski put. Na njemu se nalazi marijansko svetište Bunarić, a na istočnom dijelu, kod tzv. Perčićeve čoške, nalazi se i križ kraputaš. Nekada je tu bio izdvojeni odjel salašarske tzv. Kuckalove škole s područja atara Bikova, koji je zatvoren 1950-ih godina. Područje je danas nacionalno mješovito – uglavnom bunjevačko i mađarsko. Od hrvatskih posjednika danas na njemu salaše i kuće imaju obitelji Brajkov, Sudarević, Perčić, Lendvai, Babičković, Milodanović, Đurasević, Saulić, Vert, Heli... Od 1980-ih tu je izgrađen i jedan broj vikendica. Danas administrativno pripada trima mjesnim zajednicama: Aleksandrovo, Bikovo i Šupljak. Dio je širega područja Paličkih ugarica.

Izvori: Povijesni arhiv Subotica, Zbirka rukopisnih karata, Zk 30. Karta 1:50 000 Izdanje Geografskog instituta JNA; Kazivanje Nade Skendrović, rođ. Tumbas, s Malog Palića.

Lit.: M. Könyves Tóth, *Vállalkozó mérnök Előterjesztése Szabadka sz. Kir. Város Tekintetes Tanácsához*, Szabadka, 1885; I. Iványi, *Szabadka szabad királyi város története*, 2, Szabadka, 1892; K. Györe, *Szabadka településképe*, Szabadka, 1976; L. Szekeres, *Szabadkai helynevek*, Szabadka, 1975; N. Stanojev, *Srednjovekovna seoska naselja od V do XV veka u Vojvodini*, Novi Sad, 1996; L.

Hovány, *A palicsi-tó és környéke : különös tekintettel az 1697-es tollrajzra*, Kanizsa, 1997; A. Štadler, *Istoriya Paliča 1462 – 1958.*, Subotica, 1998; G. Ulmer, *Vlastelinsko naselje Aleksandrovo*, Subotica, 1999; Ž. Sabo, *Stepski grad*, Subotica, 2002; T. Kovačević, *Opština Subotica : geografska monografija*, Novi Sad, 2006; Ž. Sabo, *Nastanak i razvoj mreže gradova i naselja u srednjem veku na teritoriji današnje Vojvodine od IX do početka XVI veka*, doktorska disertacija, Arhitektonski fakultet u Beogradu, 2011.

Zs. Szabó, S. Stantić i S. Bačić

MALOVIĆ, Gojko (Selišta kraj Sokolca, BiH, 27. III. 1949.), povjesničar. Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu, prva dva razreda gimnazije u Sokolcu, a maturirao je u Beogradu 1968. Na Filozofskom fakultetu u Beogradu – Grupa za opću i nacionalnu povijest – diplomirao je 1973., gdje je 1979. obranio magistarski rad *Vojna uprava u Banatu 1944-1945.* te 2006. obranio doktorsku disertaciju *Optiranje Srba u Mađarskoj 1920-1931.* Nakon diplomiranja najprije je radio u Vršcu u Školi učenika u privredi 1973.-74. te kao kustos u Narodnom muzeju 1974.-78. Od 1978. do umirovljenja 2014. radio je u Arhivu Jugoslavije u Beogradu. Svoje radove iz uglavnom srpske povijesti objavljivao je u različitim časopisima. U njima u novije vrijeme dominiraju desničarska revizionistička paradigma (npr. članak Zagovornik homogene (Velike) Srbije Stevan Moljević, objavljen u časopisu Srpske radikalne stranke *Srpska slobodarska misao*, Zemun, 2000) i antihrvatska stajališta (Srpska Krajina je pala, a nije nestala!, u: *Republika Srpska Krajina*

: *istorijski i geopolitički uzroci formiranja, okupacija i posljedice*, Beograd, 2015; Po-uke iz genocidâ – turskog nad Jermenima i hrvatskog nad Srbima u Srpskoj Krajini, u: *Srbi u Hrvatskoj od konstitutivnog naroda do nacionalne manjine*, Beograd, 2015; Stvaranje Banovine Hrvatske : početak srpskog prostornog sažimanja, u: *Srpski narod od Sarajevskog atentata do Haškog tribuna*la, Beograd, 2014. itd.)

Sa znanstvenoga stajališta najvrjedniji su mu radovi o optantskom pitanju između Kraljevine SHS i Mađarske nakon Prvoga svjetskoga rata. Među njima su i oni od važnosti za povijest bačkih Hrvata i Hrvatke (Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca i pitanje optanata na Konferenciji mira u Parizu 1919-1920, *Istorija 20. veka*, 1/2000, Beograd; Optiranje i iseljavanje Srba u Mađarskoj 1920-1930, *Arhiv : časopis Arhiva Jugoslavije*, 2/2001, Beograd; Rodoljubiva, kulturno-prosvetna udruženja, društva, ustanove i dobrotvorne zadruge Srba u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji, Dubrovniku i Baranji 1918-1941, *Zbornik o Srbima u Hrvatskoj*, 5, Beograd, 2004; Doseljavanje Srba optanata iz Mađarske u srpski deo Baranje 1920-1931; Vojna uprava NOV i POJ u Baranji 1944-1945, u: *Baranja kroz vekove*, Sombor, 2019). Za povijest bačkih Hrvata od najveće su vrijednosti dvije opsežne

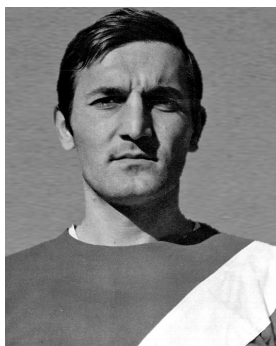
knjige *Seoba u maticu (Optiranje Srba u Mađarskoj 1920-1931*, 1, i *Spiskovi srpskih optanata u Mađarskoj 1920-1931*, 2), koje su 2010. objavile Matica srpska i Samouprava Srba u Mađarskoj. Naime u njima su objavljeni i arhivski podaci o optiranju podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca u Mađarskoj nakon završetka Prvoga svjetskoga rata (brojčani podaci, poimenični podaci o pojedincima i obiteljima optanata, područja koja su naselili). No pri tome je pokazao nepoznavanje mjesnih prilika (npr. navodi da Santovo naseljavaju Bunjevci) te bunjevačke toponimije i antroponimije: Aljmaš naziva Bačkom Jabukom, neka prezimena pogrešno navodi (npr. Matić, Bedeković, Mamužić kao Martić, Bedaković, Malužić) ili pak mijenja imena (primjerice Josip, Ivan, Mijo i Pajo mijenja u Josif, Jovan, Mija i Paja), dok su mu mnoga nejasna. Usto, sukladno metodologiji kojom su se vodili ondašnji srpski popisivači optanata te svojoj ideološkoj paradigmi, on Bunjevce i Šokce najčešće naziva Srbima rimokatolicima, Srbima katolicima, Srbima-Bunjevcima i sl. Unatoč tome podaci iz drugoga sveska dragocjeni su za izučavanje povijesti bačkih Hrvata u međuratnom razdoblju.

Lit.: Dr. Gojko Malović – Biografija i bibliografija.pdf (<http://www.mo-vrebac-pavlovac.hr> – pristupljeno 10. X. 2020).

S. Bačić

DOPUNE

BRZIĆ, Ivan - Ivica (Novi Sad, 28. V. 1941. – Srijemska Kamenica, 1. VI. 2014.), nogometaš, nogometni trener. Sin je Frane, rodom iz Tkona s otoka Pašman, i Milice, rođ. Srdanov. Završio je Višu trenersku školu. Otac mu se s 14 godina doselio u Novi Sad iz Dalmacije te je tu izučio zanat za ljevača i igrao nogomet u FK *Slaviji*, dok mu je majka bila daktilografkinja. U osnovnoj školi bavio se raznim sportovima, među ostalim i stolni tenisom, u kojemu je bio pionirski i juniorski prvak Srbije te među najboljih osam stolnotenisača juniora u Jugoslaviji. Paralelno je igrao nogomet i počeo je nastupati u školskim ekipama, a s 13 godina upisao se u pionirsku školu FK *Vojvodina* iz Novog Sada. Nakon četiri godine 1958. prešao je u FK *Novi Sad*. Tu je kao vezni igrač 1960. postao standardni član najboljeg sastava i u sezoni 1960./61. s klubom je osvojio prvo mjesto u Drugoj saveznoj ligi – Istok te je potom do 1964. nastupao u Prvoj saveznoj ligi. Nakon ispadanja kluba iz Prve lige prelazi 1964. na šest mjeseci u FK *Željezničar* iz Sarajeva i potom se vraća u matični klub *Vojvodinu*. U dresu *Vojvodine* igrao je 1965.-71. te

Ivica Brzić

je postao kapetan ekipe. Najveći uspjeh ostvario je u sezoni 1965./66., kada kada je klub osvojio titulu prvaka Jugoslavije. Potom se s *Vojvodinom* u sezoni 1966./67. plasirao u četvrtfinale Kupa europskih prvaka. Odigrao je ukupno 280 prvoligaških utakmica 1960.-71. i postigao četiri zgoditka. U zadnjem dijelu igračke karijere nastupao je u Austriji za *Donawitzer SV Alpine* iz Loebena 1972.-74. i *SK VÖEST*

Linz 1974.-77. Dva puta igrao je za reprezentaciju Jugoslavije 1966.: za A selekciju nastupio je 18. rujna u Beogradu protiv Sovjetskog Saveza (1:2) i za B selekciju 7. svibnja u Békéscsabi protiv Mađarske (1:2). Kao pričuvni igrač sudjelovao je na Europskom prvenstvu 1968. u Italiji, kada je Jugoslavija osvojila srebrnu medalju.

Po završetku igračke karijere posvetio se trenerskom pozivu. Tijekom tri desetljeća bio je trener većeg broja europskih i južnoameričkih klubova: *VÖEST Linz* 1977., FK *Vojvodina* 1978.-79., DSV *Leoben* 1980.-81., CA *Osasuna* iz Pamplone 1983.-86., FK *Vojvodina* 1987.-88., *Real Mallorca* iz Palme de Mallorce 1988.-89., FK *Rad* iz Beograda 1989.-90., FK *Vojvodina* 1990.-91, *Universitario de Deportes* iz Lime 1991.-93., *Blooming* iz Santa Cruz de la Sierra (Bolivija) 1994., *Alianza Lima* 1994.-95., *Real Oviedo* iz Oviede (Španjolska) 1995.-96., *Hércules CF* iz Alacante (Španjolska) 1996., *Universitario de Deportes* iz Lime 1997., *Sport Boys* iz Calaoa (Peru) 1999., *Alianza Lima* 2001. i FK *Vojvodina* 2007.-08. Najveći uspjeh kao trener ostvario je osvajanjem naslova prvaka Jugoslavije s *Vojvodinom* 1988., kao i naslova prvaka Perua s *Universitario de Deportes* 1992. i 1993. te s *Alianzom Lima* 2001. *Osasunu* iz Pamplone prvi je put uveo u Kup UEFA-e.

Početak 1990-ih trajno se nastanio u Peru, gdje je zasnovao po drugi put obitelj i dobio dvije kćeri. Preminuo je prilikom posjeta rodnom gradu.

Izvor: radijska emisija RTS-a, Radio Beograd 1 - Sportski spomenar: gost Ivica Brzić (emitirana 11. XI. 2011.).

Lit.: *Jugoslovenske reprezentacije 1920-1974.*, Beograd, 1977; *Ko je ko u Srbiji 1991.*, Beograd, 1991; V. Todorović, M. Gavrilović, *Osamdeset crveno-belih godina*, Novi Sad, 1994.

E. Hemar

DUŽ 1. mjera za dužinu. Iznosi 200 hvati tj. 379 m. Katastarsko razmjeravanje njiva tradicionalno se obavljalo na jednu duž, a između njiva nalazili su se *litnji* (zemljani, prteni) putovi. No, katkada se, osim na

kraće od jedne duži, zemlja premjeravala i na više duži, npr. oko Đurđina i do 7 duži; 2. duljina njive od jednog do drugog usporednog puta. Tradicionalno je iznosila 379 m, ali se u svakodnevnom životu zaokruživala na 400 m. U životima zemljoradnika predstavljala je jedan od orijentira u ataru te su se u razgovorima često brojčano označavale (prva duž, druga duž itd.) u odnosu na pojedina naselja, poljske putove, njive i druge orijentire, npr. bunar, ali je naziv u nekim slučajevima postao sa-stavnicom lokalne mikrotoponimije.

Osim po rednim brojevima (npr. Prva duž, Druga duž itd.) ime su dobivale i po osobnim imenima vlasnika njiva (Icina duž na području Čavolja u današnjoj Mađarskoj), njihovim prezimenima (npr. Kaička, Baraševića i Ivankovića duž oko Lemeša, Dikanova duž u ataru Fancage, Košarašova duž na oranicama Aljmaša) i nadimcima (npr. Goretina duž u okolici Baje, Pivcova duž u okolici Aljmaša), zatim po zanimanju ili tituli vlasnika ili korisnika oranica (Beležnička duž i Poštanska duž oko Lemeša, Popovska duž oko Lemeša i Aljmaša), po položaju gdje se nalazi (Pridnja duž, Sridnja duž i Skrajnja duž oko Baškuta, Slipa duž /na čijem jednom kraju nema poljskoga puta/ oko Đurića) itd. Neki od tih mikrotoponima u međuvremenu su promijenjeni, pa tako na području lemeškoga atara od 1946. Ivankovića duž potpada pod novu Zadrugu duž. Na području Lemeša formirani su i drugi noviji toponimi: Agrarna duž, Željeznička duž i Subotička duž.

Lit.: M. Beljanski, *Nemeš Militić : Svetozar Miletić (1752-1984)*, Sombor, 1984; Ž. Mandić, Mikrotoponimija bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj, *Folia onomastica Croatica*, 10, Zagreb, 2001; A. Stantić, Mire za duljinu, *Subotičke novine*, 18. X. 2005, Subotica; A. Čota, Lemeš u osimu plemenitog ravničarskog drača, *Klasje naših ravni*, 1-2/2011; Ž. Mandić, *Rječnik govora santovačkih Hrvata*, Pečuh, 2016.

L. Knezy Tošaki i Z. Vasiljević

GORJANAC-RANITOVIĆ, Marijana (Sombor, 2. X. 1967.), sveučilišna profesorica, matematičarka. Kći je Marina

Gorjanca i Eve, rođ. Tomašev, oboje podrijetlom iz Berega. Osnovnu i srednju školu završila je u Somboru. Diplomirala je na Odsjeku za matematiku Prirodoslovno-matematičkoga fakulteta u Novom Sadu 1993. Na istom Odsjeku obranila je 2005. magistarsku radnju *Mrežno vrijednosni intuicionistički rasplinuti skupovi*. Kao profesorica matematike radila je u Srednjoj tehničkoj školi u Somboru 1993.-97., a od 1997. na Učiteljskom fakultetu u Somboru (od 2006. Pedagoški fakultet). Doktorsku disertaciju »Neke klase planarnih mreža i intervalno-vrijednosni rasplinuti skupovi« obranila je 2014. na Odsjeku za matematiku Prirodoslovno-matematičkoga fakulteta u Novom Sadu. Docentica je na Katedri za prirodno-matematičke znanosti i menadžment u obrazovanju Pedagoškoga fakulteta u Somboru.

M. Tucakov

HAŠK ZRINJSKI, sportska udruga iz Subotice. Utemeljena je na osnivačkoj skupštini 6. V. 2011. održanoj u HKC-u *Bunjevačko kolo*. Ispočetka je djelovala kroz dvije sekcije – nogometnu i šahovsku. Nogometna sekcija nastupala je u Gradskoj ligi Subotica, a 2013. izdvojila se kao samostalan klub pod imenom FK *Zrinjski 1932*. Šahovska sekcija počela je nastupati u Međuopćinskoj ligi Mol-Subotica, a 2014. ušla je u Sjevernobačku ligu. U njoj se natjecala dvije sezone (2015.-16.), a nakon ispadanja od 2017. ponovno nastupa u Međuopćinskoj ligi Mol-Subotica. Prvi predsjednik udruge bio je Petar Tikvički, a od 2014. je Marinko Miković.

Lit.: Z. Ifković, Duh hrvatstva nije pokleknuo, *Hrvatska riječ*, br. 425, Subotica, 13. V. 2011.

M. Miković

Logo
HAŠK-a
Zrinjski

HRVATSKA KULTURNA UDRUGA ANTUN SORGG, kulturna udruga iz Vajske. Osnovana je 16. VII. 2017. godine radi očuvanja tradicije, običaja i govora šokačkih Hrvata u Vojvodini. Poticaj osnutku bilo je *Šokačko veče* 11. II. 2017., koje su organizirali Mladen Šimić, Dalibor Sebić i Dario Bošnjak i koje je naišlo na odličan prijem kod vajštanskih Hrvata. Ime je dobila po svećeniku dr. Antonu Sorrgu, koji je služio u Vajskoj 1925.-26., gdje je i preminuo u 43. godini te je pokopan na seoskom groblju. Iako je bio njemačke narodnosti, pomagao je hrvatski narod u Vajskoj prilikom osnivanja ogranka Hrvatske seljačke stranke u selu. Udruga ima dvije središnje manifestacije: pokladsku zabavu *Šokačko veče* i *Zavjetno-zavičajni dan*, koji organizira na Srpnu Gospu (blagdan Pohoda Blažene Djevice Marije) 2. srpnja u suradnji sa župom sv. Jurja u Vajskoj. Društvo ima dječju dramsko-folklornu sekciju te žensku sekciju *Vridne ruke*, čije članice izrađuju različite proizvode po tradicionalnoj recepturi (zimnica, liker, domaće kreme...). Sudjeluje na manifestacijama *Šokci i baština*, *Dječje Vinkovačke jeseni* i dr., a blisko surađuje s HLU *CroArt* iz Subotice. Ispočetka je za rad koristilo prostorije župnog ureda, a od 2019. ima vlastiti prostor – Šokačku kuću, zahvaljujući financijskoj pomoći Vukovarsko-srijemske županije, koja potpomaže i druge aktivnosti udruge.

Predsjednik je društva Mladen Šimić.

Lit.: D. B[ashić]. P[alković]., Entuzijizam za organizaciju događanja, *Hrvatska riječ*, br. 752, Subotica, 15. IX. 2017; Intervju: Dario Bošnjak : Ne dajmo da nam naš identitet, običaji, kultura i hrvatski jezik izumru, *Hrvatske novine*, br. 48, Subotica, 2017; Z. V[asiljević]. Otvorena šokačka kuća u Vajskoj, *Hrvatska riječ*, br. 848, 19. VII. 2019.

V. Cvijin

HRVATSKA LIKOVNA UDRUGA CROART, kulturna udruga iz Subotice. Osnovana je na osnivačkoj skupštini 25. I. 2011., koja je održana u prostorijama DSHV-a. Ciljevi su društva poticanje i afirmacija likovnog stvaralaštva i umjetnosti te

njegovanje kulturne tradicije, očuvanje i promicanje kulturnog naslijeđa i likovnog stvaralaštva vojvođanskih Hrvata.

Udruga u kolovozu organizira međunarodnu Umjetničku koloniju *Stipan Šabić*, koja okuplja akademske umjetnike iz Europe i cijelog svijeta, u spomen na slikara i likovnog pedagoga Stipana Šabića. Tijekom lipnja organizira Umjetničku koloniju *Pannon – Subotica*, koja okuplja likovne stvaratelje iz tri udruge (uz *Cro art* još i *Bel-art* iz Belišća i *Hub art* iz Dušnoka) iz triju susjednih država Panonske nizine – Hrvatske, Mađarske i Srbije, koja se organizira jednom godišnje u Subotici, te još po jednu koloniju u Dušniku i Belišću. Osim toga

Logo HLU-a *Cro art*

udruga organizira godišnju skupnu izložbu članova udruge te izložbu radova s kolonije *Stipan Šabić*, kao i samostalne izložbe svojih članova. Niz godina redovito surađuje s drugim hrvatskim udrugama iz Vojvodine (HKD *Šid*, KUD *Vladimir Nazor* iz Stanišića, KPZH *Šokadija* iz Sonte, HBKD *Lemeš*, Hrvatska čitaonica *Fischer* iz Surčina, HKU *Antun Sorgg* iz Vajske itd.) gostujući na njihovim likovnim kolonijama i radionicama. Suraduje i s pojedinim župama Subotičke biskupije (sv. Marka evanđelista iz Žednika, Presvetog Trojstva u Maloj Bosni) i s pojedincima ljubiteljima likovne umjetnosti (Stana i Pavle Matarić iz Sombora, Ilona i Tomislav Vidaković s Palića, Mirjana i Petar Kuntić s Bikova, Éva i Tibor Rajčić iz Segedina) koji organiziraju jednodnevne likovne kolonije u ambijentu svojih obiteljski kuća i salaša. Ostvarila je i sličnu suradnju s više udruga i organizacija gradišćanskih Hrvata iz Mađarske, Zajedništva Hrvata u Rumunjskoj iz Karaševa, udruga i organizacija iz Hrvatske (Višed-

neveni susreti slikara u organizaciji KUD-a *Dragutin Domjanić* iz Vugrovec, općina Sesvete; HDLU *Vinkovci* iz Vinkovaca i dr.). U suradnji s hrvatskim samoupravama u Baji i Kalači članovi udruge imali su i skupne izložbe slika u tim mjestima.

Udruga okuplja uglavnom amaterske slikare te nekoliko likovnih pedagoga i umjetnika s akademskim titulama. Članovi udruge njeguju tradicionalni pristup slici i stvaraju klasičnim tehnikama. Udruga je izdala više kataloga s kolonija i izložaba koje je organizirala, a organizirala je i posjete muzejima i likovnim galerijama u zemlji i inozemstvu.

Predsjednik je udruge od njezina osnutka Josip Horvat.

Lit.: <http://www.croart.org/>

J. Horvat

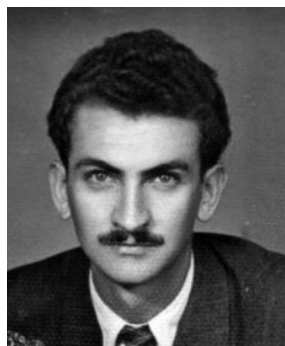
KOLAČIĆ, tradicijski naziv za krafnu u somborskih Bunjevaca i Šokaca. Tradicionalno se izrađivao od tijesta koje se mijesilo i ostavljalo da naraste u velikoj *vangli*. Tijesto se zatim razvaljalo na dasci te su se okruglom *modlom* uzimali komadi, koji bi se malo u sredini razvukli i polagali u vrelu mast. Čim bi u narasli, okretali su na drugu stranu, pri čemu je po sredini ostajala *bila plaša*. Jedu se topli, pri čemu im se sredina najčešće punila pekmezom, no posipali bi se i šećerom u prahu ili su se jeli prazni. Subotički Bunjevci koriste riječ fanak (*madž. fánk*).

Lit.: Ž. Mandić, *Rječnik govora santovačkih Hrvata*, Pečuh, 2016; A. Firanj (ur.), *Moj Nenadić*, Sombor, 2018.

A. Firanj

KUBATOVIĆ, Geza (Gornji Tavankut, 20. XII. 1928. – Subotica, 2. VI. 1991.), liječnik. Sin je Bele i Jelene, rođ. Bröder. Osnovnu školu završio je u Tavankutu, u kojoj su mu učitelji bili Ivan Prčić Gospodar i Većeslav Omahen. Gimnaziju je završio u Subotici. Nakon toga upisao se na Medicinski fakultet u Beogradu, ali se poslije prebacio na Medicinski fakultet u Zagreb, gdje je diplomirao 1963. Tijekom studiranja odslužio je vojni rok u Ljubljani,

u školi za rezervne vojne oficire, gdje je stekao čin potporučnika. Vježbenički staž obavio je u Medicinskom centru Čakovec od 1963.-64., zatim je radio u Domu zdravlja *Dr. Vlasta Rendulić* u Jastrebarskom kao liječnik opće prakse. Prvih šest mjeseci radio je i u ordinaciji u Krašiću, a nakon toga samo u ambulanti Kostanjevac, gdje je imao stalnu pripravnost i priručnu apoteku. Osim u ambulanti radio je i na preventivnoj zdravstvenoj zaštiti te cijepljenju djece predškolske i školske dobi. Tu se i oženio medicinskom sestrom Nadicom Crnković iz Krašića. Zbog bolesti i starosti roditelja 1971. vraća se u Tavankut i zapošljava se u Domu zdravlja u Subotici – ambulanta

Geza Kubatović

Đurđin. U Đurđinu je ubrzo napravljena kuća za njega i njegovu obitelj. Radio je u ambulanti, držao pripravnost i priručnu apoteku. Vježbenički ispit položio je 1977. u Novom Sadu. Bio je šef zdravstvene stanice 1978.-83., kada je zbog bolesti razriješen dužnosti. Bio je savjestan i odgovoran u svojem poslu. Stalna pripravnost uvelike mu je remetila privatni život jer bi u slobodno vrijeme imao i po nekoliko intervencija, bilo odlaskom u kućni posjet bilo u ambulantu. Teže se razbolio 1987., a godinu dana nakon toga ponovno je počeo raditi. Zbog njegov pogoršanog zdravstvenog stanja obitelj je napustila kuću u Đurđinu i preselila se u Suboticu. U invalidsku mirovinu otišao je 8. V. 1991.

Bio je član DSHV-a od njegova osnutka 15. VII. 1990. Kako je u to vrijeme zbog bolesti bio teško pokretan, kada ga

je predsjednik mjesne organizacije Ivan Stipić posjetio da mu ponudi članstvo, odmah je prihvatio, ali nije mogao prisustvovati Osnivačkoj skupštini. Preminuo je u subotičkoj bolnici. Sutradan su zvona na đurđinskoj crkvi sv. Josipa Radnika zvonila cijeli dan svakih pola sata. Pokopan je u obiteljskoj grobnici na Starom groblju u Gornjem Tavankutu. Pokopu je nazočilo sedam svećenika predvođenih đurđinskim župnicima Markom Vukovom i Marijanom Đukićem. Subotički tamburaški orkestar, predvođen Stipanom Jaramazovićem i Stipanom Prčićem Baćom, ispratio ga je uz zvuke tamburice. Prigodnim pjesmama ispratili su ga i članovi Katedralnog zbora *Albe Vidaković* iz Subotice sa sestrom Mirjam Pandžić. Uz predstavnike Mjesne zajednice Đurđin prigodnim govorom oprostio se i predsjednik DSHV-a Bela Tonković, a na posljednji počinak stranka ga je ispratila velikim vijencem u obliku hrvatskog grba s 225 bijelih i crvenih karanfila. Toga dana Đurđin je bio poluprazan jer su mnogi Đurđinčani otišli na njegov pokop. Nedugo nakon toga supruga se s djecom Sinišom, Draženom i Sanjom preselila u Zagreb, gdje i danas žive.

Kada je Etnografski muzej u Zagrebu 1998. priredio izložbu eksponata iz života Hrvata Bunjevaca, u njezinoj pripremi sudjelovala je i obitelj Geze Kubatovića, a na naslovnici kataloga izdanoga tom prigodom nalazi se njegova prim-tamburica.

Izvori: Personalni dosje br. 119/1991, Arhiva Opće bolnice Subotica, Subotica; Osobna arhiva Nade Kubatović iz Zagreba; Kazivanje Nade Kubatović.

M. Sente

KUKURIKOVCI, nekadašnja pustara južno od Subotice. Nalazila se u istočnom dijelu atara pustare Zobnatica, prema čantavirskome ataru. Naziv je dobila po biljci kukurijek. Spominje se među pustarama za koje su subotički vojni graničari Srbi 1744. optužili subotičke Hrvate (*Dalmate*), koji su težili civilnome statusu, da su ih zatajili prilikom definiranja treće točke Ugovora između magistrata Privilegiranoga komorskoga trgovišta Szent Mária (Subotice)

i Ugarske kraljevske komore 28. VI. 1743. godine, kojim su određene pustare koje pripadaju gradu i sukladno čemu je utvrđena vrijednost otkupnine koju je grad plaćao Ugarskoj komori. Međutim peteročlano kraljevsko povjerenstvo na čelu s generalom barunom Engelshofenom, guvernerom Tamiškoga Banata, tijekom izviđaja u listopadu 1744. nije utvrdilo nepravilnosti, u prilog čemu je posvjedočio i nekadašnji srpski graničar poručnik Isak Krnjajski, koji se opredijelio za civilni život. U drugoj polovici XVIII. st. taj je dio atara nazivan i Kukurik, ali je toponim danas nestao iz uporabe.

Lit.: I. Iványi, *Szabadka szabad királyi város története*, 1, 2, Szabadka 1886, 1892; I. Iványi, *Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helnévtára*, 2,² 5, Szabadka, 1909, 1907; L. Sekereš, Subotička krstarenja : Toponimi Subotice i njene okoline u literaturi do svršetka I svetskog rata, *Rukovet*, 4-6/2006, Subotica.

S. Bačić

KUNTIĆ, Kalman (Subotica, 1. IX. 1961.), povjesničar, političar, medijski stručnjak. Sin je Neste i Ruže, rođ. Buljovčić. Osnovnu školu završio je u Subotici, a srednju pedagošku školu u Zagrebu (XI. gimnazija). Diplomirao je povijest na Filozofskom fakultetu u Beogradu 1990. Radio je kao osnovnoškolski i srednjoškolski profesor u Subotici i okolici: u OŠ *Matko Vuković* 1987.-89., OŠ *Pionir* i OŠ *Bosa Miličević* 1990.-93 u Starom i Novom Žedniku te u Kemijsko-tehno-loškoj školi i OŠ *10. oktobar* u Subotici 1993.-2001. Nakon toga je novinar urednik Programa na hrvatskom jeziku Radio Subotice 2001.-02., a zatim direktor OŠ *Matija Gubec* u Tavankutu 2002.-04. Bio je prvi predsjednik (1998.-99.) političke stranke Hrvatski narodni savez. U vrijeme demonstracija zbog izbornih prijevara koje su rezultirale padom režima Slobodana Miloševića, koncem rujna i početkom listopada 2000. god. bio je među najprominentnijim članovima hrvatske zajednice u Subotici. Bio je zastupnik u Skupštini Vojvodine 2000.-04. ispred Demokratske opozicije Vojvodine, čiji je član bio i Hr-

vatski narodni savez, u kojoj je obnašao dužnost predsjednika skupštinskoga Odbora za međunacionalne odnose. Aktivno je sudjelovao u ponovnom pokretanju tjednika *Hrvatska riječ* 2002.-03. godine. Od 2005. radi u Pokrajinskom tajništvu za kulturu i javno informiranje, gdje je u dva mandata bio pomoćnik pokrajinskoga tajnika zadužen za medije. U dva je navrata bio član radnih tijela za izradu medijskih zakona. Jedan je od idejnih kreatora kvi-za *Koliko se poznajemo*, namijenjenoga učenicima srednjih škola u Vojvodini u okviru projekta Afirmacija multikulturalizma i tolerancije u Vojvodini. Bavio se poviješću Hrvata u Bačkoj, suvremenom poviješću Vojvodine i stanjem u medijima, posebice na manjinskim jezicima u Republici Srbiji. Za studiju *Pravni fakultet u Subotici 1920.-1941.* dobio je nagradu Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata *Emerik Pavić* za najbolju knjigu izdanu na hrvatskom jeziku u Vojvodini 2016. god. Živi u Bečeju.

K. Kuntić, *Pravni fakultet u Subotici 1920. – 1941.*, Subotica, 2016.

Djela: Uticaj političkih promena na položaj i nacionalno izjašnjavanje Hrvata – Bunjevacu u Bačkoj tokom 20. veka, u: *Dijalog povjesničara – istoričara*, 5, Zagreb, 2002; Istorijski razvoj Vojvodine posle Prvog svetskog rata, u: *Koliko se poznajemo? Iz istorije nacionalnih zajednica u Vojvodini* (suautor), Novi Sad, 2005. (više izdanja); Medijski proizvodi na jezicima nacionalnih manjina (suautor), u: *Informisanje na jezicima nacionalnih manjina*, Beograd, 2007; *Mogućnosti za manjinske i lokalne medije u vremenima promene / II regionalna konferencija posvećena print i on line me-*

dijima na jezicima manjina (suautor s David Rezar, Nataša Heror), Sremska Kamenica, 2014; Pretpostavka optimalnog funkcionisanja medija na jezicima nacionalnih manjina u Srbiji, u: *4. regionalna konferencija posvećena medijima na jezicima manjina*, Novi Sad, 2016; *Pravni fakultet u Subotici 1920. – 1941.*, Subotica, 2016; Tradicionalni mediji i medijska produkcija na jezicima nacionalnih manjina u Republici Srbiji 2006–2016, u: *Informisanje na jezicima nacionalnih manjina, Predlozi za nove politike – deceniju posle*, Zrenjanin, 2017.

Lit.: Z. Romić, »Drugi krug« na ulicama – do pobe-
de, *Subotičke novine*, 5. X. 2000, Subotica.

S. Bačić

KUSTURIN, Marin (Monoštor, 7. IX. 1868. – Monoštor, 3. VII. 1950.), politički i kulturni djelatnik. Odrastao je u poljodjelskoj obitelji Antuna i Anice Kusturin, rođ. Ivakić. Ubrzo nakon formiranja Kraljevine SHS upoznaje se s učenjem braće Radić te osniva u Monoštoru jednu od najstarijih organizacija Hrvatske republikanske seljačke stranke (HRSS) u Bačkoj. Aktivno je radio na političkom organiziranju mještana Hrvata, zbog čega je od lokalnih vlasti proganjan i u više navrata zatvaran u apatinskom zatvoru. O postupcima vlasti prema Radićevim simpatizerima u Monoštoru pisao je vodstvu stranke, a svjedočanstvo je objavljeno u stranačkom glasilu *Dom*. U vrijeme dok je Pavle Radić bio ministar agrarne reforme (1925.-26.) upozoravao je na težak socijalni položaj mještana. Zahtijevao je reviziju agrarne reforme, kojom su zaobidjeni domaći bezemljaši u korist naseljenih dobrovoljaca. U više navrata slao je, zajedno s Antunom Kusturinom, tajnikom mjesne organizacije HSS-a, pozive Stjepanu Radiću i ostalim prvacima stranke da održe javnu skupštinu u Monoštoru. Njegov ugled i pozivi rezultirali su odazivom vodstva stranke pa je Monoštor bio jedino hrvatsko selo u Bačkoj u kojem je Stjepan Radić održao javnu skupštinu. Kusturin je bio jedan od domaćina skupštine HSS-a u Monoštoru 17. VI. 1928., što je ujedno bila i posljednja javna skupština Stjepana Radića prije atentata na njega i stranačke prvake u državnom parlamentu

20. VI. 1928. Kasnijih godina sudjelovao je u organiziranju komemoracija Stjepanu Radiću i poginulim zastupnicima na mjestu održavanja skupštine u selu. Nakon uvođenja diktature kralja Aleksandra 1929. i raspuštanja političkih stranaka povlači se iz vodstva mjesnoga ogranka HSS-a. Iznenada mu 1930. umire sin Antun, što dodatno djeluje na njega da se više ne angažira aktivno u političkom životu. Nakon obnove političkoga života u zemlji više neće biti na mjestu predsjednika lokalnoga ogranka stranke, već će kao simpatizer pomagati njezin rad i rad mjesnoga ogranka *Seljačke sloge*.

Izvori: Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, F: 815, Radić Antun, Pavle i Stjepan, kut. 14, »Odvojeno mišljenje opozicije u verifikacionom odboru Narodne skupštine« upućeno Narodnoj skupštini Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca; Kazivanje članova obitelji Kusturin – Kuburin iz Monoštora.

Lit.: M. Kusturin, Pozdrav iz Bačke, *Dom*, 17/1925, Zagreb; A. Kusturin, Iz Hrvatske Seljačke Stranke u Bačkom Monošturu (Bačka), *Dom*, 39/1926, Zagreb; Politička zvjerstva nad seljačtvom u Bačkoj, *Dom*, 5/1927, Zagreb; *Neven*, 36/1927, Subotica; Š. Šehović, Seljaštvo je svjesno i spremno, *Narodni val*, 141/1928, Zagreb; (***), *Dr Vlatko Maček i njegovi saradnici u Vojvodini*, Sombor, 1936.

M. Bara

TISKANJE OVOGA SVESKA POMOGLI SU:

Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske

Grad Subotica

Pokrajinsko tajništvo za obrazovanje, propise, upravu i
nacionalne manjine – nacionalne zajednice

TISAK
Printex
Subotica

NAKLADA
500

